

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Maárné Molnár Csilla

A Kaposvári Állami Gimnázium diákjai
(1870-1910)

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető

Géczy János habilitált egyetemi docens (PhD)
Nagy Péter Tibor egyetemi tanár

Pécs

2009

Tartalom

1. Bevezetés	4
2. A vizsgálat elméleti alapjai	5
3. Történeti előzmények - problémafelvetés és hipotézisek	8
3.1. A kaposvári gimnázium alapítása	8
3.2. Az 1850-es évek a gimnázium életében	10
3.3. Az iskola profilját illető helyi ellenérdekek	11
3.4. A vizsgálat hipotézisei	14
4. Alkalmazott módszerek	15
4.1. Az elemzéshez használt adatok	17
5. Somogy megye és Kaposvár gazdasági, társadalmi sajátosságai a gimnázium alapításának időszakában	18
5.1. Kaposvár oktatásügyének kérdései	21
6. A kaposvári gimnázium működése a 19. század közepén	26
7. A gimnázium működéséről szóló híradások a Kaposvárott megjelenő „Somogy” című hetilapban 1870 és 1910 között	33
7.1. A „Somogy” című hetilapban megjelent, a kaposvári gimnázium működésével kapcsolatos írások tartalomelemzése (1870-1910)	36
7.2. Az újságcikkek tartalomelemzésének összefoglalása	79
8. A kaposvári gimnázium értesítői (1873-1910)	82
9. A gimnazisták társadalmi helyzetének és tanulmányi eredményének vizsgálata a névkönyvek adatai alapján (1870-1910)	87
9.1. A gimnáziumi beiratkozások jellemzői	89
9.2. A diákok családnevének vizsgálata	91
9.3. A rekrutáció felekezeti sajátosságai	94
9.4. A tandíjmentesség vizsgálata	109
9.5. A születési helyek megoszlása	113
9.6. A diákság lakóhelyének vizsgálata	115
9.7. Az apa/gyám foglalkozása	124
9.8. Az apa/gyám vélelmezett iskolázottságának vizsgálata	139
9.9. Az apa/gyám alkalmazotti státusa	144
9.10. A diákság tanulmányi eredményének vizsgálata	146

9.10.1. A felekezeti megoszlás és a tanulmányi eredmények összefüggése	147
9.10.2. Az apák foglalkozáscsoportjainak és gyermekeik tanulmányi eredményének vizsgálata	150
9.10.3. A jegyrelativitás kérdése: a tanárváltás és az érdemjegyek összefüggése	152
9.11. A gimnáziumot végzett gyermekek és az apák/gyámok foglalkozásának összehasonlítása	155
9.11.1. Iparos, kézműves apák fiai a gimnáziumban	155
9.11.2. Kereskedők gyermekei	158
9.11.3. Tanítók gyermekei	160
9.11.4. Földbirtokosok gyermekei	162
9.11.5. Igazságügyben dolgozó apák fiai	165
9.11.6. Földműves szülők gyermekei	168
9.11.7. Tisztviselők gyermekei	170
9.11.8. Orvosok fiai	173
9.11.9. Tanárok gyermekei	176
9.11.10. Egyedülálló anyák gyermekei	179
9.11.11. Napszámosok gyermekei	181
9.11.12. Házalók gyermekei	182
9.12. A névkönyvek vizsgálatának összegző megállapításai	185
10. A gimnáziumról szóló újságcikkek, az értesítőkönyvek és a névkönyvek jellemzőinek összevetése	187
11. A gimnázium végzett diákjai Kaposvár város ismertebb polgárai között	188
12. A hipotézisek teljesülése – összefoglalás	190
Köszönetnyilvánítás	196
Forrás	197
Bibliográfia	237
Mellékletek	250

*„A múlt öröksége az a mag,
amelyből a jövő gyümölcse terem.”¹*

1. Bevezetés

Egy Somogy megyei, megyeszékhelyi gimnázium működésének négy évtizedét vizsgálom a következő oldalakon. Nemcsak társadalomtörténeti, oktatástörténeti vonatkozásban, hanem történetpszociológiai szempontból is szeretném végigkísérni ezeket a kiválasztott évtizedeket a tanárok és diákjaik korabeli életének felidézésével.

Az említett iskola életében a 19. század közepén volt egy nagyobb mérföldkő, amikor felmerült annak a lehetősége, hogy megszüntetik, vagy átalakítják más jellegű intézménnyé. A különböző helyi érdekek harca alakult ki, végül az erősebb tábor győzedelmeskedett, s kívánságuknak megfelelően megmaradt a gimnáziumi forma. A többiek kénytelenek voltak beletörödni a helyzetbe, és más tanulási alternatíva híján alkalmazkodni a számukra nem éppen optimális feltételekhez.

A gimnáziumnak már abban a korban is „piaca” volt, sokak számára vált hozzáférhetővé, ha nem is azonos áron. E piac földrajzi és társadalmi értelemben történő kiterjedése a társadalmi folyamatok jelentős, vizsgálható tényezője.

Dolgozatomban levéltári és könyvtári-helytörténeti kutatómunkával igyekeztem megkeresni a forrásokat, megteremteni az alapokat ahhoz, hogy a dualizmus előtti és körüli időszakra vonatkozóan a kaposvári és somogyi történéseket az említett probléma következményeivel, az oktatás és a társadalmi környezet közti kapcsolat történeti kutatása révén a kaposvári gimnázium anyagaival kiegészítsem.

Empirikus vizsgálatok alapján azt kísérlem meg tisztázni, hogy az 1850-es évektől hazánk középfokú oktatását szabályozó törvények (az osztrák gimnáziumok és reáliskolák számára kidolgozott szabályzat és tanterv, az ún. „Entwurf” [Franz Exner-Hermann Bonitz /1849/: Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich – Az ausztriai gimnáziumok és reáliskolák szervezeti terve] hazánkra is érvényes bevezetése, majd az 1883. XXX. középiskolai törvény) mennyire juthattak érvényesülésre a kiegyezés időszakában a 6.600 lakosú Kaposvár és a 289.555 fős (143.996 férfi és 145.559 női lakosból összetevődő) Somogy megye oktatásügyében.

Kaposvár mezőváros lakosságának foglalkozási megoszlása a kiegyezés előtt a következő volt: földbirtokos 7,7%, házbirtokos 10,5%, szellemi dolgozó 11,4%, gyáros és iparos 21,2%, kereskedő 4,1%, szolga, segéd 18,6%, napszámos 25,4%, egyéb 1,1%. A Somogy

¹ A washingtoni Nemzeti Levéltár előtti Örökség elnevezésű szobor feliratának fordítása

megyei foglalkozási összetétel 1870-ből (154.083 fő állt munkában): birtokos, bérlő 9,26%, értelmiségi 0,86%, kereskedő 0,66%, iparos 4,44%, szolga 2,97%, alkalmazott 39,07%, foglalkozás nélküli 42,8%.²

Az általános adatok ismeretében dolgozatom kezdő részében azt az elméleti keretet vázolom fel, melybe a témám ágyazódik, majd a történeti előzmények kapcsán a probléma és a hipotézisek megfogalmazására kerül sor. A negyedik fejezetben a vizsgálatok során alkalmazott módszereket mutatom be, az ötödikben pedig Somogy megye és Kaposvár város gazdasági, társadalmi sajátosságait, melyek előhívták az iskola megalapítását és működtetését.

A hatodik rész a korabeli kaposvári középiskola életéről szól, megvilágítva a helyi sajátosságokat. A következő fejezet az akkori „Somogy” című hetilap gimnáziumról szóló tudósításával, elemzésükkel foglalkozik, a nyolcadik az iskolai értesítővel - mint az intézményi belső híradások legfontosabb tényezőivel.

Ezek után következik a gimnazisták társadalmi helyzetének és tanulmányi eredményének névkönyvek alapján történő vizsgálata, ennek részeként a végzett diákok további pályafutásának bemutatása, összevetve apjuk-gyámjuk foglalkozásával.

A továbbiakban a három részvizsgálat megállapításait vetem össze, majd a gimnázium közismertté - és a város életének kiemelkedő személyiségévé - vált diákjainak áttekintésére, végül a hipotézisek teljesülésének számbavételére kerül sor.

Az elemzések célja az volt, hogy Kaposvár város és Somogy vármegye kiegyezést követő időszakára vonatkozóan legjelentősebb középiskolája diákjainak társadalmi hátterét, életpályájukban az iskola szerepét felderítsem. Ennek kapcsán választ kapjak arra a kérdéskörre, mely azt kutatja, hogy helyes volt-e az a döntés, melynek következményeként annak idején a város és a megye ifjúsága számára az egyetlen helyi középfokú iskolázási lehetőség a gimnázium volt, s a kiegyezés utáni évtizedek lehetőségeinek kihasználásához ez az iskola, mint a társadalmi mobilitás legfőbb helyi csatornája mennyire tudott hozzájárulni.

2. A vizsgálat elméleti alapjai

A szociológia már nagyon régóta foglalkozik az oktatás és a társadalmi mobilitás kérdéseivel, hiszen e tudomány szemléletmódja szerint a társadalmi helyzet döntő módon befolyásolja az egyén és a család életének legfőbb jellemzőit, pl. a jövedelmi és vagyoni helyzetet, az életszínvonalat, az életmódot. Az oktatás szociológiai kutatása felveti azt a lényeges kérdést, hogy az iskolázás milyen különbségeket hoz létre az emberek között, és az emberek

² T. Mérey Klára (1973) 7.

közti különbségek hogyan fejeződnek ki az eltérő iskolázottságban. A társadalmi mobilitás kérdése egyúttal felveti az egyenlőségek-egyenlőtlenségek problémáját is.

Ferge Zsuzsa szerint (1969) az iskola a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helynek egyik lényeges meghatározója, a társadalmi mobilitás növekvő fontosságú csatornája, mely lehetővé teszi a szülő által megfelelőnek tartott, társadalmilag magasra értékelt hely elérését. A társadalom tagoltsága azt jelenti, hogy az egyének induló környezete nagyon különbözhet attól függően, hogy családjuk milyen osztályhoz, réteghez tartozik, ez képességeiktől függetlenül előre meghatározhatja sorsukat. A rétegből való kijutás lehetősége csak ritkán fordul elő az objektív lehetőségek híján.³

A közelmúltban több tanulmány is készült korábbi időszakok közép- és felsőfokú intézményei diákságának hasonló szempontú vizsgálatára, pl. Dominkovics Péter (Győr: 1993, Sopron: 1997), Bánki Horváth Mihály (Kiskunfélegyháza: 1997), Sasfi Csaba (Nagykanizsa, Keszthely: 1997, Pápa: 2007), Andor Eszter (Budapest: 1997), Bódy Zsombor - Szabó Zoltán (Budapest: 1997), Lengvári István (Pécs: 2001), Benda Gyula (Keszthely: 2001) munkája eredményeként.

Feltétlenül szükséges megemlíteni azokat a szerzőket, akiknek munkái alapműveknek számítanak e korszak neveléstörténeti kutatásait illetően: Ilyen többek között Köte Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában 1849-1918 (1975) című, vagy Felkai László: Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus korából (1959), A munkásság nevelésügyi törekvései a dualizmus korában (1980), A XIX. század végi gimnáziumi tantervek elméleti háttere (1985), Nevelésügy a dualizmus korában (1993), Zsidó iskolázás Magyarországon 1780-1990 (1998) című kötetei. Szintén e körbe tartozik Zibolen Endre: A magyar nevelésügy a XIX-XX. században (1964), Nevelésügyünk az önkényuralom korában (1990), Az Organisationsentwurf és a nyolcosztályos magyarországi gimnázium (2001),

Mann Miklós: Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korából (1987), Kultúrpolitikusok a dualizmus korában (1993), valamint Nagy Péter Tibor: Állam, egyház, oktatás 1848-1945. (1992), Járszalag és aréna. Egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon (2000), Szekularizáció és középiskola-politika a dualizmus korában (2001), Hajszálcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon (2002) című művei. Ugyancsak ki kell emelni a középiskolázás kérdéseivel legtöbbször foglalkozó szerzőként Karády Viktort, aki történetszociológiai kutatásaival járult hozzá a dua-

³ Erről részletesebben ld. Ferge Zsuzsa (1969) 227. (1980), 112-121. és (1984) 106.

lizmus korának értelmezéséhez: pl. A középiskolai elitképzés első történelmi funkcióváltása 1867-1910 (1997), A középiskolai piac társadalomtörténeti problémái Magyarországon (1997), Beiskolázás és tanulmányi kitűnőség (1997), Felekezet, rétegződés és mobilitás: Az egyenlőtlen modernizáció néhány kulcskérdése a magyar társadalomtörténetben (1997), Társadalmi mobilitás, reprodukció és az iskolázás minőségi egyenlőtlenségei (1997), Felekezet-sajátos középiskolázási esélyek és a zsidó túliskolázás mérlege (2000), Kényszerhelyzet vagy stratégikus asszimiláció? A névmagyarosítások a dualizmus korában (2000), Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek 1867-1945 (2000), Felekezeti szegregáció a magyar gimnáziumi piacon 1867-1944 (2000) című munkáival.

Kaposvár, Somogy megye és a Dunántúl vonatkozásában kiemelkedő jelentőségűek Kelemen Elemér korszakot elemző művei: A népoktatás Somogyban a dualizmus kezdő éveiben (1973), Adatok a Somogy megyei népoktatás történetéhez (1978), A Dunántúl népoktatása (1982), Középiskolai oktatás a Dél-Dunántúlon a dualizmus korában (1983), Somogy megye népoktatása közoktatásunk polgári átalakulásának időszakában 1868-1918 (1983), Az oktatási intézményhálózat fejlődése és az oktatási vonzáskörzetek alakulása a Dél-Dunántúlon 1868-1914 között (1994), Iskolarendszer és társadalmi mobilizáció Magyarországon a 19-20. században (1997b).

A dualizmus korszakával kapcsolatos kutatásomhoz a helyi vonatkozású adatokat Kaposvár város és Somogy megye történelmével, gazdasági-társadalmi helyzetével foglalkozó munkákból merítettem (többek között Kanyar Józsefnek Somogy megye gazdasági és társadalmi helyzetével, Miklós Endrének a gimnázium történetével, Simonffy Emilnek, Szili Ferencnek és Vörös Károlynak Kaposvár város gazdaságával és társadalmával, Bácskai Verának a 19. századi városok társadalmi helyzetével, T. Mérey Klárának Somogy megye gazdasági-társadalmi viszonyaival foglalkozó tanulmányaiból).

A helyi viszonyoknak az országos helyzetképbe illesztéséhez az átfogó hazai történelmi kötetek mellett egyrészt Hanák Péternek és Felkai Lászlónak a dualizmus társadalmi struktúráját, közoktatásügyét elemző művei járultak hozzá, másrészt az elemzés módszertani megvalósítását segítő tanulmányok jelentették a kiindulási alapot a vizsgálatokhoz. A mintául szolgáló nagy mennyiségű adatfelvétel és elemzés Karády Viktor, a tartalomelemzés Szabolcs Éva munkáiból ismeretes.

Mivel a fellelhető adatok térben és időben behatárolt vizsgálatokat tesznek lehetővé, jelen kutatás esetében a felvétel nem teljes, bár széles körű, terjedelmi korlátok miatt nem térhet ki

sem a gimnázium teljes történetének, sem a képzés során kimaradó diákok iskolából való távozási okának, további sorsuknak elemzésére.

3. Történeti előzmények - problémafelvetés és hipotézisek

3.1. A kaposvári gimnázium alapítása

A kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium 2006 őszén ünnepelte alapításának 200 éves évfordulóját. Nagy esemény ez egy középiskola életében, különösen, ha végiggondoljuk azt a hosszú és mozgalmas utat, mely eddig vezetett.

A gimnázium felállításának gondolata már 1790-ben felvetődött, amikor a május 19-ei gyűlésen a megye irányítói megállapították, hogy „ilyen népes és kiterjedt vármegye székhelyén többé nem nélkülözheti a gimnáziumot.”⁴

Nemes elgondolásuk mellett azonnal problémaként jelentkezett, hogy milyen pénzalapból fogják létrehozni a tervezett iskolát. Az országgyűléshez intézett kérésük eredménytelen volt, ugyanis a budai királyi helytartótanács 1791-ben küldött leiratában kijelentette, hogy nem biztosítja a létesítéshez szükséges alapot. A város népiskolájának fenntartásához sem járultak hozzá, pedig ez előfeltétele lett volna a gimnázium létesítésének. Megoldásként azt javasolták, hogy a megye vezetése kérjen anyagi támogatást a város földesuraitól.

A helyi előjárók éltek is a lehetőséggel, azonban herceg Esterházy Antal földesúr elutasította kérésüket. Ugyanígy kudarcba fulladt az a terv is, hogy a Somogyban tervezett két szerzetesrendi kolostor felállítására összegyűjtött tőkét a gimnázium felállítására fordíthatták volna. A reménytelennek tűnő helyzetben, 1793-ban a megyei rendek sikertelenségét látva a város mozgásba lendült. A kaposvári bíró, az esküdtek, a lakosság közösen kérték a megyegyűlést, járjon közbe a földesúrnál, hogy használaton kívüli vendégfogadját adja „árendába” iskolai célra, azonban ez is elutasításra került.

1794-ben elhunyt a földesúr, s utódja, Esterházy Miklós pozitív választ adott a megismételt kérésre, még építőanyagot is ajánlott fel az épülethez. Közben újabb probléma adódott, ugyanis már két éve is felmerült a megyegyűlésen, hogy „Nagy-Atád” lehetne az egyik lehetséges helye a gimnáziumnak. Czindery Pál Ferenc megyei aljegyző késznek mutatkozott, hogy ha ott létesítenék az intézetet, épületet adna hozzá, sőt a tanárok lakhatását is biztosítaná. Ezért 1796-ban királyi felkérésre a pécsi tankerületi főigazgató mindkét tervezett helyszínen vizsgálatot tartott, melyik város lenne alkalmasabb az iskola felállítására. Úgy tapasztalta, hogy Kaposváron megfelelőbbek a feltételek, így a mezőváros lakói újult erővel küz-

⁴ Miklós Endre (1990) 5.

döttek tovább a gimnáziumért. Az 1802. évi országgyűlésen a megye küldöttei újból sürgettek a gimnázium létrehozásának ügyét, hiszen a két feltétel adott volt már: működött a városban a háromosztályos népiskola is, és herceg Esterházy Miklós épületet ajándékozott az iskola céljára. Az eredmény némiképp 1804-ben jelentkezett: a helytartótanács leiratában felhívta a megye figyelmét az épület ügyének folyamatba vételére, de az anyagi kéréseket az ország gazdasági helyzetére való hivatkozással továbbra sem teljesítették. 1805-ben egy újabb elutasítás után helyi gyűjtés kezdődött egy olyan összeg előteremtésére, melynek kamataiból fedezhető a tanárok fizetése, a szükséges eszközök előteremtése.

A következő évre végül a közadakozás eredményeképpen megteremtődtek a gimnázium létrehozásának feltételei. 1806. január 8-án olvasták fel a megyegyűlésen azt a helytartótanácsi határozatot, mely szerint „november első napján a deák iskolában a 2-ik és 3-ik grammaticalis osztályok megnyílnak Kaposvárott.”⁵ Az első kisgimnáziumi osztályt a népiskola harmadik osztályából tervezték létrehozni.

1810-ben a negyedik évfolyamot is elindíthatták. Mivel a gimnázium magánjellegű volt, nem adhatott államilag érvényes bizonyítványt, ekkor megkezdődött a küzdelem a nyilvánossági jog megszerzéséért, s emellett a hatosztályos rang eléréséért.

A legfőbb akadály továbbra is a biztos gazdasági alap hiánya volt. A helytartótanács javasolta, hogy szerzetesrendeknek ajánlják fel az iskolát - azonban a piaristákkal történt egyezkedés kudarcba fulladt. Az anyagi helyzet egyre rosszabbodott, ennek ellenére 1812-ben Paintner Mihály tankerületi főigazgató támogatta a nyilvánossági jog megadását, ez alapján megszületett a helytartótanács pozitív döntése. A megye jogot nyert arra, hogy mint patronus, meglévő iskoláját tovább fejlesztheti, nyilvános nagy-gimnáziummá alakíthatja.⁶

A gimnázium mai épületének előcsarnokában látható az emléktábla, melyet az első épület bejárata felett helyeztek el. Ezen a kis szürke márványtáblán a következő olvasható:

Principis Estoradis, Maecenatum, Oppidi, in aram Cessi Musarum, munere, dote, opera. 1812
--

Vagyis: „Esterházy herceg bőkezűségéből, a jótévők adományából, a város közreműködésével, a múzsák oltárává lettem.”

⁵ Miklós Endre i.m. 9.

⁶ Bővebben ld. Tóth Péter (1988) 41-92.

Az iskola alapítási időpontja tehát 1806. november 1., nyilvánossági jogának elnyerési ideje pedig 1812. november 5. A gimnázium 1817-től 1851-ig működött hatosztályosként.

Ebben az időszakban is állandóak voltak az anyagi gondok, a tanári fizetések bizonytalansága, a rendelkezésre álló pénzösszeg messze elmaradt az előírttól. Már 1821-ben fenyegető volt a veszély, hogy az iskolát visszaminősítik kis-gimnáziummá. Újabb és újabb adományok segítségével sikerült a problémát elhárítani, de a gondok nem oldódtak meg.

3.2. Az 1850-es évek a gimnázium életében

Az iskola működésének új fejezete kezdődött az 1850/51-es tanévben.

Az egész ország oktatástörténetének fontos eseménye volt az osztrák gimnáziumok és reáliskolák számára kidolgozott szabályzat és tanterv, a már említett Entwurf bevezetése hazánkban is. 1849 őszén az Entwurf 10. §-a a gimnáziumnak két típusát hozta létre: a nyolcosztályos 12 tanerős főgimnáziumot, valamint a négyosztályos hat tanerős algimnáziumot. A nyolcosztályos gimnáziumot - tíz-tizenhét éves fiúk számára - a korábbi hatosztályos gimnázium és az akadémiai bölcséleti tagozat összevonásával kellett megvalósítani. Két tagozata volt, (tíz éves kortól) az I-IV. osztályos algimnázium, és a további négy osztályos főgimnázium. A humán tanulmányokat helyezte előtérbe, klasszikus stúdiumokkal, intenzív latin és görög nyelvi-irodalmi képzésével a hasonló jellegű felsőfokú tanulmányokra készített elő, s 18 évesen érettségivel zárulhatott. A bevezetés a megmaradás kérdését vethette fel azoknál az iskoláknál, melyek anyagi erőik híján nem tudtak megfelelni a rendelet előírásainak, komoly követelményrendszerének. Alapítványokból ugyanis lehetetlen volt a megfelelő létszámú tanári kar alkalmazása.

Az Entwurf másik középiskolája a reáliskola volt, két tagozatával. Az alreáliskola (három osztállyal) az iparos- és kereskedőrétegek oktatási igényeinek kielégítésére szolgált, gyakorlati jellegű pályákra készített fel, a három évfolyamos főreáliskola a műszaki jellegű magasabb iskolákra készített elő. Megoldható volt az alreáliskola és az algimnázium kombinációja is az Entwurf alapján: a közös tantárgyak mellett a gimnáziumban latint és görögöt, a reáliskolában rajzot és reáltárgyakat tanulhattak a diákok.⁷

A városok növekvő polgárságának igényei egyre jobban követelték a reálismeretek és reáltárgyak tanításának szükségességét. Az alreálba általában azok jelentkeztek, akik nem feleltek meg a gimnáziumban. Ekkor terjedt el a gimnáziumban a tanári szólás: „Fiam, menj a reálba!”⁸ (Viszont a népszerűséget jellemző adat: a pécsi reálban 1857-ben 43 tanuló tanult,

⁷ Mészáros István (1988) 80

⁸ Kanyar József (1979) 203.

viszont tíz év múlva ez a szám már 224-re emelkedett.) A szabályzat bevezetését megelőző Geringer-féle felmérés szerint⁹ hazánkban aránytalanul magas volt a gimnáziumok száma, ezért egy részüket megszüntették, más részüket négyosztályos algimnáziummá minősítették vissza a nyilvánosság egyidejű megvonásával.

Bár Somogy megye célja az volt, hogy gimnáziuma nyolcosztályos legyen, a rendelkezésben előírt személyi és tárgyi feltételek hiánya következtében az algimnáziumok közé sorolták és megvonták nyilvánossági jogát. Az iskola új neve „Kaposvári Altanoda” lett.

3.3. Az 1850-es évek elején az iskola profilját illető helyi ellenérdekek

A visszaminősítés előzményeként figyelemre méltó esemény zajlott le a gimnáziumban 1850. július 3-án, amikor a frissen kinevezett iskolai tanácsnok, Sterne Ferdinánd apát szemlét tartott a gimnáziumban, majd az iskolai tanácsülésen bejelentette, hogy minden magyarországi tanodának - amennyiben a nyilvánosság jogát fönntartani kívánják - az új tanrendszer értelmében szükséges átalakulnia.

A kaposvári Megyei Levéltárban fellelhető dokumentumok között szerepel a „Kaposvári kir. Középtanoda Tanácsülésének jegyzőkönyve, az 1849/50-diki tanév második fél szakában július hó 3-dikáni tanácsülés” anyaga, melyben a tankerületi felügyelő kérdéseket intézett a tanácsüléshez. Azonnali válaszokkal kellett tisztázni a következőket: miképpen keletkezett a gimnázium, mikor és kik voltak az alapítói, rendelkezik-e alapító oklevéllel és mekkora az iskola fenntartásához szükséges alapítók anyagi ereje. A válaszokból kiderül, hogy az iskola 1806-ban még magánalapítványi volt, azaz Somogy megye nemessége és egyéb lelkes jótevői által alapított kispimnázium, mely 1812-ben vált nyilvánossá, nagyobb gimnáziummá pedig 1816-ban. A második kérdés az iskola épületének állapotát tudakolta, amelyet jó karban lévőknek találtak, a következő az ösztöndíj-alapítványokat, melyek jelentéktelennek bizonyultak. A negyedik kérdés az iskola jövőjét tekintve valóban sorsdöntő jelentőségű volt: „Szükséges-e a tanintézet a hely és körvidék népességére nézve? És nem volna-e kívánatosabb annak reáltanodává alakítása?” A tanácsülés tagjainak válasza a következő volt:

„E tanintézetnek mellőzhetetlen szükségességét a többek közt leginkább kiemeli az, hogy azt a Megye Karai és Rendei tetemes áldozatokkal alapították, és kívánatosbodna-e ez intézetnek reáltanodára átalakítása? – arra nézve a kegyes Alapítók nézetei adandának irányt” – olvasható a jegyzőkönyvben. Eszerint a kérdésre nem tudtak választ adni, s az iskola sorsát a megye döntésétől kívánták függővé tenni.

⁹ Mészáros István (1988) 80

Az ötödik kérdés így szólt a jegyzőkönyv tanúsága szerint: "Eféle átalakítás ellen nem merülne-e föl különféle akadályok? ha – nem? nem inkább kellenék-e az intézetet 8 – vagy 4 osztályú gymnasiummá, avagy reáliskolává alakítani?"

A felelet szerint: „Az intézetnek 8 osztályra való átalakítását – minthogy ez 12 tanítói egyént igényel – akadályozná talán az alapítványi pénztömeg jelenleges elégtelensége. 4 osztályú kisgymnasiummá, vagy reáliskolává leendő átalakítása iránt pedig a kegyes alapítók egyedüli nyilatkozata s tetszése határozand.” Tehát elismerték, hogy a fenntartók a nyolcosztályú gimnázium működtetéséhez, s ezzel a 12 tanár alkalmazásához kellő alapítványi eszközökkel nem rendelkeznek. A tanácskozás megállapítása a továbbiakban a következő volt:

”Tekintetbe véve a kegyes alapítók azon hihető szándokát, miszerint e jelen tanintézet alapítása által leginkább a közép és felsőbb rendű növendékeknek igényeit akarták kielégíteni, hogy azok e tanintézetből a felső tudományosabb iskolákra is nyilván fölléphessenek, nézetünk szerint a lelkes alapítók szándokát úgy véljük legjobban megközelíteni, ha e tanintézetet inkább kis gymnasiummá, sem mint reál, vagyis ipartanodává, mellyben jobban egyedül csak mesterség és művészetre képezik az ifjúság, alakítsák át. Ha azonban az Isk. Patronatus nem csak a felső és közép, hanem egyszersmind az alsó néposztály tudományos művelődési igényei iránt is különös figyelemmel és tekintettel is viselni méltóztatik, akkor véleményünk szerint legkívánatosb és czélszerűbb volna a tanintézetet vegyes tanodává az az belőle kisgymnasiumot ipartanodával összeillesztve alakítani, minthogy ezen összeillesztés, egyéb-iránt is sem anyagi, sem szellemi tekintetben nem igényel igen sokkal nagyobb áldozatokat, mintha mikor vagy tiszta reáltanodává, vagy csupán csak kisgymnasiummá alakítatnánk.”

El is határozták az új tanrendszer bevezetését a következő tanév kezdetétől, de arról egyelőre még nem született határozat, hogy a mezőváros lakosságának kisgimnáziumra vagy reáliskolára lenne-e inkább szüksége.

Az intézmény jövőjét és oktatási rendszerét tekintve válaszút elé került az iskola.

Dönteni kellett arról, hogy a „körvidék” társadalmi összetételét, a lakosság igényeit tekintve milyen típusú iskolát működtessenek, milyen legyen az oktatás tartalma, kik tanuljanak majd az iskola keretein belül. A város társadalmi összetételét figyelembe véve érthető volt a tanári kar álláspontja: nem elsősorban a megyei nemesség soraiból kiinduló véleményt támogatnák, amely a gimnázium működését tartotta volna a legfontosabbnak. Szerintük tehát, ha a patronatus nem csak a felső és a középosztályokra figyel, hanem az alsóbb néposztály művelődési igényeit is figyelembe veszi, akkor vegyes tanodára lenne szükség a körvidéken - a komáromi példára -, tehát a kisgimnázium szervezetét össze kellene kapcsolni az ipartanodai rend-

szerrel. Rossznak ítélték azt a gyakorlatot, mely szerint a kézműveseknek és az iparosoknak gimnáziumot kellett végezniük.

Az előrelátó tanári testület véleményével magára maradt, ugyanis a szemlét követően az 1850. augusztus 13-án tartott tanácsülés jegyzőkönyvében immár a következő szerepelt az iskola további sorsáról: „A patronátusi magas érdemű összes gyülekezet elhatározó ülési végzésül egyenesen kijelentette: miszerint – az alapítvány a jelennél több költségi terhet minthogy most még el nem viselhetne – addigis, míg lesz az általa köztetszés és megegyezéssel elfogadott új tanrendszer nyomán jelen intézetét, mellynek mint szellemi, mint anyagi jobblétét és előrehaladását szíven hordozni – úgymond – egyre törekszik, köz ohajtása, és célba vett terve szerint 8 osztályu nagyobb gymnasiummá az alapítvány tömeg elégséges növekedésénél fogva majd valahára talán fölemelhetnek – mellőzve végkép a reáliskolát – jelenleg csak 4 osztályu kisgymnasiummá, mellyre a nagyobbat alapítandaná, kívánja egy időre megállapítólag átalakítani. Mi a Patronatus tanácsülési jegyzőkönyvébe is hiteles végzésül beigtattatott, és módszerüleg megerősítettett.

Kelt Kaposvárott, aug. hó 30-dikán Döbrösy Károly tanodai jegyző”

Amikor a gimnázium 1856. június 29-én elnyerte új működési szabályzatát, már nem a mezőváros kispolgárainak igényeit kielégítő iskola, hanem a birtokos középosztály tudományos műveltségének színtere lett, miután a nemesség megyei befolyása keresztülvitte profiljának számukra kedvezőbb alakulását. A történetek megpecsételték a város és a közelebbi-távolabbi környék ifjúságának választási lehetőségét (a megyében a másik működő közép-tanoda csupán az 1792-es alapítású csurgói református gimnázium volt): a közép- és alsóbb rétegek gyermekei is gimnáziumban folytathatták tanulmányaikat.

A nyilvánossági jog felfüggesztése és az altanodává visszaminősítés ténye együtt járt a diákság létszámának mélypontjával, bár ehhez más korabeli események is hozzájárultak.

A létszámok alakulása a következő adatokkal jellemezhető:

1. táblázat: A diáknépeség számának alakulása 1812 és 1851 között

Évfolyam	Létszám	Évfolyam	Létszám
1812/13	71	1849/50	96
1830/31	205	1850/51	74
1848/49	130	1851/52	46

A diáknépeség 1851-ben a 20 évvel azelőtti állapothoz képest negyedére csökkent. Az 1849/50-es évi Kaposvári Királyi Gymnasium Informatio szerint (a legkorábbi fellelhető adatok alapján) az első osztályba járók száma 23 volt, de a végzős évfolyamra már csak négy

tanuló járt. A második osztálytól felfelé az induló létszámokat nem ismerjük, de az évfolyamonkénti csökkenés érzékelhető.

2. táblázat: A gimnázium 1849-es évfolyamonkénti létszámai

Évf.	Az 1849-ben beírt létszám (a 2-6. évf. induló létszámai nem ismertek)	Ebből végzett
6.	4	4
5.	7	1
4.	8	3
3.	21	12
2.	11	7
1.	23	8

Az iskolai emlékkönyvek alapján a tanulói összetételt vizsgálva megállapítható, hogy vallásuk szerint 64 diák volt római katolikus, kilenc zsidó, egy helvét. Mindössze hét nemes gyermeke tanult az intézményben, ugyanakkor 12 származott kézműves, kilenc kereskedő, egy földmunkás apától, a közhivatalnokok, kispolgárok gyermekeinek a száma a legmagasabb: 34, s hat özvegyasszony is taníttatta gyermekét. Az apák/gyámok foglalkozás szerinti megoszlása tehát nem igazolta azt a döntést, hogy nem reál- vagy vegyes tanodára lenne szüksége a környéknek, így jogosnak tűnik annak a vizsgálata, mennyire volt megalapozott az igény 1850-et követően Kaposvárott a gimnázium működtetésére.

Kutatásom célja a vidéki középfokú oktatás társadalomtörténeti vonatkozásainak helyi (kaposvári) adatokkal történő kibővítése, az egyes diákok személyi adatait és érdemjegyeit feltüntető névkönyvek (anyakönyvek) segítségével annak feltárása, milyen rétegekből rekrutálódott a továbbiakban a gimnázium diáksága (a szülő/gyám foglalkozása alapján), s a diákok iskolai teljesítményét befolyásolta-e (s ha igen, milyen mértékben) a társadalmi, vallási hovatartozás.

Az általam vizsgált téma a fentiek értelmében: A Kaposvári Állami Gimnáziumba 1870 és 1910 között beiratkozott diákok társadalmi helyzetének és tanulmányi előmenetelének összefüggései.

3.4. A vizsgálat hipotézisei

A szakirodalom állásfoglalásai és a hasonló célcsoportú kutatások körében való tájékozódás alapján a következő hipotézisek állíthatók fel:

- feltevésem szerint a gimnázium eredeti funkciója (a felsőfokú tanulmányokra való előkészítés, mely a magasabb társadalmi rétegek iskoláztatását szolgálta), és a beiskolázott diákok társadalmi helyzete között nagymértékű eltérés mutatkozhatott,

- a gimnázium rekrutációs bázisának alakulását befolyásolták a diákok családjának anyagi körülményei, a gyermekek képességei,
- a végbizonyítvány megszerzésében feltételezhetően megjelent a vertikális intergenerációs mobilitás előnye, vagyis a felsőfokú végzettségűek gyermekei nagyobb arányban jutottak el a végzésig (mivel az elitcsoportok az iskoláztatást státuszcsoporthoz dominanciájának fenntartásaként is kezelik),
- vélhetően az alsóbb rétegek fiai közülük többen maradtak ki, kevesebben végeztek (családi környezetük, kulturális tőkékük kevésbé tudta támogatni tanulmányi eredményeiket),
- feltehetően kimutatható összefüggés a tanuló lakóhelyének gimnáziumhoz való közelsége és a tanulmányi sikeresség között, abból a kiindulásból, hogy a család segítsége, támogatása, a kedvezőbb körülmények megteremtése nagyobb esélyt jelenthetett a jobb eredmények elérésében,
- a rászoruló diákok tandíjmentessége motiválónak hathatott, tanulmányi erőfeszítéseik nagyobb mértékét eredményezhette, ezáltal magasabb arányukat a végbizonyítvány megszerzői között,
- valószínűleg kimutatható összefüggés a diákok társadalmi helyzete és tanulmányi eredményük összefüggésében későbbi mobilitásukat illetően. Feltehetően a felsőbb rétegek gyermekei nagyobb arányban jutottak el a felsőoktatási intézményekig, s kedvezőbb társadalmi helyzetet foglaltak el tanulmányaik befejezése után.

4. Az alkalmazott módszerek

Kutatásom során elsődleges írásos források, levéltári kutatás alapján, a korabeli névkönyvek, értesítők, emlékkönyvek, jegyzőkönyvek, főispáni iratok és levelek, a helyi sajtónak a gimnázium életével kapcsolatos anyagainak rögzítése, tartalmának elemzése mellett másodlagos források vizsgálata révén, a neveléstörténeti-szociológiai szakirodalom tanulmányozásával, statisztikai adatfeldolgozás révén induktív, a forrásfeldolgozás során deduktív jellegű, összehasonlító, összefüggés-feltáró stratégiával igyekeztem megtalálni az összefüggéseket.

A témakifejtés fő vonulatát a gimnázium működésének és a diákság jellemzőinek vizsgálata adta, melyeket önálló fejezetekben dolgoztam fel.

A kutatómunka kezdetét a történeti és neveléstörténeti szakirodalom feldolgozása jelentette. A kiegyezés előtti és utáni időszak országos oktatáspolitikai korrajzát egyrészt átfogó történeti és neveléstörténeti munkák, valamint társadalmi-gazdasági témájú könyvek, írások áttanulmányozása tette lehetővé. A történeti alap kutatás során a történettudomány és a nevelés-

történet hagyományos módszerét és az analitikus kutatási stratégiát követtem. Feltártam az elsődleges forrásokat, melyeket előbb kritikai vizsgálatnak vettem alá, majd értelmeztem. A forrás- és dokumentumelemzéskor a hangsúlyt az összefüggések feltárására helyeztem.

A gimnázium korabeli életének megközelítésekor a feltáró munka kapott prioritást, mivel - a hipotézis szerint - az oda járó tanulók adataiból megfelelő következtetéseket lehet levonni a különböző társadalmi rétegekhez tartozó lakosság oktatáshoz fűződő viszonyáról és ebből következően a mobilitási lehetőségek érvényesítéséről.¹⁰

A Somogy vármegyére vonatkozó anyagot korabeli dokumentumokra támaszkodva levéltári és könyvtári, helytörténeti kutatómunkával tártam fel. A Somogy Megyei Levéltárban meglévő alispáni, tanfelügyelői jelentések, a gimnáziumi anyakönyvek, értesítők, évkönyvek statisztikái által nyert információkat a Megyei Könyvtárban található „Somogy” című hetilapnak a vizsgált évtizedekre vonatkozó anyagai megfelelően egészítették ki. Ebben a sajtóorgánumban a 19. század végén rendszeresen publikáltak a gimnázium pedagógusai is, így az írásokban felvillantak azok a problémák, javaslatok, viták, melyek foglalkoztatták a vizsgált témával kapcsolatban a közvéleményt

A forrásanyag teljes körű feltárását nehezítette és egyben le is szűkítette, hogy az iskolai anyagok közül számos névkönyv, értesítőkönyv megsemmisült, s a bejegyzések helyenként hiányosak. A forráskritika kiemelt jelentőséggel bírt a munka során. Ennek biztosítására is szolgált a forráscsoportok elkülönítése, mivel többszörösen törekedtem az adatok valódiságának és hitelességének az ellenőrzésére. Önmagában a gimnáziumi névkönyv, vagy az idők távlatából az eseményeket emlékként kezelő memoárirodalom nem teljesen megbízható ebből a szempontból.

Az adatok hitelességét illetően szükséges megjegyezni, hogy bár a névkönyvek bejegyzéseit az osztályfőnökök tették, a beiratkozás alkalmával a hivatalos dokumentumokkal együtt a tanuló atyja, anyja vagy gyámja, esetleg annak valamely megbízottja kíséretében tartozott a gimnázium igazgatóságánál megjelenni. Ez a tény erősíti a felállított adatbázis megbízhatóságát. Forráskritika tárgya annak megállapítása, hogy az adatok között a legtöbb esetben nem szerepelt a gimnáziumból való távozás körülményének meghatározása, akárcsak a későbbi évfolyamokra való érkezés oka, valamint bejegyzés a diákok további terveire vonatkozóan.

¹⁰ Andorka Rudolf - Harcsa István - Kulcsár Rózsa (1975) 309.

4.1. Az elemzéshez használt adatok

Feltevéseim igazolásához, ill. elvetéséhez a kaposvári gimnázium kiegészítés utáni időszakára vonatkozóan a beiratkozott tanulók adatait vizsgáltam meg többféle fontos változó alapján. Kutatásom több összefüggésben vizsgálja meg a diákok nevének nemzeti jellegét, születési helyüket (megyei besorolással), a beiratkozási év alatti lakóhelyüket, az apa (gyám) foglalkozását, a diákok felekezeti összetételét, tandíjmentességüket, valamint tanulmányi eredményüket. A vizsgált anyagok kiválasztásánál a forrásokat, azok fellelhetőségét és hozzáférhetőségét is számításba kellett vennem. Az időbeli keret meghatározásánál elsősorban a történelmi és neveléstörténeti sajátosságokat figyelembe véve, a szakirodalom periodizációváltásait és a forrásadottságokat is átgondolva a kutatás időkereteit tágabb értelemben a 19. század végében, a századfordulóban, pontosabban az 1870 és 1910 közötti időszakban jelöltem meg.

Ennek megfelelően az elemzés alapjául szolgáló dokumentumok, a fellelhető 1870 és 1910 közötti névkönyvek alapján (az 1881. évi kötet nem maradt fenn) 3761 kaposvári gimnáziumi tanuló adatait gyűjtöttem össze. Nem vállalhattam a források teljes körének feltárását, ezért az iratok vizsgálatában kizárólag a kaposvári levéltárban, kéziratárban és megyei könyvtárban a gimnázium négy évtizedére vonatkozó anyagok (csaknem teljes körű) vizsgálatára szorítkozhattam. A későbbi évtizedeket érintő anyagok feldolgozása kapcsolódó kutatások tárgyát képezheti.

Az adatbázisban szereplő adatok öt kategóriába sorolhatók (a személyenkénti változók száma 16), mely főváltozókat a vizsgálatok szempontjainak megfelelő konstruált változókra bontottam:

- A diákok személyére és családi hátterére vonatkozó adatok:
 - név,
 - felekezeti hovatartozás,
 - az apa/gyám foglalkozása és az ezekből képzett változók (a tágabb-szűkebb foglalkozási besorolás, feltételezhető iskolai végzettség, alkalmazói szféra),
 - tandíjmentesség,
- A településekre, megyékre vonatkozó adatok:
 - a tanuló születési helye,
 - lakóhelye,
- Időpontokra vonatkozó adatok
 - a diák születési ideje,
 - beiratkozási éve,

- A tanulmányokra vonatkozó adatok:
 - az esetleges kimaradás évfolyama,
 - a tantárgyi osztályzatok átlagai,
 - a végbizonyítvány megszerzésének ténye,
- A tanulmányokat követő állapotok:
 - a diák későbbi foglalkozása,
 - későbbi lakóhelye.

Feldolgozó módszerem egyrészt a diákság adataira vonatkozó statisztikai elemzés volt (SPSS 13.0 statisztikai program segítségével), másrészt az írásbeli dokumentumok (folyóiratcikkek) tartalmának elemzése, melyek révén azt igyekeztem kideríteni, mennyire volt indokolt a gimnázium működtetése az említett időszakban Kaposváron, hogyan alakult a tanulói összetétel, milyen volt az iskolázás eredményessége és a mobilizációra gyakorolt hatása.

5. Somogy megye és Kaposvár gazdasági, társadalmi sajátosságai a gimnázium alapításának időszakában

Kaposvár mezővárosi jellege nemcsak földrajzi helyzete, hanem gazdasági-mikrotáji centrum-jellemzői (uradalmi alközponti szerepe) miatt mutatkozott meg az Esterházy Pál herceg tulajdonában levő település fejlődésben. Az 1712-ben betelepített magyar, német, szláv hospesek és a helybéliek között különült el az a két társadalmi komponens, mely a későbbiekben is alapvető szerepet játszott: egyrészt az a népesség, mely megszerzett jogállásánál fogva törzsét képezhette a mezővárosi polgárságnak, másrészt az a réteg, mely az örökös jobbágyi jelleget jelentette egészen a jobbágyfelszabadításig.¹¹

A somogyi hercegi uradalmak központja Kaposvár lett, ennek köszönhetően indult a város fejlődésnek. 1753-ban már Somogy vármegye törvényhatóságának székvárosa volt, „átvéve a stafétát” Tapsony községtől. A mezőváros művelhető határa kicsinek bizonyult, az uradalmi tisztek sokszor panasztak, hogy „sokféle szerzet csődül ide a szabadságért.”¹² Adóemlést javasoltak, emiatt a lakosság és a földesúr között állandó lett az ellentét.¹³ A későbbiekben valóságos küzdelem zajlott le a terhek és elnyomások miatt (pl. házadó, földadó, a tized természetbeni követelése, a szabad költözködési jog kérdése, a föld szabad adásvételi joga).

¹¹ Kanyar József (1975) 457.

¹² Bácskai Vera (1975) 143.

¹³ Bácskai Vera i.m. 145.

A 18. század második felétől a népesség növekedése következett be, mely megváltoztatta a város gazdasági-társadalmi struktúráját.¹⁴ A kézművesek és kereskedők száma 1720-ban 31 volt, 1828-ra 174-re nőtt.¹⁵ A megye általános helyzetét tekintve azonban az 1761 november 9-én kelt vármegyei főjegyzői jelentés szerint „ennek a vármegyének köztudomásúan egyetlen nagyvárosa sincs, s nincs olyan főhelye sem, ahol a vásárokat, az áruk forgalomba hozatalát le lehetne bonyolítani (...), éppen ezért sem a földrajzi fekvés, sem a közállapotok nem adják meg a lehetőséget ebben a vármegyében a kereskedésre, s még reménykedni való sincs e tekintetben.”¹⁶

1767-ben Kaposváron 16 vagyonos lakos élt. Jellemző volt a megye anyagi viszonyaira, hogy 1778-ban elkészült az új megyeháza, de „szűkre” építették.¹⁷ A város helyzetét illetően sem iskolája, sem vendégfogadója nem volt, a közvetlen postajárata is hiányzott, mely elősegíthette volna közigazgatási központ szerepének növekedését.

A kézművesek működéséről 1785-ben láttak napvilágot először adatok, ekkor 155 mester (valamint 128 legény és 74 inas) dolgozott az iparosodó mezővárosban. Az összeírásban ekkor 2.111 katolikus lélek szerepelt, csak kis számban éltek protestánsok és zsidók.¹⁸

A 19. század kezdetén a kaposváriak még főleg Kanizsán vagy Pécsen adták el terményeiket, ennek oka a Kaposvárt övező rossz közlekedési viszonyokban keresendő.¹⁹ Lassan indult a város fejlődése, mely a kézműipar gyarapodásában és az urbanizálódásban nyilvánult meg.²⁰ Ez több fogadó megjelenésében, kórház és a gimnázium létesítésében, a megyei könyvtár, olvasótársaság és kaszinó alapításában öltött testet. A létesítmények főleg a megyei nemesség igényeit szolgálták, a megyeszékhelyi-igazgatási funkciók következményeiként értékelhetők. Az igazi városteremtő erő azonban a kereskedelem lett volna, mely az utak csomópontjaiban bonyolódott. Ennek megfelelően Kaposvár gazdasági-központi szerepében közlekedésének megváltozásáig – melyet a 19. század második felében (1872-ben) a vasúthálózatba történő bekapcsolódása jelentett – nem állhatott be gyökeres változás.²¹

1828-ban az iparstruktúrában Kaposvár kevésbé városias jellegét élelmiszeriparának és építőiparának csekélyebb mértéke jelentette. A szolgáltató jellegű mesterségek aránya maga-

¹⁴ Bácskai Vera (1988a) 231.

¹⁵ Bácskai Vera i.m. 147.,

¹⁶ Kanyar József (1975) 461., Bácskai Vera (1993) 213-249. és T. Mérey Klára (1997) 169-239.

¹⁷ Kanyar József (1975) 462.

¹⁸ Kanyar József i. m. 153.

¹⁹ Erdősi Ferenc (1980) 269-319., Szili Ferenc (1987) 187-219. (1988) 211.

²⁰ Bóna Imre (1962) 71-85. Dombi Péter - T. Mérey Klára (1991a) 13-34. (1991b) 157-169. és Kanyar József (1967b) 265-354.

²¹ Majdán János (2002) 303-321. Lóczy István (1975) 245-243.

sabb volt, ami egy szűk körű, de urbánusabb igényű közönség jelenlétét mutathatta, melynek kialakulása szintén az igazgatási feladatokkal függött össze. Az alábbiakban tekintsük át Somogy megye öt mezővárosának fő jellemzőit ebben az időszakban:

3. táblázat: Somogy megye mezővárosainak jellemzői 1828-ból

A mezővárosok jellemzői	Kaposvár	Szigetvár	Marcali	Nagyatád	Csurgó
Népesség	3.172	3.087	1.399	1.066	1.209
Mesterek száma	163	190	74	60	51
Kereskedők száma	10	25	3	4	2

Nyilvánvaló, hogy Szigetvár nagyon komoly versenytársat jelentett a megyeszékhely számára nemcsak mestereit illetően, de kereskedelmi jelentőségében is. A kereskedelmi központi szerep, mely döntő fontossággal bírhat egy város fejlődésében, Kaposvár esetében elenyésző mértékű volt. 1830-ban 13 mezőváros volt a megyében, valamennyi fejlődése elmaradottabb volt a szomszédos vármegyékben levőkhöz képest.²²

Ennek az állapotnak oka lehetett, hogy a földesuraknak ugyan nem volt közömbös a mezővárosok piaci helyzete, azonban jogállásukra, önkormányzatukra ellenségesen tekintettek.

A mezőváros az uradalom állandó „gyámkodása” alatt élt, nehezíteni igyekeztek a beköltözéseket, szívesebben szorították vissza mezővárosaikat a jobbágyfalvak közé.

A város és az uradalom viszonyában 1848. márciusa teremtett új helyzetet. A jobbágyfelszabadító törvények elválták a földesúr-úrbéri viszony szálait, herceg Esterházy Pál megszűnt Kaposvár földesura lenni. A város népessége jelentős gyarapodásnak indult a század közepétől a munkát kereső, elsősorban mezőgazdasági bevándorlók miatt, ez megfelelő ipari háttér hiányában a befogadó település agrárjellegének növekedéséhez vezetett.²³ Kaposvár a megye egyetlen városias települése volt ekkor, népességének alakulását illetően sajátos utat járt be, ugyanis a bekerülő lakosok megfelelő elhelyezésére nem volt alkalmas. Az iparosodás szintje még nem, a mezőgazdasági lehetőségek már nem voltak megfelelőek.²⁴ A város profiltalan volt, melyet a nagyfokú beáramlás csak fokozott, szabad földterület nem állt rendelkezésre. Bevételek hiányában részint közterhekből, részint városi kölcsönökből igyekeztek a feladatok ellátásához a fedezetet előteremteni.²⁵

A 18-19. századi dunántúli városok fejlődésében a termény- és gabonakereskedelem nagy szerepet játszott, viszont a század második felében a vasút lett az érdem. A megye északi és

²² Simonffy Emil (1971) 160.

²³ Bácskai Vera (1988b) 231.

²⁴ Csorba József (1857) 221.

²⁵ Tóth Tibor (1975) 306.

déli részén futó utak korábban inkább katonai átvonulásokat bonyolítottak le, azonban kiépülő centrális vasúti fővonala és helyi bekötő vasútjai már a kaposvári kereskedőket helyezték előnyös helyzetbe. E gazdasági tényezőket azért tartottam fontosnak röviden kiemelni, mivel a vidék társadalmi összetételére, anyagi helyzetére igen jelentős hatással voltak.

5.1. Kaposvár oktatásügyének kérdései

A mezőváros közoktatásügyét tekintve érdemes bevezetőként röviden összevetni a 19. századi dunántúli városok közül pl. Kaposvár és Szombathely fejlődésének jellegzetességét. Míg Kaposvár „földesúri”, addig Szombathely „püspöki” mezőváros volt. A legfőbb különbség, hogy míg a vasi nemesség beköltözött a megyeszékhelyre, a somogyiak alig éltek a város falai között.

A szombathelyi városi tanácsnak kétharmad részben nemesi származású tagjai voltak, Kaposváron az összetétel „plebejusabb” volt. Somogy megye közepén az Esterházy uradalom egy alközpont volt, ahol nem volt iskolateremtő tényező a földesúr (aki máshol élt), ahol csak bérlők voltak, fiskálisok és kereskedők. Az első nádtetős iskola 1715-ben nyitotta meg kapuit 15-20 tanulóval, s 1774-ben is csak 50 gyermek járt oda.

A feudalizmust felbontó árutermelés kétféle kulturális törekvést eredményezett: az egyik a mezővárosi kispolgárságé volt, a másik a nemesi vármegyéé. A mezőváros igénye csak a három osztályos nemzeti iskoláig jutott el, mely a kisvárosi polgárság, a mesterek és kereskedők gyermekei számára volt nélkülözhetetlen. A megyei nemességé azonban jóval több volt ennél. Gimnáziumot akartak létrehozni saját gyermekeik és a magasabb képzettségre törekvő társadalmi rétegek utódai számára, nem akartak lemaradni más megyék középiskola-alapítói elképzeléseitől. A kor gimnáziumai vagy egyháziak, vagy királyiak voltak.

Kaposváron jött létre az első olyan középiskola, amelyet társadalmi úton hoztak létre. Annak idején a helytartótanács azért utasította el a gimnázium létrehozására vonatkozó kérést, mert a szomszédos megyékben, Kanizsán, Pécsen, Veszprémben és Szombathelyen megfelelő iskolák voltak. (Bár nyilvánvaló, hogy a középiskolák vonzáskörzete nem földrajzi-közigazgatási elveken alapult, hanem inkább egy-egy táj azonos hitfelekezeti lakosságának vallási összetartozásán.)

1858-ban a mezőváros lakossága 5.395 fő volt, melyből szellemi dolgozó 147, földbirtokos 100, házbirtokos 136, iparos 273, kereskedő 53, segéd 63, szolga 177, napszámos 328.²⁶

²⁶ Simonffy Emil (1975) 279. Kanyar József (1970) 55-92., a város művelődésügyéről bővebben: (1975) 327.

A gimnáziumi képzés Somogy megyei preferálása kapcsán vessünk egy pillantást néhány hazai gimnázium diákösszetételének társadalmi jellemzőire is annak okából, hogy ott mennyire érvényesült a középosztálybeli, ill. alsó-középosztályi részvétel.

Az összehasonlításhoz két gimnáziumot választottam, az egyiket, a Pécsi Ciszterci Főgimnáziumot eltérő természeti környezete ellenére térbeli közelsége miatt (Somogy és Baranya megye között folyamatos volt az átjárás a beiratkozások tekintetében), a másikat, a kiskunfélegyházi pedig a mezőváros feltehetően hasonló társadalmi összetételéért.²⁷

A pécsi gimnázium tanulóinak a szülői foglalkozás szerinti megoszlása a következő képet mutatta 1871 és 1910 között:²⁸

4. táblázat: A pécsi gimnázium diákságának szülői foglalkozás szerinti összetétele

Év	Földbirtokos	Értelmiségi	Tisztviselő	Kisip, keresk.	Földm., munkás	Egyéb
1871/72	5	10	6	16	2	14
1891/92	8	7	23	18	7	9
1910/11	4	10	29	17	6	15

A vizsgált időszakban emelkedő volt a tisztviselők gyermekeinek aránya - jelezve a réteg önreprodukciónak -, viszont alig változott a kisiparosoké és kiskereskedőké. Az adatok szerint a középosztály uralta a gimnáziumot, mely mellett a városban reáliskola is működött, az alsóbb rétegek igényeinek kielégítésére.

A tanulók társadalmi rétegződése a Kiskunfélegyházi gimnáziumban 1876 és 1907 között az alábbiak szerint alakult százalékos megoszlásban:²⁹

5. táblázat: A tanulók társadalmi rétegződése a kiskunfélegyházi gimnáziumban

Év	Értelmiségi, birtokos	Paraszt	Kereskedő, iparos	Munkás, cseléd	Egyéb
1876/77	20,8	24,0	35,5	11,4	8,3
1880/81	20,4	25,8	37,7	9,5	6,5
1886/87	19,5	30,5	42,6	7,4	-
1891/92	19,0	28,5	39,2	6,9	6,4
1901/02	25,8	26,5	34,4	5,4	7,9
1906/07	26,9	20,2	36,8	3,2	12,9

Az adatokat vizsgálva jellegzetes képet kapunk. A tanulók döntő hányada az iparos és kereskedőréteg, valamint a parasztság fiaiból került ki – reáliskola híján. Az értelmiségiek, va-

²⁷ Hasonló témában ír Benda Gyula (2001) 104-127.

²⁸ Lengvári István (2001) 150.

²⁹ Bánki Horváth Mihály (1997) 297.

gyonosabbak aránya átlagosnak és stabilnak mondható, viszont csökkenő a cseléd- és munkásszülők gyermekeinek megjelenése. A főgimnáziummá fejlesztés 1891-ben történt, ekkortól a szegényebb rétegekből származók fokozatosan kiszorultak az oktatásból. Jelentős volt azoknak a száma, akik egy-két osztályt végeztek el, majd valamilyen szakmát választottak.

Kaposvár város esetében is hasonló összetétel volt jellemző, ezért a város és a megye társadalmi helyzetét figyelembe véve indokoltabbnak látszott volna egy reáliskola működtetése, vagy legalábbis a gimnázium mellett annak létrehozása is. Különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy az 1850-es években mennyire jellemző volt e két intézménytípus együttes jelenléte a városokban. Ha felvázoljuk, hogy hány településre volt igaz ez a megállapítás, a következő helyzetkép alakul ki:

6. táblázat: Reáliskolák és gimnáziumok jelenléte hazánkban az 1850-es években

Város	Gimnázium	Reáliskola
Budapest	- 1851. jezsuita főgimn. (1687) - 1717. piarista főgimn.(1717) - 1854. evang. algimn. (1821) - 1858. cs. és k. áll. gimn.	- 1855. alreáliskola, IV. ker., - 1855. budai cs. és kir. főreáliskola
Esztergom	- 1851. algimn. (1696)	- 1857. reáliskola
Győr	- 1850. főgimnázium	- 1852. kat. alreáltanoda
Kassa	- 1852. rk. nagygimn. (1654)	- 1858. állami főreáliskola
Kecskemét	- 1854. ref. algimn. - 1850. rk. algimnázium (1715)	- 1857. városi főreáliskola
Körmöcbánya	-	- 1856. állami alreáliskola
Nagyszében	- 1851. evang. főgimn. (1555) - 1851. jezsuita főgimnázium (1692)	- 1851. alreáliskola
Pancsova	-	- 1851. alreáliskola
Pécs	- 1851. rk. főgimn. (1687)	- 1857. városi alreáliskola
Pozsony	- 1850. jezsuita főgimn. (1626) - 1850. evang. nagygimn. (1656)	- 1850. városi főreáliskola
Sopron	- 1855. evang. főgimn. (XVI. sz.) - 1851. rk. főgimnázium (1636)	- 1850. kat. alreáliskola - 1853. evang. alreáliskola
Sümege	-	- 1857. városi alreáliskola
Szeged	- 1850. rk. főgimnázium (1721)	- 1851. városi alreáliskola
Székesfehérvár	- 1851. rk. főgimnázium (1724)	- 1854. városi alreáliskola
Kaposvár	- 1850. algimnázium (1806)	-

A fenti táblázatból³⁰ kitűnik, hogy számos helyen megfert egymás mellett a gimnázium és a reáliskola is, vagy ahol a társadalmi érdek úgy kívánta, csupán reáliskola működött.

1865-ben öt főreáltanoda volt hazánkban (egyik sem a Dunántúlon), alreáltanoda pedig 17. Míg az Észak-Dunántúlon négy iskola működött, addig a Dél-Dunántúlon csak egy, Pécssett. Észak-Dunántúlon a négy iskolában 26 tanár oktatott 287 diákot, míg a déli részen az egy intézményben hat tanár 212 tanulót.³¹

Ezek az adatok is jelzik az egyre növekvő polgárság igényének meglétét a reálismerekek tanítása iránt. Elképzelhető, hogy ha Kaposvár város vagy Somogy vármegye akkori vezetői nagyobb gondot fordítottak volna az alsóbb néprétegek igényeinek kielégítésére is, létrehozhattak volna számukra is egy megfelelő képzést adó intézményt a gimnázium mellett. Hiszen a mezőváros úgy alakult át rendezett tanácsú várossá a hetvenes évek elején az 1871. évi 18. tc. alapján, hogy lakossága már „elégészes anyagi és szellemi erővel” rendelkezett ahhoz, hogy mint megyeszékhely nagyobb fejlődési lehetőségeket használjon ki.³² Elsősorban a mezővárosi szerepkört meghaladó, városiasodó települések kézművesei, kisiparosai és kereskedői, tisztviselői és az értelmiségi réteg adta a hagyományos gimnázium mellett a polgári iskola és a reális irányú középiskola helyi lehetséges társadalmi bázisát. 1871 és 1910 között a Dél-dunántúli vidék középiskola-ellátottsága igen figyelemre méltó volt:³³

7. táblázat: A Dél-Dunántúl középiskola-ellátottsága 1871 és 1910 között

Vármegye	A középiskolák száma					
	1871	1880	1890	1900	1905	1910
Somogy	2	2	2	2	2	2
Baranya	2	2	2	2	2	3
Tolna	2	2	2	3	3	3
Zala	3	3	3	4	4	4

A tolnai és főleg a zalai fejlődés mellett még szembetűnőbb Somogy megye lemaradása, ahol másfélszer annyi lakos jutott egy-egy középiskolára, mint a Dél-dunántúli átlag, s csaknem kétszer annyi, mint pl. Zala megyében. Ennek a ténynek ismeretében tekintsük át, hogyan alakult Somogy megye legjelentősebb gimnáziumának sorsa 1850 után.

³⁰ Mészáros István (1988) 336-359.

³¹ Kanyar József (1975) 218.

³² Kanyar József i. m. 502. Bereck Sándor (1925) 191.

³³ Kelemen Elemér (1994) 674. Varga Gyula (1989) 48-60.

6. A kaposvári gimnázium működése a 19. század közepétől

Az eddigiekben (az alapítás kapcsán) a gimnázium történéseinek a következő eseményeit érintettem vázlatosan:

- 1806. „Pedagogium” (algimnázium) kezdte meg működését Kaposváron három grammatikai osztállyal, a herceg Esterházy által adományozott vendéglő épületében,
- 1812. november 5-én alakult meg és nyert nyilvános (megyei) jogot a négyosztályos kisgimnázium 71 tanulóval, melynek patrónusa a megye volt,
- 1812-1817 között az iskola négyosztályos kisgimnáziumként működött,
- 1817-1850. kiegészülve két humán osztállyal hatosztályos nagygimnázium,
- 1850. az önkényuralom a nyilvánossági jogot megvonta, újra négyosztályos kisgimnázium, új neve: „Kaposvári altanoda”,
- 1851. a nyilvánossági jogot visszakapta (négyosztályos kisgimnázium 1869-ig).

Kaposvár mezőváros az 1848/49. évi adófékönyve szerint 391 számozott házzal és 920 adófizetővel lépte át a kapitalizmus küszöbét. A királyi közéletanoda a szabadságharc leverése után válságos esztendőket élt át. A tanulók létszáma a már korábban említett körülmények közepette drasztikus módon apadt a hatosztályosról négyre csökkentett kisgimnáziumban.

E nehéz időkben a gimnázium pártfogói szükségesnek tartották egy állandó bizottság létrehozását az anyagi ügyek intézése, az intézet védelme miatt. Így jött létre a Gimnáziumi Választmány, egy 12 tagú bizottság, mely az 1850-es évek elejétől fontos szerepet töltött be az iskola működésében. Eddig az anyagi ügyeket pénzalap kezelőjeként a gondnok (tömeggondnok) intézte, akit egy pénztáros és egy ügyész is segített, a személyi ügyeket és az iskolai feladatokat pedig az igazgató látta el. A gimnázium ügyeit a megyegyűléseken tárgyalták, ahol a mindenkorai igazgató és a gondnok megtette jelentéseit. Ez a tény azért is jelentős, mert a „Somogy” című napilap gyakran tálalta izgatottan, hogy a gimnázium dolgaival a megyegyűlésen foglalkoztak – pedig hol máshol tették volna, amikor annak ott volt negyedévenként a hivatalos helye. A gimnáziumi működés intézése, tehát a patronálás a megye részéről nem jelentett semmiféle anyagi áldozatot, hiszen csak tekintélyével, erkölcsileg támogatta az intézetet és adott helyet a felvetődő kérdések tárgyalásának.

Amikor a megyegyűlés tagjai között a régi alapítók száma megfogyatkozott, s az újak az intézet ügyei iránt nem mutatták a korábbi lelkesedést, megalakították a választmányt, melynek tagjai az eredeti alapítókból, s újabb jótévedőkből álltak. Az első választmány 1850. augusztus 13-án alakult, az intézettől pedig szeptember 7-én vonta meg a kormány a nyilvánossági jogot. A választmány és a tanári kar mindent elkövetett visszaszerzésére, az intézetnek

az Entwurf szerinti megfeleltetésére.³⁴ A követelményeknek csaknem mindenben eleget tettek, egyedül a tanárok fizetését nem tudták a kívánt mértékben felemelni, s így azzal az indoklással terjesztették fel, hogy ez irányban tett cselekedeteik a helyi viszonyok alapján megfelelők. Mindenesetre, hogy a tanári kar emiatt ne tudjon nehézségeket okozni, kihagyták őket az újonnan megalakult választmányból.

A nyilvánossági jogot 1851. március 27-én kapta vissza az iskola. A következő években a választmány az alapok gyarapításán fáradozott, s azon, hogy az megyei nyilvános vagyon lévén ne menjen át az állam kezelésébe. A kormány ennek ellenére mégis átvette, így a választmány működése feleslegessé vált. Az igazságtalanságba az alapítók nem nyugodtak bele, s a kormány 1861. januári meghátrálása után új választmányt hoztak létre.

1867. október 8-án a miniszter 11.497. számú leiratában kijelentette, hogy a gimnáziumot hatosztályúvá kell kiegészíteni. Ennek növekvő terheit az intézeti alapok már nem lettek volna képesek elviselni, így a választmányban Somssich Pál elnök felvetette az államsegély kérésének gondolatát, s kérte Eötvös József kultuszminisztert, hogy iktassa a gimnáziumot az államilag támogatott intézetek sorába.

Az államosítást megelőzően, 1869. május 23-án Kádas Rudolf tankerületi főfelügyelő ellenőrzést végzett az intézetben. A vizsgálatot követő jegyzőkönyvből kiderül, hogy a gimnázium működését sikeresnek minősítette, nagyra tartotta az oktatómunka lendületét és az étellel való kapcsolatát. Megnyugtatónak ítélte, hogy az ifjúság és a tanári kar távol tartja magát mindenféle pártpolitikai akciótól (nem feledve, hogy a császár ellen 1850-ben a diákok demonstráltak). Tanulmányi szempontból jónak találta mind a magyar, mind a latin és a történelem tanítását, dicsérte a matematikai oktatás eredményességét. A fizikáét is nagyra értékelte, bár megjegyezte, hogy a térképtár, a szertár igen szerényen és hiányosan felszerelt, kísérleteket alig tudnak benne végezni. Megfelelő rajzterme sem volt az iskolának, ennek ellenére a rajzot is eredményesen tanították. Tornaterem sem állt rendelkezésre, viszont a tornászati - melyet egy 18 éves, negyedik osztályos tanuló oktatott - szintén sikeres volt.

A főigazgató kiemelte a katonai mozdulatok ügyes elsajátíttatását, s mindjárt célszerűnek is tartotta az iskola fegyverekkel való felszerelését! Dicséretesnek tartotta az intézeti könyvtár állapotát (ami érthető, hiszen a megye 1856-ban átadta az iskolának reformkori alapítású

³⁴ Kanyar József (1977) 223-242. (1978) 180-194. (1983b) 58-66.

könyvállományát, mely így két év múlva már 8.000 kötetet foglalt magába). Hiányolta viszont a tanárok szakkönyvekkel való ellátottságát, s kérte a megyét ezek beszerzésére.

A tanárokat továbbképzésekre buzdította, melyek eddigi akadályát abban látta, hogy fizetésük olyan csekély, hogy a saját fenntartásukra sem elegendő.

A kedvező jelentésnek meg is lett az eredménye. A következő iskolaévben hat osztályosra bővült az intézmény, az államosítás is ekkor zajlott le, mely 1870. június 9-én nyert miniszteri megerősítést.³⁵ A szerződésekkel járó kötelezettségeket a megye tehát pártfogóként vállalta el a gimnáziumi pénzalapok terhére. Az addigi római katolikus jelleg a továbbiakban az államgimnázium elnevezés folytán megszűnt. (A királyi gimnáziumokat 1849 után az Entwurf szóhasználatával államgimnáziumnak nevezték, majd 1867 és 1883 között újra királyi államgimnázium volt a nevük.)

Annak ellenére, hogy második 50 esztendő szakasz kezdetén még tartott az intézet válsága, az állami státus elnyerésével és a hatosztályos gimnázium megszervezésével a létszám megemelkedett, s az 1876/77-es tanévben elérte a 200-as számot.

1873-ban elhunyt a választmány pénztárosa, Bácsmegey János, akinek érzelmi kötődését mutatta, hogy a gimnáziumot tette értékes házának örökösévé. Utódja Schäffer Alajos ügyvéd, későbbi királyi közjegyző lett. 1879-ben Somssich Pál elnök a fővárosban képviselőként való huzamosabb tartózkodása miatt lemondott elnöki tisztségéről, viszont elindította a gimnázium főgimnáziummá emelését Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszternél és az országgyűlésben. 1884-ben tevékenységét siker koronázta. Ekkor a megye portrét készíttetett róla (a mellékletben látható), s 1889-ben a gimnázium falán emléktáblával is megörökítették kiválóságát. Ebben az évben Somogy vármegye 214. számú szervezeti szabályrendelete 28. §-ában megszüntette a választmány hatáskörét, s a régi alapítóktól származott jogok gyakorlását teljesen a törvényhatóság intézkedéseitől tette függővé. Ugyancsak elrendelték az alapítványi tőkének a megyei pénztárba való átszolgáltatását és hivatalos úton történő kezelését.

A nevelő- és oktatómunka szempontjából rendkívül jelentős lépés, hogy 1885-ben az intézet elnyerte a főgimnáziumi címet, s ekkor tartották meg az első érettségi vizsgát.

1891-től az alsó évfolyamokon elkezdődött a párhuzamos osztályok létesítése, így a tanulólétszám évi 500 fölé emelkedett. (1907-re már mind a négy alsó osztály így működött.) Az iskola épülete kicsinek bizonyult ennyi tanuló elhelyezésére, felvetődött egy új, nagyobb

³⁵ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium Emlékkönyve 1812-1912. (1913) 311.

gimnázium építésének gondolata. 1896. május 11-én meg is történt az alapköletétel a város szélének számító ún. „Meggyesen”, a mai Bajcsy-Zsilinszky utca 17. szám alatt.

Az építkezést 1898 májusában fejezték be, az új tanévben már ott kezdődhetett meg a tanítás.

Ha visszatekintünk az 1850 utáni iskola tantárgyfelosztására, kiderül, hogy a német nyelv a korábbiakhoz képest nem fakultatív, hanem rendes tantárgy volt. A latint, akárcsak addig, a legnagyobb óraszámban tanították, rendes tárgy lett a görög, de a természettudományi tárgyak is nagyobb térhez jutottak. Az addigi osztálytanítással szemben a szaktárgyi oktatás került előtérbe, az egyes osztályokban az osztályfőnök kezében összpontosult a pedagógiai vezetés. A testnevelés, a francia - mint rendkívüli tárgy -, s a rajz is ekkor került bevezetésre. Jelentkeztek tehát az Entwurf igen értékes elképzelései,³⁶ de bevezetésének az abszolutizmus kedvében járó célzata nem aratott osztatlan sikert. A tanári kar állásfoglalásban kifogásolta is a diákok túlterhelését, valamint a görög nyelvnek és a világtörténelemnek az alsó osztályokban való tanítását. A politikai helyzet változása, az enyhülés megoldotta a problémákat, Bach után jött Schmerling enyhébb rendszere, a túlterhelés megszűnt.

Az 1861/62-es tanévben új tanterv került bevezetésre, mely 1871-ben, majd 1879-ben módosult. Az előírt tárgyak mellett megjelentek a kötelezően választhatók is (német, olasz, francia, angol, gyorsírás, ének). A német 1862-től lett kötelező, a testgyakorlás 1871-től lépett elő rendes tárggyá. A 80-as években a tanulók rendszerint a Honvéd-térre vonultak ki katonai testgyakorlatozásra és labdázásra. A futball még ismeretlen volt, a labdajátékok közül legszívesebben a kifutót (hosszúmetát) játszották. 1891 után az ifjúság rendszeresen vett részt kiváló eredményekkel országos és kerületi tornaversenyeken. 1898-tól az intézet maga is rendezett a tanév végén nyilvános tornaversenyeket.³⁷

1876-ban bevezették a Középiskolai Rendtartást, majd az új Tantervet is. A magyar nyelv lett a tanítás központja, az irodalomtanítás alapja pedig az olvasmány. A görög nyelv a felső osztályokra maradt. Az 1883. évi XXX. törvénycikk, azaz a középiskolai törvény egységesen szabályozta a nyolcosztályos gimnáziumokban többek között a tanítandó rendes tantárgyakat, maximalizálta az osztálylétszámot, meghatározta az érettségi vizsgák rendjét.

Változást jelentett az 1890. XXX. tc., mely fakultatívvá tette a görög nyelv tanítását úgy, hogy helyette a tanulók görögpótló irodalmat és azzal egybekötve a rajzot (szabadkézi rajzot) választhatták (egészen 1924-ig, amíg helyette is egy modern nyelv tanulását vezették be).

³⁶ Bővebben ld. Zibolen Endre (1984) 423-441. (2001) 107-139.

³⁷ A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve 1812-1962. (1962) 66.

A legnagyobb változást az okozta a kaposvári gimnázium életében, amikor Trefort Ágoston miniszter 1884 februárjában kelt intézkedésével az iskolát érettségi megtartására jogosult főgimnáziumi rangra emelte. Emellett az énektanítás - bár már 1817-ben is történt említés róla - szakember hiányában csak a főgimnáziummá átalakulás évétől vált rendszeressé. A gyorsírás oktatása 1870-től indult el, s 1900-ban alakult meg az intézeti gyorsírókör miniszterileg jóváhagyott szabályokkal.

A tanulmányi munka fontos kiegészítője volt a Virág Benedek Önképzőkör, mely segítséget nyújtott a tanulók műveltségének fejlesztéséhez. Eredetileg 1840-től szavalókörként funkcionált, 1886-tól működött önképzőkörként. Ekkor kiterjesztették munkásságukat a tanulmányok minden ágára. 1898-ban a tanári kar átdolgozta az alapszabályokat, hogy véget vessenek az ifjúság addigi egyoldalú érdeklődésének (pl. a túlzásba vitt verselésnek). 1887-től kezdve minden tanév végén ünnepélyes zárógyűlést tartottak. 1892 júniusában egy ilyen ünnepség keretében leplezték le a névadó Virág Benedeknek ma is az iskola birtokában levő életnagyságú arcképét (a melléklet utolsó képeként szerepel), melyet az akkor 25 éves Vaszary János festett, az intézet végzett növendéke.

A gimnáziumi életben jelentős nevelő-oktató funkciót töltöttek be a kirándulások. Az értesítőkben csak a 90-es évektől szerepeltek erre vonatkozó feljegyzések, pedig a tanítás kiegészítőjeként már jóval korábban is szerveztek főként természetrajzi, történelmi és földrajzi célú utazásokat. A nagyobb kirándulásokat a vasúthálózat kiépülése tette lehetővé, 1893-ban már Fiuméba, Triesztbe, Velencébe látogattak el tanári kísérettel a diákok csoportjai.

Az iskola történetének áttekintése során különös figyelmet érdemelnek a nevelő-oktatómunka módszertani kérdései. Hogyan neveltek rendszeretetre, pontosságra, milyen eszközöket vettek igénybe az eredményesség javításához, a fegyelmezéshez?

Már 1817-ben így szólt Szabó Ferenc akkori igazgató rendelkezése: „A vizsgálatokon a tanulók külsőleg is illendően jelenjenek meg. A fejet nemcsak bévül, hanem szépen megnyitkozván kívül is hozzák rendbe. Szüleit és rokonait ki-ki hívja meg.”³⁸

Az osztályozás kezdettől fogva szigorú volt. Az érdemjegyekből kiderül, hogy az eminensek ritkák voltak, a bukások gyakoriak. Az említett igazgató szerint: „...némely balga szülő énreám haragszik, aki a Ratio Educationis 222. §-a szerint mindenkinek osztályzatát a tanárokkal közösen állapítom meg.”³⁹ Az év végi bukások száma átlagosan 20% körül mozgott, az intézet a korabeliek között a szigorúbbak közé tartozott. Az előmenetelt négy jeggyel minősítették, a viseletet csak kettővel, a primával vagy a secundával, ez utóbbi viszont már olyan

³⁸ Miklós Endre (1990) 35.

³⁹ Kanyar József (1977) 498.

rossznak minősült, hogy aki ezt kapta, el is távolíthatták az iskola kötelékéből. Az előmeneteli jegy az összes tantárgyra vonatkozott, s valamennyi tanuló az így nyert osztályzat mellé még egy rendszámot is kapott. Az eredmény nem is maradt el, a gimnázium a tanügyi főhatóság részéről többször is elismerésben részesült. Nagy gondot fordítottak a szülői házzal való kapcsolattartásra, vidékieknél a szállások megválogatására és folyamatos ellenőrzésére. A tanári kar külön szabályzatot dolgozott ki a szállásadók részére.

A fegyelmezést illetően 1850-ig a Ratio Educationis szabályai voltak érvényben. A súlyosabb vétségeket a viseletből adott másodrendű osztályzattal, ill. kizárással büntették. Az iskolatörténet első évtizedében rendkívüli esetben még előfordult az ifjúság jelenlétében való megkorbácsolás, később a bezárás. Az iratok szerint a legtöbb tanulói rendbontás színhelye a kocsma volt. A pedellus kötelességébe tartozott a diákok szállásának ellenőrzése, esténként pedig az utánuk való járás az utcákon és a vendéglőkben. Az tanulók közül állították ki az ún. „cirkulátorokat”, akik ügyeltek az utcákon társaik magaviseletére. A tantestület tagjai inkább a megelőzésre helyezték a hangsúlyt, a testi fenyítést korlátozni igyekeztek, ezt 1832 után tankerületi főigazgatói rendelet alapján csak az igazgató megkérdezése után alkalmazhatták. A büntetések között a pénzbírság is megjelent, mert az a diák, akit egy napra bezártak, 20 krajcárt fizetett a pedellusnak a saját felügyeletéért.

A korábban említett emlékezetes rendbontást jegyezték fel 1850-ből, amikor - ahogy másutt is az országban - az önkényuralom elleni tiltakozásként Kaposváron is előfordultak tüntetések. (Noszlopy Gáspár, Kossuth Lajos kormánybiztosa annak idején a gimnázium diákja volt, 1837-ben fejezte be tanulmányait). A gimnázium tanulói – Lits Gusztáv és társai - a templomban a császár nevének említésekor hangos köhögésbe kezdtek. A tanári kar a kezdeményező tanulót nyolc korbácsütésre és 12 órai bezárásra ítélte, a többi vétkesre hat korbácsütést, másokra hat virgácsütést vagy 12 órás bezárást róttak ki. A császár kormánybiztosa így is elégedetlen volt a büntetésekkel, megdorgálta Fatér Mihály igazgatót, s követelte a fő vétkes intézetből való kizárását.

1854-ben a helytartótanácsi rendelet megengedte a testi büntetést, de csak a megszégyenítés miatt. A tanári kar ezt 1861-ben tanévzáró értekezletén a tanulókhöz illetlennek tartotta. Az 1869. évi rendtartás a fegyelmi büntetések közül már csak az iskolában marasztalást emelte ki. A 70-es évekből származó feljegyzések szerint az iskolai fegyelem megromlott, a tanulók közül sokan „ellenszegülő viseletet” tanúsítottak. A tankerületi főigazgató ennek okát a tanárok közt levő feszült viszonyban látta – ez a helyzet csupán az évtized második felében javult. 1895 után a fegyelmi szabályok nagy körültekintéssel állapították meg a büntetéseket.

A testi fenytések, bezárások elmaradtak, elötérbe került a megelőzés, a szülöi házzal való szoros kapcsolat.⁴⁰

Az intézmény működésének egyik fontos biztosítéka volt a mindenkori igazgató személye, az ő szakmai látóköre, pedagógiai érzéke, irányító és ellenörző munkája. Sorukat Varga István nyitotta meg, aki érdekes módon Somogy megye főorvosa volt. Feladatát ingyen látta el, majd fő hivatásából adódó elfoglaltságai miatt 1816-ban lemondott. Utána a „nagy szakértelmű”-ként emlegetett Szabó Ferenc következett egészen 1821-ig, 50 éves korában bekövetkezett haláláig. A megye ekkor Horváth Ferencet helyezte az igazgatói székbe, akit a helytartótanács csak hosszas huzavona után volt hajlandó kinevezni. Váratlan elhunytát követően Fatér Mihály következett, aki 1835-től egészen 1850-ig, ugyancsak haláláig volt az intézet igazgatója. A gimnázium fejlődésének nyugodt szakasza volt ez, bár feltűnő, hogy az igazgatók és a tanári kar tagjai közül ekkor milyen sokan erejük teljében hunytak el. Az önkényuralom korában Korponay Ferenc, majd Németh Ignácztöltötték be az igazgatói tiszteket.

A vizsgált négy évtized alatt az intézet vezetői a következők voltak:

8. táblázat: A gimnázium igazgatóinak névsora 1870 és 1910 között

Igazgató neve	Szolgálati ideje	Egyéb adatok
Fail Attila dr.	1869-1875	Elhunyt mint körmöcbányai főreáliskolai tanár.
Cselkó József	1875-1884	1884-től áthelyezését kérte, zsolnai gimnáziumi tanárként ment nyugdíjba.
Lenner Emil	1884-1889	A györi főreáliskola igazgatója lett.
Danilovics János	1889-1907	A gimnáziumból vonult nyugdíjba.
Dsida Ottó	1907-1911	Györi tankerületi főigazgató lett.

A kiegyezés után Fail Attila lett az igazgató, aki sokat betegeskedett. Sem ő, sem utóda, Cselkó József nem tudta kellőképpen kézben tartani a gimnázium vezetését, ami az ifjúság tanulmányi és fegyelmi hanyatlásában is megmutatkozott. Lenner Emil céltudatos irányítása alatt állt helyre a rend, a tantestületi egység. Az ő utódeként 1889-ben Danilovics János következett, a „zajtalanul dolgozó igazgató”,⁴¹ akinek 18 évnvi munkássága alatt sikerült igazi tekintélyt kivívnia az iskolának. Ekkor készült el az új, monumentális épület (mely impozáns német-reneszánsz stílusban épült), jelentőssé vált a szertár- és könyvtárfejlesztő munka, a diákok száma is megkétszereződött. 1907-ben bekövetkező nyugdíjazásakor az igazgatót Dsida Ottó váltott fel, akit négy évnvi munkássága után györi főigazgatónak neveztek ki.

⁴⁰ Miklós Endre (1990) 35.

⁴¹ Miklós Endre i.m.36.

A diákok számának tényleges csökkenése következett be 1903-ban, melyet feltehetően a városban megnyitott polgári iskola idézett elő. A nagy- és középbirtokosok, az értelmiségi réteg továbbra is a gimnáziumba járatta gyermekeit, viszont az iparosok, kereskedők, kispolgári rétegek a már oly régóta áhított polgári iskolába írták. (1911-ben nyílt meg a felsőkereskedelmi iskola, ahova már az első tanévben is annyian jelentkeztek - főleg a város kis- és nagykereskedői rétegének gyermekei közül -, hogy kilenc diákot már csak a főigazgató engedélyével, létszámfelettiként vehettek fel.)

A gimnázium 1912-es emlékkönyve 138 tanárt sorolt fel, akik a gimnázium első száz éve alatt közreműködtek a folyamatos pedagógiai munkában. 1870-ben a tanári kar még csak kilenc tagból állt az igazgatóval együtt (az 1912-es emlékkönyv-beli fényképek a mellékletben láthatók), 1888-ban már 15-en tanítottak az iskolában, 1912-ben pedig 31-en. A tanárok 44,2%-át, vagyis 58 főt más intézménybe helyeztek át munkájuk során. Ez a magas arány utalhat egyrészt a századforduló körüli agrármegye központjának kulturális környezetére, mely még nem tudta magához kötni az értelmiségi szakembereket, másrészt a felső irányítás szigorúságára.⁴²

A vizsgált négy évtized alatt 112 tanár állt az iskola kötelékében. Közülük tizenketten munkásságuk alatt hunytak el, sokukat áthelyezték. 34-en más települések főgimnáziumába, négyen főreáliskolájába kerültek tanárnak (35,1%), ugyancsak négyen gimnáziumi vagy főreáliskolai igazgatóként folytatták tevékenységüket. A hittanárok közül 17-en felekezetüknek megfelelően (14 katolikus – három izraelita) hitközségükben dolgoztak a továbbiakban. Három tanár elemi iskolában kapott állást, viszont ugyancsak hárman tanfelügyelővé, tanterületi főigazgatóvá, könyvtári felügyelővé lettek. (Név szerinti felsorolásuk a melléklet 1. táblázatában szerepel, az iskola korabeli életét bemutató képek a befejező részében található.)

A tanári kar igyekezett hivatását mindenkor legjobb tudása szerint ellátni, s reális ismerője volt a tanulmányi követelményeket illetően a tanulói ifjúság adottságának, képességének, lehetőségeinek. Több alkalommal adtak hangot annak a nézetüknek, hogy a kudarcok elkerülése miatt ne küldjenek minden gyermeket a gimnáziumba, s ne őket okolja a szülői ház a sikertelenségekért. A felvétel jogosságát bizonyítják azok a korabeli újságcikkek, melyek helytelenítették azt a törekvést, mely szerint mindenki a gimnáziumi végzettséget kívánja megszerezni, alig szeretne valaki iparos vagy kereskedő lenni. A helyi ifjúság vagy a gimnáziumot választotta, vagy távolabbi iskolát kellett igénybe vennie.

⁴² Kanyar József (1977). 499.

A dualizmus-kori sajtó anyagának tanulmányozásával azonnal érzékelhető, hogy a diákság nagy részének anyagi helyzete egyáltalán nem volt jónak mondható, ráadásul a gimnáziumi tananyag a tanulóifjúság tekintélyes része számára előzetes felkészültségi színvonaluk miatt nagyon nehéznek bizonyult.

Ezek a kérdések a magyar nevelésügy aktuális problémáit is jelentették, hiszen a modern polgári állammá alakulás változásokkal járt együtt, így a pedagógiai tárgyú aktualitások közreadása fokozatosan növekedett. A témával kapcsolatban szélesedett a sajtónyilvánosság, megélnékült a pedagógiai lapkiadás, s a helyi érdekeltségű sajtótermékek híradásai által is egyre szélesebb rétegek ismerkedhettek meg az iskoláztatás, az oktatás-nevelés fontos kérdéseivel.

7. A gimnázium működéséről szóló híradások a Kaposváron megjelenő „Somogy” című hetilapban 1870 és 1910 között

A kaposvári gimnázium sorsának rendszeres figyelemmel kísérését igazolhatják a „Somogy” című hetilapban megjelent korabeli újságcikkek. A mindennapok életével összefüggő hírek közlése mellett a korszak oktatással kapcsolatos elképzeléseivel is találkozhatunk a lap hasábjain. A sajtótermékek anyagának feltárása igen fontos információkat jelenthet, nagyobb rálátást tesz lehetővé az iskola életére, emellett jellemző az adott korra az a felfogás, ahogy az írások szerzői megszólaltak, hiszen az általuk leírtak egyben a korszak üzenetei.

A „Somogy” című vegyes tartalmú hetilap azzal a céllal született meg, hogy a legfontosabb országos és - a „körvidék” érdeklődésére számot tartó - helyi politikai, gazdasági, társadalmi értesülésekről tájékoztassa a megye olvasóit. A lap kiadása 1866. március 6-án kezdődött, s tartott egészen 1916-ig, a szerkesztő haláláig. 1907-től már politikai újságnak minősült. A „Somogy” elődje az 1862-ben két megyében közösen kiadott Zala-Somogyi Közlemény volt. Roboz István, aki ott társ-szerkesztőként dolgozott, ekkor határozta el önálló lap indítását a somogyiak számára. A szerkesztő a társadalmi, gazdasági és szellemi haladás, a reformok híve volt (a szabadságharc idején Noszlopy Gáspár kormánybiztos titkára).

Az újság rendkívül heterogén terjedelmű és színvonalú anyagai között egyaránt olvashatók igényes tanulmányok, rövid tárcák, népszerűsítő cikkek. Az aktuális hírek közt rendszeresen kaptak helyet a megye egyik legjelentősebb intézményének, a megyeszékhely egyetlen gimnáziumának sorsával foglalkozó anyagok is.

A cikkekben gyakran név szerint nevezték meg az iskolai történések szereplőit, a vizsgált időszak alatt 155 különböző személy került így említésre, az aktualitások kapcsán egyikük-másikuk neve többször is előfordult. Azt vizsgálva, hogy ki milyen kapcsolatban állt az iskola ügyeivel, megállapítható, hogy leggyakrabban (32,9%) a gimnázium igazgatói, pedagógusai szerepeltek. (A teljes névsor és a szerepeltetés oka a 2. sz. mellékletben található.)

Őket követi azon megnevezettek aránya, akik valamilyen hivatali kötelességük miatt intézkedtek, segítettek az iskola ügyeiben (16,1%), majd azok a szülők, akiknek gyermeke a gimnázium tanulója volt (13,5%). Többségük segítő szándékról tett tanúbizonyságot (pl. adományok kapcsán, az iskola ügyeinek képviselésével). Egy apának az iskola egyben a munkahelye volt (Vaszary Mihálynak, akinek hat fia járt a gimnáziumba). Olyanok is felfedezhetők a szülők között (1,2%), akiknek különösen előnyös volt ez a kapcsolat, mert pl. a gimnázium helyiségeit bérelték, s az épületben végezték munkájukat (órás, kereskedő). Akadtak viszont ketten, akik a lap hasábjain keresztül keményen bírálták az intézet működését.

A diákok tágabb rokonsága is tevékeny részvétellel szerepelt az írások szerint az iskola életében (8,3%). A többség szintén támogató hozzáállással, de kifejezetten üzleti kapcsolat is előfordult körükben (a gyógyszerész az épületben dolgozott). Olyan esetet is nyilvánosságra hoztak, amikor valaki nem akarta kifizetni rokona tandíját, s nevét emiatt közölték.

Azok aránya szintén jelentős volt, akik akár hivatali kötődésük révén, vagy egyszerűen halomlás útján tudomást szereztek a gimnázium nehéz anyagi helyzetéről, és adományozó, pártoló, segítő szerepet tölthettek be (14,8%).

Az írásokban tanulókat is megemléstettek név szerint kiemelve, ha nem is nagy gyakorisággal (7%). Heten minden különösebb felfedezhető kapcsolat nélkül, tevékenységük méltatásával szerepeltek. Két tanuló ösztöndíjat kapott (egyikük tanár-gyermek volt, másikuk egy törvényszéki ülnöké), s ugyancsak két diáknak egy ünnepségen történt előadását méltatták, szintén tanárnak, valamint ügyésznek a fiáról volt szó. Öt közéleti személyiségre is történt utalás iskolai ügyek kapcsán, s két korábban végzett diák sorsáról tettek említést. Kifejezetten üzleti érdek négyeszer fordult elő (2,5%).

Mindezek alapján megállapítható, hogy egyéni érdek miatti kapcsolat mindössze hét esetben jelentkezett a négy évtized során, névvel ellátott ellenézés megfogalmazását pedig két alkalommal jelentették meg az újság hasábjain.

Nagyon jó lehetőségnek kínálkozik az írások tartalomelemzéses vizsgálata, mivel évtizedeken keresztül követhető a kiválasztott témával, tehát a gimnázium sorsával kapcsolatban a közvélemény vélekedése, a megítélés esetleges változása. Természetesen azt figyelembe kell vennünk, hogy az ilyen jellegű anyagok megfogalmazásai tömeg- és rétegigényeket elé-

gítettek ki, előfordulhatott, hogy bizonyos híreket eltúlozva, másokat elhallgatva közvetítettek az információkat.⁴³

Az iskola működésével, a diákság életével kapcsolatos híradások mindenesetre elénk tárják a vizsgált negyven esztendő (pontosabban negyvenegy évfolyam) legfontosabb történéseit, általuk felderíthető az intézmény életének egyik igen fontos szakasza, a dualizmus időszakának jelentős periódusa.

A tartalomelemzéses vizsgálat során (mely eljárással az adatok összefüggésrendszere, a közlemények sajátosságai alapján módszeres, objektív és megismételhető eljárással olyan következtetéseket vonunk le, melyek az üzenetek megszerkesztettségének módjából olvashatók ki),⁴⁴ a hetilap 1870 és 1910 között megjelent valamennyi számából a vizsgált iskoláról közölt összes - bármilyen terjedelmű - híradást feldolgoztam, ennek során 684 ilyen témájú írást találtam. (A cikkek adatai a források között találhatóak.)

Az elemzés érdekében tartalmukat kategorizáltam (a kategóriarendszer a 3. sz. mellékletben szerepel). A kategóriába-sorolást két kódoló egymástól függetlenül végezte, a feldolgozott témaköröket soroltuk be 36 kategória valamelyikébe nem mechanikus, hanem értelmezéssel járó módszertani lépésként. Az egyező véleményezések alapján történt meg a végleges rendszer kialakítása.

Az írások tartalma alapján azért 36 kategóriát alkottam meg, mert a megjelent cikkek legfontosabb elkülöníthető témaköreiből ennyi csoport alakítható ki. Miután a rendszer felépítéséhez minden, az iskola életével foglalkozó adatot besoroltunk, tovább bontottam valamennyit pozitív-negatív kategóriákra, amely arra a viszonyulásra utal, amilyen módon megemlítette az újságcikk az adott témát. Ebből a véleményből, állásfoglalásból lehet következtetni a korabeli értékelésre, a gimnázium megítélésével kapcsolatos valódi felfogásra. A mellékelt táblázatban a „+” jel a kategória igenlését, helyeslését, az egyetértő véleményezést jelenti, a „-” jel természetesen a helytelenítést, az elutasító állásfoglalás meglétét. Az egyes cikkek között súlyozás, véleményezés nem történt, a kategóriába besorolás esélye egyenlő volt minden információ esetében. (A kategorizálás számszerű eredményeit a 4. sz. melléklet tartalmazza.)

⁴³ Kéri Katalin (2001) 37.

⁴⁴ Falus Iván (2000) 332. Szabolcs Éva (1999) 115. (2001) 103.

A kategóriarendszer felépítése a következő szempontok alapján történt:

- a kategóriák megalkotásakor a gimnázium helyzetéről nyújtott kép feltárható a tevékenységi körökre és a működésre vonatkozó információk kigyűjtésével és csoportosításával,
- fontos szempont a tanulók anyagi körülményeivel, a tanulmányi követelményeknek való megfelelésükkel foglalkozó vélekedések rögzítése,
- szükséges elkülöníteni a rendszerben az informatív és a véleményeket tükröző adatokat.

További kategóriák beállítása technikailag kezelhetlenné tette volna az eljárást.

A kvantitatív adatok ilyen formában a gimnázium életével kapcsolatos megítélés tendenciáját mutatják meg, mely a továbbiakban minőségi elemzéssel értelmezhető részletesebben.

Az újságcikkek elemzésével az iskola általános megítélésének feltérképezése mellett azt szeretném kideríteni, hogy szerepelt-e az írásokban utalás a gimnáziumba járó tanulók anyagi (társadalmi) helyzetére vonatkozóan, s keletkeztek-e híradások arról, hogy a különböző helyzetű és képességű diákok mennyire tudtak megfelelni a gimnázium elvárásainak.

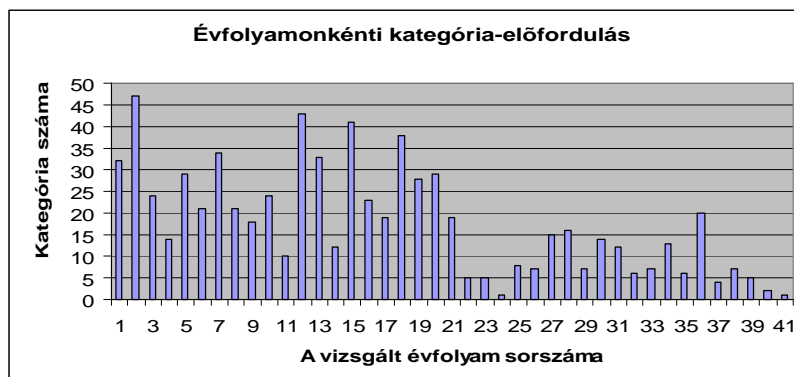
7. 1. A „Somogy” című hetilapban megjelent, a kaposvári gimnázium működésével kapcsolatos írások tartalomelemzése (1870-1910)

A gimnázium életével foglalkozó újságcikkeknek az adott időszak alatt közölt repertóriumja jelenti azt a lehetőséget, mely által végig követhető a 41 év során lezajlott történések egymásutánja, valamint a közvélemény (a hetilap újságíróinak és a körvidék lakóinak) megnyilvánulásai alapján az intézmény működésével kapcsolatos, helyesnek tartott vagy kifogásolt mozzanatok.

Ezen elemek előfordulása alapján lehetett a különböző írásokból kibontani és meghatározni az egyes tartalmi kategóriákat. A kategóriarendszer felépítésekor a szövegelemek gyakoriságának jelzéseivel szemléletesen bemutatatható, hogy a vizsgált évtizedekben a gimnázium életének szempontjából milyen volt a jellemző vélekedés. Természetesen az egyes kategóriákhoz tartozó szövegelemek száma rendkívül változó volt, ez függött az iskolai életnek a vizsgált időszakra jellemző mozgalmasságától, s attól is, hogy az aktuális társadalmi-politikai körülmények között mennyit tudtak foglalkozni a cikkírók az oktatás ügyével, azaz, hogy megítélésük szerint adódott-e valamilyen érdekes téma az iskola működésével kapcsolatban.

Ha az újság egyes évfolyamaiban az iskola életével foglalkozó kategóriák megjelenését vizsgáljuk, a következő kép a jellemző:

1. ábra: A vizsgált évfolyamokban előforduló kategória-szereplések

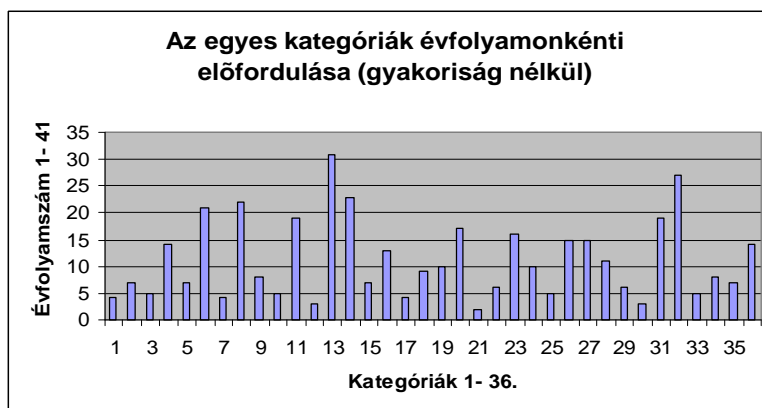

Mivel a vizsgált 41 évfolyam évszámainak felsorolása az áttekinthetőség csorbulása nélkül nem sűrítethető be a diagram alsó tengelyének megnevezésébe, ezért azokat egymásutániságukban jelöltem 1-től 41-ig számozva. Így az ábra a kategóriák megjelenésének évenkénti időbeli eloszlását, valamint az előfordulás mértékét jelzik.

Feltűnő, hogy a kezdő évfolyamokban a gimnázium életét lefedő kategóriák milyen magas számban kerültek említésre (pl. 1871-ben, a második vizsgált évfolyamban 47 alkalommal), míg az 1890-es években lecsökkent a híradások száma, s 1893-ban, a 24. évfolyam esetében egy mélypontra jutott el. Ennek oka az lehetett, hogy ebben az időszakban az újság főleg az országos és megyei politikai híradásoknak adott helyet, valamint a fürdőhelyek újdonságairól, a vasúti közlekedésről és a bűnügyekről való beszámolókat jelentették a legfontosabb híreket. Ugyanez fedezhető fel az 1910-es évet és az azt megelőző időszakot illetően, amikor az országos politikai válság miatt a helyi információk háttérbe szorultak, a gimnázium ügye nem jelentett kiemelt témát az információk között.

A felállított rendszerben ennek ellenére jó néhány olyan kategória található, mely több évfolyamon keresztül is visszatérő témaként szerepelt:

2. ábra: A 36 kategóra évfolyamonkénti említettsége

Közöttük legtöbbször a diákság és a szülők tájékoztatását segítő vizsgarendek és vizsgaidőpontok közlése szerepelt 31 év anyagaiban (13. kategória). Második a gyakoriságot tekintve

27 év írásaiban megjelentetve az ünnepekről, ünnepélyekről, gyászünnepekről való híradás (32. kat.), ezt követi a vizsgákról, versenyekről, ezek eredményeiről történő beszámolók sora 23 évfolyamban (14. kat.).

22 év cikkeiben fordult elő híradás az intézet számára juttatott adományokról, valamint a szegény sorsú tanulók segítésének különböző formáiról, a sorozatos adománykérések, gyűjtések sikerességéről szóló számadásokról, a diákok megjutalmazásairól.

21 évfolyamban jelentek meg az anyagi okokból történő rendezvény-szervezésekről való információk, ezek pénzbeli eredményeiről szóló beszámolók.

A többi kategóriával ennél kevesebb alkalommal találkozhatunk, említésre méltó még az iskolaigazgató és az igazgatói választmány működéséről szóló írások köre, mely 19 év anyagában szerepelt, az önképzőkör tevékenysége, melyről 17 év írásaiból tájékozódhattak a korabeli olvasók.

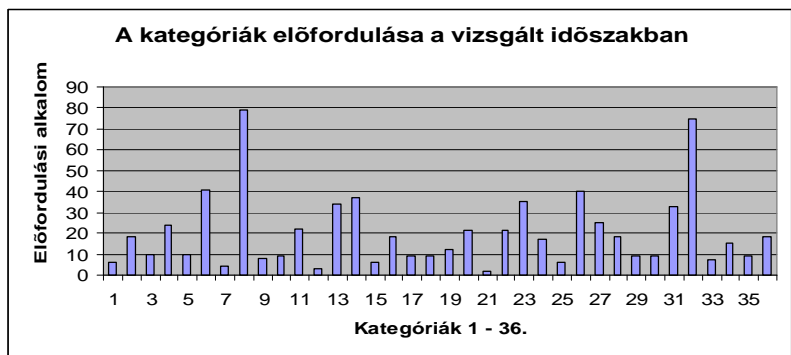
15 évfolyamban szerepelt az egyes intézeti tanárok valamilyen konkrét tevékenységéről, munkájának eredményéről szóló híradás, ugyanígy a tanári álláshelyek állapotáról, a kinevezésekről, áthelyezésekről való informálás, és a gimnázium ellenőrzésével, az ezzel kapcsolatos látogatásokról szóló közlések. 14 év cikkeiben kapott helyet három kategória is: a gimnázium, ill. általában a középiskolai működéssel, valamint a tanári kar tevékenységével foglalkozó, a munkájukat valamilyen módon értékelő, az ezzel kapcsolatos javaslatokat megfogalmazó írások, a tanulókat, tanárokat, patrónusokat érintő halálesetekről készült anyagok.

A legkevesebb évfolyamban szereplő kategória a mindössze két ízben felbukkanó híradás a gimnáziumban végzett diákok későbbi, felnőttkori helytállásával kapcsolatban.

Feltűnő az a jelenség, hogy a 36 kategóriaelem túlnyomó többsége vagy valamilyen, az iskola életével kapcsolatos rendezvény időpontjáról, körülményeiről tájékoztató személytelennek tűnő információ, mindössze tíz szól az iskola életéből kiemelt eset kapcsán a személyes hangvétel, az emberi együttérzés megnyilvánulásának módján. Eszerint akkoriban jóval több szöveg foglalkozott az olvasók egyszerű tájékoztatásával, mintsem a történetek kommentálásával, vélemények megfogalmazásával.

Ha az egyes kategóriák általában történő említettségét vizsgáljuk, figyelmen kívül hagyva, hogy mikor és milyen jellegű összefüggésben szerepelnek, - csak azt tekintve, hogy a vizsgált évtizedekben hányszor történt róluk említés – a következő kép alakul ki:

3. ábra: A kategóriák pontos előfordulási száma a vizsgált négy évtized alatt

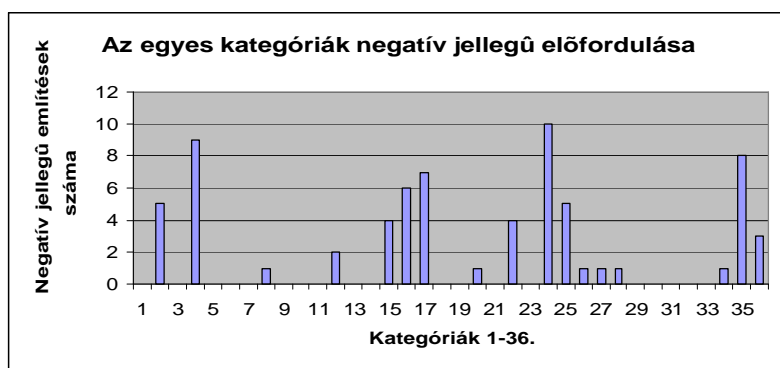

Vezető helyet foglal el az adományokról, a gyűjtések eredményeiről való beszámolók sora a maga 79 szövegelemnyi előfordulásával, követi az ünnepek, gyásznapok köre 75 alkalommal, valamint az anyagi szempontból szervezendő rendezvények előmunkálatairól majd eredményeiről való tudósítások 41 ízben, a tanári álláshelyekről híradás 40-szer.

Kisebbségi jelentőséget mutatva a vizsgákról, versenyekről való ismertetés 37 alkalommal szerepelt, időpontjukról, rendjükéről szóló hír közzététele 34-szer, az igazgató és az igazgatói választmány ténykedéseiről pedig 33 esetben.

Szerepeltek kategóriák, melyekkel kapcsolatban a megítélés változatlan volt az évek hosszú során át: vagy pozitív jellegű, vagy a hírközlés szempontjából közömbös. Előfordulnak azonban olyanok is, melyeknél negatív előjelű a cikkíró véleménye, tehát az írások szerzőinek helytelenítő a közvélekedést alakító elképzelése. A 36 kategória közül a negatív viszonyulás, tehát az elutasító hangvétel 17 kategóriánál fordult elő, különböző esetszámmal:

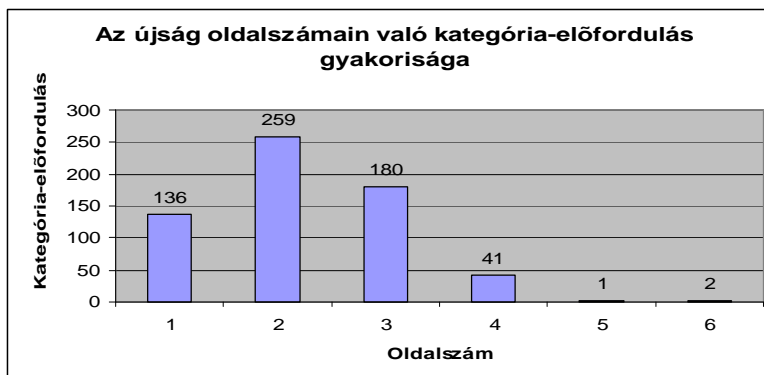
4. ábra: A kategóriák negatív jellegű említettsége

Egyes kategóriáknál ez csak egy ízben jelentkezett, pl. a teljes tanári kar munkájának értékelésénél (28. kat.), a tanári álláshelyeket, az önképzőköri működést illetően, de tíz alkalommal találkozhatunk kifejezetten bíráló hangvételű írással valamilyen konkrét iskolai ügyet érintő dologban (24. kat.), kilenc esetben pedig a gimnázium, s általában a középiskolák működését illető kérdésben. Hét ízben a használt tankönyvek színvonalát érte kemény kritika.

Érdekes képet mutat a hetilap bizonyos oldalain való előfordulás mértéke:

5. ábra: Az oldalszámokon való megjelenés gyakorisága

A diagramból szemléletesen kitűnik, hogy az olvasók leggyakrabban az újság második és harmadik oldalán olvashattak a gimnázium ügyeiről. Az elsőkön csak a kiemelkedően fontosnak tartott esetek, az általános jellegű, vagy sokakat érintő témák szerepeltek a vezércikknek megfelelő tálalásban. A kategóriák előfordulásának a százalékos aránnyal felállított sorrendje a következőképpen alakult:

9. táblázat: A kategóriák tartalmának %-os előfordulása a 41 évfolyam írásaiban

A kategóriák előfordulási rangsora	Előfordulás %-ban
Adományok, szegény tanulók segítése, gyűjtések eredményei	11,0
Ünnepségekről, (gyász)ünnepélyekről beszámoló	10,5
Rendezvények szervezése anyagi okból, eredményességük	5,7
Tanári áthelyezésekről, kinevezésekről informálás	5,6
Vizsgákról, versenyekről, eredményeikről informálás	5,2
Ellenőrzések, látogatások a gimnáziumban	4,9
Érettségi vizsgarendek, vizsgaidőpontok közlése	4,7
Az igazgató, az igazgatói választmány tevékenysége	4,6
Egyéni tanári tevékenységek, produktumok	3,5
A gimnázium és a középiskolák működése	3,3
Felvételi, beiratkozás, tanévkezdés, tanévzárás információi	3,1
Önképzőköri működésről híradás	2,9
A nyolcosztályos gimnázium helyzetéről informálás	2,9
Halálesetek közlése	2,5
A gimnáziumi épület helyzetéről beszámoló	2,5
Diáklétszámról, zsúfoltságról informálás	2,4
A tanári kar közös tevékenységei, értékelések, javaslatok	2,4
Bírálatok, kritikák és ezekre adott válaszok	2,4
A könyvtár helyzetéről beszámoló	2,1
A diákság tanuláson kívüli tevékenységeiről informálás	1,7
A gimnázium helyiségeinek bérbeadása	1,4
Adománykérések, felhívások gyűjtésre, segítségre	1,4
A tanári kar üdvözlőlevele, levele előkelőségekhez	1,3

Küldöttségek tevékenységei	1,3
A tápintézet működéséről beszámolók	1,3
Az értesítők megjelentetéséről informálás	1,3
A tankönyvek minőségének, mennyiségének értékelése	1,3
Szigorról, bukásokról beszámolók	1,1
Köszönet adományokért	1,1
Kirándulások, tanulmányi kirándulások	1,0
A gimnázium anyagi helyzetéről informálás	1,0
A túlterhelő tanrendszer, vizsgarendszer értékelése	0,8
Izraeliták helyzete a gimnáziumban	0,8
Rendezvények, gyűjtések mások megsegítésére	0,6
Tandíjakról, tandíjfizetésekről informálás	0,4
Diákok felnőttkori helyzetéről beszámoló	0,3

Ezen előfordulási arányok alapján megállapítható, hogy a tanulóifjúság anyagi helyzetét szemléltetve azok az írások jelentek meg a legnagyobb súllyal, melyek a szegény sorsú diákok megsegítésére befolyt adományok számadásait tartalmazzák. Ugyancsak előkelő helyen szerepeltek a rangsorban a gimnázium nagyszámú iskolai ünnepeiről, illetve társadalmi jelentőségű ünnepélyeiről hírt adó beszámolók.

40% feletti arányban fordultak elő az anyagi okból történő rendezvények szervezéseiről szóló hírek, akárcsak a tanári álláshelyekkel kapcsolatosak, bár ezek megjelenésének mértéke már csaknem fele a rangsor élén szereplő adományozásokról hírt adóknak. A 30% feletti arányban szereplő kategóriák a tanulmányi eredményekkel (vizsgákkal, érettségikkel, versenyek sikereivel), s az igazgató, az igazgatói választmány tevékenységével voltak kapcsolatosak. A rangsor első nyolc helyén szereplő, eddig említett kategória teszi ki az összes előfordulásnak a többségét (52,2%), a szerkesztő (aki ebben a korban véleményével képes volt önállóan kialakítani egy lap profilját,)⁴⁵ feltehetően ezeket a témákat tartotta a legnagyobb hírértékkel rendelkezőknek.

Az egyes kategóriák megjelenését, tartalmát illetően nagyon érdekes kép tárul elénk. (Az elemzések során kisebb betűmérettel jelölöm a vizsgálati szempontokhoz nem szorosan kapcsolódó, de az egységes helyzetkép szempontjából igen fontos információkat hordozó kategóriákat.)

A vizsgált 41 év alatt 79 alkalommal szerepeltették az adományozásokkal, a szegény tanulók megsegítésének kérdésével, a gyűjtések eredményeivel foglalkozó kategóriát. (8.

⁴⁵ Géczi János (2007) 59.

kat.) A téma jelentőségét az is mutatja, hogy 31 alkalommal a második oldalon, 21 ízben az elsőn, 22-szer a harmadikon került említésre, míg a negyediken csak öt ízben. A kezdeti években sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a kategória, 1888 után csak három évfolyamban szerepelt, bár addig minden évben teret kapott.

Gyakori megjelenése bizonyítja, hogy ez a probléma milyen rendkívüli fontosságú volt az iskola életében a nehéz anyagi helyzetű diákok magas száma miatt. Jórészt pozitív hangvételű írások születtek - kivéve az 1883. 24. számban megjelent cikket, amikor kisebb felháborodásra adott okot, hogy az eljáróság az iskola véleményével ellenkező módon két „rossz” tanulót is anyagi juttatásban részesített. A megemléített adományozók között sokszor előfordultak ugyanazok a nevek, egyházi személyiségek, előkelőségek. Nemes József (Józsa!) bőszenfai plébános pl. 12 alkalommal adakozott, nemeslelkűsége révén a pénzadományok mellett zsebórák, színházlátogatási lehetőségek jutottak el a diákokhoz. Mások könyveket, az iskola múzeuma számára természettudományi érdekességeket (pl. gróf Festetich Dénes 11 ládányi ásványgyűjteményt, Gundy György színházigazgató tengeri és kitömött állatokat, Baán Gáspár szolgabíró halgyűjteményt) juttattak az intézet számára. Gundy György 1880-ban 30 ezer forintos Kaposvár melletti villája értékének felét tette alapítványba a tanulók jutalmazása céljából, korábban 1873-ban Bácsmegey János földbirtokos a házáat, vagyonának nagy részét a gimnáziumra hagyta.

A támogatások biztosítása és kiterjesztése érdekében hozták létre 1870-ben a Tápintézetet, majd 1887-ben az intézet Ifjúsági Segítő Egyesületét, melyek számára szintén folyamatosan igen sokan adakoztak – derült ki a híradásokból. Több ösztöndíjat is alapítottak, melyek odaítéléséről külön bizottság döntött. Az arra érdemesültek listáját minden tanév végén az intézet igazgatója az értesítőben tette közzé, ennek megjelenéséről a „Somogy” értesítette az olvasókat, s méltatta a kiadványt.

Az anyagi juttatásokon kívül más módon is igyekeztek az együtt érők a rászorulókon segíteni. A felajánló Pirniczer Dávid vállalta, hogy a javítóvizsgára ingyen készíti fel a diákokat, a kórház főorvosa, Dr. Szigethy János pedig térítésmentesen kezelte a gimnázium szegény tanulóit. A gyűjtések során folytak be pénzösszegek az ifjúság Szent Imre Templomának felépítésére (1903-ban), emellett a Szent István szobor elkészültére, s a régi iskolaépület helyetti új megépítésére is sokan adakoztak. A tehetősebb polgárok eljuttatták adományaikat többek között hangszerre, harmóniumra, de olyan esetek is előfordultak, hogy a tanári kar indított gyűjtést kifejezetten egy-egy tanuló megjutalmazásáért, s ennek eredményéről szintén beszámoltak. Az együttérzést mutatta, hogy magánszemély is rendezett hangversenyt az iskola szegény tanulóinak felruházása érdekében.

Feltehetően a felhívásoknak köszönhető, hogy a város és a megye jobb (és kevésbé jó) mód-
ban élő lakosai is rendszeresen megmozdultak hasonló ügyekben, a gimnázium életével kap-
csolatos híreket évtizedeken keresztül, alapításától kezdve szinte az államosításig, majd a
XIX. század végéig is kísérték az adakozások.

Az ünnepségekre, ünnepélyekre, gyászszertartásokra, megemlékezésekre utaló szövegrészek (32. kategó-
ria) ugyancsak nagy gyakorisággal, 75 esetben szerepeltek, az erre vonatkozó jellemzők megrajzolásában min-
denkor csak egyetértő hangvételű szövegkörnyezet található. A híradások nagy része a vizsgált évfolyamok
első 20 évére tehető. Kiemelkedő az 1884-es esztendő, amikor 11 esetben szerepelt információ a témával kap-
csolatban, s feltűnő, hogy 1890 és 1895 között szüneteltek a hasonló tárgyú közlések.

A szövegelemek főleg a második oldalon kaptak helyet (33-szor), 25-ször az elsőkön, 15-ször a harmadikon, csak
két esetben a negyediken. A legtöbb alkalommal, 17-szer az előkelőségek tiszteletére adott ünnepségekről
szóltak (pl. Somssich Pál, Somssich Pongrác vagy Simor János hercegprímás esetében), s majdnem ennyi, 16
ízben az intézet évváró ünnepélyéről adtak hírt. 12-szer szerepelt gyászünnepély megrendezése (Deák Ferenc,
Trefort Ágoston, Somssich Pongrác, Eötvös József emlékezetére), kétszer pedig temetésről tudósítottak.

Külön csoportot képezhetnek a trónörökös esküvője (3 alk.), valamint a koronázás évfordulója (5 alk.), a király
és a királyné névnapja alkalmából (4 alk.) rendezett ünnepségek. A megtartott iskolai rendezvények közül írtak
a március 15-én, s az intézet 100 éves jubileuma alkalmából tartottakról, valamint arról, amit Arany János em-
lékére rendeztek.

A hírek szerint a diákság önképzőköre is folyamatosan tartott ünnepségeket, ezen kívül a tanári testület megün-
nepelte az igazgató névnapját (2 alk.), valamint tanártársuk (Vaszary Mihály) munkásságának 30. évfordulóját.
E belső ünneplésekről szóló állandó híradások közelebb hozták az olvasókhöz az intézetet, bemutatták a tantes-
tület emberi hozzáállását, tisztelegni tudásukat az elődök emléke és a korabeli jeles személyiségek egyénisége,
tevékenységük elismerése felé.

Ugyancsak sok szövegelem esett (41) 21 évfolyam cikkeinek tartalmában a kifejezetten
anyagi okból történő rendezvény-szervezéseket, s ezek eredményeit közreadó kategóriára (6.
kategória). Számos írás foglalkozott ezzel a kérdéssel, leggyakrabban hangversenyek rende-
zéséről számoltak be (14 alk.), a befolyt jövedelmekről, a kimutatásokról, felülfizetésekről
adtak hírt (8 alk.), minden esetben név szerint, az összegek pontos feltüntetésével. Ezáltal
képet kaphattak az olvasók a rendezvények sokféleségéről, emellett kiderült, hogy a tanárok
mellett maguk a diákok is (pl. matiné rendezésével) milyen nagy erőfeszítéssel próbálkoz-
tak, hogy a rászoruló anyagi helyzetén javítsanak. Az eddig említetteken kívül pl. táncmu-
latságok (5 alk.), estélyek rendezésével (6 alk.), felolvasások (3 alk.) tartásával is próbálkoz-
tak. Előfordult, hogy nem a tanulók javára, hanem más nemes célból szerveztek matiné: pl.
Jókai és Rákóczi szobrának felállításáért.

A kategóriával kapcsolatos írások általában az újság harmadik oldalán (18 alk.), vagy a másodikon (12 alk.) kaptak helyet. Kevesebbszer szerepeltek a hírek az első oldalon (3 alk.), valamint a negyediken (2 alk.), eszerint a szerkesztőség nem tartotta az ilyen típusú rendezvényeket kiemelt jelentőségűnek.

A vizsgált évfolyamok igen jelentős részében olvasható híradás (40 alk.) a gimnáziumban levő tanári és hittanári álláshelyek helyzetéről, a kinevezésekről, áthelyezésekről (26. kategória). Az intézet működésének egyik záloga volt a működéshez szükséges számú és szakmai hozzáértésű „tanférfiú” kiállítása. A mobilitásukról való ismertetés sűrűsödött 1879 és 1883 között - jórészt a második (18 alk.) és az első oldalon (14 alk.) -, mely a téma fontosságát mutatja. Az olvasóközönség nem is sejtette, hogy az épület falain belül milyen konfliktusok jelentkezhettek ilyen ügyek kapcsán a tantestület egyes tagjai, vagy akár az igazgató és beosztottjai között. Sokszor ezt a kényes helyzetet külső erők is jelentősen befolyásolták.

A békésnek tűnő téma tálalásában legtöbbször a rendes vagy helyettes tanárrá való kinevezés szerepelt az íráskorban (16 alk.), emellett az áthelyezések (5 alk.), a betöltetlen álláshelyek (4 alk.) és az állások megüresedése tarthatott okot a közvélemény érdeklődésére. A témát a megyei közgyűlés patrónusként kiemelten kezelte, a megüresedett állások betöltésére ajánlatokat tettek, ezeket megjelentették az újságban, sőt, rendkívüli összejevetelt tartottak e tárgyban (pl. 1876. 12. sz.).

A vizsgált újságcikkek között igazán feltűnést keltő híradás lehetett egy, a megyei jogokat sértő eljárásról minősített eset, melyről 1881-ben (3. sz.) tudósítottak „Rendkívüli megyei gyűlés Kaposvárott” címmel. Ebből megtudhatjuk, hogy több bizottsági tag (Szalay Károly, Csorba Ede, Dr. Rosenberg Sándor) indítványt adott be, melyben azt panaszozták, hogy a gimnázium tanárait, még azokat is, akiket a megye ajánlása alapján neveztek ki, áthelyezi, sőt, felfüggeszti állásából (pl. Perényi tanárt) a miniszter anélkül, hogy a vármegyét erről megkérdezné, amely pedig „szerződésénél fogva jogosulva van a beleszólásra”.

Az eljárás miatt feliratot küldtek a miniszterhez, kérve jogaik tiszteletben tartását. Mivel a megye maga alapította a gimnáziumot adakozás révén, sérelmezték a történeteket, s kérték az intézkedések felfüggesztését. A felíratra érkezett válaszból nem szólt az újságban tudósítás, viszont egy hónappal később már Mortenson Ede tanár áthelyezéséről olvashatunk, tehát a kifogásolt intézkedések valamilyen ok miatt nem szűntek meg.

Az eset teljes megismeréséhez érdemes elolvasni azt a - kiváló okként értékelhető, Trefort Ágoston miniszter által küldött - leíratot (34.724. sz.), melyet Jankovich László megyei főispánhoz intézett még 1880. december 8-án, s így szólt: „a felmerült viszályok, a tanárok nagy részének erkölcsi és politikai magatartása (...) sohasem egyeztethető össze a tiszta jellemű, az ifjúság nevelésének és oktatásának élő tanárral. A gymnasium élén minduntalan felmerült bajok miatt (...) áthelyezések útján lehet a gymnasium ez állapotán ideig óráig segíteni, de gyökeres orvoslásról addig szó sem lehet, míg az intézet erélyesebb tekintélyét fenntartani tudó igazgató kezébe nem kerül.” Eszerint a miniszter tudomására jutott, hogy az intézetben viszálykodás ütötte fel a fejét, ezt helytelenítve az igazgatót okolta, és valóban áthelyezések révén kívánta orvosolni a problémákat.

Szintén a főispánnak szólt az a levél, melyet Dr. Németh Antal győri kir. tanácsos főigazgató írt december 14-én (1374. sz. irat) ugyancsak ebben az ügyben: „nem tudhatom, mely forrásból merítve az igazgatót erélytelenséggel sújtja, holott az igazgatónak vajmi kevés eszköz áll rendelkezésére olyan tanár ellen, aki magas sztoz hivatása iránt egész lélekkel lelkesülni nem tud. (...) A tanügy érdekében Mortenson Ede áthelyeztetik Lőcsére (...) én őt mint ügyes tanárt sajnálom. Kívánatos lett volna Perényi Ferencz tanárt az intézeti béke és egyetértés

érdekében máshova helyezni.” Mindezek értelmében a főigazgató Cselkó igazgató védelmére kelt a vizályok kapcsán, Perényi és Mortenson tanárok ellenében.

Ennek következtében december 22-én újabb miniszteri leirat (31.999. sz.) érkezett a főispánhoz: „A Perényi Ferencz kaposvári állami gimnasiumi tanárnak elbocsáttatása iránt a mai napon és jelen szám alatt Somogy megye közönségéhez intézett rendeletem másolatát van szerencsém Méltóságoddal (...) közölni. (...) a vizsgálat alapján a 24172 sz. rendelettel a tanári kar többi tagjai közül Perényi Ferenczet és mint a ki a vizálykodások szításában a kölcsönös bizalmatlanság élesztésében szintén megrovásba tette magát érdemessé, figyelmeztetem, hogy az intézet felzavart békéjét és megingatott tekintélyét (...) igyekezzék helyreállítani. A tankerületi főigazgató előterjesztései tanusítják, Perényi Ferencz nem hogy javult volna, hanem újabb kötelességmulasztás és kifogás alá eső magaviselete által oly egyénnek bizonyult, ki a nevelés és oktatás érdekeinek kockázata nélkül tanári állomásán többé meg nem hagyható.” Ezután indult el az újabb lavina, mely az elbocsáttottakat helyettesítő tanárok ügyében jelentkezett. Amikor pedig őket akarták elküldeni, fellázadtak.

Néhányan levelet írtak a miniszterhez, a főispánhoz, ebben már véleménynyilvánításaik is előkerültek: „ki az ügy komolyságához nem illő, a hivatalos ténykört kompromittáló asszonyi gyarlóságával magát a tanügyet veszélyeztette biztos tudomásunk szerint Schäffer Alajos úr, kinek neve a gymnasium botránys és szánandó múltjában szégyenletes foltként sötétedik, az egyenetlenséget szítva a tanárok közt s így megbuktatva az intézetet, saját neve aláírásával a megye gyűlésen pelengére állított tanárok ellen nyíltan korteskedni nem átalott, (...) nem csoda, hogy a legjobb tanerők, kifáradván a folytonos küzdelmekben és megutálván a szüntelen cselszövényeket, ármánykodást, sőt aljas rágalmazást (...) ismét megújulni látjuk a régi játékot, irtózva közeledni látjuk ismét azon titokzatos kezét, mely átláthatlan lepelbe burkolva már hosszabb idő óta romboló erejét csak szomorú eredményekben érezteti és (...) folytonos izgatottságban akarja tartani intézetünk (...) organismusát.” Az egyik aláíró Végh Endre tanár volt, akinek a neve többször előkerül még a Schäffer Alajos elleni küzdelemben.

A tanári kar felszólalása mindenesetre eredményes volt, mivel Trefort Ágoston levelet írt a főispánnak 1881. aug. 10-én (23442. sz.), miszerint a helyettes tanárokat hagyják meg helyükön. Ennek ellenére a tanárok egy része újabb levelet intézett a főispánhoz 1881. szeptember 1-jén, amiben megírták, hogy a két helyettes tanárt azért akarják eltávolítani, hogy az igazgató (Cselkó József) hívei ne szaporodjanak (ezt szerintük Schäffer Alajos állítja, mint okot). Ezért kinyilvánították, hogy „Schäffer Alajos urat becsületünk aljas rágalmazójának, intézetünk s a tanártestület erkölcsi megrontójának ellenségének nyilvánítjuk mindaddig, míg alapos okkal, tényekkel ki nem mutatja: mi által tette magát gymnasiumunk igazgatója arra, hogy a tanári karban hívei ne szaporodjanak, hanem Schäffer úr kívánsága és eljárása szerint az egyenetlenség továbbra is dühöngjön gymnasiumunkban?” Négy tanár szerepelt aláíróként, közöttük Végh Endre. A levél komoly elkeseredettségről tett tanúbizonyságot.

A gimnázium értesítőjében a tanév értékelésénél általában fel szokták tüntetni a tanárváltozásokat, áthelyezéseket, bár nem mindig voltak következetesek ebben. Így pl. az 1881-es tanévet követően Mortenson Ede esetében ez kimaradt, viszont a következő tanévben már nem szerepelt a neve a tanári személyzet felsorolása körében.

A gimnáziumi álláshelyek alkalmas tanárokkal való betöltése nemcsak a megye és a város előkelőségeinek lehetett érzékeny pontja, ugyanúgy a lakosság érdeklődésére is számot tarthatott ez a téma. Ezt igazolja az a további többszörös levélváltás, mely immár a lap hasábjain kapott nyilvánosságot, s mely egyre személyesebb, kiterjedtebb vitává kerekedett.

A sort 1882. január 10-én, a 2. szám első oldalán megjelent „Nyílt szó – a kaposvári államgymnasium barátaihoz” című írás nyitotta meg, melyet a már említett Végh Endre gimnáziumi tanár írt. Ebben az olvasóközönség tudomására hozta, hogy Schäffer Alajos, a gimnázium alaptökéjének pénztárnoka (kir. közjegyző) úton-útfélen hirdeti, hogy a tanári karban történt legutóbbi személyváltásokon kívül még két tanár fog nemsokára áthelyeztetni. Az írás szerzőjének kemény szavai szerint e hírek keltőjének célja: megingatni és megsemmisíteni a tanulóifjúságnak tanáraik iránt táplált ragaszkodását, bizalmát és tiszteletét, megzavarni a tanári kar tagjainak kölcsönös bizalmát, megsemmisíteni köztük a békés együttélést, lelohasztani a munkakedvet, az intézet jó hírét a megye és az ország előtt is aláásni, bajt és kellemetlenséget okozni. Utalt arra az esetre, amikor az 1881. augusztus havi megyegyűlésen Schäffer Alajos felszólalt, s abból vizsgálat következett. Ezért Végh Endre megkéri, hogy eljárásának okait a miniszternél alapos indokkal nyíltan „be is igazolja”, kérjen vizsgálatot. Ha ezt nem teszi meg, csak „hátmögötti támadásokban leli örömét”, saját lelkiismerete szállítja le tettét megérdemelt fokára. Schäffer Alajos erőlködése hivatásával össze nem egyeztethető, s az ő (Végh Endre) felszólalását jelen esetben csakis a tanügy iránti szeretete erőszakolta ki. Erre következett az újság lapjain Schäffer Alajos válaszája, mely valóságos vádiratnak minősíthető, nem is elsősorban a cikkekre való reagálásban, hanem az akkori igazgató elleni szemrehányásokban: A címe: „Nyílt szóra nyílt válasz - Végh Endre tanár úrnak.” A cikkíró véleménye szerint nevezett az előző számban ellene támadást intézett. Állítja, hogy ő „Végh tanárral” soha nem foglalkozott, ha vele valami baja lenne, békés formában azt személyesen is elintézhette volna! Az írás ekkor váltott át személyeskedésre: „Végh Endre, mint a magyar nyelv és irodalom tanára tanulja meg a „hirdetni” ige jelentését!” [...] „A kaposvári gymnasium katolikus alapítvány lévén, a választmány reformált tagjai védik azon elveket, miszerint míg Csurgón a református, addig „Kaposváron katolikus tanárok választassanak meg.” Majd így folytatta: „Miótán Végh tanár első nejétől elválasztva a református vallásra tért, következtetésénél fogva mint katolikus teológus és növendék pap saját elveivel, úgy a katolikus alapítású gimnáziumban eddig fenntartott elvvel, a tanulóifjúság előtt „ellentétbe jövéen”, magának kellett volna az áthelyezését kérelmeznie!” A szerző szerint amíg a jelenlegi igazgatót (Cselkó Józsefet) másokra nem cserélik, hiába történik gyakori tanárváltoztatás, mert ez a békés egyetértést és az intézet tekintélyét nem fogja emelni. Amit pedig cselekszik, szerinte nem „hirdetés”, hanem meggyőződés, melyet nemcsak az igazgató, hanem sokkal magasabb tekintélyek felé is kinyilvánít, ő, aki saját szülőjében látta vendégül a tanári kart, s a legkevésebbé ásta alá az intézet jó hírét. Mivel provokálva van, s Végh Endre mögött mást fedez fel a cikk értelmi szerzőjeként, elmondja azt, amit mindenki tud, hogy ki idézte elő mindezt: az, aki Bodnár tanár azonnali elmozdítását eszközölte ki. Az, aki a Perényi tanár által kiállított classificatiót kijavítani merészelt, és kinek ezen cselekedete a minisztérium által is „rosszaltatott”, aki Perényi tanár ellen a legszelídebb kifejezéssel élve „oly drasticus” fellépést tanúsított, mely miatt a kaposvári királyi járásbírótság előtt becsületsértési kereset indítatott. Perényi tanár eltávózasakor pedig „azon tanuló ifjakat, kik ragaszkodásuk és szeretetük jeléül tiszteletére az indóházhoz lementek, eltávolítani és ezzel bennök az önérzetet elfojtani igyekezett”. Az, aki „Mortenson tanár téli zordon időben történt áthelyezésének elnapolása végett, dacára annak, hogy nevezett neje és gyermeke súlyos betegségük miatt egyik nemes lelkű tanárnál több ideig itt maradni voltak kénytelenek, semmi lépést nem tett, pedig ez tanártársa iránt kötelessége lett volna”. Az, aki Máday és Polgár tanárok áthelyezését megelőző és az ő ellene is intézett vizsgálat alkalmával a kiküldött főigazgatót, hogy „másoknak felvilágosítás végett hozzá közeledését megakadályozza, rábírtta, hogy akarata ellenére vendégszeretetét igénybe vegye. Az, akinek elvei miatt Körmeny Sándor esperes és megyei bizottsági tag a megyegyűlésen nyilvánosan „nem a

legkíméletesebb” hangon felszólalt. Az, aki a választmányi tagok egynémelyikének a legnagyobb készséggel kezelt csókolta, tőkés elhelyezésére felsőbb helyen is ismeretes eljárást gyakorolt. Az, aki a tanárokat ahelyett, hogy mint primus inter pares, társas összejövetelek által összetartaná, a családokkal érintkezéstől visszatartja őket, s tőlük feltétlen hódolatot követel – ezt a boldogult Bándl János tanár panaszolta el. Az, aki ahelyett, hogy Végh tanárt, a „Nyílt szó” kiadásáról lebeszélte volna és újabb kellemetlenségeknek elejét vette volna, őt erre erőltette. A felsoroltakból kitűnik, ki idézte elő a szerző szerint a tanulói ifjúság bizalmának és ragaszkodásának hanyatlását, a tanárok közti „egyeztetlenséget”, a gyakori tanárváltoztatást és az ifjúság számának csökkenését – az igazgató! Végh tanár neki (a cikkíró S. A.-nak) tulajdonította a tanárváltozásokat, ez ellen tiltakozik. Visszautasítja a lelkiismeretre vonatkozó meggondolatlan kifejezéseit, azzal a megjegyzéssel, hogy aki nem bántotta, sőt, megválasztásában tevékenyen részt vett, hagyja békén! Aki pedig a megjelentetett fércműre buzdította, - akinek az a baja, hogy a választmányi ülésen nem vehetett részt, és az utóbbi tanárválasztás sem az ő kedve szerint történt, - tévedésben van, ha ezt neki tulajdonítja. A fenti megjegyzések csak a „nyílt és az alattomos két támadóra” (az igazgatóra és V. E.-re) vonatkoznak, a többi tanárra nem – fejezte be sorait Schäffer Alajos, akinek állásfoglalásából a gimnáziumi vezetés súlyos kritikája olvasható ki.

Az álláshelyek betöltésének kérdése, mely a vitát kiprovokálta, utólag ürügynek tűnhet csupán, mely elszabadította az addig is forrongó indulatokat. A következő lapszámban már meg is érkezett az erre való reagálás, de ezúttal nem csupán Végh tanár úr, hanem maga Cselkó József igazgató és más tanártársak részéről is „Nyílt levél Somogy megye nagyrédmű közönségéhez” címmel. Eszerint Schäffer Alajos kir. közjegyző Végh Endre tanárnak adott válaszába a „győri tankerület kir. főigazgatóját is illetéktelenül és méltatlanul belekeverte, s így hivatalos főnökünket mélyen megsértette.” Az aláírók „Schäffer úrnak ezen, minden művelt ember önérzetét mélyen sértő, a tanári kart pedig különösen megbotránkoztató eljárását határozottan elítélik, s ennek jogos voltát a nagy közönség részrehajlatlan bírálataira bízák.” Aláírók: Cselkó József igazgató, Vaszary Mihály, Okányi Pál, Varga Ferenc, Hekinger István, Liebenwein Alajos, Vojtás Mátyás, Csuprák Elek, Végh Endre, Melhárd Gyula gimnáziumi tanárok.

E rövid közös válasz mellett még egy egyéni is megjelent „A kaposvári államgymnasium érdekében – válasz Schäffer Alajos kir. közjegyző urnak” címmel, ugyancsak Cselkó igazgató részéről. Eszerint Tekintetes Schäffer Alajosnak Végh Endre felszólalására adott válaszában az ügy tárgyilagosságból megbeszélése helyett epés és sárga irigységet, személyi gyűlöletet eláruló szavakkal belevonja a vitába az igazgatót és a többi tanárt is. Szókat szerint kémkedő rendszerrel nyilatkozik, nyilvánosan provokál, célja, hogy „befejezett ügyek erőszakos előhurcolása által minél több embernek bajt, keserűséget okozhasson, minél több botrányt előidézhesen, még attól sem riadván vissza, hogy sírjaikból még a holtakat is előhurcolja.” Az igazgató mellőzné az intézet ügyeibe való beavatkozás és betolakodás figyelembe vételét, de nehogy hallgatása a közönség felé azt jelentse, hogy Schäffer úr eljárását jogosnak tartja, közreadja, hogy tiltakozik a gimnázium szellemi és fegyelmi ügyeibe való beavatkozás ellen, és Schäffer úr törekvéseit és szándékait „nemtelen minőségükönél fogva” visszautasítja. „Ugy hiszem, ha a tanügy érdeke (...) és nem kicsinyes, államhivatalnokhoz nem illő személyeskedés, gyanúsítási szándék s a tanuló ifjúságot demoralizáló botrányok előidézésének viszketege vezeték Schäffer urat (...) ezzel megelégedhetik.” – így az igazgató. A szülők megnyugtatóra kijelentette: a gimnázium ifjúsága a magas tanhatóság és az illetékes megyei körök követelésének mind a tanulmányi, mind vallás-erkölcsi (fegyelmi) tekintetben teljesen megfelel. Ha Schäffer úr az ellenkezőjét tudja, bizonyítsa be.

Ugyanebben a lapszámban már olvasható a viszontválasz Végh Endre részéről is a „Nyílt szóra nyílt válasz”-ban ellene felhozott kifogásokra. Eszerint aki nyelvtani hibákat vét a kéziratában, az ne vesse az ő szemére, hogy a „hirdetni” szó jelentését nem tudja, ami pedig a gimnázium katolikus jellegét illeti, 1869-ig megyei hitfelekezeti jelleg nélküli volt, s ő (V. E.) protestáns létére elfogulatlan és igazságos ember nézete szerint működhetett. Áttérésekor megfordult a minisztériumban is, bejelentette azt minden helyen. Tehát nem vétkes, Schäffer Alajosnak csak a botrány kell. A vallási kérdést akarja felbolygatni, előhord régi valótlan vádak (Bodnár és Perényi ügyét), egymaga többet ront, mint amennyit a többiek együttvéve építenek. Azzal vádolja az igazgatót, hogy a tanároktól feltétlen hódolatot követel, ami valótlan, az is, hogy őket a társadalomtól elvonja. „Szomorú jelensége volna a társadalmi viszonyainknak, ha valaki felteszi a kérdést, lehet-e hasznára az intézetnek, dicséretének a megyének, ha Schäffer úr, a tanárújtogatás és zavarkeltés e nagymestere, még ezen túl is pénztárnoka marad a gimnázium alapítványának, tagja a gimnázium választmányának. Nyilatkozata nélkülözi a józan belátást, zavart és idétlen.” Aláírás: Végh Endre tanár.

A levélváltás érdekessége - amellett, hogy sorozatosan egymás becsületét sértették -, hogy a résztvevők az éveken át tartó ellenségeskedés során a személyes tisztázás helyett csakis a nyilvánosságot választották, egyedül az újság hasábjain adtak hangot ellenérzéseiknek.

A fentiek események következményeként végül 1882. július 7-én Cselkó igazgató úr levelet írt a főispánnak: „... megunván már az évek óta tartó zaklatást és akarván összes erőmet inkább a tanügynek szentelni, mint ezentul is méltatlan támadások visszautasítására pazarolni, alázatosan kérem Méltóságodat, méltóztassék a magas Kormányánál más gymnasiumba való áthelyezésemet kieszközölni.” A főispán valószínűleg mindvégig ismerhette az ügy hátterét, a személyes ellentétek által motivált vitát, mert az áthelyezés kérelme ügyében a következőket írta 1882. július 9-én a vallás és közoktatási miniszternek: „...nevezett Cselkó József eddigi igazgató tudtommal mindig egész odaadással, lelkiismeretességgel és szorgalommal működött, hogy erkölcsi magatartása és viselete ellen még ellenei sem emeltek panaszt – az áthelyezése ne legyen büntető jellegű, mert erre nem adott okot”. (Ennek ellenére ő sem tett semmit annak érdekében, hogy külső erők ne hathassanak az intézet belső életére, és ne üldözzék el az igazgatót.)

Az utolsóként ismertetett újságbeli levéllel megszűnt a vita. Schäffer Alajos választmányi tevékenységéről többé semmilyen cikkben nem lehetett olvasni, viszont az 1893. évi gimnáziumi értesítőben megemlékeztek elhunytáról, úgy, mint a Segítő Egyesület tagjáról és mecénásról. Cselkó József igazgatót Zsolnára helyezték, Végh Endre pedig nyugdíjba vonulásáig tanára maradt az intézetnek. A tanárváltoztatásokról szóló gyakori híradások abbamaradtak, 1889 után már csak három évfolyamban fordult elő a korábbi 12-höz képest.

Sok szövegelem (37) tartozik a vizsgákról, versenyekről, ezek eredményeiről szóló (14.) kategóriához, 23 évfolyamban találkozhatunk velük. Legtöbbször a második-harmadik oldalon adtak helyet ezeknek a híreknek (15-14 alkalommal), a címlapon mindössze hat esetben. Többnyire az érettségi vizsgálatok megkezdéséről, lefolytatásáról adtak számot (14 alk.), valamint az eredményekről, a vizsgák befejeződéséről írtak (9 alk.).

1896-ban (13. sz.) „Egy kis tanügy” címmel figyelemfelkeltő utalás történt a Magyar Hírlap egyik cikkére, mely az érettségi vizsgálatok reformjáról szólt. Eszerint a jobb tanulókat fel kellene menteni a szóbeli rész alól. Az ok: a tanférfiak tanév végi nagy elfoglaltsága.

A kaposvári cikkíró szerint viszont sokkal szigorúbbaknak kellene lenni a vizsgálatoknak! A középszerű tanár ismertetőjegyeit is megfogalmazta: idegesség, türelmetlenség, fitymálás a fiatal jellem tanulása iránt (ezért nem is mindenkinek való ez a pálya), hajlam a bosszúállásra, igazságtalanságra, üldözésre. Sok diák éppen az érettségi előtt többet tanul, mint egész évben. S ki döntené el, hogy kit mentsenek fel? A nívó süllyedne ezáltal – így szólt a szerző tiltakozó véleménye.

1899-ben (23. sz.) a vizsgák megkezdésének apropóján közöltek egy írást az eredmények fontosságának hangsúlyozásáról. A cikkíró szerint az ipar, kereskedelem terén óriási a verseny, s hazánk nem olyan fejlett, hogy elbírjon annyi ezer és ezer tanulót, kik évente elhagyják az iskolákat. A szülők rettegnek, nehogy gyermekükből iparost vagy kereskedőt kelljen nevelniük, fényesebb pályára szánják őket. De mérnök, ügyvéd is szinte egymás hegyénhátán van már az országban, sok az orvos, a pap. A szerző tehát az érettségi vizsga színvonalának kapcsán próbálta óvatosan befolyásolni a szülőket a pályairányítás terén, bár írásában teret kapott, hogy nyilvánvalóan a lehetséges előrejutás motiválja azt a szülőt, aki gyermekét gimnáziumba küldi.

Helyeslő felfogás kísérte a gimnázium ellenőrzésére, az ott tett látogatásokra vonatkozó kategória (23.) megjelenését 35 alkalommal, mely 16 évfolyamban került előtérbe. 1889-et követően feltűnően csökkent e tájékoztatók száma, pedig az értesítők adatai alapján a látogatások ezután sem maradtak el. Az addigi írásokban legtöbbször a tankerületi főigazgatók vizsgálódásairól szólt a híradás (20 alk.), de meglátogatta az intézetet Trefort Ágoston miniszter (3 alk.), az alispán, a főjegyző (4 alk.), minisztériumi szakértők (2 alk.), Somssich Pál (5 alk.), s még az intézet fő magán-támogatója, Nemes József bőszenfai plébános is, aki egy vizsgán tette tiszteletét. Az írások főleg az első-második oldalon kaptak helyet (13-13 alkalommal). A közvélemény számára e közlések alapján mindenképpen megnyugtató lehetett az, hogy az ellenőrző vizsgálatok során mindig mindent rendben találtak az illetékesek.

Ugyancsak sokszor tettek közlemény-szerűen említést (34 alkalommal) az érettségi vizsgálatok rendjére, időpontjaira (13. kategória) vonatkozóan, 31 évfolyam anyagaiban, mely a legmagasabb érték a témák szerepeltetését tekintve. Gyakran jelentek meg meghívások a nyilvános év végi osztályvizsgálatokra vonatkozóan (11 esetben). Az előfordulás helye jellemzően a második (14 alk.) és a harmadik oldal (10 alk.) volt, amely ezen információk szükségességét, de nem kiemelkedő fontosságát jelzi.

Viszonylag sok szövegelem (33) esett az igazgató és az igazgatóválasztmány tevékenységét bemutató (31.) kategóriára, mely 19 évfolyamban szerepelt.

Az első oldalon szerepelt legtöbbször az ilyen jellegű híradás (15 alk.), ezt követte a másodikon történt megjelentetés (13 alk.), mely a téma jelentőségét mutatja, ennek ellenére egy ízben a hatodik oldalon is közöltek hírt az új igazgató személyével kapcsolatban.

1889-ben került az igazgatóváltás (Danilovics János érkezése) fokozottan az érdeklődés előterébe. A hírek általában az igazgatói választmány üléseiről számoltak be, valamint az új tagok személyéről, lemondásokról, a választmány ténykedéseiről - minden esetben pozitív hangvétel kíséretében. Csupán kilenc esetben találkozhatunk az igazgató áthelyezésével, kinevezésével foglalkozó írással, valamint az igazgató szabadságolását, vagy munkáját érintő cikkel. Egyszer tudósítottak egy 30 éves pedagógusi működés alkalmából rendezett köszöntőről, valamint az egyik igazgató (Cselkó József) tanulók általi névnap megajándékozásáról. A gyakori információközlés oka lehetett, hogy a közvéleményt feltehetően élénken foglalkoztatta a mindenkori igazgató és a választmány ténykedése.

15 évfolyamban, 25 esetben található meg a gimnáziumi tanárok konkrét egyéni tevékenységének kategóriájához (27.) tartozó elemek. A téma előfordulása esetleges volt, az éppen előforduló, rendszer nélküli tevékenységeket közvetítették. A megjelenés leginkább a második oldalon volt jellemző (14 alk.), a tartalom rendkívül szerteágazó volt. Szinte minden esetben más-más tanárról történt híradás, csupán Máday János és Schambach Gyula neve került többször is említésre. 1876-ban „időjárás észlelő” állítottak fel az intézetben, ennek kezelését Máday János vállalta el (s az iskolai értesítőben az eredményekről lelkiismeretesen be is számolt), majd 1877-ben saját készítésű indigót szándékozott küldeni a párizsi világkiállításra (2 alk.). A többi tanár tevékenysége között szerepelt tanfolyamok (3 alk.) és előadások tartása (3 alk.) Beksits Ignác, Czuprák Elek, Baló Gyula, Lengyel Géza Dezső tevékenységeként, Medgyessy László és Schambach Gyula révén költemény írása, zarándokúton való részvétel, Somogy megye történetének kutatása (Okányi Pál), a gimnázium vázlatos történetének elkészítése (Vaszary Mihály), műelemzés, valamint könyv írása (Bandl János, Végh Endre), felolvasás tartása (Schambach Gyula). A jól értesült újságírók beszámoltak névváltozásról is (Czuprák Elek vezetéknevét Munkácsira változtatta), egy éves szabadságolásról (Aldor Imre), egy halálesettel végződő betegeskedésről (Bérczy Jenő), a templom szobrainak kifestéséről (Liebenwein Alajos), valamint az énekkutatás eredményességéről (Szabó József). Mindebből a tanári kar aktív, közügyek iránti fogékony szellemisége tárult az olvasók elé, akik gyermekeiket nyugodtan bízhatták e jeles férfiakra.

Nem teljesen egyértelmű a következő kategória korabeli értékelése, mely a gimnázium, a középiskolák működésével foglalkozó híreket ölelte fel (4. kat.). A felfedezhető 24 szöveg 14 évfolyamban szerepelt, ebből hét negatív előjellel. Döntően az első és a második oldalon (15-7) fordultak elő a híradások. A legtöbb esetben (4 alk.) a gimnázium ügyeinek a megyegyűlésen való tárgyalását közölték, pl. a minisztérium már ismertetett beavatkozását a megye jogaiba az álláshely-betöltésekkel kapcsolatban. Négy ízben írtak az iskola sorsáról, a működés méltatásáról, a megállapítottan megfelelő mértékű haladásról.

Ellenben 1876-ban írás jelent meg (3. sz.) arról, hogy „A kaposvári államgymnasiumban nem úgy mennek a dolgok, mint kellene. Betegek a tanárok, nincsenek helyettesítve, az új igazgató nincs kinevezve” (dr. Fail Attila távozását követően). A névtelen cikkíró szerint

ennek oka egyszerűen a spórolás. A következő számban már meg is jelent a tantestület közleménye a gimnázium „belállapotáról”, miszerint az előzőekben közöltek félreértésen alapulnak! A betegség tekintetében az órákat felosztották, s tévedés, hogy spórolnának az igazgató kinevezésének halogatásával.

A későbbiek során - mivel a tanári karon belül „békétlenség” kezdődött el, melyet az újságban tettek közhírré (1880. 32. sz.) - a gimnáziumot a főispán (Jankovich László) felügyelete alá helyezték. Ugyancsak a nézetkülönbségekről szólt a korábban már említett Schäffer Alajos kir. közjegyző kontra Végh Endre tanár és Cselkó József igazgató kemény hangvételű levélváltása, mely egy álláshellyel kapcsolatosan indult el, és egymás kemény bírálatába csapott át.

A gimnázium ügyével kapcsolatban olvashattunk olyan írást 1881-ben (44. sz.), melyet a szerző Somogy megye nagygyűlése figyelmébe ajánlott, kérve az intézet további bővítését. Ugyancsak a fontos közreadott változások körébe tartozott, hogy a felügyeleti szerv 1884-től a győri tankerületi főigazgatóság helyett a pécsi lett, valamint csütörtök helyett szombat lett a heti szünnap, kedvezve ezáltal az izraelita tanulóknak. Szintén ebben az évben jelent meg egy cikk a tanári kar részéről, melyben kinyilvánították, hogy egyáltalán nem helyeslik az iskola belügyeinek újságban való tárgyalását.

1902-ben a 33. szám címlapján arról közöltek észrevételt, hogy polgári vagy reáliskolákban a gyenge tanulók jobb eredményeket érnének el, mivel a gimnáziumban sok a bukott diák. (Megjegyzendő, hogy mindezek ellenére csupán 1903-ban jelentkezett a gimnázium működését - a tanulók létszámán keresztül - érintő fiú-polgáriskola alapításának kérdése. A gimnázium számára – lévén fiúgimnázium – egyáltalán nem volt mellékes kérdés, hogy a város rendelkezik-e olyan másik intézménnyel, ahol fiúk tanulhatnak.)

Az említett írás szerzője szerint Kaposvár immár modern várossá fejlődött, amely a polgárság érdeme, az iparosok, kereskedők támaszai a városnak, melynek „gondoskodnia kell polgárságának jövő nemzedékéről, hogy az ipar és kereskedelem hivatott művelői itt kereshessenek olcsón és jól szellemi kiképzést”, és ne legyen kénytelen a szülő fiát drága pénzért idegen kézre bízni, messzebbre utaztatni. „Már pedig a kereskedelmi és iparos pályára legjobban a latin nélküli polgáriskola és az ipar és kereskedelmi iskola nevel.” – összegezték mondanivalójuk lényegét. Ez is alátámasztja, hogy a fiú polgári iskolára Kaposváron már hosszú évek óta szükség volt, mivel csak Szigetváron működtettek ilyet a fiúk számára.

Ismét beigazolódott tehát, hogy az 1850-es szándék még mindig érvényes volt arra nézve, hogy nem mindenki készült volna gimnáziumba, ha lett volna más megoldás is a városban.

A gimnázium saját érdekét, a színvonalat tekintve karolta fel annak ügyét, hogy létrejöhesse a polgári iskola. Ennek következtében 1903-ban, a 13. szám harmadik oldalán jelent meg írás az újságban arról, hogy Kaposvár város intelligenciájából bizottság jött létre, mely felhívást intézett falragaszok útján a polgárokhoz, hogy a főgimnázium tornatermében március 19-én du. 3-kor jelenjenek meg a létesítendő polgári fiúiskola tárgyában.

Összességében megállapítható, hogy a város lakossága eljutott a századforduló idejére addig, hogy meglátta egy másfajta tanulási lehetőség megvalósítási módját is. A megye és a város vezetése ebben az esetben is közömbös maradt a probléma iránt, rábízta a lakosságra a megoldás megkeresését.

Jelentős számú évfolyamszámmal (19) és szövegelemmel (22) találkozhatunk a felvételeket, beiratkozásokat, tanévkezdéseket és -zárásokat, valamint az aktuálisan lefolyt tanévre vonatkozó beszámolókat felölelő kategória (11.) esetében. Mindezek igen fontos információk voltak, hiszen a megye lakosságához az újság lapjain keresztül jutottak el a hírek a tanév kiemelt időpontjairól, jeles eseményeiről.

Ezek között szerepelt pl. értesítés a jelentkezési és felvételi tudnivalókról, a beíratások időpontjáról, a felvételi díj kérdéséről, a tanévnyitók, évvárók időpontjáról egyszerű hírközlésként, s beszámolók kaptak helyet a lapban a tanév történéseiről is. Az információk többsége a hírek között, a harmadik (9 alk.) és a második oldalon jelent meg, igen fontos közszolgálati funkciót betöltve.

17 évfolyamban, 21 szövegrészben találkozhatunk utalással a gimnáziumi Virág Benedek önképzőkör (20. kategória) működésére vonatkozóan, szinte mindvégig pozitív kicsengéssel, mindössze egy esetben foglalkoztak a kör anyagi problémáival (1871. 32. sz.).

Az önképzőkör elődje a már korábban említett módon, szavalókörként 1840-től működött, majd 1884-et követően a főgimnáziummá fejlődés ténye kívánta meg a szélesebb munkájú továbbművelő szervezet létrehozását. Így került sor 1886-ban Lenner Emil igazgatósága alatt a valódi ifjúsági önképzőkör megalakítására. Vezetője egészen 1893-ig Végh Endre tanár úr volt. A kör Virág Benedek nevét vette fel, a hazafias költőt, akit gyermekkorában a Kaposvárhoz közeli Nagybjomhoz fűzött. A kör célja a tanulók műveltségének fejlesztése, hazafias és erkölcsi érzelmeik elmélyítése volt - természetesen tanári segítséggel.

Az önképzőkör kiterjesztette munkásságát a tanulmányok számos ágára. Így fordítások, költemények, szépprózai műfajok terén jelentkeztek alkotások, 1904-től pedig már zene- és énekművek előadása, 1909-től rajzok és festmények bemutatása is elkezdődött. A vitatko-

zást, mint az előadás legnehezebb formáját Endrei Ákos tanár vezetésével gyakorolhatták a diákok 1894-től. A kör első 26 éve alatt 414 gyűlést tartottak, ezeken 1198 mű lett nyertes, amely 461 értekezést, 394 költeményt, 135 szépprózát, 104 műfordítást, 95 zene- és ének-művet, kilenc rajzot, festményt jelentett.⁴⁶

Nagy szerepet játszott a kör életében a hazafias és irodalmi ünnepélyek rendezése. A következő emléknapokat szokták évente megünnepelni: okt. 6-át (1895-től), a koronázás évfordulóját (1890-től), Erzsébet királyné névnapját (1898-től), március 15-ét (1894-től), valamint rendszeresen tanév végi zárógyűléseket tartottak, rendezvényeiken vendégeket is szívesen láttak. Ezen alkalmak egy részéről a „Somogy” újságírói is tudósítottak, legnagyobb számban a záró-rendezvényekről (9), de más ünnepekről is beszámoltak, pl. Jókai, Rákóczi, Erzsébet királyné emlékére, március 15-ével kapcsolatosan rendezettekről, s különböző összejövetelekről, így hangversenyekről, matinékről, valamint a kör működésének értékeléséről. A tagok nemes gondolkodásmódját jelezte az olyan közös megmozdulás, amikor gyűlést rendeztek egy Zrínyi-szobor felállítására, vagy amikor 100 forintot adományoztak a Kisfaludy társaságnak, s ezáltal az alapító tagok közé léphettek. A kör tagsági díjat szedett, az így befolyó összeget szépirodalmi és művészeti folyóiratok előfizetésére, könyvvásárlásra, pályadíjakra fordították. Vagyonuk összesen egy kb. 350 kötetes könyvtár volt és Vaszary János arcképe Virág Benedekről. A kör tiszteletbeli tagja lett 1870-ben Roboz István, a „Somogy” hetilap főszerkesztője – így némiképp érthetőbb a cikkírók érdeklődése rendezvényeik iránt, bár a rendszeresebb híradások csak 1887-et követően váltak jellemzővé.

Az újságban való megjelenés helye ennél a kategóriánál volt a legszórtabb, az első oldalon csak három esetben szerepelt, a harmadikon hétszer, de még az ötödiken és a hatodikon is előfordult.

Ellentmondásos hangvételű szövegelemekkel találkozhatunk - 21 alkalommal, de az aktualitás kapcsán mindössze hat évfolyamban - a nyolcosztályos gimnázium létrehozásával (22. kategória) kapcsolatban. A téma különlegességét jelzi, hogy 14 esetben a híradás az újság első oldalán történt! Négy ízben kételkedésről, ellenérzésekről, bírálatról is olvashatunk. Az intézet érdeke természetesen mindig a fejlesztés, a bővítés volt, mely évtizedekkel korábban is terveként fogalmazódott meg a tanári kar tagjaiban. Ennek megfelelően sokan fáradoztak a hetedik, majd a nyolcadik osztály megnyitására, köztük az iskola nagy támogatója, Somssich Pál képviselő. Az ő ezirányú erőfeszítéseiről már 1871-ben is tudósítottak, ezt

⁴⁶ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium Emlékkönyve 1812-1912. (1913) 272.

követően még kilenc alkalommal, utoljára 1884-ben, amikor az országgyűlésen interpellált a nyolcadik osztály érdekében.

Igen meglepő lehetett - a sok pártoló igyekezetéhez képest - szintén 1871-ből az a közölt írás, melynek címe: „Hogy a kaposvári gimnáziumban nyolcz osztály legyen, abból mostanában semmi sem lesz” –, mivel Pauler Tivadar miniszter szerint nem kell terjeszkedni (1871. 27. sz.). Pár héttel később: „Pauler miniszter nem támogatja a gymnasium 8 osztályra emelését” - olvasható a híradás (1871. 31. sz.). Bár a miniszter úrnak akkor valóban igaza lett, igen tiszteletre méltó a tanári testület és a pártfogók folyamatos igyekezete, mellyel céljukat végül mégis elérték.

A híradások hullámokban jelentkeztek, 1871 és 1873 után szünet következett, majd 1881-ben újra fellángoltak a témával kapcsolatos érzelmek, ebben az évben tíz utalással is találkozhattunk. Az egyik szerző egyenesen Somogy megye novemberi nagygyűlése figyelmébe ajánlotta a következőket (1881. 44. sz.). „De ez a csonka 6 osztályú gimnázium annyi ismeretet sem nyújt a népes megye ifjainak, hogy a legszerényebb állásra pályázhassanak. Az áldozat kárba vész, mert a szülő nem képes gyermekét más megyébe küldeni tanulmányainak befejezése végett. Mi lesz az ilyen ifjakkól, kik már iparosnak beállni szégyellnek? A küszöbön álló nagygyűlés vesse fel a gimnázium kiegészítésének kérdését!”

A cikk szerzője - bár a gimnázium fejlesztése ügyében szólalt meg - ismét megpendítette azt a nagyon égető kérdést, hogy a megyében még mindig nincs másféle tanulási lehetőség, mint a gimnázium, és akik megízlelték a tudomány ízét, nehezen mennek vissza szerényebb tudással is elbírható szakmákba. Ha már a megye ezt az utat választotta, gondoskodjon is ifjainak ilyen irányú teljes képzéséről.

Ugyancsak 1881-ben értesülhettünk újabb izgalmas, ám nehézkesen induló ténykedésről az intézet évfolyamainak bővítése érdekében (50. sz.), az írás címe: „Hogyan csinálják a nyolcz osztályu gimnáziumot?” Ebben komoly kritika érte a miniszterhez induló megyei küldöttséget Pató Pál úr-féle tétlenkedéséért. 1882-ben (14. sz.) már arról olvashatunk, hogy az ügy sajnos nem talált kedvező fogadtatásra a miniszter úrnál, mert „nem óhajtja szaporítani a szellemi proletáriusok számát”. Azonban tévúton járnak azok, akik helytelen fukarkodással a változásokon nem dolgoznak - így a szerkesztőség. A miniszter ekkor tehát még elutasította, de végül 1884-ben mégis igent mondott a gimnázium nyolcosztályosra emelésére. Közben a tanári kar is erőfeszítéseket tett az ügy érdekében, írtak a minisztériumba a bővítés megvalósításáért. Végül Somssich Pál parlamenti felszólalása után lehetővé vált a hetedik osztály felállítása, a következő évben pedig a nyolcadiké, s az érettségiztetés végre megkezdődhetett az iskolában.

Ebből is látszik, milyen merészet álmódott a vármegye, amikor már 1850-ben a bővítést tűzték ki célul, hiszen 34 év kellett a megvalósuláshoz! A tudósítások ezután már Trefort Ágoston miniszter úrhoz és Somssich Pál képviselőhöz induló küldöttség szervezéséről és útjáról szóltak, mely már a jóváhagyás, engedélyezés megköszönéséért történt. Az elért eredmény nagyban emelte a gimnázium által nyújtott lehetőségeket, mivel ezután a végzős diákoknak nem kellett tanulmányaik befejezése miatt más intézménybe iratkozniuk.

Szomorú híradásként szerepeltek az újság lapjain 14 évfolyamban az iskola életével kapcsolatos halálesetek (36. kategória) 18 szövegelemmel. Nyolc esetben a gimnázium tanárainak elhunytá alkalmával közölték a hírt, valamint az illető pedagógiai munkásságának méltatását, egy alkalommal a nyugalmazott igazgató (Németh Ignác), majd 12 évvel később hitvese távozásáról olvashattunk. Megemlékeztek a gimnázium jótévedőinek elhunytáról, így pl. saárdi Somssich Pál valóságos belső tanácsosról – kinek magas címét az uralkodó adományozta -, aki az intézet sorsát anyagilag is segítette, s az igazgatói választmány elnökeként, majd mint országgyűlési képviselő harcolt a minisztériumnál és a parlamentben a főgimnáziummá való emelkedésért. Ugyanígy a diákság nagy pártfogója, segítője volt a bőszenfai plébános Nemes József, az ő elhunytá szintén nagyon érzékenyen érintette az intézmény tanárait és tanulóit. Megemlékeztek még az igazgatóválasztmány elhunyt elnökéről, Paiss Boldizsár haláláról, sőt, az iskola pedellusa is szerepelt a hírekben, aki valamilyen bűntényt követett el, s amikor bíróság elé idézték, véget vetett életének (1900. 19. sz.). A legmegrázóbb hírek azok voltak, melyek a diákok elhunytáról tudósítottak (4 alk.), ketten betegség, tífusz áldozatai lettek. A vizsgált 41 év alatt a névkönyvek és az értesítők feljegyzései szerint ennél több tanuló hunyt el (pl. tornabalesetben, légúti megbetegedésekben), de az újság valamilyen nem ismert ok miatt csak egyes esetekről számolt be.

A hírek között a korabeli sajtóban is szerepeltek kissé szenzációhajhász módon azok a tragikus alkalmak, amikor két tanuló önkézevel vetett véget életének (1899-ben és 1905-ben). A történeteket az olvasók összefüggésbe hozhatták a követelményszint nem mindenki által teljesíthető magas fokával: „Megdöbentő! A főgymnasium 5. osztályából egy rosszul tanuló diákot apja megfedte, ezért a gyermek agyonlőtte magát.” (1899. 25. sz.) 1905-ben pedig (28. sz.) egy 4. osztályos diák lőtte magát föbe, amiért két tárgyból megbukott. A vasútnál dolgozó lakatos édesapja találta meg elkeseredett búcsúlevelét: „Meghalt, mert nem erre a rongy világra született.” A témával kapcsolatos cikkek főleg az újság első és a harmadik oldalán (7-7 esetben) kaptak helyet.

Bár kevés évfolyamon (7), de mégis 18 szövegelem foglalkozott a gimnázium épületével, az új épület elkészültével (2. kategória) 1876 és 1898 között mindaddig, amíg a téma aktualitása ezt szükségessé tette, egészen az új helyre költözéséig. Az írások megjelentetése leginkább a harmadik oldalon történt (7 alk.), kisebb előfordulással az elsőn és a negyediken. 1876-77-ben még a régi épület állapotáról, 1884-ben a helyiségek átalakításáról olvashatunk, de 1895-ben (18. sz.) már azt tervezték, hogy csendesebb területen akarnak nagyobb épületet létrehozni, egészségesebb környezetet teremteni, s a régi eladásra kerül. A kilátásba vett helyen a leendő szomszédok először tiltakoztak, de végül megegyezésre jutottak az érdekeltek abban a reményben, hogy később ez a terület lesz a város központja – az élet be is igazolta e felvetés jogosságát. A valóságban a dolog természetesen nem ilyen egyszerűen zajlott le, ugyanis amint napvilágra került az ötlet, hogy a népesedő gimnázium részére új helyen akarnak épületet emelni, azonnal megindult a közérdek és a magánérdek harca a telkválasztás dolgában. A közérdeket Somogy vármegye főjegyzője, Plachner Sándor képviselte, aki a gimnáziumi ügyek előadója és érdekeinek felügyelője volt, az ő munkája segítette elő az iskola új (jelenlegi) helyre kerülését. Akkoriban azon a területen volt a város vége, szántóföldek és kukoricások szélén. A tervek útjában állt viszont ifj. Csorba Ede ügyvédnek, gimnáziumi választmányi tagnak a háza és telke. Plachner Sándor alkuba bocsátkozott vele, bár emeletes házának lebontatása először vakmerő gondolatnak tűnhetett. Mivel a ház helye nem lett volna elegendő a gimnázium céljaira, még a szomszédokkal is egyezkedni kellett, hogy engedjék ingyen át telkük egy részét – a merész elképzeléseket végül siker koronázta. A „Somogy” beszámolt arról is, amikor az alispán bejárta az építkezés leendő helyét (1896. 7. sz.), majd pár hónappal később ugyanígy az alapkőletételről adtak hírt a következő szavak kíséretében: „A főgimnázium nem felel meg a nevelés céljainak, zajos helyen van, egészségtelen, szűk, poros. Elismerés a vármegye vezetőinek, Wlassich Gyula közoktatási miniszternek, hogy az új palota építését lehetővé tették.” (1896. 21. sz.) Augusztusban azután (34. sz.) már szkeptikusan nyilatkoztak: „...letették az alapkövet a megye milleniumi ünnepén, aztán nem történt semmi. A pénz nagy része rendelkezésre állt, ami még szükséges, az épület eladásából kikerül. Wlassich Gyula miniszter megfedkezett rólunk?” Közel 400 gyerek várt a jó hírre, kérték az alispán urat és a megyét a gyors intézkedésre. Az anyagi problémák is foglalkoztatták a szerkesztőséget: ugyanis az előirányzat 150 ezer forint volt, húszezer a Csorba-féle ház kifizetésére kellett, kérdés, hogy 130 ezerből meg tudják-e majd oldani az építést? Azonnali cselekvést kértek (akárcsak a lap következő számában).

A szerkesztőség szeptemberben (37. sz.) ismét ellenérzéseinek adott hangot: „A főgimnázium építéséből ez évben nehezen lesz valami.” Feltűnő, hogy milyen gyakran és hango-

san kongatták az újságban a vészharangot a gimnázium dolgaival kapcsolatban, az olvasónak sokszor olyan érzése lehetett, mintha egy ellendrukker tudósított volna az iskolából: „A legújabb hírek szerint a miniszter által jóváhagyott költségvetést 20 ezer forinttal le kellett szállítani, mert a megyének nem volt rá fedezete. Ezért pályázatot hirdettek az építkezésre, ha lesz vállalkozó, aki 20 ezerrel olcsóbban elvégzi, el lehet kezdeni az építést.” A cikkíró úgy gondolta, nem lesz majd ilyen jelentkező...

1896 októberében (41. sz.) azután megnyugtató hír érkezett: a főgimnázium választmánya Maár Gyula elnökletével ülésezett, felbontották a pályázók leveleit. Az építést a zalaegerszegi Gráner Lipót nyerte el legolcsóbb ajánlatával. Tervbe vették a közelben kápolna építését is, sok lelkes adakozott is erre. Azonnal megkezdik a munkálatokat, ha a megyei közgyűlés elfogadja a tervet – írta a szerkesztő. Később a munkálatok elkezdéséről is beszámoltak, de kiderült, hogy a kápolna építésére mégsem jutott pénz.

Az egyik írásban kritika érte az új épületen elhelyezett villámhárítót is (46. sz.), melyet egy idegen cég készített el olyan primitív módon, hogy „az egy magtárra sem való.” Szakértők jelenlétét hiányolta a szerkesztőség. Az akadályok elhárítása után aztán 1898. 26. számában arról tudósítottak, hogy a tornavizsga már az új épület nagy tornatermében zajlott le. Az iskola, bár eléggé nehezen készült el, a lehető legjobb helyre került. Idővel új környezetet teremtett maga körül, s ma is a belváros egyik legszebb épületének számít.

Az előző kategóriával megegyező számú (18) szövegelem foglalkozik a diáklétszámmal (16. kategória), mely 16 évfolyamban lelhető fel hol pozitív, hol negatív előjellel.

A vizsgált kezdeti években örömmel konstatálták az írások szerzői, hogy gyarapodott a tanulók száma, már 1870-ben beindult a konviktus is. 1876-ban jelentkezett első ízben a gimnáziumban a zsúfoltság problémája (3 alk.). A létszám növekedése többször került elő még örvendetes jelenségként (9 alk.), de ez a tény később elvezetett addig a felismerésig, hogy kinőtték az épületet!

1896. szeptemberében (39. sz.) jelent meg írás „Sok a tanuló” címmel, melyből kiderült, hogy számos jelentkezőt a felvételtől vissza kellett utasítani, mert már nem lehet őket elhelyezni, s kevés a tanerő is. „Egyszer az a baj, hogy a tanárok egymást gyalázzák, kevés a tanuló, mert a gymnasiumnak rossz híre kelt, most meg az, hogy jó híre van, és sok a tanuló? Ez is ok arra, hogy a főgymnasium építését haladék nélkül megkezdjék!” – türelmetlenkedett a szerző. 1899-ben (37. sz.) egyenesen arról értesülhettek az olvasók, hogy nagy a zsúfoltság, de a paralel osztályok indítását felsőbb helyen nem engedélyezték. Még a nyolcadik osztályban is 32-en vannak, s most 477 tanuló van az intézetben. Ugyanitt más hírben is sze-

repelt, hogy a beiratkozáskor a tanulók tömegesen érkeztek, a gimnáziumot formálisan megostromolták! Ez volt az utolsó közlés a témával kapcsolatban, aktualitása az új épületbe költözés után a párhuzamos osztályok engedélyezésével megszűnt. A hírek leggyakrabban az első oldalon (8 alk.) és a másodikon (6 alk.) jelentek meg, a probléma rendkívüliségét érzékeltetve.

A vizsgált évfolyamok között 11-ben olvashatunk - 17 alkalommal - a tanári kar közös tevékenységéről, valamint számukra megfogalmazott javaslatokról (28. kategória). Az írások zömmel az 1-2-3. oldalon jelentek meg 9-6-5 alkalommal.

A tanárok megítélése sokféle vonatkozásban korábban is előkerült (pl. álláshelyek betöltésével kapcsolatban Végh Endre és Schäffer Alajos levélváltásában, a testületen belüli időszakos békétlenségénél, az izraelita tanulókkal való bánásmód bírálatában), - jelen esetben elsősorban az oktatómunkát kiegészítő általános tevékenységeiket vették számba. Az írásokban szóltak kirándulások szervezéséről, faültetésről, névnap ünnepségről, egy tanári kör megalakulásáról és rendezvényeiről (4 alk.). Elismerésként jelentették, hogy dr. Szigethy János, a megyei kórház főorvosa megvendégelte a gimnázium tanári karát, s azt is közreadták (1895-ben), hogy a gimnáziumban már nincsenek torzsalkodások, egy célra törekvő a tanári kar, s ez az eredményekben is megmutatkozik.

A pedagógusok számára munkájukkal kapcsolatban különféle javaslatokat fogalmaztak meg a cikkek szerzői, pl. két alkalommal ajánlották figyelmükbe a zenetanítás fontosságát, azt, hogy ez a terület is hivatalos órákat kapjon. 1908-ban (48. sz.) már konkrét felhívást intéztek a tanári karhoz, miszerint a testedzés, a vívás oktatása nem elegendő, a lövészetet is sajátíttassák el a gyerekekkel: „Tanítsuk gyermekeinket fegyverforgatásra.” Az ötletnek nem lett visszhangja akkoriban, bár az azt követő időszakot tekintve sajnos aktuálissá vált a felvetés. Az újságírók bizonyos kérdésekben megbízhattak a tanári kar értékítéletében, mert egy helyütt azt tanácsolták a szülőknek (1904. 34. sz.), hogy kérjék ki véleményüket a kosztadó házakra nézve. (1901-ben még kifogásként jelentkezett, hogy a tanárok is tartanak kosztos diákokat). Az írások alapján kiderült, hogy általában elismertségre tett szert a tanári testület együttes ténykedése, de egyesek időnként megpróbálták irányítani az iskola belső ügyeit.

Az intézet működésével kapcsolatos konkrét bírálatok, kritikák és ezekre adott válaszok (24. kategória) megfogalmazásának sajátossága (17 szövegelemmel, tíz évfolyamon), hogy az iskola tanárai érzékelhetően a lap hasábjain találkozhattak először a felmerült prob-

lémákkal, előtte a külső véleményezők azokat nem jelezték sem az igazgatónak, sem a tanári karnak. Az írások zömmel az első és a második oldalon szerepeltek (öt és hét alkalommal).

Az említett különleges helyzet lehetett az oka annak, hogy a magát emberi és szakmai szempontból sértettnek érző tanári kar és az igazgató időnként levélváltásokra, magyarázkodásra kényszerült az esetek szerintük valódi tényeivel kapcsolatban. Az iskola élete nyitott könyv volt a lakosság előtt, emellett a szülők és ismerőseik a gyermekek elbeszéléseiből is sok mindent megtudhattak az intézmény belső dolgait illetően, de vélhető, hogy esetleges panaszokkal nem kívántak az illetékesekhez közvetlenül fordulni.

1872-ben (30. sz.) jelent meg először reagálás egy másik újságban közreadott bírálatra. Az történt ugyanis, hogy a „Független Somogy” 10. számában Rippl József (igazgató-tanító) a „vallás egyenjogúsága”, nevezetesen a zsidó tanulók érdekében tört lándzsát többek között ezt állítva: „A kaposvári gimnáziumban a legmerekvebb felekezetiég uralkodik. Avagy nem úgy áll-e a dolog, az igazgató gondja csak a katolikus növendékek templomba járására terjed ki, a más felekezetűekkel, a zsidókkal semmit se törődik, vagy ezek már eredetöknél fogva úgy is hitetlenek lévén, vallástalanok is lehetnek?” A „Somogy” hasábjain erre válaszoló gimnáziumi tanár felvetette a kérdést, vajon milyen indokai lehettek Rippl úrnak, aki a népiskola igazgató-tanítója, így a tanintézet belső életét csakis „hallás által” ismerheti, hogy ilyen heves váddal támad meg tanférfiakat - ő, mint a tanulók tanára válaszolja a következőket:

1. Nem igaz, hogy az igazgató közönyösséggel viseltetik a más felekezetek irányában, mert az izraelita tanulók az istentiszteleten minden szombaton részt vehetnek, ráadásul a hittani előadásokon gyakran, a vizsgákon pedig rendszerint jelen van, az ünnepeiken az elmaradási engedélyt megadja nekik.

2. Az általa (R. J.) felvetett felekezetnélküli imára nézve miniszteri rendelet még nem érkezett meg. Fail Attila igazgató már korábban értesítette a helyi izraelita hitközség elöljáróságát, hogy a következő tanévben készek a csütörtöki szünetelést szombati napra áthelyezni, azért, hogy az izraelita vallásfelekezet igényeinek megfelelhessenek. Az aláíró Büchler Salamon hittanár volt.

Az akkori olvasók erre azt gondolhatták, hogy a felvetésekre megnyugtató módon megérkezett a gimnázium illetékes részéről a válasz, azonban három héttel később ismét megjelent egy, a szerkesztőnek címzett levél „Harmadszor is a kaposvári gimnázium.” Ez Rippl József újabb írása volt, melyben ismét kikelt a felekezet-nélküliség érdekében. A vita gyors elmérgesedését jellemzi, hogy a cikk írója szerint Büchler Salamon hitsorstársai megvetését érdemli meg. Az érintett hittanár ekkor már saját személye elleni támadásnak vélte a megjelen-

teket. Válasza szerint az előző írás az elkeseredettség epés jellegét hordozza, a tárgyilagosságot háttérbe szorítva személyeskedésekkel érvel. Szerinte Rippl József azért harcol, hogy a gimnáziumban a „merek felekezetiesség” sorompói leromboltassanak, pedig sokszor hangoztatta, hogy nem barátja a közös iskola elvének. A hōshōz hasonlít, aki szélmalomoknak rohan. Ne a magánérvek vagy a sértett hiúság ösztönözzenek a vallási érdekek melletti küzdelemben! A közös népiskola igazgató-tanítója „más szemében a szálkát, magáéban a gerendát se veszi észre,” mivel a gimnáziumban felrótt „árnyalatok” saját tanodájában bizony virágznak. Pl. az izraelita tanulók kedvéért beszüntette-e szombati napokra a rendes oktatást? Ne sértsen tehát olyan tanférfiakat, akik elgördítik az akadályokat, hogy minden felekezet irányában igazságosak legyenek. Úgy buzgólkodik a felekezet-nélküli rendszer fogatosítása mellett, mintha az már mindenhol megtörtént volna, csak Kaposváron nem. A vitát ezzel a résztvevők megegyezés nélkül befejezték, nem derült ki, hogy mi volt a valódi oka a nézeteltérés kirobbanásának.

Az újabb, már más témájú felvetés 1874-ből származik (44. sz.), mely szerint „...többen panaszoznak, hogy a gymnasiumban a szünetek alatt sem engedik ki a tanulókat a levegőre.” A következő számban az igazgató azonnal cáfolta, hogy valaki kifogást emelt volna emiatt. 1876-ban (13. sz.) egy cikk címe szerint „A gimnáziumban nem úgy mennek a dolgok, mint kellene.” Az ehhez hasonló hangvételű írások nagy része név nélkül jelent meg, sejtetve, hogy talán a szerkesztőség véleménye egyezik a bejelentőével, legalábbis az igazság ellenőrzése nélkül helyt adtak az állításoknak.

A kritika ebben az esetben (a már korábban említett) beteg tanárok helyettesítésére vonatkozott, mivel az intézetben „nem helyettesítenek, a szentlélek pedig nem fog csodát tenni a gimnázium falai között”, és az igazgató kinevezésével „megspórolnak 1000 forintot akkora szellemi veszteségért, ami tízszer annyival felér.” A hír valódiságát azonnal megkérdőjelezték az iskola részéről a szerkesztő úrnak címezve: „Az előző számban valaki avatatlan kézzel rajzolta meg a kaposvári államgymnasium jelen állapotát. A tudósítás a közösséget félrevezeti, a tanári kar tagadja és cáfolja az állításokat!” Sokszor a cáfolat érvelés nélkül történt, s így eléggé gyenge védekezésnek bizonyult.

1879-ben (1. sz.) jelent meg híradás „Lappangó bajok” címmel, amelyben ugyancsak támadás érkezett a gimnázium egyik tanára ellen, miszerint az óráin az izraelita tanulókkal sértő módon bánt, ezért a szerkesztőség vizsgálatot kért a gimnázium jó hírneve védelmében.

A kritika akkor válasz nélkül maradt, de a 31. számban közölt „Néhány szó a kaposvári gimnáziumról” szintén kellemetlen megjegyzéseket tartalmazott! Ebben az eddigiekhez képest sokkal súlyosabb bírálatot tettek közzé a tantestület ellen, amikor a névtelen cikkíró („Egy

ügy barát”) szerint a tanárok hivatásukat felejtve, azt megélhetési módnak tekintve, pártokra oszolva fújják egymás ellen a követ, ahelyett, hogy példás odaadással járnának el a tanulók kiképzésében. A diákok ezt észlelik, így csökken a tanítói tekintély és az eredmény. Magával viszi a tanár a rossz szellemet a tanterembe, magyarázat helyett felolvasást tartanak, és nagyon sok a buktatás. Az órák kötelességszerű levezetése jellemző csak, alkalmazzanak hivatásérző tanerőket, ne engedjék a hanyatlásnak indulást – hangzott el a nyilvános kérés.

Súlyos szavak voltak ezek a tanárok hozzáértésére és hivatástudatára vonatkozóan, a szerkesztőség e közlés megjelentetésével nem értékelhette túl nagyra dr. Fail Attila igazgató és a vezetése alatt munkálkodó pedagógusok tevékenységét. /Egy évvel később, 1880-ban (32. sz.) aztán már arról adtak hírt, hogy Fail Attila elmenetele óta emelkedett az oktatás színvonala és a tanulók száma./ A probléma fő oka a szerző szerint a tanári kar békétlensége, ez bénítólag hat a tanárookra, tanulókra, a nevelés ügyére. Szerinte erről eddig mindenki hallgatott, mert senki nem akarta az intézet dolgait szellőztetni! Az ügy egy tanuló kezdeményezésére a megyeházára került (bár mint kiderült, ez az állítás nem volt helytálló), s figyelmeztetik a minisztert, aki eddig nem vett tudomást a dologról. A tankerületi főigazgató Németh Antal kötelessége lenne örködni a tanári kar felett – vetette fel a cikk írója. Szerinte most a tanári kar egy tagja jelentette fel az igazgatót az igazgatói választmányánál (ekkor már Cselkó József állt az intézet élén), ezt a megyegyűlésre terjesztették, s azonnali vizsgálatot kérnek a minisztériumtól! Ugyanitt egy oldallal odébb olvasható: „A kaposvári gimnázium eddig csak belülről égett (s ez a legveszedelmesebb tűz), most már a lángok – fájdalom – az utcára is kicsaptak, a benne dúló egyenetlenség a megyeházán lett szellőztetve. Ez régi dolog, a miniszter úr szeme be van kötve?” A szerkesztőség újabb botrányt szimatolt. (Az igazsághoz ugyanis hozzátartozik, hogy az intézet ügyeit mindig is a patrónusként szereplő megyeházán tárgyalták)

Kisebb megfontolási idő után, három számmal (tehát három héttel) később érkezett a felelet Mortenson tanár úr részéről: „Válaszul egy ügybarátnak” címmel. Ebben kifogásolta, hogy az, aki a tanári testület tagjait támadva rámutat a veszélyre, mely az intézetet fenyegeti – ezt álca alatt teszi. Valójában egy ügyvéd, kinek a 6. osztály után a fia Pécsen megbukott, ezért most rágalmaz. Szülőként éveken át könyörgött a fia érdekében a tanároknál, most pedig név nélkül támadja őket. Az igazság, hogy a tanulók száma szaporodik: 1873-ban 147, 1874-ben 159, 1875-ben 190, 1876-ban 234, 1877-ben 265 tanulójuk volt. A hat osztályt végzett tanulók bárhol megállták a helyüket, sikerrel érettségiztek. Ha valakinek sérelme van, forduljon az igazgatóhoz, a miniszterhez, ne újságcikket írjon – így a szerző. Az aláírás: Mortenson Ede tanár. Rögtön a következő számban megjelent a szülő - továbbra is névtelen - reagálása:

„Felelet Mortenson Ede tanár urnak” indítással. Szövege mindössze ennyi volt: „Epés megdöbbenéssel válaszol a 32. és 35. számban megjelentekre, visszautasítja rágalmait egy ügybarát.” A levélváltásnak nem lett további folytatása, valószínűleg a tanári kar megelégedte a sértegetéseket.

1883-ban (43. sz.) arra hívták fel az olvasók figyelmét, hogy veszélyesen kemény a gimnázium tornatermének talaja. Cselkó József igazgató a következő számban cáfolta az erre vonatkozó informálást.

1901-ben aztán újabb támadás érte a tanári kart, melynek első felvonása a város lapja, az 1886 óta megjelenő „Kaposvár” egyik számában jelent meg. Erre érdekes módon nem a nevezett lapban, hanem a „Somogy” hasábjain (37. sz.) reagáltak rá az érintett tanárok a következő sorokkal: „Nyilatkozat – A Kaposvár c. lap legutóbbi számában a szerkesztő tollából hosszabb közlemény jelent meg, melyben a kaposvári állami főgymnasium tantestülete ellen nagyon alacsony motívumú támadások és a hivatalból nyert felvilágosítás szemmel látható ferdítései foglaltatnak. A tantestület az alaptalan vádaskodást visszautasítja.” Az írás meggyanúsította a tanári kar tagjait, hogy anyagi okok miatt kosztadó üzletet működtetnek, mely nem fér össze hivatásukkal. Az igazgató (Danilovics János) ugyanebben a számban úgy válaszolt, hogy „megesik, hogy a tanár nem térhet ki a szülő bizalma elől, mert elviszik más intézetbe a gyereket.” Ez a magyarázat csekélyke érvnek tűnhetett a tanárok védelmében, mert a következő számban a „Kaposvár” hasábjain a következő magyarázkodó levelet is közölték ismét Danilovics igazgató tollából: „Nem az a cél, hogy szabad-e a tanárnak kosztosokat tartani, hanem ha egy-két kishivatalnok nekimegy elkeseredésében a tanári karnak, mert nem kapott kosztosokat, s indokolatlanul mindjárt demoralizálásról beszél, az nem közügy, hanem önérdek!” Mivel hat tanár „üzérkedik” csupán a kosztos tartással, koholmány az, hogy némelyik egész internátust rendezett volna be. A vitát ezzel lezárta, s felsőbb tanhatóságra bízta az ügy elbírálását.

1902-ben (22. sz.) ismét kellemetlen dolog kapcsán történt utalás egy, a fővárosi sajtóban megjelent hírre, mely arról tudósított, hogy a kaposvári gimnáziumban az érettségi tételeket a tanári szoba zárt asztalfiókjából a diákok elcsenték. Az információk szerint vizsgálatot is folytattak, s megállapították, hogy a tételeket a nyolcadikos diákok évről-évre megszerezték, álkulcsaikat szent fogadalom mellett átadták a hetedik osztályosoknak, így a leggyengébb tanuló is jó dolgozatot írt. Idén azonban valaki árulást követett el, tanár-rokonának elárulta a visszaélést, s ez a tanár a vizsgán a tanulóknál megtalálta a kész dolgozatokat. A tanári konferencia jelentést tett a miniszternek, határozata szerint a tanulókat érettségire nem engedik, a „kevésbé terheltek” egy év múlva érettségizhetnek – szövege az átvett hír. Majd következett

az ellenvetés, miszerint a fentiek több részben nem felelnek meg az igazságnak! Nem igaz, hogy évek óta visszaélés folyt a tételekkel! (Bár a csalást elismerték, a vétkeket meg is büntették.) Az érettségi nehézségét viszont a „systemában” látták: „Nem nézik a kor szellemét, a társadalmi felfogást: hány szülő hajtja gyermekét akkor is a gimnázium osztályain át, aki nem oda való? Az iparos, kereskedelmi s más praktikus pályáktól (...) irtózik a mi közönségünk s minden ember akár van tehetsége és hivatása, akár nincs, ügyvédet, orvost, mérnököt akar nevelni fiából. Ehhez persze érettségi kell, a melyen ha saját erejéből nem tud átgázolni, meg van engedve a csalás is.” A szerkesztőség véleménye szerint tehát számottevő a szülők felelőssége, amikor a gimnáziumba nem odavaló gyerekeket erőltetnek – bár ez a tény még 1902-ben is a lehetőségek kényszerű behatároltságát jelentette.

Összefoglalásul elmondható a levélváltásokról, hogy szinte minden esetben ugyanaz a forgatókönyv, szerepjáték zajlott le a gimnázium és környezetének bizonyos tagjai között. Valaki valamilyen érdeksérelem miatt támadást intézett a nyilvánosság előtt az igazgató vagy a tanári testület tagjai ellen, erre ők az intézet jó hírének megőrzése érdekében válaszoltak, sokszor hosszas magyarázkodásokra kényszerültek. A bejelentések sorra névtelenek voltak, egyedül Rippl József vállalta fel nézeteit, néhányszor pedig a válaszadásokból sejtjük, hogy a szerkesztő által felvetett kérdésekre, hallomás útján szerzett problémákra kénytelenek reagálni a gimnázium részéről. Ezt ők minden esetben névvel tették, pl. Mortenson Ede, Végh Endre tanárok vagy az érintett igazgatók.

A bírálatok egy része tanítási módszerektől független problémákra vonatkozott (pl. a tornaterem talaja, a diákok szünetbeli tartózkodási helye, a kosztadások), más részük az iskola valódi belügyeivel foglalkozott (pl. a zsidó tanulók vallásgyakorlása, az ellenük irányuló tanári viselkedés, helyettesítések, igazgatói kinevezés, a tanárok közti békétlenség, az érettségi tételek körüli botrány kérdése). A hosszabb levélváltások jellemzője volt, hogy előbb-utóbb átcsaptak személyeskedésbe. Mindezek a megnyilvánulások feltehetően nem váltották ki a közvélemény tetszését, talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a tanári kar (1884-ben) ismételten helytelenítette, hogy az iskola belügyeit a lap hasábjain teregetik ki – bár a megjelentetett kritikákra ezt követően is válaszoltak.

Viszonylag kevés, mindössze nyolc évfolyamban olvashattunk 15 szövegem megjelentetése révén a gimnázium könyvtárának (34. kategória) helyzetéről. Ezek nagy része a könyvtár állapotáról, állományáról szólt (6 alk.), de fontosnak tartották, hogy a nagyközönség tudomást szerezzen az érkező könyvadományokról (4 alk.), s a tájékoztatás pontossága érdekében még a nyitva tartását is közreadták (2 alk.).

Érdekes vitára adott okot egy diák bírálat 1877-ben (48. sz.) a Végh Endre tanár úr indítványozására alapított könyvtárról. Ebben állítása szerint a négy-öt éve létrehozott, s azóta tekintélyesre gyarapodott ifjúsági könyvtár

- melynek használata nélkülözhetetlen lenne a diákság számára - összetételében nem felel meg minden évfolyam igényeinek. Szerinte főleg regényekből áll, holott nagy szükség lenne tudományos művek beszerzésére is, emellett szeretnék, ha ezt a könyvtárat az ifjúság kezelhetné. Végh Endre válasza a következő számban volt olvasható, álláspontjából kiderült, hogy valaki egy tanuló „álcájában” szellőztette meg a könyvtári ügyeket. Az illető viszont nem lehetett a gimnázium tanulója, ezért a nyilatkozat nem egyéb, mint „a tényálladék rossz szándékú elferdítése, a valósággal merőben ellenkező állítás.” Állítása szerint óvást tesz a nyilatkozat írójának „hivatlan lábatlansága” ellen. Két számmal később ismét az említett tanuló írt, állítva, hogy ő valóban az, akinek mondta magát, igazolásul felsorolt néhány megrendelt könyvet.

Ennél a levélváltásnál is felfedezhető volt az a jellemző momentum, hogy a panaszos nem mert felvállalni kilétét, a gimnázium pedagógusa pedig személyes sértésnek vette a közölt információkat. Az intézeti szigor is lehetett az oka annak, hogy nem a helyszínen intézték el az érintettek a vitás kérdéseket, hanem csak egy nyilvános lap hasábjain mertek előhozakodni vele. Valószínűleg az ilyen esetek végül vagy valamiféle megoldást nyertek, vagy a résztvevők elfáradtak a küzdelmekben, mert egy idő után megszűnt a vitatkozás.

Hét évfolyamban szerepelt a gimnázium diákságának tanuláson kívüli tevékenysége (19. kategória), az erről szóló híradások 12 szövegelemben fordultak elő. A hírek zömmel a második oldalon találhatóak (7 alk.), elsősorban a tornaversenyen való részvételre, a tornaiskola működésére, katonai gyakorlatozásra (1872-ben), valamint a tanulók ünnepeken, énekkarban történő szereplésére, rendezvények tartására, gyorsírókör, quartett létrehozására vonatkoztak. Mindez azt mutatja, hogy a tanulóifjúság a tanulási teljesítményeken kívül kötelességének tartotta más területeken is a közszereplést, s az újság lelkesen tudósított is ezekről.

Tíz szövegelem vonatkozott hét évfolyamnyi tudósításban az adománykérésekről, valamint a gyűjtésekre, segítségadásra felszólító felhívásokról szóló kategóriára (5.), főleg az első-második oldalon (4-4 alkalommal) történő közléssel.

A szövegek egyértelműen a diákság és az iskola nehéz anyagi helyzetére utaltak. Már 1870-ben intéztek felhívást a közvélemény felé a szegény tanulók megsegítésére, a támogatásukra létrehozott tápintézet megmentésére és állandósítására. Az írások másik része 1887-től az Ifjúsági Segítő Egyesület létrehozására vonatkozó gyűjtőívek kibocsátásáról szólt (3 alk.), majd - mivel az alaptőke nem volt elegendő - az egyesület számára adományok kérését tolmácsolták (3 alk.). Olvashatók még külön felhívások gyűjtésekre a legjobb tanulók megjutalmazása céljából, valamint harmónium beszerzése és a természetrajzi szertár gyarapítására érdekében.

Az a kategória (3.), amely a gimnázium épületében található és arra alkalmas helyiségek bérbeadására vonatkozik, szintén tíz szövegelemmel, mindössze öt évfolyamban szerepelt. A téma újságban való megjelené-

se összefüggésben állt az iskola anyagi helyzetével. Emiatt kényszerültek rá, hogy kereskedők intézetbeli tevékenységét engedélyezzék.

A bérbeadás tényéről négy alkalommal írtak, a többi esetben arról tudósítottak, hogy 1870-től folyamatosan milyen kereskedők, iparosok jelentek meg az épületben, pl. kópárosok, bútorkereskedés, divatárusnő raktára, gyógytár, órák és ékszerész üzlete, és még egy műgépész is dolgozott az iskola szertárában. Az írásokat főleg a második oldalon jelentették meg, a címlapra nem került efféle híradás.

Kevesebb lehetőséget kapott (9) a tanári kar előkelőségekhez küldött leveleinek, táviratainak ismertetése (29. kategória), melyekről hat évfolyamban olvashattunk.

Ezeket az írásokat a gimnázium belső ügyeként is értékelhetnénk, viszont nyilvánosságra hozataluk mutatja fontosságukat a társadalmi kapcsolattartás, az udvariassági gesztusok megnyilvánulási formulájaként. A levelek egy része hivatalos kéréseket fogalmazott meg a nyolcosztályos gimnázium engedélyezése ügyében (4 alk.), más részük köszönetet, üdvözlőt tartalmazott a miniszternek, megyéspüspöknek címezve (2 alk.). A téma jelentőségére való tekintettel az írások főleg az első oldalon jelentek meg.

Ugyanekkora szövegmennyiség (9 elem) jutott a miniszterhez, előkelőségekhez felállított küldöttségek munkájával kapcsolatos hírekre (30. kategória), melyek 1881-et követően, mindössze három évfolyamban szerepeltek. A szövegek nagy része a gimnázium nyolc osztályosra bővítésével kapcsolatban a miniszterhez induló küldöttség felállításáról, ottani fogadtatásukról, majd az engedélyezést követő köszönő-látogatásukról szólt, egy esetben indult a megbízottak köre más téma miatt, fizetésemelések ügyében ugyancsak a miniszterhez.

A küldöttek tevékenységét, lelkesedésüket kifogás is érte, amikor 1881-ben jelent meg írás a bővítés érdekében végzett ténykedésükről (50. sz.). Az erről szóló cikk címe: „Hogyan csinálják a nyolcz osztályu gimnáziumot?” Ebben helytelenítő megjegyzések kísérték a miniszterhez induló küldöttség szerveződését. A tényállás szerint a megye 8-10 főt állított volna ki, akik közül azonban csak négyen jelentek meg a megbeszélésen, amikor azt szándékoztak volna eldönteni, hogy mikor induljanak. A megjelentek közül ráadásul az egyikük inkább januárban ment volna, ha napos idő lesz, a másik februárban, ha nem fagy, és most egyébként is patkánymérget vár Sopronból. Csak ketten indultak volna mindenáron.

A szerkesztőség ezek után megkérte lapjain keresztül Trefort miniszter urat, hogy hatalmánál fogva adja meg a nyolc osztályt! Ugyanis: „Áldozni nem akarunk! Nagyokat declamálunk! Aztán sok a mi dolgunk! Unalmunkban patkányokat irtunk! Lelkesedjétek tanulók apáitok lelkesedésén! S ha már a hegy nem mehet hozzád, Mohamed, Jöjj te hozzá – Mohamed!”

Az igazi eredmény csak három évvel később jelentkezett Somssich Pálnak országgyűlési képviselőként tett ez irányú erőfeszítései és újabb kérelmező látogatások után. A küldöttségek munkájának taglalása jelentős hírértékkel bírt, ezt bizonyítja az írásoknak az újság első (4 alk.), második oldalán (5 alk.) való megjelentetése.

Az intézetben létrehozott ún. Tápintézet működéséről (10. kategória) a fennállása alatti pár évben olvashatunk, öt évfolyamon, szintén kilenc szövegelemmel. Túlnyomó részben az első oldalon jelentek meg ezek a fontos híradások (5 alk.). A tanári kar kezdeményezésére 1870-ben alakították meg a gimnáziumi választmány támogatásával a „Tápsegély-egyletet”,

melynek célja a jó magaviseletű, ugyanakkor szorgalmas szegény sorsú diákok támogatása volt. Az iskola emlékkönyve szerint „...szánalmasabb látvány mégis az éhezõ, szûkölködõ gyerek, ki még alig van abban a helyzetben, hogy sorsán a maga erejébõl változtasson.”⁴⁷

Az ilyen irányú támogatások az államosítás (1869) után váltak rendszeressé, ekkor alakult meg a tápegylet, melynek már az elsõ évben a bevétele 2.321 frt volt. Az újságbeli híradások jórészt az adományokról (4 alk.), gyûjtésükrõl, a számadásokról szóltak.

A nemes kezdeményezésnek nem lett méltó folytatása, az egylet 1876-ban alaptõke és bevételek hiányában megszûnt. Ezt követõen úgy történt a segélyezés, hogy a befolyt adományokat évrõl-évre kiosztották az érdemet szerzett szegény tanulók között anélkül, hogy tõkegyarapításra gondoltak volna. A probléma további fontosságát jelezte, hogy 1887-ben megalakult az Ifjúsági Segítõ Egyesület, amely gyûjtések, az alapító, rendes és pártoló tagok hozzájárulásai, valamint a beérkezõ adományok révén immár tõkegyarapítással tette lehetővé a rászorulókat megsegítését. 1898-ban pedig megalakult az ún. Köztartás, melyben a diákok egész díj (havi 14 korona), vagy fél-díj fizetésével naponta ebédet és vacsorát kaptak. (1910-ben már 41 volt a tanév során ily módon étkező ifjak száma). A diákok korabeli anyagi helyzetét jelzi, hogy 1870 és 1897 között, vagyis a Köztartás megalakulásáig rendes segélyt kapott 93 tanuló 5.741 koronával, 1870 és 1911 között rendkívüli segélyt kapott 116 diák 1.730 koronával, 1898 és 1911 között a Köztartásban étkezett 227 tanuló, a támogatás a Segítõ Egyesület részérõl pedig 1.767 koronát tett ki.⁴⁸

A gimnázium értesítõjét, (18. kategória) - mely a lezárt tanév eredményeit, az intézet legfontosabb történéseit, aktuális helyzetét tartalmazta -, minden tanév végén kiadták 1812-tõl kezdõdõen, az igazgató összeállításában. Az újság többször is méltatta megjelenését hol egyszerű tartalomjegyzék-szerű ismertetéssel, hol dicsérõ szavakkal, pl. „gazdag tartalommal”, valamint. „csinos kiállításban jelent meg” (1894. 27. sz.). Kilenc évfolyamban olvashattunk a témáról, kilenc szövegelemmel, legtöbbször a harmadik oldalon (4 alk.). Az elsõn csak kétszer közölték 1876-77-ben, azután hátrébb szorult az elhelyezésben.

Az értesítõk minõsítése minden esetben pozitív értékeléssel került az olvasók elé, ami érthetõ is, hiszen ez a kiadvány sok fontos tudnivalót tartalmazott az iskola életével kapcsolatban, szolgált az akkori reklámozást, - bár tartalmi összetétele természetesen függött az igazgató és a tanári kar szándékától.

⁴⁷ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Fõgimnázium Emlékkönyve (1913) 237.

⁴⁸ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Fõgimnázium Emlékkönyve (1913) 240.

Ugyancsak mindössze kilenc szövegelem jelent meg az iskolában használt tankönyvekkel kapcsolatban (35. kategória) hét évfolyamon, azonban mindvégig negatív véleményezéssel kísérve. Első ízben rögtön 1870-ben (46. sz.) találkozhattak az olvasók a tankönyvek kritikájával. A szerző (a szerkesztő) véleménye szerint a gyermekek életkorához viszonyítva túl sok a könyv, s bennük magas a lapszám. Ezt a közoktatási miniszter úr figyelmébe ajánlja, s azt is helyteleníti, hogy a könyveket folyton változtatják, ráadásul a tanév közepén érkeznek meg az iskolába.

1871-ben is bírálat érte a könyveket (30. sz.), mivel rengeteg a használatos tankönyv és tartalmuk olyan, hogy még a tanár is nehezen tudja megemészteni, nemhogy a diákok. Ez a helyzet feltehetően a továbbiakban is változatlan maradt, mivel a következő évben szintén arról informálták az olvasókat, hogy a tankönyvek nagyon hosszúak és helytelenül megírtak, nyelvezetük érthetetlen – a problémát ismételten a miniszter figyelmébe ajánlották.

1880-ban (36. sz.) „Drága a betű” címmel jelent meg az újság címlapján egy elkeseredett hangú írás, mely szerint túl sok kiadást követel meg a gyermekek iskoláztatása.

„Mintha csak ki volna számítva, hogy a szegényebb sorsú ember ne taníttathassa a gyereket!” De mire is számhatná? „Aki a tanulási idő szakára a szülei fele vagyont elköltötte, mire kijön az iskola kapuján, elmehet koldusnak!” A bevezetőben megfogalmazott vizsgálendő szempontok közül a tanulók anyagi helyzetét érintő kérdésre itt is választ kaphatunk, mivel a cikkíró szerint már a beiratkozási díj is méregdrága, a tankönyvekkel meg uzsoráskodást visznek végbe, ráadásul a tartalmukat sem a tanár, sem a diák nem könnyen értheti meg. Drága a koszt, a ruházkodás is. Aki az új könyveket olvassa, olyan, mintha a pénzét olvasná, pedig a tankönyveknek más könyveknél olcsóbbnak kellene lenniük, hiszen évente ezer számra van biztos vevőjük! Mindez nagyon megnehezíti a szegényebb sorsúak helyzetét. A panaszokat és a „jaj kiáltásokat” folyamatosan lehet hallani, de azokkal senki nem törődik. A betű a második megváltó, de a megváltás kínjait ne fiztessék meg oly drága áron!” – kiáltott fel kétségbeesetten a szerkesztő.

A téma kiemelt fontosságát mutatja, hogy jórészt az első oldalon (5 alk.) közölték az írásokat, viszont még 1900-ban is arról írtak, hogy a tankönyveket át kellene vizsgálni - tehát a helyzet időközben semmit nem változott.

A következő, szintén fontosnak számító kategóriát (17.), mely a gimnáziumban tapasztalható szigorúságra, a bukásokra vonatkozik, mindössze nyolc szövegelemben fedezhetjük fel négy évfolyamban, de a probléma komolyságát jelzi, hogy négy esetben a címlapon, vezércikként szerepeltették. Kezdetben, már 1871-ben (30. sz.) is megjelent az újságban,

hogya a diákoknak gondjaik vannak a tananyag elsajátításával. Ugyanakkor a szerző kijelentette, hogy kellő szigor és humanitás jellemző a gimnáziumi tanári karra.

A következő évfolyamban (1872. 35. sz.) aztán mégis közreadta egy cikkíró, hogy a gimnáziumban túlzott a szigor, hét-nyolc tanóra van naponta, amit soknak tartanak. Az észrevételeket a minisztérium figyelmébe ajánlották.

14 évnyi csend után, 1886-ban egymás után öt alkalommal jelentek meg az elkeseredettséget tükröző írások a sok szekundáról, bukásokról, feltehetően a bevezetett érettségi következményeként, még egy bukott tanuló panaszait is közreadták - valószínűleg a szerkesztő álcája alatt -, aki arról elmélkedett, hogy öngyilkos legyen-e!

Az évfolyam 25. számában megjelent erre Bérczy Jenő tanár úr tollából, „A sok bukás okairól” című cikk, felvezetve, hogy az érettségi vizsgálat eredménye valóban a következő lett: bár 31,57% az elégtelenek aránya, viszont az új igazgató két éve dolgozik még csak itt, ez alatt nem tehetett csodát, ezért őt nem lehet elítélni!

A rákövetkezendő számban megjelent a bukásokról a szerkesztőség külön véleménye is. Ebből kiderült, hogy „sem a sajtó, sem a társadalom nem akarhatja azt, hogy a gimnáziumok tömegében eresszék neki az életnek a tanulatlan, léhűtő iskolakerülőket, növelni az ugyanis nagy proletariátus számát, de azt sem akarhatja ám, hogy tengernyi pénzen, áldozatokon a vidékek ifjúságának nevelésére alapított gimnáziumokban csak a lángész kapjon oktatást, érettségi bizonyítványt, s a közép tehetségek, szorgalmasak, melyek megállhatnak az életben, halomszámra bukjanak csak azért, mert most nincsen elég betöltendő hivatala az államnak.” A diákokat és a szülőket is okolja, ugyanis „... azon szülők, kik nem látják be, hogy bennök és gyermekeik munkátlanságában rejlik az iskolai eredménytelenségnek oka, [...] protekcióhoz folyamodnak, hogy tudatlan, komolyabb munkát soha nem végzett gyermekük a bukástól megmeneküljön.” A kritika finomításaként a szerző hozzátette: Kaposváron nem volt még ilyen helyzet, hiszen csak most volt az első érettségi vizsga. Szerinte más a sok bukás oka (pl. a tankönyvek). Nem az a lényeges, hogy hányan buknak meg, hanem hogy hány tanuló kerül ki végzetten. Persze feltehetnénk azt a kérdést, hogy ha valakit meg kell buktatni, azt miért nem elsőben és második osztályban tették, ne annyi év után, amikor a szülők egy vagyont költöttek már! A szerkesztő a pécsi tanfelügyelőhöz intézi kérdését: hova menjen a rengeteg kibuktatott gyerek? A kézműipar már tele van, nincs virágzó gyáripar, nem lehet mindenki kereskedő, tengerész vagy katona!

Felvetése a gimnáziumi tanárok felelősségét feszegette, miszerint nem lelkiismeretes dolog a diákság nagy számát elbocsátani az iskolából a „semmibe”. Tiltakozik a szerző az ellen, hogy a túlzott szigor, a selejtezés valóságos második mohácsi csata a gimnáziumokban.

A jogosnak érezhető gondolatokra ismét Bérczy Jenő tanár úr reagált, írása a 27. számban jelent meg arról, hogy melyek az intézmény feladatai, szerinte mit vár el az állam a gimnáziumtól. Vélekedése szerint a gimnáziumi oktatásban és az egyetemen nyert képzettségben van nemzetünk, hazánk, a magyar társadalom léte és jövője is. „A tanárnak nemcsak oktatónak, nevelőnek, hanem bírónak is kell lennie! Ő ítél, megfelel-e a tanuló a követelményeknek, amit az állam és a társadalom szabott. Avatatlanok nem tolhatják a hibát a tanárookra.” Bérczy tanár úr szavaiból (melyet valószínűleg a tanári kar egyetértése kísért) kiderült, hogy a gimnáziumi tanulmányok az egyetemre vezető utat kell, hogy megalapozzák, bár arról nem nyilvánított véleményt, hogy miért vesznek fel tömegesen olyan tanulókat, akikről sejteni lehetett, hogy a képzés félidejéig sem fognak eljutni.

A tartalomelemzést indító kérdésekre, miszerint a különböző képességű és társadalmi helyzetű tanulók vajon mennyire tudtak megfelelni a gimnáziumi elvárásoknak (vagyis hogyan tudták megélni azt a helyzetet, hogy a városban és környékén más intézmény nem lévén azok is a gimnáziumba „kényszerültek”, akik egyébként anyagi viszonyaikat, tudásukat és céljaikat tekintve nem oda iratkoztak volna be, ha a körvidéken lett volna másra lehetőségük).- egy 1902. augusztusában (33. sz.) megjelent, a tanári kar egyik tagja által az újsághoz beküldött írás adta meg az egyértelmű feleletet:

Eszerint sok az olyan szülő, aki aggódva néz a beíratás elé. Másutt válogathat, míg Kaposváron csak egy intézet van fiúk számára, az állami főgimnázium. Az 1901-2. tanévben azonban kilépett 7,3%, elégtelent kapott 23,6%, ez eddig 31%, pedig enyhe volt az elbírálás. „Mi ennek az oka? A város közönsége nem vihette ki eddig, hogy fejlődéséhez képest még egy intézetet létesítsen, még pedig latin nélkülit (a latinból megbukott 15%). A gimnázium idejének egy negyed részét lefoglalja a latin és a görög, még ha a gyerekek az életben nem is lesz rá szüksége. A gyenge, tehetségtelen tanuló annyi időt kénytelen latinra fordítani, hogy aztán egyéb tárgyakra alig jut. [...] Polgár vagy reáliskolában a tanuló a reális tárgyakra fordíthatja azt a rengeteg időt, melyet a gimnáziumban jogosan a latin megkíván, (...) a szülő gondolja meg jól, nem-e jobb, ha fiát Szigetvárra a polgáriskolába vagy Pécsre a reáliskolába viszi, és kerülje gyenge tehetségű fiával intézetünket, melynek tekintélyt sohasem a tanulók nagy száma, hanem kiválósága fog szerezni.” Az írás szerzője arról nem szólt, hogy a felvételinél még jól jön az iskolának a beiratkozók nagy száma, csak a későbbi évfolyamokon lépnek fel szigorúságukkal. Majd így folytatódott a cikk: „... akik itt kívánják gyermeküket felnevelni, fontolják meg jól, hogy gyermekük elcsigázva, megszegyenítve, mint „bukott deák” büntetésnek nézze-e atyjának: a földműves, a mesterember, a kereskedő becsületes pályáját. [...] Intézetünk rendeltetése, hogy a hazának tudományos és képzett erőket neveljen,

de nem az, hogy az alsó osztályai (I-IV.) mint a hajléktalanok menhelyei ideig-óráig befogadják a tehetségtelent, míg bizonyos kort elérve, sok rábeszélés után más (gyakorlati) pályára tereltetik.” Az aláíró Dr. Kohlbach Bertalan főgimnáziumi tanár volt.

A szülőkből feltehetően kettős elhatározás munkálhatott, amikor gyermeküket a gimnáziumba küldték, hiszen még az alsóbb rétegbeliek is egyrészt megpróbálták azt a lehetőséget kihasználni, hogy helyben, lakóhelyük közelében gimnázium található, így gyermekük legalább négy osztályt vagy kevesebbet végezzék el egy hivatalnoki állás vagy a több tudás reményében. Másrészt esetleg éppen anyagi helyzetük miatt nem tudták távolabbra küldeni iskoláztatni, bár reménykedhettek a tandíjmentesség vagy bármilyen más formájú segítség lehetőségében – tehát sokan megpróbálták a biztatóbb jövő reményében a lehetetlent.

A gimnáziumi tanári kar részéről időközönként hálás cselekedetként jelentkezett a beérkezett adományok megköszönése az újság hasábjain keresztül (9. kategória). Erről nyolc szövegyi terjedelem jelent meg nyolc évfolyamban, fele részben az első oldalon.

A köszönettel fogadott adományok pl. hozzájárulásként érkeztek az új épület elkészültéhez, a tápsegélyegylet javára, s a természetrajzi szertárnak juttatott ajándékként. A városi és megyei lakosság azon része, mely megengedhette magának, az iskola megalapításától kezdve magáénak érezte a felelősséget és segítette működését, évtizedeken keresztül támogatta valamilyen módon az intézetet.

Csupán hét szövegelem tudósított a kirándulások, tanulmányi utak alkalmairól (33. kategória), melyekről öt évfolyamban szóltak, többnyire a második oldalon (4 alk.).

Egy esetben írtak a tantestület útjáról, a többiben a diákok indultak kísérettel gyalogtúrára Nagybjombba, hosszabb kirándulásra Fonyódra, ezen kívül a fővárosba, s Erdélybe. Érdekesség, hogy még egy földművesiskolát is megtekintettek 72 tanuló részvételével, nevelési célzattal. Fontos események voltak ezek az iskola életében - természetesen jóval több utazást szerveztek, mint ahány a híradásokban szerepelt -, melyek az iskola nyitottságáról, a külvilág iránti érdeklődésről tettek tanúbizonyosságot.

Egy nagyon fontos témához, a gimnáziumi túlterhelő tanrendszerhez, vizsgarendszerhez (15. kategória) alig hét szövegelem tartozott hét évfolyamon, de jelentőségét mutatja, hogy hat esetben a címdalán, a vezércikkben foglalkoztak a kérdéssel. A bukásokat taglaló kategóriával ellentétben ez esetben nem a tanulói képességek, hanem a rendkívül túlterhelő rendszer, a megterhelő tananyagok felől közelítették meg a kérdést, minden esetben helytelenítve azt. 1900-ban (36. sz.) jelent meg szintén fő helyen a szerkesztőség véleménye e tárgyban: „A középiskolák minden osztályában túlterheltek a tanulók tanulmányaikkal.

Szenved a test és a lélek, hibás a rendszer, változtatni kellene!” Bár a kaposvári helyzetet illetően kiegészítésként megjegyezték, hogy azért itt a gimnáziumban a humánus bánásmód a jellemző.

Ennek kissé ellentmondani látszott az a közreadott szemlélet, mely eleve meggondolásra intette a jövődiákokat, szüleiket, hogy beiratkozzanak-e egyáltalán a gimnáziumba: „vegyék mértékül a tanulók, egy-egy állásra hány versenyző van, a kitűnőké az elsőség. A társadalomban csak azok érvényesülnek, mennek előre, kik jelesek, sokat tanulnak és sokat tudnak, a többi elkallódik, részben pedig nyomorogva halad előre s küzdve sem jut kenyérhez.” A szerkesztő a tanulókat szólította meg, de nyilvánvaló, hogy a tanácsok a szülők befolyásolására íródtak.

1910-ben (30. sz.) jelent meg általános szempontokat tekintve a „Túlterhelés a középiskolákban és ennek kihatásai” című írás, mely szerint nehezek az órák, a gyerekek csupa olyan dolgot tanulnak, amit a lelkük nem ért. Az említett 17. kategóriához képest (szigor, bukások) ez a téma annyiban is eltérő, hogy a diákok mellett nem is a tanárokat okolják a diákok sikertelenségéért, hanem magát a nehezített rendszert. Az írás feltehetően a gimnázium védelmében íródott, szinte a szülőket előre figyelmeztetve, hogy ha valaki nem bírja a megterhelést, utólagos reklamációnak nincs helye.

Hat szövegem vonatkozott a gimnázium anyagi helyzetét érintő kategóriára (1. kategória), mindössze négy év anyagában kapott helyet ez a fontos téma. Érdekesség, hogy az ezzel kapcsolatos információ az első oldalon soha nem szerepelt, főleg a második (4 alk.) és a negyedik (2 alk.) jelentették meg. Az egyszerű és közömbös híradások mellett (az intézet megkapta az alaptőke aktuális kamatrészét, s 12.700 forint támogatást kaptak a minisztériumtól) kis érdekességet jelenthetett az olvasóközönség számára (1889. 22. sz.), hogy az anyagi ügyek intézése egy belügyminiszteri leírat alapján az igazgatói választmány helyett a vármegyéhez került át. Többször jelent meg hír arról, hogy az adományként a gimnázium tulajdonába került Bácsmegey János földbirtokos házáat el fogják árverezni az anyagi erők növelése érdekében (1886-ban, 1887-ben két ízben is), de végül az esemény bekövetkeztéről nem történt jelzés.

A gimnáziumot a kezdetektől fogva „katolikus jellegű” intézményként tartották számon, de folyamatosan szerepeltek más vallásbeliek tanulói között, kiknek vallásgyakorlását támogatták, előrehaladásukat ellenőrizték. Öt évfolyamban írtak az újságban az izraelita tanulók gimnáziumi helyzetéről (25. kategória), hat szövegem lelhető fel, az utolsó 1885-ben íródott. Valamennyi cikket érzékelhetően negatív hangvétel lengte át a gimnázium módszerével kapcsolatban. Vagy azzal foglalkoztak az írásokban, hogy milyen nagy mértékben nőtt a zsidók száma a diákok között - féltve őket, hogyan fognak majd elhelyezkedni -, vagy a

velük való tanári magatartást helytelenítették (pl. Bodnár tanár zsidóellenessége 1876-ban, Fail Attila igazgató állítólagos közömbössége vallási nevelésük iránt.)

1882-ben (32. sz.) olvasható „Megjegyzések néhány szükségtelen javaslatra” címmel egy reagálás, mely szerint a „Világosság” című újságban írás jelent meg, melyben azt tanácsolták Somogy megye zsidóságának, hogy az államgimnázium főgimnáziummá való átalakításához maguk közt gyűjtsék össze a szükséges összeget, pedig erre pedig semmi szükség nincs. Ez a feltevés egyébként is sértő lehetett volna a gimnázium alapítóira és fenntartóira nézve, hogy a katolikusként emlegetett gimnázium fejlesztésekor a terhet más vallásúakra hárítanák.

Eszerint valaki nagyon igyekezett, hogy a békés egymás mellett élés szálait megbontsa. Az iskolavezetés, valamint a tanári módszerek ellen felvetett vádak az érintettek minden esetben visszautasították, a támadások alaptalannak bizonyultak. Ezt követően azért újra megjelent a szerkesztőség megállapítása arról (pl. 1885. 36. sz.), hogy a zsidók „tul-arányban özönlik el” különösen az alsóbb osztályokat, menjenek inkább más pályára.

Tanévkezdéskor (1885. 37. sz.) – egy héttel később - szintén előkerült a téma: „A kaposvári állami főgymnasium 291 tanulójaiból 114 az izraelita, a gimnázium tömve van zsidókkal. A kormány felügyelete alatt álló iskolákban tanult közelebb 22 ezer tanuló, kikből összesen 4% tette le az érettségi vizsgálatot, (...) a többi elesett, hiába töltött éveket, költött pénzt, ott áll az élet előtt szegényen, pártfogás nélkül. Kapálni, gyalut, fűrész fogni már nem tud, pálya meg nincs ...,” - tehát az újság ismét a befolyásolás útjára lépett. Majd ugyanebben a cikkben így folytatódik az aggodó észrevétel: „Azon pályákon, melyekre a gimnáziumok nevelik a növendékeket, kevés kenyér van Magyarországon. [...] Neveljük a szellemi proletárokat drága pénzen, koldussá lesznek a szülők a drága tanítatásban, koldus az is, ki 10-14 évig tiporja az iskolákat.” [...] „Itt meg majd minden apa gimnáziumba adja fiát, mintha más pálya nem is volna, mintha ezek volnának az egyedüli hazamentők.” Mivel a jobb anyagi helyzetben levő és fiaik tanítatására nagy gondot fordító zsidó szülők gyermekeinek száma érzékelhetően valóban nőtt a gimnáziumban, a szerkesztőség újabb aggodalmait tette közzé: „A kaposvári gimnáziumban (...) összesen 291 tanuló van. Ezek közül r. c. 161, helvét h. v. 12, ágost. 3, Mózes vallású 114, (...) a lakosság arányához képest úgy áll a zsidóság, mint a 9 a 100-hoz. A gymnasiumban pedig majd felét teszi ki a tanulóknak. Hát természetes állapot ez? Hát teremt Isten Somogyban annyi tanult ember számára orvosi, ügyvédi vagy hivatalnoki pályát??” A szerző az adatokat illetően valóban igazat szólt, hiszen a megyében valóban továbbra sem volt másfajta tanulási lehetőség a gimnáziumon kívül – ez volt vélhetően az oka annak, hogy a tanulói férőhelyeket és a későbbi álláshelyeket is sajnálták egyes csoportok a tehetősebb zsidó családok gyermekeitől.

Összességében megállapítható, hogy noha a gimnázium soha nem akadályozta az izraeliták jelentkezését, s tanulmányaik folytatását szabad vallásgyakorlásukkal összeegyeztette, nem mindenki nézte jó szemmel gimnáziumi jelenlétüket, és ellentéteket próbáltak szítani a résztvevők között – sikertelenül.

A tanulóifjúság nemes cselekedeteit foglalja magába a következő kategória (7.), mely az általuk indított, mások megsegítésére szervezett rendezvények, gyűjtések körét ölelte fel. Bár négy évfolyamon négy elem utalt erre, az amúgy általában nehéz anyagi helyzetben levő ifjúság ilyen jellegű tevékenysége az újság kezdő.oldalán kapott helyet két ízben is. A diákok által gyűjtött segélyeket 1877-ben török, 1878-ban pedig boszniai sebesültekhez, 1879-ben szegedi árvízkárosultaknak, 1887-ben pedig eperjesi tűzkárosultaknak juttatták el. Jótékony cselekedetük kivívta a közvélemény elismerését.

A tandíjfizetés kérdését mindössze három alkalommal említették meg (12. kategória), esetleg csak híradás-szerűen (pl. 1903-ban), viszont az első két alkalommal érdekes megjegyzések kíséretében, mindig csak a 3-4. oldalon történő megjelenéssel. Pl. 1872-ben Simon Gyula, a kaposvári hiteltársulat számvivője nem akart fizetni öccse taníttatásáért – szembe-sült is azonnal cselekedete súlyosságával az újságban. 1882-ben (37. sz.), amikor szóvá tet-ték, hogy a felsőbb osztályokba kevesebb diák iratkozott be, megállapította a szerkesztőség, hogy a tandíj kérdése ugyancsak megnehezíti a tanulók gimnáziumba jutását. A tandíj kifize-tésének gondjait tulajdonképpen nem is az újságban közölt apró információk, hanem az inté-zet működését mindvégig kísérő tandíjmentességi kérelmezések hatalmas száma jelezte.

Az utolsó vizsgált kategória (21.), mely a végzett diákok felnőttkori helytállásával, boldogulásával foglalkozott, két ízben, két különböző évfolyamon, de mindkét esetben az első oldalon, fő helyen szerepelt. Eszerint 1888-ban (33. sz.) a királyné fivére a kaposvári gimnáziumban végzett Nagy Sándort vette magához társalgónak, 1890-ben pedig (23. sz.) arról tudósított az újság, hogy Nyáregyházi Nagy Sándor egykori tanuló segédorvosként mű-ködik a világhírű szemész, Károly Tivadar bajor herceg mellett.

Ezek a hírek valójában eltörpültek a kaposvári gimnáziumban végzett diákok további pályá-futását illetően, akár a szűkebb somogyi környezetben, akár a távolabbi tájakon hírnevet szerzettek listájához képest...

A kategóriánkénti vizsgálódások összesítéseként érdemes szemügyre venni az újságban a 41 évfolyam alatti megjelentetések tendenciáit.

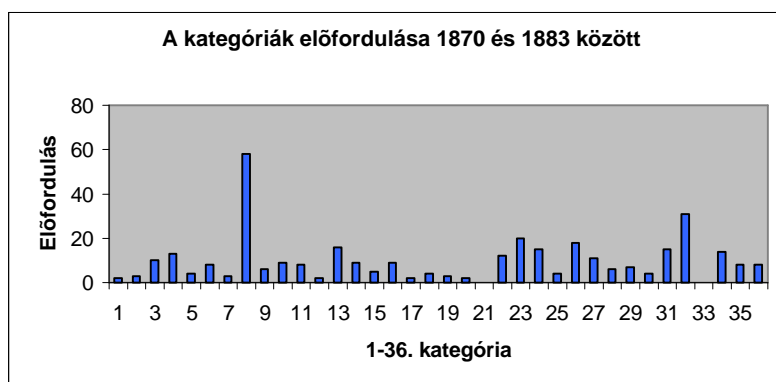
Ennek érdekében a teljes időszakot három részre osztottam, nagyjából egyenlő, 14-13-14 egymást követő évet magába foglaló egységre, s ezekben vizsgáltam a kategóriák szerepelését. A kezdő szakasz így éppen a hatosztályos korszak befejeződésével, a második pedig az új iskolaépület alapkövetésével zárul.

Az első időszak (1870-1883) alatt az összes közölt kategória 47,2%-a jelent meg, a másodikban (1884-1896) a 34,2%, míg az utolsóban (1897-1910) csupán 18,5%.

Ezt a csökkenő tendenciát látva feltételezhetjük, hogy egyrészt megszokottabbakká váltak a közvélemény számára a gimnázium életével kapcsolatos történetek, így nem bírt már akkora hírértékkel egy-egy lezajlott esemény, másrészt, hogy kevesebb okot adott az iskola arra, hogy valós vagy mondvcasinált konfliktushelyzetek révén szerepeljenek az olvasók előtt.

Az időszakaszok egyenkénti vizsgálatával kideríthető, mely kategóriák jeleskedtek huzamosabb ideig, vagy tűntek el az újság lapjairól idővel. Az első szakaszt a következő jellemzi:

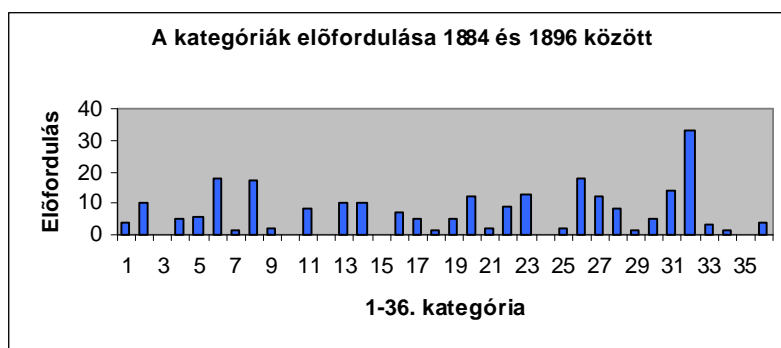
6. ábra: A kategóriák előfordulása a Somogy c. hetilap első vizsgált időszakában

Szembeötlő, hogy a 36 kategóriából mindössze egy előfordulása mutat kiemelkedő értéket (8. kat.), mely az adományokról, a szegény tanulók megsegítéséről szóló híradásokat foglalta magába, mellette még az ünnepekkkel, ünnepélyekkel foglalkozónak volt eléggé fontos, bár még feleannyira sem jelentős szerepe (32. kat.).

A különbség igen jelentős a legtöbbször és legkevesebbszer szereplő kategória között (58 ill. két alkalom). Négy olyan téma is előfordult, melyről csak kétszer adtak hírt: a gimnázium anyagi helyzete, a tandíjfizetés kérdései, a szigorúság, bukások az iskolában és az önképző-kör működése. Előfordultak olyan kategóriák, melyek ekkor még nem jelentek meg, pl. a diákok felnőttkori helytállásáról (21. kat.), s a kirándulásokról (33. kat.) szólók.

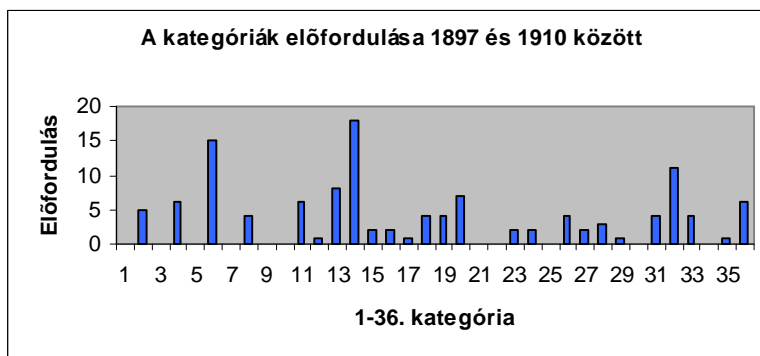
7. ábra: A kategóriák megjelenése a második időszakban

A középső időszak kiemelkedő kategóriája a 32., mely az ünnepekről beszámoló hírekre vonatkozott. Ezen kívül már több is magasabb jelenlétről tanúskodik, pl. az anyagi okokból történő rendezvényszervezésekkel, a tanári álláshelyek betöltésével és az adományozásokkal, a szegény tanulók megsegítésével foglalkozók.

Ebben a részben már nem szerepelt a helyiségek bérbeadásával foglalkozó kategória (3.), mely többet nem is került elő - feltehetően a téma érdektelenné válást jelezve. Ugyancsak eltűntek a tápintézet megszűnése következtében a működésével kapcsolatos (10.), a tandíjak mértékét (12.), a túlterhelő vizsgarendszert taglaló (15.), a gimnázium működését bíráló (24.) és a tankönyvek minőségét kifogásoló (35.) észrevételek.

8. ábra: Kategóriák a harmadik időszakban

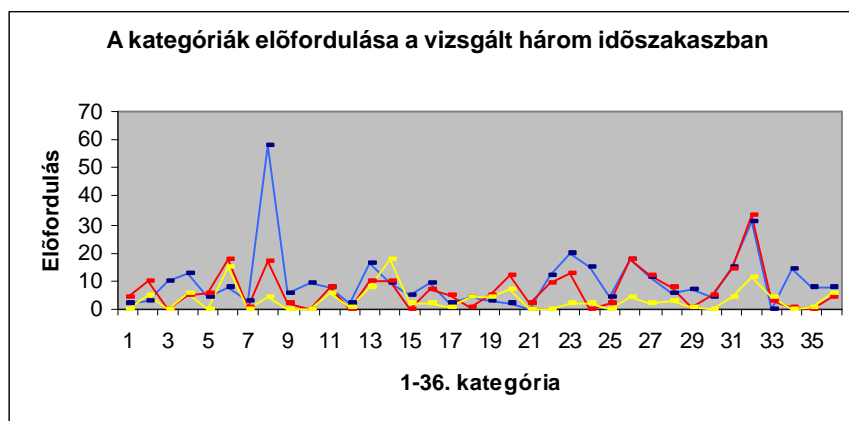

A harmadik időszakra az elsőhöz képest 28,7%-kal csökkent a hetilap hasábjain a gimnáziumi életet bemutató információk közlése. Legtöbbször a vizsgákkal kapcsolatosak szerepeltek (14.), ezt követték az anyagi okból történt rendezvények szervezéséről szólók (6.), s jelentős volt még az ünnepekről, ünnepélyekről való beszámolók (32.) közreadása. Számos - eddig felszínen levő - kategória ekkorra tűnt el a közvélemény elől, pl. a gimnázium anyagi helyzetét érintő (1.), az adománykérésekre (5.), mások megsegítésére (7), az adományokra vonatkozó köszönetnyilvánításokra (9.), a nyolcosztályos gimnáziummal kapcsolatosakra (22.), az izraelita diákok helyzetére (25.), küldöttségek felállítására (30.) és a könyvtár állapotára vonatkozó (34.) kategóriák, mivel témájuk aktualitását veszthette, vagy

egyszerűen nem kaptak helyet az újságban. A tanári munkát korábban ért bírálatok mértéke (24. kat.) is csökkent, az első időszakhoz képest a hetedrészére.

Melyek azok a témák, amelyek közlési arányában a legnagyobb változások fedezhetők fel? Ez legszemléletesebben a három időszak alatti együttes kategória-megjelenítéssel mutatható ki:

9. ábra: A kategóriák előfordulásának összehasonlítása a három vizsgált időszak alapján

A görbék a kisebb-nagyobb eltéréseket mutatva követik a megjelenések jellemzőit. (A kék színű az első, a piros a középső, a sárga színű pedig az utolsó időszak megjelenítési állapotát ábrázolja.) A 36 kategória közül mindössze kettő előfordulása mutat kismértékű növekvő tendenciát (a vizsgák, versenyek eredményeiről és a második szakasztól jelentkező kirándulásokról szólók), a többiek közül 15 csökkenő jellegű, 19 pedig váltakozó mértékű megjelenéssel szerepelt. A legfeltűnőbb eltérés, csökkenés a nyolcadik kategória esetében tapasztalható (adományok, szegény tanulók megsegítése, gyűjtések eredményei), mely a legnagyobb esetszámmal jelent meg. Az első szakaszban a kék csúcspont jelzése szerint még az összes előfordulás 8%-át tette ki, azonban a másodikra 2,3%-ra, az utolsóra pedig már 0,5%-ra esett vissza.

Ugyancsak a kék színű görbe kiemelkedése mutatja, hogy a 23. kategória szerepeltetése (ellenőrzések, látogatások a gimnáziumban) hogyan csökkent 2,7%-ról először 1,8%-ra, majd 0,2%-ra, mintha e látogatások az előző témával együtt idővel már nem tartottak volna számot a korábbi érdeklődésre. A 32. kategória esetében (ünnepségek, gyászünnepek) a kezdeti 4,3% változott 4,5%-ra, azután ez 1,5%-ra, tehát az iskola életében e kiemelkedő jelentőségű híradások száma is megfogyatkozott.

Az utolsó szakasz értékeit jelző sárga görbe csak egy alkalommal emelkedik a másik két színű fölé, ez a 14. kategória megjelenítésénél fordult elő (vizsgák, versenyek eredményei), amikor a kezdeti 1,2%-ról 1,3%-ra, majd 2,5%-ra növekedett a közreadás mértéke.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a befejező időszakra jelentősen csökkent a gimnázium életéről szóló tudósítások mértéke, s a kategóriák jellegéből, arányaiból arra következtethetünk, hogy csökkentek a tanárokkal szembeni kritikák, feltehetően kevesebb lett a konfliktushelyzet, s a megszokottá vált, ismétlődő iskolai események kevésbé számíthattak érdeklődésre, helyüket aktuális politikai-társadalmi híradások foglalták el. Az első időszak alatt még talán szenzációként hatott egy-egy esemény, idővel viszont a résztvevők is „komolyodtak”, s elmondhatjuk, hogy csak a valóban fontos ügyek kaptak nyilvánosságot, vagyis az évek előre haladtával azt feltételezhetjük, hogy a megjelentetett témák voltak azok, melyek a leglényegesebbek voltak a gimnázium történéseiben.

Valamennyi kategória végiggondolása után körvonalazódik az álláspont, melyet ki-mondva vagy látens módon tártak a nagyközönség elé a gimnáziumról a megjelent írások. Az olvasó, aki esetleg csak ezekből ismerte meg az intézmény életét, vajon milyen értékelést állíthatott ki magában a „tanférfiak” munkájáról? Legtöbbször pusztán információ-közlések jelentek meg valamilyen megtörtént vagy elkövetkező esemény kapcsán, ennél kisebb számban elismerő szavak az iskolában folyó munkáról - pl. a tanárok képzetek, kellő a szigor és a humanitás, egy célra törekszik a tanári kar, van haladás az intézetben. Szembetűnő azonban, hogy ennek sokszorosa volt az olyan megjegyzés, amely valamit kifogásolt, bírált – állandó vitatkozások keretében kritizálták egymást a résztvevők.

Úgy vélem, hogy az akkori olvasók is inkább az ilyen részletek olvasásakor kapták fel a fejüket, a dicséreteken könnyebben átsiklik a szem. Mivel a cikkírók sokszor ellenfeleként küzdöttek egymással, megpróbáltam összegyűjteni észrevételeikből azokat a legfeltűnőbb és behatárolhatóbb szó szerkezeteket, jelzőket, melyekkel minősítették egymás tulajdonságait és cselekedeteit. Íme a legmarkánsabb megjegyzések a 41 év során:

10. táblázat: Az újságban megjelent írások bíráló szövegrészei

Bíráló szó szerkezetek, jelzők a megjelent írásokban	
a külső szerzők részéről	a gimnáziumi tanári kar részéről
„Végh E. támadást intézett”	„megsemmisíteni a tanulóifjúság tiszteletét”
„V. E. következtelenségénél fogva”	„megzavarni a bizalmat”
„a classificatiot kijavítani merészelt”	„megsemmisíteni a békés együttélést”
„drasticus fellépést tanusított”	„aláássa a gimnázium jó hírét”
„önérzetét elfojtani igyekezett”	„bajt és kellemetlenséget okozzon”
„kötelessége lett volna”	„hátmögötti támadás”
„feltétlen hódolatot követel”	„erőlködése hivatásával össze nem egyeztethető”

„meggondolatlan kifejezései”	„önérzetet mélyen sértő”
„fércmûre buzdította”	„megbotránkoztató eljárás”
„nyílt és alattomos két támadó”	„határozottan elítélik”
„a középszerű tanár”	„epés és sárga irigység”
„nincs helyettesítés”	„személyi gyûlöletet eláruló szavakkal”
„békétlenség kezdődött”	„kémkedő rendszerrel nyilatkozik”
„a tanárok egymást gyalázzák”	„nyilvánosan privokál”
„a gimnáziumban nem úgy mennek a dolgok, mint kellene”	„ügyek erőszakos előhurcolásával”
„a tanulókkal sértő módon bánt”	„bajt, keserûséget okozzon”
„hivatásukat felejtve”	„botrányt előidézzen”
„csökken a tekintély”	„beavatkozás és betolakodás az intézet ügyeibe”
„fújják egymás ellen a követ”	„nemtelen minőségüknel fogva visszautasítja”
„rossz szellemet viszi a tanterembe”	„kicsinyes személyeskedés”
„hanyatlásnak indulás”	„gyanusítási szándék”
„a tanári kar békétlensége”	„S. A.-nak csak a botrány kell”
„epés meggondolatlansággal válaszol”	„előhord régi valótlan vádakat”
„visszautasítja rágalmait”	S. A. „a zavarkeltés nagymestere”
„túlzott szigor”	„nyilatkozata zavart és idéttlen”
„rendkívüli a szigor”	„heves vádakkal támad”
	„az elkeseredettség epés jellegét hordozza”
	„személyeskedésekkel érvel”
	„ne a sértett hiúság érdekei ösztönözzenek”
	„avatatlan kézzel rajzolta meg a gimnázium állapotát”
	„a közösséget félrevezeti”
	„támadás érkezett”
	„kinek megbukott fia, most rágalmaz”
	„alacsony motívumú támadások”
	„a hivatalból nyert felvilágosítás ... ferdítései”
	„alaptalan vádaskodás”
	„koholmány, hogy internátust rendezett volna be”
	„a tényálladék rossz szándékú elferdítése”
	„óvást tesz hivatalan lábatlansága miatt”

A két véleménycsoport összehasonlításakor egyrészt feltűnő, hogy milyen elkeseredett küzdelem folyt a lap hasábjain, valamint az, hogy a gimnázium tanárai, mindenkorai igazgatói megpróbálták talpon maradni ezekben a szócsatákban.

A 26 kiemelt bíráló szöszerkezettel szembeállítható az a 39 válaszként érkezett, melyben egyértelműen támadásként értékelték a pedagógusok az alaptalannak érzett kifogásokat.

Kettős érzelmekkel vizsgálhatták a korabeli lapolvasók az írásokat, hiszen a megyének szüksége volt a gimnáziumra és annak tanári karára, nemes és nem könnyű munkájukat támogatni illett, de az újság mégis helyt adott az olyan észrevételeknek is – a reagálásból feltételezhetően a valódiság ellenőrzése nélkül –, melyek megrendíthették a közvélemény bizalmát az iskola irányában. Kicsit hasonlít ez az eljárás a mai bulvárlapok szenzációhajhász módszerére, melyben számukra az a hírértékű információ, amiben valami botrányt lehet az olvasók elé tárni. Sokszor megalázó lehetett a tanári kar számára, hogy energiájukat a tanítás helyett a vádaskodások elhárítására kellett fordítani, de iskolájuk érdekében szemmel láthatóan vállalták ezt a kellemetlen feladatot is.

7. 2. Az újságcikkek tartalomelemzésének összefoglalása

A „Somogy” című hetilap frissnek ható, a mindennapok légkörét is érzékeltetni képes forrása lehetett a korszak közéletének. A szerkesztőség érdeklődéssel fordult a megye sokarcú világa, többek között az oktatás kérdései felé. Az újság érdeme, hogy képet adott a megyében rendelkezésre álló, és a további fejlődés alapját képező szellemi munícióról, a korabeli pedagógusok szakértelméről, az iskolákban folyó szakmai munkáról.

A hetilapnak a kaposvári gimnázium életéről szóló írásainak tartalomelemzésével felszínre hozható volt az iskola akkori történéseinek szinte teljes köre. Nyilvánvalóvá vált, hogy az intézet működését mindig nagy érdeklődés kísérte, a helyeslő és bíráló vélemények olvasásakor sokan érezték úgy, hogy valamilyen érintettség révén nyilatkozniuk kell.

Sok esetben a szerkesztő adta közre a megítélést, s kollégáival együtt is folyamatosan tájékoztatták a közvéleményt az aktuális eseményekről sokszor egyszerű híradásként, de időnként a mindennapi pedagógiai tevékenységek értékelésébe is bocsátkoztak.

A gimnáziumi élettel kapcsolatban megjelent írásoknak csupán 4,09%-ában nyilatkoztak a gimnázium igazgatói, tanárai, előbbieket mindössze 13, utóbbiak 15 alkalommal.

Az elemzett újságcikkek segítségével sikerült a vizsgált szempontok alapjául szolgáló mozzanatokot feltárni. Olyan a kép rajzolódott ki, mely szerint az iskola munkájának elismerése mellett a közvélemény elképzelései és a gyakorló tanárok, az igazgatók ténykedése között gyakran ellentétek jelentkeztek. Az újságban megjelent írások formálói voltak a közvé-

lemény gondolkodásmódjának, ezért egyáltalán nem volt mellékes, milyen megítéléssel szembesültek az olvasók.

Sok olyan kategória (a 36-ból 19 db) szerepelt a vizsgált 41 év során, mely csak pozitív megjelenésben fordult elő: ilyen a gimnázium anyagi helyzete, helyiségeinek bérbeadása, adománykérések, felhívások gyűjtésre, rendezvények szervezése anyagi okokból és ezek eredményessége, rendezvény, gyűjtés mások megsegítésére, köszönet az adományokért, a tápintézet működése, felvételik és beiratkozások, tanévkezdések, tanévzárások, tanrend és vizsgarend, vizsgaidőpontok, vizsgák és versenyek eredményei, az értesítő megjelenése, a diákság tevékenysége, eredményeik, a diákok helytállása felnőtt korukban, ellenőrzések és látogatások a gimnáziumban, a tanári kar üdvözlete és levelei miniszterhez, előkelőségekhez a gimnázium ügyében, az igazgatói választmány tevékenysége, ünnepek és (gyász)ünnepélyek, kirándulások és a tanulmányi kirándulások beszámolóí. Megállapítható, hogy elsősorban a gimnázium aktuális állapotáról, a tanév menetével kapcsolatos információkról, valamint az anyagi helyzet javítása érdekében végzett tevékenységről szóló híradásokat tárták ilyen formában az olvasók elé.

Az intézet tevékenységével kapcsolatosan az esetleges helytelenítést is felsorakoztató kategóriák száma kevesebb, 17 db, ezek a következők: a gimnázium épületének állapota, a szegény tanulók segítése, tandíjfizetés, a túlterhelő tanrendszer, zsúfoltság, szigorúság, bukások, önképzőköri működés, a nyolcosztályos gimnázium helyzete, a gimnázium működésének bírálata, a könyvtár állapota, az izraeliták helyzete az iskolában, tanári áthelyezések, konkrét tanári tevékenységek, a tanári kar munkájának értékelése, a tankönyvek minősége, halálesetek. A kifogásokat említő írások az intézmény legbelsőbb ügyeit érintették, melyeket azonban túlnyomó többségében külső szemlélők vetettek fel. A tantestület szerint viszont nem is ismerhették behatóbban a belső viszonyokat, ezért támadásnak minősítették a kritikákat - azonnal ízekre szedve és az ellenvéleményt megfogalmazva reagáltak ezekre.

Előzetesen megfogalmazott kérdéseimre választ kaptam.

Az írásokból kitűnik, milyen sok szegény diák járt az intézetbe, hiszen folyamatosak voltak a gyűjtések, az adományozások, működött a segélyegylet, a tápintézet, gondot okozott a tandíjfizetés. Arról viszont nem szóltak a cikkek, hogy ez milyen társadalmi rétegek gyermekeinek okozott problémákat, de feltételezhetjük, hogy az alsó-középosztálynak és a még szegényebbeknek. Mivel az intézet az egész megye területéről, sőt, távolabbi vidékekről iskolázott be növendékeket, az utazási költségek, a szállás, a koszt, a tankönyvek mind-mind terhet jelenthettek még a tandíjmentesség lehetőségének ellenére is.

Az anyagi vonatkozású szempontok mellett a második kérdésemre is kialakult a felelet: bizony a tanulók nehezen tudtak megfelelni a gimnázium elvárásainak, ezt bizonyították a túlterhelő tanrendszerről és vizsgarendszerről, a szigorúságról, a bukásokról, a kudarcral összefüggésbe hozható halálesettel kapcsolatos híradások.

A gimnázium-reáliskola vonatkozásában két olyan újságcikket említenék meg, melyek egyértelműen jelezték, mennyire szükséges lett volna a gimnázium mellett más intézmény működtetése is a megyében. Az egyik írás 1897. augusztus 23-án jelent meg a „Kaposvár” című hetilapban „Reál- vagy polgári iskolát Kaposvárnak!” címmel.

Ebben nehezményezte a cikkíró, hogy a kaposvári gimnáziumban nagyon nagy a zsúfoltság, ennek oka: „Az ifjuságnak a gymnasiumba való özönlését pedig egyedül az okozza, hogy egyéb középiskola egész Somogyvármegyében nincs.” Ezt a problémát éveken keresztül felvetették, sikertelenül. „Nem is fejtegetjük, hogy minő kárunk van azoknak, kik reáli pályákra készülnek, abból, hogy megfelelő iskola helyett a gymnasiumban kell tanulmányaikat folytatniuk s olyan tantárgyakkal küzdeniök, melyekre az életben soha se lesz szükségük. Reáliskolára, vagy polgári iskolára volna szükség Kaposváron, mert tény, hogy az ifjuság legnagyobb része immár nem fiskálisnak és orvosnak, hanem kereskedőnek, vasutinak, postásnak és iparosnak készül. Hiszen azoknak, kik a gymnasium első osztályába iratkoznak be, csak alig tíz százaléka ér föl a nyolczadik osztályba – a többi időközben kimarad s az említett pályákra lép.” Mindezt szerintük a városi és megyei hatóság egyaránt hibáztatható, azok, akik hivatottak lennének a kormányt a kaposvári iskolai viszonyokról tájékoztatni. A cikkben az ügy érdekében mozgalom indítását javasolták, emellett azt, hogy a gimnázium tanári kara fejtse ki emlékiratban az új célú iskola létesítésének szükségét, ezt tárgyalja meg a város képviselőtestülete, a vármegye törvényhatósági bizottsága, s írjanak fel a kormányhoz, mivel a „közönség magától nem mozdul.”

Emlékezzünk vissza, hogy csaknem 100 évvel ezelőtt ugyanilyen nehézkesen indult a gimnázium létrehozása... A gimnázium-reáliskola létének kérdésével kapcsolatban ugyanakkor megállapítható, hogy a már 1850-ben megfogalmazott igény a „Somogy” hetilap jelzései alapján a következő 50 évben mindvégig látens és manifeszt módon is jelen maradt, s még 1901-ben is (69. sz.) a következő volt a szerkesztőség álláspontja, mely a laptárs „Kaposvár” mondataival egybecsengett: „nálunk az ifjuság mégis a gimnáziumokba özönlük, (...) nálunk a közoktatási kormány és törvényhozás éppenséggel nem törekszik a reális életpályák számára elégséges, alkalmas tanintézeteket állítani, s így nem is mutat szándékot arra, hogy a magyar ifjuságot a kereskedelmi, ipari, technikus pályára terelje. [...] Magyarországon mívelt

ember, honorácior csak az lehet, ki a gimnáziumot járta, aztán elvégezte az egyetemi kurzust is.”

A polgári iskola létrehozására (Endrei Ákos főgimnáziumi tanár indítványozása és társadalmi megmozdulás révén, külön e célból létrehozott egyesület munkája eredményeképpen) végül 1903-ban került sor Kaposváron.

8. A kaposvári gimnázium értesítői (1873-1910)

Az eddig áttekintett újságcikkek azt mutatták meg, hogy a külvilág, a tágabb környezet, a nyilvánosság felé milyen arculata rajzolódhatott ki a gimnáziumnak, amely kép részleteinek alakulásába sokszor a valódi résztvevők nem is szólhattak bele, hiszen a cikkek többségét vagy a szerkesztő, az újságírók, vagy külső szemlélők alkották.

Hasznosnak tűnik emellett rövid kiegészítésként is megvizsgálni, hogy a gimnázium mindenkor vezetője milyen képet igyekezett kialakítani saját magukról, az intézet működéséről, eredményességéről. Erre a legjobb lehetőséget az értesítők vizsgálata nyújtja, hiszen azt minden tanév végén az intézmény igazgatója adta ki az év legfontosabb eseményeiről, adatairól. A továbbiakban azért elemezném tartalmukat, mivel kérdésként merülhet fel, hogy a dolgozat vizsgálati szempontjából lényeges tényezők milyen mértékben jelentek meg ezekben a kiadványokban - pl. a diákság egy részének nehezebb anyagi helyzete, a tanulmányi követelményeknek való nehézkes megfelelésük -, hiszen ezen könyvecskék elkészítésének nem az volt a célja, hogy elriassa a leendő tanítványokat.

Az értesítőket már az intézet működésének kezdeti éveitől (1812-től) kiadták nyomtatva, sajnos azonban az első fennmaradt könyv csak az 1873-74-es tanév végéről, tehát 1874-ből származik. A kiadványok kezdő fejezete minden esetben egy bevezető, általában pedagógiai tanulmány volt az iskola valamelyik tanára, esetleg az igazgató részéről, ezt követték rendszerint ugyanazok a fejezetek, jellemző formai azonossággal. A következő „számadások” szerepeltek bennük (kiemelten a vizsgálati szempontokhoz illeszkedő témák)

- Adatok a tanév történéseiről,
- Leiratok és rendeletek (az 1879-es tanévtől kezdve),
- Igazgatói jelentés a tanári kar változásairól, látogatásokról,
- A t á p s e g é l y e g y l e t pénztári állása, a d o m á n y o k,
- Beszerzett tanszerek,
- A könyvtár, az ifjúsági könyvtár, a „museum” állapota,
- A tanári személyzet tagjai, tantárgyaik, óraszámuk,

- Szabad dolgozatok feladványai (1876-tól),
- A bevezetett tananyag kimutatása évfolyamonként (1877-től),
- Ösztöndíjas, jutalmazott és s e g é l y e z e t t tanulók névsora,
- A tanulók érdemjegyei évfolyamonként (érdemsorozatok),
- Az érettségi vizsgálatokra vonatkozó adatok (1885-től),
- Statisztikai adatok az ifjúságról,
- Jelentés az ifjúsági önképzőkör működéséről (1887-től),
- Jelentés az ifjúsági takarékpénztárról (1887-től),
- Jelentés az Ifjúsági S e g í t ő E g y e s ü l e t ről (1887-től),
- Légtüneti észleletek (1887-től),
- A kaposvári m. kir. áll. főgimnázium és Somogy vármegye egyesített könyvtárának címjegyzéke (1890-ben, 130 oldal terjedelemben),
- Tudósítás a következő tanév kezdetéről (felvételi tudnivalók).

A fenti megszokott rendszert csak abban az esetben változtatták meg, ha annak a gimnázium életében különös jelentősége volt. Ilyen pl. a bevezető cikkek között 1880-ban Mortenson Ede tanár úr írása, melyben indokoltan a szülői házra is jócskán hártott a nevelési kötelezettségekből, akárcsak 1883-ban Vaszary Mihály fejtegetése „Minő pályára neveljük gyermekeinket?” címmel. Ebben fogalmazta meg tanácsát: tereljük az ifjú nemzedéket az ipar és a kereskedelem felé! Ugyancsak rendkívüli híradásként szerepelt 1880-ban és 1881-ben a tanári személyzet változásainál annak közlése, hogy a „magas kormány” rendelete szerint két tanár más intézetbe helyeztetett át (Mortenson Ede történelem-földrajz tanár Lőcsére és Perényi Ferencz latin-magyar-némettanár Trsztenába), s mások érkeztek a helyükbe (Okányi Pál és Vojtás Mátyás), mely hírek belső konfliktusok megoldására céloztak. Ezzel összefüggésben a „Somogy” hetilapban közölt és a miniszteri-főispáni levélváltásokból is kiderülő, a gimnáziumi tanárok viselkedésével kapcsolatos botrányról egy szó sem esett az értesítőkből. 1884-ben is csak annyit rögzítettek, hogy Cselkó igazgatót felmentették és Lenner Emil érkezett helyette ideiglenes igazgatónak.

Hasonlóképpen fontos eseményként közölték egy-egy tantestületi ülés jegyzőkönyvét, pl. az 1883. május 21.-én kelteztet, mely Gundy György 1880-as végrendeletével kapcsolatosan íródott. A Gundy-féle alapítvány lehetőséget adott ösztöndíjak kiosztására, melynek során évente - kérvények alapján - 5x100 forintot kaphattak az arra érdemesek. Erre a tárgyévben 29-en folyamodtak, a polgármesternek el is küldték az intézetből az ajánlásokat, csupa római katolikus tanuló nevét. Válaszul a polgármester - ugyan indoklással -, de megváltoztatta a javasolt neveket. 1883. június 4-én újabb tanártestületi ülésről készült jegyzőkönyv, eszerint

a felterjesztett öt tanuló közé két gyengét is tettek a városnál, s a tanárok megállapították, hogy ez igazságtalan, mivel a legszegényebbeket ejtették ki miattuk. „Veszélyes ez az eljárás, mert az ifjuság között elkedvetlenedést szülhet!” – így szólt a testület véleménye.

Ugyanez az értesítő tartalmazta az újabb polgármesteri feleletet is: az alapító nemcsak a tantestületet, hanem a város előjáróságát és a plébános urat is felhatalmazta a díjak kiosztására. Július 14-én keletkezett a tanári kar válaszában jegyzőkönyve, mely szerint elvárják, hogy a szavazatok megmásításának indokait közöljék. Erre ugyan felelet már nem érkezett, de az értesítőben megállapították, hogy a tantestület által ki nem jelölt diákoknak nem kézbesítették az ösztöndíjat.

1884-ben az értesítő bevezető részében megjelentetett értekezésben az előző évi népszámlálás somogyi vonatkozású információiból ismerhetünk meg néhány érdekes adatot. Eszerint a megye népessége 1856-ban 113.752 férfi és 113.198 nő volt, 1883-ban: 152.561 férfi és már 154.887 nő. A vallások vonatkozásában 1856-ban római katolikus 148.201, ágostai 12.951, helvét 58.651, görögkeleti: 197, izraelita 6.986 volt. 1883-ban római katolikus 212.506, ágostai 16.037, helvét 66.349, görögkeleti: 46, izraelita pedig 12.463. Tehát a megyében a római katolikusok száma 27 év alatt 43%-kal gyarapodott, az izraelitáké csaknem duplájára nőtt, a görögkeletieké drámaian negyedére csökkent.

A gimnázium vonatkozásában a felekezeti arányok /5. sz. táblázat/ összehasonlításakor (a más vallásúakat jelen esetben figyelmen kívül hagyva) megállapítható, hogy a „katolikus jellegű” gimnáziumban a katolikus diákok részvétele 44,4% és 58,5% között mozgott, míg az izraelitáké 26,2% és 50,0% között. Utóbbiaknál a szemmel látható csökkenés 1906-tól következett be, mely összefüggésbe hozható a város más középfokú intézményének (polgári iskolájának) megnyitásával.

1890-ben az „Adatok az intézet történetéhez” cím alatt szerepelt az igazgató véleménye a Segítő Egyesület céljáról és éves működéséről, ebben kapott helyet a következő megjegyzés: „a tények tarthatatlanná teszik ama nézeteket, (...) hogy a szegény maradjon paraszt, műveletlen, mert – bár igaz az, hogy munkás kezekre is van szükségünk, de míg egyrésztől minél képzetesebb a munkás, iparos, annál többet ér a munkája s annál hasznosabb tagjává lesz a társadalomnak, másrésztől kétségbe vonhatatlan igazság az, hogy a nyomorban is születnek nagy tehetségek s ezeknek kiművelése nagy vívmány hazánkra.” Vagyis nem igaz, hogy a cipész maradjon a kaptafánál, inkább támogatni kell a szegényeket, de az is igaz, hogy nem kell azért mindenkinek egyetemre menni, még ha érettségizett is...

1895-ben az adatok között értékes információkat közöltek az anyagi állapotokról, mely szerint a gimnázium épülete Somogy vármegye tulajdona, a bérbe adott részekkel együtt 60.000

forintnyi értéket képvisel. Az intézet aktuális jövedelme: bérbeadásból: 3.400 forint, az alapkamatozásból: 8.900 forint, az állampénztártól: 23.000 forint, felvételi díjakból: 1.000 forint, tandíjából: 6.700 forint. Ilyen jellegű tájékoztatást más tanévekben nem tettek, valószínűleg valamilyen aktuális kérdés miatt szükségessé vált az anyagi források tisztázása.

Ugyanígy pl. 1898-ban az új épület elkészültével jelent meg részletes bemutatás az építési adatokkal, költségvetéssel egyetemben.

Ettől az évtől jelentkezett az intézetben az ún. **K ö z t a r t á s**, melyről az értesítőben is beszámoltak, ennek célja a segítségre szoruló tanulók ebéddel és vacsorával való ellátása. Ezért teljes vagy fél-díjat kellett fizetni, az utóbbira a szegénységi és az iskolai bizonyítvány bemutatásával lehetett jelentkezni. **A t a n d í j m e n t e s s é g** összesített adatait nem minden évfolyamnál tüntették fel az értesítők. A diákság anyagi helyzetét mindenképpen jellemezték ezek az információk is, bár a kedvezményezettek száma változó volt (20% körüli) a tanulók összlétszámának függvényében. Előfordult, hogy egy évben csak 39-en kaptak mentességet (1887), de az is, hogy 100-an (1894-ben).

1902-ben az értesítőben reagálás történt az iskolai ügyek sajtóban történő tálalásával kapcsolatban. Az érettségi körüli fegyelmi huzavona után közölték a következőket: „Az érettségi ügyet valaki a valódi tényállásnak meg nem felelő alakban a Magyar Távirati Irodával közölte, s ezzel az intézetet a szenzációra szomjas napilapok martalékává tette. Nem csak a fővárosi lapok hoztak téves közleményeket, hanem a helybeli sajtó egyik orgánuma is az igazgatóság teljes mellőzésével – a jóakarát és igazságérzet félretételével sietett az esetből tőkét csinálni a tanári kar ellen.” Tény, hogy az egyik épületbe 17-en behatoltak, de az érettségi tételeket nem találták meg. A tetteket megbüntették.

Ekkora már valószínűleg az igazgató és tantestülete megelégedte, hogy bevonásuk nélkül a „jól értesültek” rendszeresen informálják a lapokat, - érdekes módon ezt sohasem előnyt kovácsolt az intézet számára, hanem mindig a tanári kar rovására tették.

Végső kifakadásként 1906-ban szintén az érettségivel kapcsolatos fegyelmi állapotok taglalásakor szerepelt a következő megjegyzés: „... a helyi sajtóban (Somogy vármegye) a kaposvári gimnázium botrányának szellőztetésével – kinek vagy minek tettek ezzel szolgálatot?” Ezért megkérték a lapok szerkesztőit, hogy ne a tanári testület kevésbé rokonszenves tagjai inspirálják őket, hanem tartsák szemük előtt, hogy az intézet meghurcolását tiltja a jó ízlés és a lokálpatriotizmus is.

Mindemellett az értesítőkben a tanulók általános áttekintései között az 1876/1877-es tanévtől kezdve rendszeresen szerepeltek a szülők polgári állását illető kimutatások, melyek érzékel tették, hogy a mindenkori iskolavezetést is foglalkoztatta, hogy milyen társadalmi összetéte-

lû az intézet diáksága. A fõbb csoportok tekintetében az értékek százaléknyi arányának összehasonlításakor (a 6-7. számú mellékletben) szembeötlõ, hogy annak a rétegnek a reprezentációja, mely miatt a gimnázium létrejöttét, fennmaradását és mûködtetését szorgalmazták, folyamatosan csökkent.

Az önálló és õstermelõk csoportja, mely magába foglalta a földbirtokosok (nagybirtokosok) és bérlõk (nagybérlõk) képviselõit, legalacsonyabb értékében 5,2%-os volt, és legmagasabb arányával is csak 20,1%-kal szerepelt. Az értelmiségi részvétel elérte ugyan a 38,9%-ot is, bár folyamatosan csökkent, a mélypontot 1904 jelentette 11,3%-kal. A kereskedõk és iparosok gyermekeinek jelenléte 40% feletti értékekrõl indult, és a legalacsonyabb részvételnél is 16,5%-os volt. 1894 és 1904 között mindvégig 30% felett maradt, csupán 1905-tõl került 30% alá, feltehetõen a polgári iskola említett megnyitásával. A tisztviselõk gyermekeinek aránya 1895 után mindig meghaladta a 20%-ot, sõt, 1909-ben már a 30-at is elérte.

A személyes szolgálatot tevõknél is feltûnõ, hogy míg 1904-ig csupán hét tanévben haladta meg arányuk a 10%-ot, 1907-tõl a növekedés jellemzõ tendencia lett, elérte a 15,2%-ot is. Tehát a közreadott adatok szerint a középosztály és az alsó-középosztály tagjainak gyermekei sokkal kiegyenlítettebb arányban vették igénybe a gimnáziumi tanulás lehetõségeit, mint a felsõbb rétegek.

Az értesítõk anyagainak számbavételével eszerint megállapítható, hogy az abban leírtak egybecsengtek az újságcikkekben eddig megismert jellemzõkkel, folyamatosan jelen voltak bennük a szegény sorsú diákok segélyezésének, valamint a különféle segítő egyesületek (Tápsegélyegylet, Ifjúsági Segítő Egylet, Köztartás) mûködésével kapcsolatos beszámolók ismertetései. A tanulókat érintõ statisztikai adatokból pedig kiderült, hogy a tandíjmentesség bevált módszere volt a szegény sorsúak megsegítésének, s a kimaradók (javítóvizsgára, osztályismétlésre utaltak) magas száma valóban a szigorú elvárásokat szemléltette.

A közölt adatok azonban csak a mûködésre vonatkozó fõ jellemzõket tárják fel, nem nyújtanak pontos képet, mivel bennük a beírt diákok minden évfolyamban feltüntetésre kerültek (tehát aki nyolc évet végzett el, az nyolc értesítõkönyvben került egyes adatok között beszámításra).

Ezért a továbbiakban a vizsgálatokat nem az évfolyamonként megjelenõ diákság, hanem a tanulók egyéni lehetõségeinek szemszögébõl szeretném folytatni.

9. A gimnazisták társadalmi helyzetének és tanulmányi eredményének vizsgálata a névkönyvek adatai alapján (1870-1910)

A kiegyezést követő évtizedek jelentős változásokat hoztak úgy Somogy megye, mint falusias jellegű közigazgatási centruma életében. 1869-től Kaposváron is megszorodtak a munkalehetőségek, a fellendülő kereskedelem és hitelintézeti élet következtében az akkori 6.649-es lakossági létszám 1910-re csaknem négyszeresére (24.214 főre) növekedett.

Serkentően hatott a város fejlődésére a kapitalizálódás. A tőkehiány lehetett az oka, hogy a megyében megszorodtak a bérletek. Esterházy herceg 36.000 magyar holdja Freystädtler Antal „főbérnök” kezébe került, majd megváltozott az élet, beruházások indultak. 1872-től a Bátaszék-Dombóvár-Kaposvár-Zákány vasútvonal bekapcsolta a megyeszékhelyet a vasúti forgalomba, az addigi háromnapos kocsizás helyett 18 óra alatt elérhető lett a főváros. 1889-től a Budapest-Fiume vonal Kaposváron haladt keresztül, ezzel együtt bővült a piaci kapcsolatok lehetősége. A gabona, az élőállat, a gyümölcs, a zöldség a jól fizető nagyvárosok (Budapest, Bécs, München, Frankfurt) piacaira került, ami Kaposvár ellátásában nem kis zökkenőt és drágaságot okozott, mivel a belső piac lehetőségeit már nem a helybeliekhez mérték. Az iparosok és kereskedők egy részének viszont biztos vevőkörre volt a városban állomásozó katonaság.

Az Esterházy hitbizományt 1890-től a Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság (MIR) bérelte négy másikkal együtt (ezek a Festetich, Ráday, Somssich, Inkey uradalmak voltak, melyek kb. 40 ezer holdat tettek ki).⁴⁹ A modern gazdaság bázisa lett a kor színvonalának megfelelő élelmiszeriparnak, mely már a városba települt. Működött ugyan már néhány kisebb ipari üzem (három malom, gőszappangyár, téglagyár, keményítőgyár), ám a nagyipar létrejöttét a MIR Rt. cukorgyárának létrejötte jelentette, mely felszívta a városból és környékéről - különösen kampányok idején - a munkaerőt. A gyár jelentős szerepet vállalt további vasútvonalak (szárnyvonalak) kiépítésében (pl. 1896-ban már Kaposvárról Fonyódra is el lehetett jutni vasúton). Közben átalakult a város, az iparosodás és urbanizáció egymást erősítő kölcsönhatásai révén változott a városkép és a társadalom.⁵⁰ A lakóházak gyors szaporodása (1869-ben: 630, 1910-ben: 2.576), javuló minőségük (1896-ban a házak fele már kőből és téglából épült, 92%-ban cseréptetősek voltak) a lakosság gyarapodását jelezte.

A tudatos városfejlesztést mutatta, hogy a gyárakat, magtárakat a belváros területén kívül helyezték el, s igyekeztek megoldani a közegészség, a köztisztaság és a közlekedés feladatait

⁴⁹ Varga Éva (2002) 362.

⁵⁰ Gyáni Gábor (1987) 205.

is. A tervszerű városépítéshez az Esterházy-uradalomtól 1896-ban megvásárolt Meggyes-telek szolgált alapul. Az új városrészben első helyen a középületek palotáinak elhelyezése szerepelt, 1896-ban ezen a területen helyezték el az új gimnázium alapkövét, az épület 1898-ra készült el. A környéken kaptak helyet további reprezentatív intézmények: az Igazságügyi és a Posta Palota, errefelé bővült a kórház, s itt létesültek a társasági élet elegáns székházai, mint a Nemzeti Kaszinó, a Katolikus Kör.⁵¹

A városháza mellett 1887-től polgári leányiskola működött, s az elemi iskolák száma négyre szaporodott. Volt már iparostanonc-iskola és két kiseddóvó is. A város Fő utcáján a Somogy Megyei Takarékpénztár - melyet 1864-ben 40 ezer Ft alaptőkével hoztak létre - 1881-ben építette meg impozáns palotáját, melyet több bankszékház követett.

A század végére már egy polgári város körvonalai rajzolódtak ki. Az utcák jórészt kövezettek voltak, 1893-tól bevezették a villanyvilágítást, 1902 és 1904 között elkészült az új városháza. Végbement a társadalmi szerkezet gyors átalakulása is, a hagyományos mezőgazdasági elemek súlyának csökkenése, a polgáriak-kispolgáriak növekedése, és újak: a hivatalnokság, a szabadfoglalkozású értelmiség, nagyobb tömegű ipari munkásság megjelenése.

A városiasodás lendületesen ment végbe, de jellemző az is, amit Ady Endre 1902-ben írt Kaposvárról: „Olyan kellemetlen módon félváros. Nem tudja eldönteni, hogy kisváros maradjon-e vagy nagyváros legyen.”⁵²

A „kultúrélet” területein jelentkezett a helyi sajtó felvirágzása, a pezsdülő társasági és egyesületi élet. A századforduló körül egyre több ambiciózus ember találta meg számításait a városban. A helyi sajtó egyik munkatársa szerint: „az intelligencia száma meglepő.”⁵³

Az „intelligencia” kiépítésének egyik helyi színtere volt az akkori kaposvári gimnázium, mely – mint a „Somogy” című hetilap írásaiból is kiderült - híres volt tanárainak szigoráról. Vajon kik célozták meg a klasszikus gimnáziumi tanulmányokat, s milyen sikerrel valósították meg elképzeléseiket? A válaszhoz a kaposvári gimnáziumi tanulók adatainak részletes összegyűjtésével - melyeket az 1870 és 1910 között beiratkozott 3761 diákról sikerült rögzítenem - igyekeztem megteremtteni az alapot. Ugyanis a dualizmus-kori mobilizáció kiindulását jelentő iskolázási hajlandóság feltérképezésénél azonnal felmerült a kérdés: kiből, milyen társadalmi helyzetű rétegekből rekrutálódott a gimnázium tanulóiifjúsága? Hiszen ez az iskolatípus egyértelműen az egyetem számára képzett embereket, bár az érettségi ugyanakkor önálló státust biztosított a magán- és közhivatalok széles spektrumában is. Az iskolavá-

⁵¹ Varga Éva (2002) 364. Tóth Tibor (1973) 52-59.

⁵² Andrassy Antal (1977) 89.

⁵³ Somogyi Hírlap, 1910. május 29.

lasztás tehát rendkívül nagy jelentőségű volt, - azáltal, hogy ki milyen iskolába iratkozott, korán eldőlhetett, hogy mi lesz belőle a későbbiekben. Voltak ugyan átjárható pontok pl. a gimnázium és a polgári iskola között, hiszen a négy polgári után különbözeti vizsgával át lehetett menni az ötödik gimnáziumba, akárcsak a reáliskola negyedik osztálya után.

Az 1883-as köztisztviselői minősítés és az ugyanakkor megjelenő középiskolai törvény elfogadását követően megnőtt a végzettek iránti kereslet. Ugyanakkor az alsófokú hivatalnoki álláshoz a gimnázium negyedik osztályának elvégzését kívánták meg, tehát szelekciós szűrőként jelentkezett, hogy valaki valamelyik évfolyamról távozott, vagy a végbizonyítvány megszerzéséig benmaradt-e a gimnáziumban (amely az „úriemberség” státusára is jogosított). Mindezen lehetőségek miatt a gimnázium diákságának adatai a névkönyvek alapján eléggé nehezen követhetők, folyamatosan mutatkozik a magas számú kimaradás, a többszöri évismétlés, a pár év kihagyás utáni újrakezdés, ugyanakkor állandóan új nevek jelentek meg. a folyamatos átjelentkezések miatt. Bár a névkönyvek tanulónkénti bejegyzései nem minden esetben teljeseek a négy évtized során beiratkozott 3761 diák adatait illetően, a hatalmas adatbázis feldolgozása, az összehasonlításokhoz kialakított változók vizsgálata lehetőséget ad a somogyi viszonyokat illető következtetések levonására.

Elsőként az iskolába történő beiratkozási jellemzők szempontjából vegyük szemügyre az adatokat.

9. 1. A gimnáziumi beiratkozások jellemzői

A névkönyvekben jelzett, az iskolába történt beiratkozás éve természetesen minden diáknál azt az évfolyamot jelezte, amikor az illető a gimnáziumba került. A 3761 diák többsége (79,3%) elsőbe iratkozott be, de szép számmal akadtak, akik valamelyik későbbi évfolyam során csatlakoztak társaikhoz.

11. táblázat: A gimnáziumba történő beiratkozások évfolyamonkénti megoszlása

A beiratkozás évfolyama	A beiratkozottak létszáma	N=3761
1.	2983	79,3%
2.	236	6,2 %
3.	121	3,2 %
4.	95	2,5 %
5.	101	2,6 %
6.	145	3,8 %
7.	26	0,6 %
8.	54	1,4 %

Az adatokból kitűnik, hogy kisebb eltérésektől eltekintve az érkezők aránya csökkenő volt a második évfolyamot követően. Hatodikban némi növekedés tapasztalható, különösen abban az időszakban, amikor még hat évfolyamos volt a gimnázium. Legkevesebben a hetedik évfolyamra érkeztek (0,6%), de nyolcadikban újra csekély emelkedés volt jellemző (1,4%). Feltehetően a végbizonyítvány megszerzése a kaposvári intézményben a más iskolákban tanulók számára külön vonzerővel rendelkezett. Valószínűleg azért érkeztek még nyolcadik osztályba is diákok, mert az iskola kevésbé volt szelektív, mint pl. az erős pécsi gimnázium (valamennyien sikeresen be is fejezték tanulmányaikat). A későbbi érkezés oka emellett lehetett a környékre költözés, betelepülés, a negyedik évfolyam utáni beiratkozás számát pedig jelenthette a polgári iskolából különböző vizsgával átiratkozás, más gimnáziumokból való átjelentkezés. A beiratkozási létszám az egyes tanévekben jelentős különbségeket mutatott.

12. táblázat: Az öt legmagasabb beiratkozási létszámú tanév

A beiratkozás éve	A beiratkozottak száma	A beiratkozottak aránya (%)
1870/1871	150	4,2
1905/1906	150	4,2
1898/1899	137	3,8
1899/1900	135	3,7
1897/1898	129	3,6

13. táblázat: Az öt legalacsonyabb beiratkozási létszámú tanév

A beiratkozás éve	A beiratkozottak száma	A beiratkozottak aránya (%)
1873/1874	28	0,8
1900/1901	37	1,0
1871/1872	56	1,6
1875/1876	68	1,9
1879/1880	68	1,9

Kérdés, hogy mi lehet az eltérések oka. Az adatok jól mutatják, hogy a beiratkozásokat illetően nem beszélhetünk előre kiszámítható arányokról, bizonyos esetekben sajátos tényezők is éreztethették hatásukat. Ilyen pl. a helybéli iskola hirtelen jelentkező vonzereje, mely felülírta egy távolabbiét.. Esetünkben pl. az 1870-es év kiemelkedő tanulói száma visszaigazolhatja az 1869-es évben az állami státus elnyerését és a hatosztályos gimnázium megszervezésének tényét, majd ezt követte az utóbbi táblázatban látható, a 70-es évekre jellemző, a kezdeti lelkesedést követő megtorpanás.

1885 után, a nyolcosztályos gimnázium és az érettségiztetés helyi lehetőségének megteremtésekor újra nagyobb számú újonnan beiratkozottal találkozhatunk, főleg a századforduló

előtti időszakban. 1905-ben feltehetően a polgári iskola beindulását kísérő létszámcsökkenés után visszatért a gimnázium iránti érdeklődés is.

A beiratkozási életkor (melyet a belépés éve és a születési év közti különbség adott meg) a vizsgált évtizedek alatt a négyosztályos elemi elvégzését követően leggyakrabban a tízéves korban történt meg 1.112 tanulónál (30,9%), ezt követték a 11 évesen bekerülők 971 esetben (27,0%), a 12 évesek 570-en (15,9%) és a 13 évesek 275-en (7,6%).

Természetesen a felsőbb évfolyamokra jelentkezők arányosan idősebbek voltak, de előfordultak 20 éves (7 fő), 21 éves (5 fő), 24 éves (3 fő), de még idősebb tanítványok is, így egy intézménybe járhattak gyermekkorú és ifjú emberek. A idősebbek általában az utolsó évfolyamokra, magántanulónak jelentkeztek. A legidősebb beiratkozott diák az 1853-as születésű veszprémi Simon Rezső volt, aki 1890-ben 37 éves korában iratkozott be magántanulónak a negyedik osztályba, s a tanév végén el is távozott az intézetből. Mivel apja hivatalnok volt, feltehetően ő is ezt a pályát választotta megszerzett végzettségével.

9. 2. A diákok családnevének vizsgálata

Az adatbázis vizsgálata kapcsán szembevetendő, hogy milyen magas volt a német családnevű diákok aránya, a magyar nevével csaknem azonos mértékű (magyar nevű 42,4%, német: 42%). A német névjellegűek esetében a 4,6%-os megyei arányhoz képest a gimnáziumban 7,1-szeres felülreprezentáltságuk érzékelhető, a magyar nevéknél ez a 93,4%-os megyei arány mellett 0,8 alulreprezentáltsággal jelentkezik.

A családnév nemzeti jellegének feltérképezési célja az elitképzésben résztvevő magyar, német és egyéb nevék elkülönítése a társadalmi háttér vizsgálatához. Kérdésként merülhet fel ugyanis, hogy kimutatható-e összefüggés a gimnázium tanulójának névjellege, az illető személy felekezeti hovatartozása, apja/gyámja foglalkozása (társadalmi helyzete) között.

14. táblázat: A tanulók családnevének jellege és felekezeti megoszlásuk összevetése

A tanulók családnevének jellege	Felekezeti megoszlás								Összesen N=3761
	Római kat. N=2161	Izraeliták N=1297	Ágostai N=78	Reform. N=188	G.kel. N=16	Unit. N=6	Ism. N=15		
Magyar	1182 74%	207 12,%	37 2,3%	156 9,7%	(1)	(4)	(9)	1596 42,4 %	
Német	525 33,1%	1010 63,8%	31 1,9%	9 0,5%	(2)	(1)	(5)	1583 42,0 %	
Szláv	344 80,7%	51 11,9%	4 0,9%	16 3,7%	9 2,1%	(1)	(1)	426 11,3 %	
Egyéb	110 50,9%	29 18,5%	6 3,8%	7 4,4%	4 2,5%	(0)	(0)	156 4,1 %	

A táblázat alapján érzékelhető, hogy a tanulók vallás- és névjelleg szerinti megoszlása nagy szóródást mutat. (A nagyobb értékek az arányok érzékeltetése miatt %-ban is megjelennek, a kis számúak vagy a hiányzók inkább csak a tájékoztatás funkcióját töltik be.)

A gimnázium eleve katolikus jellegűnek indult, s az államosítás után is valójában az maradt. Azonban működése alatt a más vallásúak számára mindig biztosították a feltételeket vallásuk gyakorlására, oktatásukra. Előírták és ellenőrizték hitük gyakorlását, ugyanúgy, ahogy a római katolikus tanítványok esetében. A névkönyvek adatai szerint a magyar nevek között a katolikusok jelenléte volt a legnagyobb (74%), jóval több az izraeliták (12%) és a reformátusok (9,7%) arányánál. A német nevek között viszont az izraeliták aránya (63,8%) csaknem kétszerese volt a katolikusoknak (33,1%).

A szláv, ill. más nevek esetében is a katolikusok szerepeltek többségben.

A felekezetek oldaláról szemlélve az adatokat, érdekesség, hogy míg a katolikusok többsége magyar nevű (54,6%), a német nevű közöttük még feleannyi sem volt (24,8%), addig az izraelitáknál a németek álltak az élen (77,8%), a magyar nevek ennek alig ötödeként szerepeltek (15,9%). A reformátusok között ugyancsak ők fedezhetők fel nagyobb arányban (82,9%), német nevek alig mutatkoztak körükben (4,7%).

1867 után kiterjedően jelentkezett egy tendencia a névváltoztatásokkal kapcsolatban a német nevek csoportjában, a vizsgált időszak alatt 91 esetben (5,1%) jelezték a magyarosítás tényét a névkönyvekben. Ennek oka feltehetően az asszimiláció, a magyarosodás, a könnyebb boldogulás reményében keresendő. Csupán az esetek 10,9%-ában történt valódi névfordítás, jellemzően inkább egy felvett kitalált (esetleg egyező kezdőbetűs) név került bejegyzésre. Így lett pl. egy-egy Weiszből Boda vagy Oszlányi, Vidor, Vajda, Faragó, Bajóti, Barta, Berényi, ill. Grünbaumból Gonda, Schwarzból Halmos vagy Szántó, Goldsteinből Galamb, Weinbergerből Vadas, Róthból Rejtő, Deutschből Deák, Honigból Harta, Schönből Szőnyi, Löwensohnból Lukács, Látrányi vagy Lőke.

15. táblázat: A tanulók családnevének jellege és az apa/gondviselő foglalkozásának összefüggése

Az apa foglalkozása	A tanuló családnevének jellege				Össz.			
	Magyar	Német	Szláv	Egyéb				
Nagybirtokos, földbirtokos	(56)	(69)	(17)	(7)	149			
Gyáros, nagykereskedő	(9)	(9)	(3)	(3)	24			
Bérlő, magánzó, vállalkozó	(82)	(94)	(20)	(6)	202			
Szabadfoglalk. értelmiségi	148	9,2%	(118)	39	9,1%	(15)	320	
Felső- és középszintű tisztvis.	263	16,4%	180	11,3%	72	16,9%	(26)	541
Alsószintű tisztviselő	141	8,8%	(114)	39	9,1%	(15)	309	
Lelkész, rabbi, plébános	5	0,3%	(9)	(4)	(0)	18		
Tanár	(18)	(14)	(4)	(1)	37			
Tanító, kántor-tanító	118	7,3%	(86)	(27)	(9)	240		
Kisiparos, kézműves	182	11,5%	223	14%	47	11,0%	(17)	469
Keresk., kocsm., vendéglős	173	10,8%	407	25,7%	51	11,9%	(19)	650

Munkás, szakmunkás	203	12,7%	(113)	55	12,9%	(25)	396	
Szolgaszerepek	(59)		(49)	(10)		(2)	120	
Földműves, napszámos	(69)		(37)	(26)		(4)	136	
Egyéb (nyugdíjas, özvegy)	(9)		(4)	(0)		(1)	14	
Elhunyt	(32)		(23)	(6)		(3)	64	
Nincs jelezve	(29)		(34)	(6)		(3)	72	
Összesen	1596	42,4%	1583	42%	426	11,3%	(156)	3761

Az adatok alapján a tanulók családnevének jellege és a szülők foglalkozása közötti összefüggésként megállapítható, hogy a magyar nevűek között a felső- és középszintű tisztviselők aránya volt a legmagasabb (16,4%), ezt követte a munkásoké és szakmunkásoké (12,7%), majd az iparosoké (11,5%). Legkisebb számmal az egyházi személyiségként tevékenykedők szerepeltek (0,3%) közöttük. A német családnevű tanulók között a kereskedő, kocsmáros és vendéglős szülők jártak az élen (25,7%-kal), a kisiparosok, kézművesek aránya (14%) ez után következett. A 11,3%-os részvétellel szereplő szláv nevűek körében szintén a felső- és középszintű tisztviselők (16,9%) és a munkások (12,9%) jelenléte volt a legkiemelkedőbb, némileg alacsonyabb a kereskedők és vendéglősök (11,9%), valamint a az iparosok aránya ((11%).

A foglalkozások oldaláról szemlélve az arányokat, kitűnik, hogy míg a földbirtokosok (46,3%), az iparosok (47,5%) és a kereskedők között (62,6%) egyaránt a német nevűek szerepeltek többségben, addig a szabadfoglalkozású értelmiségiek (46,2 %), a tisztviselők (48,6%), velük hasonló arányban a tanárok (48,6%), a tanítók (49,1%), a földművesek (50,7%) és a munkások (51,2%) esetében a magyar nevűek.

16. táblázat: A tanulók családnevének jellege és a végzetek későbbi foglalkozása

A végzett diákok későbbi foglalkozása	A tanuló családnevének jellege				Össz.		
	Magyar	Német	Szláv	Egyéb			
Nagybirtokos, földbirtokos	(4)	(1)	(1)	(0)	6		
Gyáros, nagykereskedő	(2)	(4)	(0)	(0)	6		
Háztulajdonos, vállalkozó	(0)	(6)	(0)	(0)	6		
Szabadfoglalkozású értelmiségi	87	21,8%	125	34,1%	(18)	(7)	237
Felső- és középszintű tisztviselő	78	19,5%	63	17,2%	(19)	(5)	165
Alsós szintű tisztviselő	44	11%	29	7,9%	(9)	(2)	84
Lelkész, rabbi, plébános	(14)		(9)	(3)	(1)		27
Tanár	(24)		(15)	(6)	(1)		46
Tanító	(0)		(1)	(1)	(0)		2
Kisiparos, kézműves	(1)		(0)	(0)	(1)		2
Kereskedő, vendéglős	(0)		(4)	(1)	(0)		5
Elhunyt	(8)		(9)	(3)	(1)		21

Nincs jelezve	137	34,3%	100	27,3%	(26)	(1)	264
Összesen	399	45,8%	366	42%	(87)	(19)	871

Megállapítható, hogy a gimnázium befejező évfolyamáig, az érettségiig eljutó tanulók között a magyar családnevűek száma volt a legmagasabb (45,8%), őket követték, de csak csekély különbséggel a német nevűek (42%). Mindkét csoportból az ismert adatok alapján a legtöbben szabadfoglalkozású értelmiségiek, valamint tisztviselők lettek.

Ez az arány esetleg módosult volna, ha valamennyi végzett diák későbbi foglalkozását ismerjük, azonban 30,3%-uk további pályafutása a hiányos emlékkönyvi bejegyzések miatt nem ismeretes. (A későbbiekben megvizsgálom, hogy a különböző foglalkozású szülők gyermekei milyen mértékben követték apjuk példáját a pályaválasztás terén).

Összegzésként megállapítható, hogy a családnevek tekintetében az iskola diákjai közül a magyar nevűek főleg értelmiségi, hivatalnok és munkás foglalkozási csoportban levő katolikusok, a német nevűek pedig izraelita kereskedők és iparosok gyermekei voltak.

9.3. A rekrutáció felekezeti sajátosságai

A felekezeti megoszlás egy állami, de katolikus túlsúllyal jellemzett intézményben különleges szempontnak minősülhet. Fontosságát jelzi, hogy az adatbázis 97%-os információt tartalmaz ezen a téren, mivel a névkönyvekben csaknem mindig jelölték a tanulók vallására vonatkozó adatokat. A vizsgált évtizedek alatt a gimnázium teljes diáknépességének 57,4%-a volt katolikus, s 34,4%-a izraelita. Az arányok érzékeltetése miatt következzen a hazai lakosság legjelentősebb felekezeteinek megoszlása 1890-ből:⁵⁴

17. táblázat: A lakosság felekezeti megoszlása hazánkban 1890-ben

Felekezetek	Országos megoszlás	%	Somogyi megoszlás	%	Kaposvári megoszlás	%
Római katolikus	9.010.305	65,5	231.080	70,7	10.200	81,3
Református	2.603.381	18,9	66.835	20,4	1.142	9,1
Izraelita	911.227	6,6	12.002	3,6	2.180	17,3
Lakosság száma	13.749.603	100	326.835	100	12.544	100

A táblázat jól szemlélteti, hogy a legjelentősebb államalkotó vallás tagjaiként a római katolikusok dominálták a gimnáziumi felekezeti viszonyokat, a második legjelentősebb csoport az izraelita volt. Ha az országos megoszlást is vizsgáljuk, megállapítható, hogy az ország teljes lakossága körében a római katolikusok aránya 9,9-szeres volt az izraelitákhoz képest, Somogy megyében 19,25-szoros, Kaposváron 4,7-szeres, a kaposvári gimnáziumban viszont a

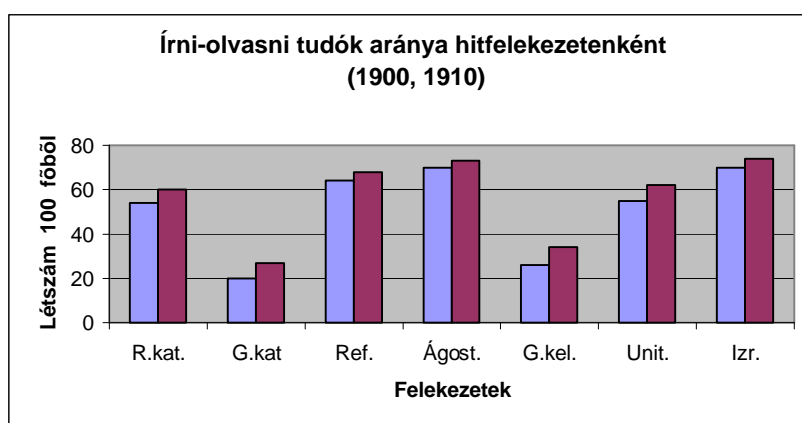
⁵⁴ Hanák Péter-Sándor Vilmos (1970) 223.

vizsgált időszakban mindössze 1,66-szoros. Tehát az adatok szerint megfigyelhető az izraelita diákok felülreprezentáltsága, mely az országos arányhoz képest 5,2-szeresen, a somogyihoz 9,5-szeresen, a kaposvári lakosságéhoz képest 1,98-szeresen jelentkezett.

Ez arra enged következtetni, hogy amikor az 1867-es emancipáció felnyitotta a zsidók előtt a szakmai tilalmaktól övezett pályákat (bár a teljes polgári egyenjogúsításra csak 1894-95-ben került sor), a középiskolázás vonzereje felértékelődött számukra.⁵⁵ Az izraelita szülők gimnáziumba küldték fiúgyermeküket, amennyiben ezt az anyagi helyzetük megengedte, jó befektetésnek tartották ezt az iskoláztatási formát. Esetükben a polgárosodás folyamata előbb indult meg és szélesebb rétegekre terjedt ki, s mivel polgárabb szakmában helyezkedtek többségükben el (ipar, kereskedelem, pénzügyek), előbb rendelkeztek vállalkozói szemlélettel, előbb álltak készen a modernizációra.⁵⁶ Az asszimilációt keresve nagyra értékelték a tudást és a tanulást, nem feltétlenül a kitűnőséget célozták meg, inkább az iskoláztatás tényét, a foglalkozási mobilitás lehetőségét.⁵⁷

Az egyes felekezetek művelődés iránti igényei és lehetőségei különbözőek voltak, ezt tükrözik az 1910-es népszámlálási adatok - már a 20. századi állapotokat jelezve - arra vonatkozóan, mekkora volt hitfelekezetenként az írni-olvasni tudók aránya (feltehetően az ő családi körülményeik mellett volt nagyobb lehetőség gyermekeik tanulásának támogatására).

10. ábra: Az írni-olvasni tudók aránya felekezetenként hazánkban 1900-ban és 1910-ben⁵⁸

Az adatok azt bizonyítják, hogy ilyen szempontból a legkiemelkedőbb felekezet az izraelita volt, ami tehát magyarázható híveinek foglalkozási viszonyaival (négy %-os országos arány).

⁵⁵ Erről bővebben: Béri Lichtner János (1995) 409. Felkai László (1998) 157.

⁵⁶ Bősze Sándor (2005) 272. Karády Viktor (1989): 95-135. (1990) 290. (1994) 45-70. (1997e) 272. (1997g) 324. (1998) 9-20. (2000a) 209-232. (2000c) 193-221. (2000f) 169-192. (2006) 190-217. és Katz, Jakob (2006) 31-39.

⁵⁷ Angelusz Róbert - Tardos Róbert (1998) 113-119.

⁵⁸ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. (1920) 88.

nyukkal szemben a kereskedelemben, hitel-életben dolgozóknak 49%-át adták), s azzal, hogy több volt közöttük a városlakó.

Alig maradtak le mögöttük az ágostaiak, s őket követték kis különbséggel a reformátusok. A római katolikusokat még az unitáriusok is megelőzték az írás-olvasás terén, ennek oka feltehetően szintén a foglalkozási viszonyokban keresendő, a katolikusok közül foglalkoztak a legkevesebben a kereskedelemmel (100 főből 33), míg jóval többen voltak találhatóak a nap-számosok között (100-ból 58 fő).⁵⁹

A vallással kapcsolatos bejegyzések esetében érdekes kérdés lehet, hogy hol születtek a különböző vallású tanulók, s jelentkezik-e változás a beiratkozásuk idején érvényes lakóhelyük vonatkozásában.

A születési helyek Kaposváron kívül Somogy vármegyére, ill. az egész országban 46 vármegyére vonatkoztak, de külföldivel is szép számmal találkozhatunk. A többség a környező megyékből származott, emellett jelentős a Fejér, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén és Horvátországban születettek száma is.

18. táblázat: A gimnáziumi tanulók felekezeti hovatartozásának és születési helyének megoszlása

A tanulók születési helye	Felekezeti megoszlás N= 3761								Össz.
	Római kat.	Izraelita	Ágost.	Ref.	G.kel.	Unit.	Ism.		
Somogy	917 42,4%	541 41,7%	(21)	(68)	(5)	(2)	(5)	1559	
Kaposvár	538 24,8%	367 28,2%	(21)	(41)	(0)	(0)	(3)	970	
Tolna	162 7,4%	145 11,2%	(7)	(16)	(1)	(1)	(3)	335	
Baranya	121 5,5%	(59)	(5)	(4)	(2)	(0)	(0)	191	
Pest-Pilis-Solt-Kisk	(76)	(35)	(0)	(14)	(0)	(0)	(1)	126	
Horvátország	(75)	(23)	(6)	(5)	(1)	(0)	(0)	110	
Zala	(41)	(20)	(2)	(1)	(0)	(0)	(0)	64	
Fejér	(27)	(14)	(5)	(5)	(0)	(1)	(1)	53	

Az adatok ismeretében megállapítható (a teljes diáknépesség ilyen vonatkozású adatai a 8. sz. mellékletben található), hogy a katolikus tanulók többsége Somogy megye megyeszékhelyen kívüli területeiről származott (42,4%) vagy kaposvári születésű volt (24,8%), de jócskán akadtak tolnaiak is (7,4%). Az izraeliták körében hasonló volt a helyzet, a somogyiak voltak többségben (41,7%), és őket követték a megyeszékhelyiek (28,2%). Az ágostaiak nagy része Kaposváron és Somogyban született, akárcsak a reformátusok, görögkeletiek. Az erdélyi unitáriusok csak kis számban származtak a Dunántúlról.

A diákok között a külföldi születésűek 1,1%-ban szerepeltek.

⁵⁹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. (1920) 175.

Az eddigi adatok számbavétele mellett adódik az újabb kérdés, hogy a lakóhelyi megoszlások más jellemzőket mutatnak-e. Hiszen a születési hely egy adott körülmény következménye, viszont a lakóhely megválasztása egy későbbi döntés eredménye lehet, mutathatja az adott csoport mobilitási hajlandóságát. (A valamennyi érintett lakóhelyet tartalmazó táblázat a 11. sz. mellékletben található).

19. táblázat: A tanulók felekezeti hovatartozása a legtöbb diákot delegáló lakóhelyek esetében

A tanulók lakóhelye	Felekezeti megoszlás								Összesen
	Római kat. N=2161	Izraelita N=1297	Ágostai N=78	Reform. N=188	G.kel. N=16	Unit. N=6	Ism. N=15		
Kaposvár	954 55,7%	607 35,4%	44 2,5 %	93 5,4%	(5)	(2)	(5)	1710 45,4%	
Somogy	832 60,6%	451 32,8%	(15)	60 43,7%	(5)	(2)	(7)	1372 36,4%	
Tolna	133 50,7%	106 40,4%	(8)	(11)	(1)	(2)	(1)	262 6,9%	
Baranya	(82)	(41)	(1)	(1)	(1)	(0)	(0)	126 3,3%	
Horvátország	(41)	(18)	(4)	(4)	(0)	(0)	(0)	(67)	
Pest-P.-S.-Kisk.	(20)	(13)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(33)	
Zala	(16)	(15)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(31)	
Fejér	(12)	(5)	(2)	(3)	(0)	(0)	(0)	(22)	

A diákság legnagyobb része kaposvári volt (45,4%), közülük 55,7% katolikus, 35,4% izraelita. A lakóhely szemszögéből nézve az adatokat a kaposvári katolikusok aránya (55,7%) tízszerese volt a reformátusokénak (5,4%). Ugyancsak jelentős volt a somogyi tanulók aránya (36,4%), akik között magasabb a katolikusok (60,6%), alacsonyabb a reformátusok (43,7%) és jóval kisebb az izraeliták részvétele (32,8%). A Tolna megyei gyermekek fele szintén katolikus volt, viszont az izraeliták aránya jelentősebb a somogyiakhoz képest (40,4%).

A felekezet oldaláról tekintve a jellemzőket, minden esetben a helybeliek voltak többségben: a legkisebb arányban a katolikusoknál (44,1%), őket követték az izraeliták (46,8%), a reformátusok (49,4%), majd legnagyobb mértékben az ágostaiak (56,4%).

A legjelentősebb felekezetek gimnáziumi reprezentáltságát tekintve:

20. táblázat: A különböző felekezetű és lakóhelyű diákok reprezentáltsága a gimnáziumban

A kaposvári lakosok felekezeti megoszlása N=12.544	A kaposvári gimnazisták felekezeti megoszlása	Reprezentáltság
Izraelita lakosok aránya 17,3%	Izraelita tanulók aránya 35,4%	2,04
R.katolikus lakosok aránya 81,3%	R. katolikus diákok aránya 55,7%	0,68
A somogyi lakosok felekezeti megoszlása N=326.835	A somogyi gimnazisták felekezeti megoszlása	Reprezentáltság
Izraelita lakosok aránya 3,6%	Izraelita diákok aránya 32,8%	9,1
R.katolikus lakosok aránya 70,7%	R.katolikus diákok aránya 60,6%	0,85

Az adatok jól mutatják, hogy az izraelita diákok jelenléte kiemelkedő az iskolában a lakóhely tekintetében is, a kaposváriak felülreprezentáltsága a helyi lakossági felekezeti arányhoz képest 2,04-szeres, a somogyiak körében pedig 9,1-szeres. A katolikusok ellenben alulreprezentáltak, a kaposváriak és a somogyiak esetében is közel hasonló mértékben (0,68- ill. 0,85).

Azt figyelembe véve, hogy a 3761 tanuló esetében a települések között egyénekenkénti oda-vissza költözések is előfordulhattak - mely jelen dolgozat keretei között nem követhető -, a szülők mobilitási hajlandóságára vonatkozó tendencia kimutatható. (A lakóhelyi megoszlásokat tartalmazó teljes táblázat a 19. sz. mellékletben található).

A vizsgált időszak alatt az összes diák közül 970-en születtek Kaposváron, de a gimnáziumba járáskor már 1710-en éltek ott, tehát a betelepülés csaknem megkétszerezte létszámukat, 76%-os volt a növekedés. A megyeszékhelyen kívül 1559-en születtek, viszont későbbi lakóhelye csupán 1372 diáknak volt ott, a csökkenés 12%-os.

Érzelhető, hogy a katolikusok között a Kaposvárra költözők száma nőtt, hiszen 538-an születtek itt, viszont később lakóhelyként 954-en tüntették fel, a növekedés 43,6%. A somogyi 917 születést követően közülük 832-en laktak a megyében a megyeszékhelyen kívül, mely csökkenés oka (9,2%) a városba vagy más vidékre irányuló mozgás lehetett.

Az izraelitáknál a 367 születést 607 kaposvári lakóhely követi, mely 65,3%-os bevándorlást jelez, ugyanakkor Somogyban a csökkenés 16,6%, tehát más területekről is érkeztek a megyeszékhelyre. Elsősorban az izraelita kereskedők és pénzemberek mind nagyobb számban koncentráltak a városokba, ebben főleg polgári mivoltuk játszotta a fő szerepet. A régi polgárság egyrészt foglya maradt a hagyományos kereskedelemnek és céhes rendszernek, másrészt a gazdasági, politikai és vallási egyenjogúsítás iránya segítette a zsidóság érvényesülési körét, a polgári szerepeknek megfelelő életvitel kialakítását.

Baranyában a létszámcsökkenés 32,2%-os volt, Fejér megyében 64,2%, Pest megyében 62,8%, Tolnában 26,8%, Zalában 25%, Horvátországban 21,7%-os, tehát átlagosan a hazai területeken élő diákok családja körében 37,9%-os volt a születési településről, általában nagyobb birtokközpontokból való elköltözésük aránya.

Az ágostai vallásúaknál a 21 kaposvári születést követően már 44-en laktak gimnazista korukban a városban (2,09-os a növekedés), a somogyiak aránya csökkent 28,6%-kal. A reformátusoknál a 41 kaposvári születési helyet 93 lakóhely követte (2,26-os növekedés), Somogy megyében 11,8%-os volt a csökkenésük.

A többi felekezetenél, ha kis mértékben is, szintén a megyeszékhelyre irányuló mozgás jelentkezett. A nem magyarországi lakóhelyű tanulók aránya 0,4% volt, mely adat többségében a külföldre került kereskedők, vasúti alkalmazottak gyermekeit jelentette.

Ha az információk hiányosságai miatt azt nem is tudjuk, hogy a születési helyükhöz képest elszármazók pontosan hova kerültek, a változások ténye a dualizmus kori nagyarányú mobilitást mutatja. A vándorlás, a területi és a társadalmi mobilitás, az asszimiláció a 19. századi polgárosodás alapvető folyamatait képviselték.⁶⁰

Ehhez kapcsolódóan a felekezeti megoszlások és a szülői foglalkozások aránya a következő:

21. táblázat: A felekezeti megoszlás és az apa/gyám foglalkozásának tágabb csoportosítású viszonyítása

Az apa/gyám foglalkozáscsoportjának tágabb kategóriája	Felekezeti megoszlás							Összesen	
	R.k.	Izr.	Ágost.	Ref.	G.kel.	Unit.	Ism.		
Földbirtokos, tulajdonos	207	147	8	13	1	0	1	377	10%
Értelmiségi	370	210	9	35	0	0	5	629	16,7%
Tisztviselő	547	209	27	64	10	4	3	864	22,9%
Kisip., kereskedő, vendéglős	583	599	21	40	3	0	3	1249	33,2%
Földműves, munkás	352	95	11	34	2	2	1	497	13,2%
Egyéb	4	0	0	1	0	0	0	5	0,1%
Nincs jelezve	98	37	2	1	0	0	2	140	3,7%
Összesen	2161	1297	78	188	16	6	15	3761	100%

A táblázat jól mutatja, hogy legnagyobb arányban az iparosok, kereskedők fiai jártak a gimnáziumba (33,2%). A nagyobb léptékű foglalkozás-csoportosítás is a római katolikusoknál a kereskedők-iparosok (26,9%), a felső-közép-alsósintű tisztviselők (25,3%) és az értelmiségiek (17,1%) többségét, az izraelitáknál szintén a kereskedők-iparosok (46,1%), a többi felekezetenél a tisztviselők elsőbbségét emeli ki.

Érdekes, hogy a reformátusok esetében (34%) milyen magas volt az iparosok-kereskedők (21,2%), az értelmiségiek (18,6%) és a földművesek-munkások (18%) aránya is.

A részletesebb felosztás jellemzői:

22. táblázat: A felekezeti megoszlás és az apa/gyám foglalkozásának összefüggése

Apa/gyám foglalkozási csoportja	Felekezeti megoszlás									
	R. kat.	Izraelita	Ágost.	Ref.	G.kel.	Unit.	Ism.	Össz.		
Nagybirtokos, földbirtokos	96	4,4%	47	3,6%	(2)	(4)	(0)	(0)	(0)	149
Gyáros, nagykereskedő	(14)		(6)		(1)	(3)	(0)	(0)	(0)	24
Bérlő, vállalkozó, magánzó	97	4,4%	93	7,1%	(5)	(5)	(1)	(0)	(1)	202

⁶⁰ A témáról bővebben írt Gunst Péter (1999) 236-261.

Szabadfoglalk. értelmiségi	184	8,5%	120	9,2%	(4)	(8)	(0)	(0)	(4)	320
Felső- és középszintű tisztv.	341	15,7%	123	9,4%	(17)	(47)	(6)	(4)	(3)	541
Alsószintű tisztviselő	184	8,5%	(91)	(13)	(16)	(4)	(1)	(0)		309
Plébános, lelkész, rabbi	(6)		(7)	(1)	(4)	(0)	(0)	(0)		18
Tanár	(20)		(12)	(0)	(5)	(0)	(0)	(0)		37
Tanító, kántor-tanító	152	7%	69	5,3%	(3)	(15)	(0)	(0)	(1)	240
Kisiparos, kézműves	268	12,4%	165	12,7%	(11)	(23)	(0)	(0)	(2)	469
Keresk., kocsm., vendégl	219	10,1%	398	30,6%	(11)	(18)	(3)	(0)	(1)	650
Munkás, szakmunkás	289	13,3%	(75)	(7)	(23)	(2)	(0)	(0)		396
Szolgaszerepek	(78)		(34)	(1)	(6)	(0)	(0)	(1)		120
Földműves, napszámos	109	5%	(17)	(0)	(9)	(0)	(1)	(0)		136
Egyéb (nyugdíjas, özvegy.)	(10)		(2)	(1)	(1)	(0)	(0)	(0)		14
Elhunyt	(46)		(16)	(1)	(1)	(0)	(0)	(0)		64
Nincs jelezve	(48)		(22)	(0)	(0)	(0)	(0)	(2)		72
Összesen	2161		1297		78	188	16	6	15	3761

Az adatok szerint a római katolikus apák többségét a felső- és középszintű tisztviselők tették ki (15,7%), akik az alsóbb szintűekkel együtt (8,5%) már csaknem a felekezet negyedét jelentették. Ugyancsak jelentős volt a katolikus munkások, szakmunkások (13,3%) és az iparosok, kézművesek (12,4%) aránya. Az izraeliták között kiugró a kereskedők, vendéglősök (30,6%) részvétele. Az ágostai és református, unitárius szülők nagy részét egyaránt a tisztviselők alkották.

Ha a foglalkozások oldaláról közelítjük az arányokat, a földbirtokosok jelentős része (64,4%) katolikus volt, akárcsak a felső- és közép-, valamint az alsószintű tisztviselők (63 - 59,5%), a szabadfoglalkozású értelmiségiek (57,5%), a tanítók (57,1%), és a földművesek, napszámosok esetében (80,1%). Ezzel szemben a bérlőket, vállalkozókat és magánzókat illetően alig van különbség köztük és az izraeliták aránya között (48 - 46%). A kereskedők, vendéglősök körében viszont egyértelműen kimagaslik az izraelita részvétel (61,2%).

23. táblázat: A diákok felekezeti megoszlása a gimnázium elvégzésének és a kimaradásoknak bontásával

Felekezeti megoszlás	Összes N=3761	Végzett N=871	Kimaradt N=2890	Kimaradt (%)
Római katolikus	2161 57,4%	447 20,6%	1714	79,4%
Izraelita	1297 34,4%	347 26,8%	950	73,2%
Református	188 4,9%	50 1,3%	138	73,4%
Ágostai hitvallású	78 2%	16 0,4%	62	79,4%
Görögkeleti	16 0,4%	4 0,1%	12	75,0%
Unitárius	6 0,1%	(0)	6	100,0%
Ismeretlen	18 0,4%	10 0,2%	8	44,4%

Láthatóan a gimnáziumban meglehetősen magas volt a kimaradások aránya, a beiratkozottaknak kevesebb, mint negyede (23,1%) jutott el a végbizonyítványig. Természetesen nem mindenki ezt a célt tűzte ki magának, de igen figyelemre méltó, hogy vajon kik voltak a végzősök.

Igen sajátos jellemző, hogy a katolikus többségű gimnáziumban legnagyobb arányban az izraeliták jutottak el a befejező osztályig! Az intézetben az eddigi megállapítás szerint is a katolikus diákok természetesen magas száma mellett a legfeltűnőbb az izraeliták jelentős részvétele volt. Bár nemcsak a város vagy a megye, hanem távolabbi vidékek lakóiról is van szó, számuk felülreprezentált a városra jellemző arányukhoz képest is, mely 17%-os a századforduló előtt, míg az iskolai arányuk 34,4%-os volt.

Az iskola történetében előfordult olyan tanév is, pl. az 1879/80-as, amikor a beiratkozott 224 tanulóból 122 (54%) izraelita volt, számuk növekedése összefüggésbe hozható a város kapitalizálódásával.

A protestánsok létszáma sem volt arányban a város vagy a megye vallási megoszlásával. Esetükben ellenkező az előjel, számuk alacsony volta valószínűleg annak a következménye, hogy a protestáns szülők szívesebben adták gyermekeiket a csurgói református gimnáziumba.

Meglehetősen nagy arányban a római katolikusok (79,4%) és az ágostai hitvallásúak (ugyancsak 79,4%) hagyták abba a végzés előtt tanulmányaikat, őket követték a görögkeletiek (75%), a reformátusok (73,4%), s legkisebb mértékben az izraeliták (73,2%). Az unitáriusok teljes egészében kimaradtak a végbizonyítvány megszerzése előtt.

A katolikusok és izraeliták közül nagyobb arányban tehát az utóbbiak végeztek, őket jobban motiválhatta az iskolázás révén elérhető mobilitás lehetősége. A katolikus diákok a gimnáziumtól talán inkább meglevő kulturális tőkájük megerősítését várták, az izraeliták viszont szülőjüknél magasabb képzettségi szint elérésére, korábbi társadalmi hátrányaik kompenzálására törekedhettek.⁶¹

Azon diákok száma mellett, akik egynéhány évfolyam elvégzésével már megtalálták számításukat későbbi foglalkozásukkal kapcsolatban, igen fontos azoké is, akik végül eljutottak az érettségi megszerzéséig, a továbbtanulás lehetőségéig.

⁶¹ Gonda László (1992) 389. Gyáni Gábor (1977) 266-278 és Hanák Péter (1974) 513-536. (2006) 167-189.

24. táblázat: A gimnáziumba beiratkozottak és a végzők aránya

Tanév	Az 1. évfolyamra beiratkozottak száma N=2983	A 6. évfolyamig eljutottak N=1115	Az érettségiig eljutottak N=737	Az érettségiig eljutottak %-os aránya
1878/79	69	26	11	15,9
1879/80	66	30	19	28,7
1880/81	61	27	13	21,3
1881/82	67	31	14	20,8
1882/83	62	26	11	17,7
1883/84	60	19	11	18,3
1884/85	64	28	12	18,7
1885/86	60	31	14	23,3
1886/87	59	22	14	23,7
1887/88	64	27	14	21,8
1888/89	63	29	14	22,2
1889/90	64	28	23	35,9
1890/91	63	32	16	25,3
1891/92	74	33	19	25,6
1892/93	77	39	31	40,2
1893/94	98	45	36	36,7
1894/95	99	50	37	37,3
1895/96	89	34	31	34,8
1896/97	100	52	30	30,0
1897/98	108	43	29	26,8
1898/99	106	37	30	28,3
1899/1900	138	59	30	21,7
1900/01	102	33	25	24,5
1901/02	122	35	25	20,4
1902/03	127	43	28	22,0
1903/04	89	43	36	40,4
1904/05	119	56	36	30,2
1905/06	239	43	27	11,2
1906/07	93	29	20	21,5
1907/08	103	28	26	25,2
1908/09	104	19	19	18,2
1909/10	76	15	14	18,4
1910/11	98	23	22	22,4

Az első érettségi vizsgákat az 1885/86-os tanévben tették a gimnáziumban. A táblázat szerint az első osztályba beiratkozottaknak csak töredéke jutott el odáig, bár ezt a számot természetesen kiegészítették a később átiratkozók. Az elsőben nyilvántartottak nagy része már az első években elmaradt, ami azt mutatja, hogy gyengébb előképzettségük miatt a harmadik és negyedik osztály anyagával sokan nem is próbáltak megküzdeni. Bár volt olyan évfolyam, ahol az együtt kezdők 40,4%-a eljutott az érettségiig, olyan is akadt, ahol csupán 11,2% maradt bent a záró évfolyamig.

A vizsgált négy évtized alatt 33 évfolyamon érettségiztek, az összes elsős közül átlagosan csupán 25,1% jutott el a nyolcadik osztály befejezéséig. Ha elfogadjuk az 1912-es gimnáziumi emlékkönyv azon megállapítását, miszerint a tapasztalat alapján ahány növendék érkezik a későbbi évfolyamokon, kb. ugyanannyian távoznak el, megállapíthatjuk, hogy a beiratkozottaknak valóban kb. a negyede jutott el az érettségi vizsgálatokig.

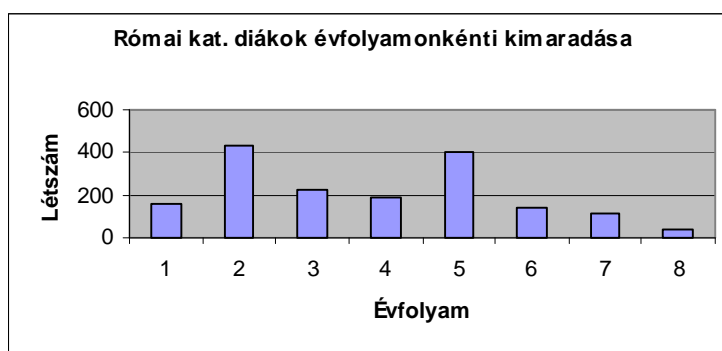
25. táblázat: A tanulók felekezeti megoszlása és a kimaradási évfolyam összefüggése

Felekezeti megoszlás	A kimaradás évfolyama									Összesen		
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.				
Római kat.	(164)	428	24,9%	(228)	(192)	407	23,7%	(140)	(117)	(38)	1714	59,3%
Izraelita	(106)	249	26,2%	(149)	(99)	173	18,2%	(84)	(54)	(36)	950	32,8%
Református	(12)	27	19,5%	(24)	(16)	29	21%	(13)	(13)	(4)	138	4,7%
Ágostai	(2)	15	24,1%	(8)	(7)	19	30,6%	(7)	(3)	(1)	62	2,1%
Görögkeleti	(1)	(3)	(2)	(0)	(2)	(0)	(0)	(3)	(1)	(12)		
Unitárius	(0)	(3)	(2)	(0)	(0)	(1)	(0)	(0)	(0)	(6)		
Ismeretlen	(1)	(1)	(2)	(1)	(0)	(2)	(0)	(1)	(1)	(8)		
Összesen	286	726		415	315	630	247	190	81	2890	100%	
	9,8%	25,1%	14,3%	10,8%	21,7%	8,5%	6,5%	2,8%				

Szembetűnő, hogy a jellemző értékek valamennyi felekezet esetében kiemelkedően azonos évfolyamokra fókuszáltak. A másodikról a diákok 25,1%, az ötödikről 21,7%-a távozott. Felmerül a kérdés, hogy miért éppen ezeknél az évfolyamoknál jelentkezett ilyen magas számban a diákok kimaradása.

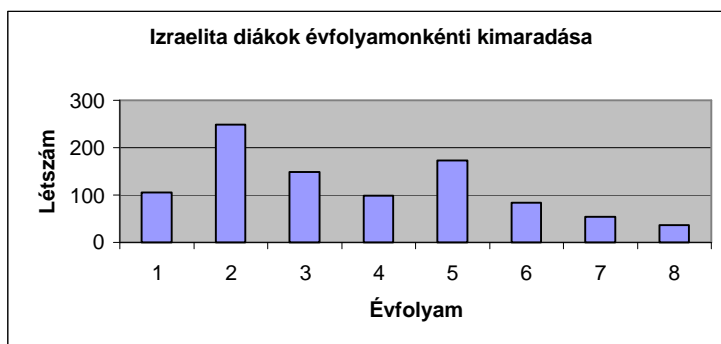
Tekintsük meg először a két legjelentősebb létszámmal szereplő felekezet diákjainak kimaradási tendenciáját:

11. ábra: A római katolikus tanulók kimaradási aránya

Érzékelhetően a második és az ötödik évfolyamról távoztak a legtöbben közülük.

12. ábra: Az izraelita tanulók kimaradási aránya

Eszerint az izraeliták körében hasonló volt a helyzet, bár másodikból többen, ötödikből viszont kevesebben maradtak ki a katolikusokhoz képest, de a többi évfolyamról lemorzsolódók aránya is tendenciájában azonos. Mi lehetett az oka ennek a megfontolásnak?

Ebben az időben az „oktatási piac” inkább kínálati, mint keresleti jellegű volt, ezért óvatosan kell bánni az iskoláztatási elképzelések tudatosságának feltételezésével. A kimaradók nagy száma azonban azt mutatja, hogy az elitiskola publikumának jó része valószínűleg nem hosszú tanulmányokra készült, hanem az alsóbb, grammatikai osztályok, esetleg még rövidebb szakasz elvégzése volt az elképzelésük. Tehát nem csupán a tanulmányi vagy gazdasági nehézségek miatti kényszer miatt távoztak valamelyik évfolyamról, lehetséges a szándékosság miatt, hogy valójában csak az 1-2. vagy a 4-6. osztályig kívántak eljutni. (A távozások mellett legalább olyan jelentőségű volt a már említett módon a későbbi évfolyamokba érkezés, az egyszerű átiratkozások mellett pl. a polgáriból való belépés az ötödik osztályba, így nemcsak kimaradásokról, hanem átjárásokról is beszélhetünk.) Bár a latint tanító gimnázium elvégzése biztosította a felsőfokon való továbbtanulást, az alsóbb éves tanulmányok fontos szerepet játszottak a társadalmi pozíciók megőrzésében, újak megszerzésében. (Hat elemi volt a mindennapi tankötelezettségi határ, ami két gimnáziumot jelentett). Az első négy vagy hat osztály elvégzése már formális jogosítványt jelentett a közhivatalok vagy más közületi apparátus (posta, vasút) alacsonyabb szintjein történő elhelyezkedéshez, kishivatalnoki állások betöltéséhez. A középfokú oktatás elitoktatás volt ugyan, de társadalmi szempontból nyitott, nem érvényesült benne rendi előjogokon alapuló szelekció. Ilyen értelemben biztosította az iskolai érdemeken alapuló mobilitás lehetőségét. A „lemorzsolódás” tehát eszerint ebben a korszakban nem tekinthető tanulmányi eredménytelenségnek, hiszen a gimnáziumi képzés révén egyszerre több cél is megvalósulhatott. Megdöbbentő viszont az adat, mely szerint a diákok összlétszámának csaknem a fele elhagyta a gimnáziumot a negyedik osztály utáni időszakig. (3761 tanulóból 1742 [46,3%] távozott addigra.) Ez a megállapítás összhangban van Mazsu János kutatási eredményeivel, aki országosan vizsgálta a gimnáziumot

végzetek pályaválasztását, s megállapította, hogy pl. az 1884-ben beiratkozott 7.338 elsős közül csak 2.098 jutott el nyolcadikig, a 4. és 5. osztály között törésvonal húzódott, jelezve az alsóbb és felsőbb évfolyamok funkcióinak különbségét.⁶² Karády Viktor szerint ugyan csak sok diákot, főleg a parasztság és kispolgárság gyermekeit csak „az első négy, illetve hat osztályig járatták latint tanulni”, mert az így szerzett képesítés már elegendő volt a közhivatalokban, kishivatalnoki állásokban való elhelyezkedéshez.⁶³

Ez az évfolyam eszerint egy szocializációs határvonalat jelölt, ekkor döntést kellett hoznia a tanulónak és családjának: bent marad-e az „úriemberség” státusára jogosító végbizonyítvány megszerzéséig a gimnáziumban. A gimnázium alsóbb osztályai tehát valójában egy alacsonyabb oktatási intézmény feladatát látták el, a társadalmi igényeknek megfelelően. A diáklétszám egy széles alapú és keskeny csúcsú piramist alkotott. Különösen tehát a római katolikusok esetében figyelhető meg az a jelenség, hogy egyrészt a második osztályból távoztak tömegesen, s ugyanígy az ötödik évfolyamról. Ezután már csak 20,6%-uk található az intézet diákjai között. Az izraelitáknál ugyancsak a második évfolyam volt a választóvíz, valamint szintén az ötödiknél jelentkezett egy kisebb hullám, de 26,8% eljutott a végzős évfolyamig. Közülük tehát a katolikusokhoz képest többen maradtak a végzésig - ezt azzal lehet magyarázni, hogy a zsidó diákok jobb anyagi körülmények között élő családokból származtak (az emancipációs nyitás után fizetőképességük okán képesek voltak nagyobb kiadások vállalására is, amint ezt a későbbi adatok között a kisebb tandíjmentességi arányuk is mutatja). Emellett feltételezhetően a zsidó szülők készek voltak többet áldozni gyermekük iskoláztatására, valamint tanulási képességeik jobb eredményekhez segítették őket.

Érdeemes megvizsgálni az izraelita és katolikus szülők legjelentősebb foglalkozási összetételét a végzettség elérése szempontjából.

26. ábra: A katolikusok és izraeliták szülői foglalkozás szerinti végzettség-elérési jellemzői

Római katolikusok				Izraeliták			
Apa foglalk.	Diáklétszám	Végzett	%	Apa foglalk.	Diáklétszám	Végzett	%
Földbirtokos	96	20	20,8	Földbirtokos	47	10	21,2
Szabadfogl. ért.	184	51	27,7	Szabadfogl. ért.	120	35	29,1
Tisztviselő	525	32	6	Tisztviselő	214	32	14,9
Iparos	268	50	18,6	Iparos	165	52	31,5
Kereskedő	219	11	5	Kereskedő	398	164	41,2
Munkás	289	64	22,1	Munkás	75	10	13,3
Földműves	109	26	23,8	Földműves	17	2	11,7

⁶² Mazsu János (1980) 296. Andor Eszter (1997) 367-398.

⁶³ Karády Viktor (1997) 135.

Az adatokból kitűnik, hogy az alsóbb rétegek eredményeit kivéve kimutatható az izraeliták tanulmányi sikeressége, egyes csoportoknál többszöröse a végzetek aránya a katolikusokénak (pl. tisztviselőknél kétszeres, kereskedőknél nyolcszoros). Mindez a végzettség elérésének társadalmi csoporttól való függőségét is igazolja, s illeszkedik Karády Viktor megállapításaihoz, miszerint az izraeliták tanulmányi eredményessége egyrészt asszimilációs beruházásaiknak, a kulturális tőke iránti igényük nagyobb mértékének következménye (abban az értelmezésben, melyben az asszimiláció kreatív módon sorsépítő magatartást jelent, s az iskolai kitűnőség megvalósítása társadalomtörténeti funkciót nyer),⁶⁴ másrészt vallási intellektualizmusuknak közvetett hatása. Ugyanis vallástanulásuk bibliai tételek és vallási törvények kommentárjainak vitáin, szóbeli és írásbeli értelmezésein alapult, s ez tanulási sikereiket segítette. Ugyanígy kedvező lehetett a szóbeli kifejezés szerepe a zsidó családi nevelésben, ahol a gyermekek számára szabadságot biztosítottak arra, hogy megfogalmazzák gondolataikat, kifejezzék érzelmeiket. Ez a felnőttek és gyermekek közti intenzív kommunikáció nem volt jellemző a keresztény családok körében, ahol az atyai tekintély uralta a megnyilvánulásokat. Így feltételezhető, hogy a szóbeli szabadság és a nyílt viták hagyománya is hozzájárult az izraelita diákok tanulmányi érvényesüléséhez.⁶⁵

A pontos lemorzsolódási arányok e legjelentősebb gimnáziumi felekezetek között a következőképpen alakultak:

27. táblázat: A felekezetek képviselőinek évfolyamonkénti kimaradási aránya (%)

Felekezet	Kimaradási évfolyam								Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Római kat.	9,5	24,9	13,3	11,2	23,7	8,1	6,8	2,2	1714
Izraelita	11,1	26,2	15,6	10,4	18,2	8,8	5,6	3,7	950

Eszerint katolikusok 24,9%-a második osztályból, míg 23,7%-a a ötödikből maradt ki.

Ezután hirtelen csaknem negyedére csökkent a kiáramlók aránya, s az utolsó évfolyamról már alig távoztak (2,2%). Az izraeliták is a két említett évfolyamról maradtak ki leginkább, de különbség tapasztalható ennek mértékében. Arányuk elsőben 1,6%-kal, másodikban 1,3%-kal több a katolikusokéhoz képest, ötödikben viszont 5,5%-kal kevesebb. Nyolcadikban kissé többen távoztak közülük a katolikusokhoz képest, 1,5%-os volt a különbség.

Viszont ha az egyes évfolyamok oldaláról tekintjük meg a részletes kimaradási arányt a két felekezet között, a következőket tapasztaljuk:

⁶⁴ Karády Viktor i.m. 139.

⁶⁵ Karády Viktor i.m. 126.

28. táblázat: Az évfolyamonkénti kimaradási arány felekezetenként (%)

Kimaradási évfolyam	Felekezet			Összesen	Kimaradási évfolyam	Felekezet		
	R. kat.	Izr.				R. kat.	Izr.	
1.	57,3	37,0		286	5.	64,6	27,4	630
2.	58,9	34,2		726	6.	56,6	34,0	247
3.	54,9	35,9		415	7.	61,5	28,4	190
4.	60,9	31,4		315	8.	46,9	44,4	81

Eszerint az összes elsős kimaradó közül 57,3% volt katolikus, az izraeliták viszont 20%-kal kevesebben voltak. Valamennyi évfolyamon jelentős különbségek fedezhetők fel a két felekezet tagjai között a távozást illetően, a katolikusokhoz képest negyedik évfolyamon feleannyi, ötödikben és hetedikben kevesebb, mint fele volt a lemorzsolódóknak izraelita.

Nyolcadikban volt viszont kiegyenlítettebb lett a távozások mértéke.

A többi felekezetet illetően az ágostai hitvallásúak és reformátusok esetében szintén a negyedik év utáni nagyobb távozási arány volt a jellemző. A görögkeletiek, unitáriusok csekély létszámuk mellett a lemorzsolódásukat illetően változatosabb képet mutattak.

A befejezésig, az érettségiig vezető tanulás az olyan rétegek gyermekei számára volt hasznos, akik felsőfokú tanulmányok elvégzésére készültek, hiszen ez volt a gimnáziumi tanulmányok fő funkciója. Viszont az iskola néhány évfolyamának elvégzése azt is lehetővé tette a kereskedő és iparos családok fiai számára, hogy rendi és lakóhelyi kötöttségeikből kilépve szándékaik és képességeik függvényében élhessenek új lehetőségeikkel.

29. táblázat: A tanulók felekezeti megoszlása és a kimaradások oka

Felekezeti megoszlás	A kimaradás oka								Össz.
	Betegs.	Bev.	Elhunyt	Elkölt.	Fegy.	Fiz.képt.	Tan.er.	Ism.	
Római kat.	8	2	12	2	13	1	6	1670	1714
Izraelita	6	0	8	1	7	5	2	921	950
Református	0	0	1	0	1	0	0	136	138
Ágostai	0	0	0	0	0	0	0	62	62
Görögkelet	0	0	0	0	0	0	0	12	12
Unitárius	0	0	0	0	0	0	0	6	6
Ismeretlen	0	0	1	0	0	0	1	6	8
Összesen	14	2	22	3	21	6	9	2813	2890

Érdekes lenne megtudni, hogy a lemorzsolódók milyen valódi ok miatt szánták el magukat a kimaradásra – önszántukból, esetleg valamilyen családi, ill. külső kényszerítő körülmény hatására. Sajnos a névkönyvek a bejegyzések túlnyomó többségében nem fedték fel a távozás okát, csak különleges körülmények esetén olvashatunk utalásokat. Mivel a kimaradások 97,3%-ánál nincs semmiféle bejegyzés, feltételezhetjük, hogy az osztályfőnökök számára a

leggyakoribb és legmegszokottabb megoldásról volt szó: a szülő döntéséről, melynek lehetett oka az elképzeléseknek nem megfelelő tanulmányi színvonal, vagy az addigi évfolyamok elvégzésével való meglegedettség.

A 2890 kimaradásból mindössze 77 esetében (2,7%) volt közlés a pontos okról.

A kifejezetten gyenge tanulmányi eredmény miatti testületi eltanácsolás kilenc alkalommal szerepelt (0,3%), ebből hatan katolikusok voltak. Betegség 14 esetben (0,4%) fordult elő, nyolc katolikus és hat izraelita tanulónál. A 41 év alatt 22 diák (0,7%), 12 katolikus, nyolc izraelita, egy református és egy ismeretlen vallású tanuló hunyt el betegség (leggyakrabban járvány) vagy baleset következtében. Az elköltözés miatti távozás nem volt számottevő, annál inkább a fegyelmi vétség miatti eltávolítás, mely 21 tanulónál fordult elő (0,7%), 13 katolikus, hét izraelita és egy református esetében. Néhányszor feltüntették a konkrét okot is: szerepelt botránys viselkedés, makacsság, rendbontás, erkölcstelenség, két diáknál eltulajdonítás, kettőnél álkulccsal való behatolás az iskolaépületbe az érettségi tételek megszerzéséért, hat ízben a rossz magaviselet. A fizetéseképtelenség miatti, főleg az 1-2. osztályokból történt távozás hat tanulónál fordult elő (0,2%), ebből öt volt izraelita és egy katolikus. Bár felvetődik ilyenkor a tandíjmentesség kérdése (pl. elhunyt apa esetében, ill. szatócs, földműves családjának vélhető anyagi helyzete miatt), valószínűleg a diákok gyenge tanulmányi eredménye nem tette ezt lehetővé. A kimaradók említése után a gimnáziumot elvégzők számát érdemes kihangsúlyozni, hiszen 871 tanuló, a beiratkozottak 23,1%-a sikeresen fejezte be tanulmányait, sőt, 1885-től kezdve érettségi vizsgát tettek. Valójában a nagymértékű lemorzsolódás miatt a végzősök kisebb száma adta a vég- és érettségi bizonyítványok valódi értékét. A végzetek későbbi foglalkozás-választása a következőképpen alakult:

30. táblázat: A végzett diákok felekezet szerinti megoszlása és későbbi foglalkozása

A végzett diákok későbbi foglalkozása	Felekezet szerinti megoszlás						Összesen
	Róm.k	Izr.	Ágost.	Ref.	G.kel.	Ism.	
Nagybirtokos, földbirtokos	4	2	0	0	0	0	6
Gyáros, nagykereskedő	1	4	0	0	0	1	6
Háztulajdonos, bérlő, vállalkozó	1	5	0	0	0	0	6
Szabadfoglalkozású értelmiségi	77	144	1	9	3	3	237 27,2%
Felső- és középszintű tisztviselő	114	34	4	11	0	2	165 18,9%
Alsósintű tisztviselő	49	24	3	7	0	1	84 9,6%
Lelkész, rabbi, plébános	23	1	0	3	0	0	27
Tanár	28	14	1	2	0	1	46
Tanító	1	1	0	0	0	0	2
Kisiparos, kézműves	1	1	0	0	0	0	2
Kereskedő, vendéglős	1	4	0	0	0	0	5

Elhunyt	13	7	0	1	0	0	21
Nincs jelezve	145	103	7	18	1	2	276
Összesen	445	344	16	51	4	10	871

Az összes végzős 51%-a római katolikus, 39,4%-a izraelita volt. Előbbiek többsége valamilyen szintű tisztviselő (36,6%), vagy szabadfoglalkozású értelmiségi (17,3%) lett. Az izraeliták esetében éppen fordított volt a sorrend, többségük (41,8%) értelmiségi szabadfoglalkozást választott és mindössze 16,8% lett tisztviselő. A megállapítás egyezik azzal a véleményvel, mely szerint a gimnázium az állami és vármegyei köztisztviselői réteg és egyes magas presztízsű értelmiségi pályák meglehetősen zártkörű, ill. a modernnek számító értelmiségi (orvosi-ügyvédi-pénzügyi-kereskedelmi) pályák munkaerőpótlását biztosította. E vonatkozásban meg kell említeni Karády Viktornak a zsidóság „túliskoláztatásával” foglalkozó kutatásait, ill. Nagy Péter Tibor történetstatisztikai és történetpszichológiai vizsgálatait.⁶⁶

A többi felekezet aránya csekély hozzájuk viszonyítva, a reformátusoké 5,8%, az ágostaiaké 1,8%-os. Az érettségit követően 21 diák hunyt el felsőfokú tanulmányai végzése közben, közülük kilencen joghallgatóként, öten orvostanhallgatóként. A végbizonyítvány megszerzése ellenére sem mindenki tanult tovább, így a rendelkezésre álló adatok szerint a végzetek 10,4%-a biztosan nem jutott el felsőoktatási intézménybe. Ők így alsószintű hivatalnokként (9,6%), vagy kereskedőként, iparosként dolgoztak. Apjuk kevés kivétellel (két orvos, két ügyvéd, és három földbirtokos - 0,8%) az alsóbb rétegek közé tartozott.

9. 4. A tandíjmentesség vizsgálata

A tandíjmentesség kérdése sok tanulónál azt a problémát vetette fel, hogy az anyagi feltételek szempontjából egyáltalán lesz-e esélyük a gimnázium elvégzésére.⁶⁷ A mentességre nem mindenki számíthatott annak korlátozott lehetősége, valamint saját képességei, tehát tanulmányi eredménye miatt. A feltételek nem voltak nagyon szigorúak, mégis sokan kényserültek kimaradásra a kedvezményezetttek köréből. A mentesek aránya 20%-os lehetett, ezen felül az iskola tanárainak fiai kaptak még lehetőséget a kedvezményre. Ehhez kapcsolódóan meg kell említeni azt a korabeli véleményt, mely szerint a tandíjkedvezmény nem elsősorban a rászoruló szegényeken, hanem főleg az állami oktatáspolitikai által preferált tanárság gyermekein segített, ezáltal alig bővítve a műveltek szűk körét.⁶⁸

⁶⁶ Kelemen Elemér (2005) 118.

⁶⁷ Sasfi Csaba (1998) 133-157.

⁶⁸ Bánki Horváth Mihály (1997) 295.

A kaposvári helyzetet illetően mindenesetre a tanárság gyermekei a végzettségi ranglistán a tanítók fiait követve valóban az előkelő második helyen szerepeltek.

A tanulók aktuális lakóhelye szerint a tandíjmentességet illetően a következő kép alakult ki:

31. táblázat: A diákok lakóhelyének és tandíjmentességének megoszlása

Lakóhely	Tandíjment.		Fizetősök		Össz.	Lakóhely	Tandíjment.		Fizetősök		Össz.
	N=881		N=2880				N=881		N=2880		
Somogy	292	33,1%	1080	1372		Kaposvár	428	48,5%	1282	1710	
Tolna	39	4,4%	223	262		Baranya	30	3,4%	96	126	
Horvátorsz.	31		36	67		Pest-P.-S.-Kk.	6		27	33	
Zala	5		26	31		Fejér	5		17	22	
Veszprém	6		10	16		Vas	3		9	12	
Bars	6		6	12		Sopron	2		6	8	
Komárom	2		6	8		Borsod	2		6	8	
Trencsén	5		2	7		Morvaország	3		3	6	
Nógrád	1		4	5		Heves	0		4	4	
Bosznia	1		3	4		Máramaros	1		2	3	
Bács-Bodrog	1		3	4		Nyitra	2		2	4	
Szlavónia	1		2	3		Zólyom	3		0	3	
Hercegovina	0		3	3		Szeben	0		3	3	
Abauj-Torna	0		3	3		Pozsony	0		2	2	
Kolozs	0		2	2		Szepes	2		0	2	
Arad	0		2	2		Krassó-Sz.	0		2	2	
Stájerország	0		2	2		Zemplén	0		2	2	
Bereg	0		2	2		Brassó	1		1	2	
Hajdú	1		0	1		Torontál	1		0	1	
Bihar	1		0	1		Győr	0		1	1	

A táblázat egyértelműen mutatja, hogy legnagyobb arányban a kaposváriak (48,5%) és a somogyiak (33,1%) részesültek a kedvezményekben, együttesen 81,6%-ot tettek ki. Kaposvári gimnázium lévén a helybelieket és környékbelleket támogatták elsősorban. Érdekes módon a tolnaiak már sokkal kevesebben voltak (4,4%), a baranyai (3,4%) tandíjmentesek mértéke pedig kisebb volt még a horvátország-beliekénél is (3,5%). A többi megyében, a távoli területeken élők nagyon csekély mértékben részesültek a kedvezményből.

32. táblázat: A tandíjmentes tanulók felekezeti szerinti megoszlása

Felekezeti megoszlás	Tandíjmentesek		Fizetősök		Össz.
Római katolikus	539	24,9%	1622	2161	
Izraelita	269	20,7%	1028	1297	
Református	53	28,1%	135	188	
Ágostai	(17)		61	78	
Görögkeleti	(3)		13	16	

Unitárius	(0)	6	6	
Ismeretlen	(0)	15	15	
Összesen	881	100%	2880	3761

A névkönyvek adatai szerint a katolikusok 24,9%-a, az izraeliták 20,7%-a, a reformátusok 28,1%-a kapott kedvezőtlenebb anyagi helyzete és jobb tanulmányi eredménye miatt tandíjmentességet. A többi felekezetenél nagyon kevés volt a kedvezményt kapottak száma, az unitáriusok közül senki sem részesült benne. Ez a helyzet, ez a szám évfolyamonként természetesen az elért osztályzatok függvényében megváltozhatott. Feltételezhetnénk, hogy némi motiváló erővel bírt, amikor valaki a gimnáziumba kerülésekor anyagi feltételei következtében tandíjmentességben részesült, ez az előlegezett bizalom talán serkentette a jobb tanulmányi eredmény elérésére. (Ezt a kérdést a mentesség és a végbizonyítvány megszerzésének összevetésével külön meg szeretném majd vizsgálni.)

33. táblázat: A tandíjmentes diákok kimaradási évfolyama és felekezeti megoszlásuk

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tandíjmentesek felekezeti megoszlása					Össz.
	Római kat.	Izraelita	Ágost.	Ref.	G. kel.	
	1.	(24)	(13)	(0)	(3)	
2.	69 18,5%	39 22,1%	(2)	(6)	(0)	116
3.	42 11,2%	28 15,9%	(2)	(1)	(1)	74
4.	46 12,3%	(16)	(1)	(3)	(0)	66
5.	126 33,8%	37 21%	(3)	(13)	(1)	180
6.	(30)	(17)	(3)	(2)	(0)	52
7.	(24)	(15)	(0)	(2)	(1)	42
8.	(11)	(11)	(0)	(2)	(0)	24
Összesen	372	176	11	32	3	594

Az adatok szerint a kedvezményezetttek 67,4%-a nem végezte el a gimnáziumot. A keresztény családok megelégedtek az alacsonyabb évfolyamok elvégzése nyújtotta képesítés megszerzésével, emiatt nagyobb arányban vették ki gyermekeiket az elsőt leszámítva az alsóbb osztályokról, még abban az esetben is, ha tandíjmentesek voltak.

Feltételezhetnénk, hogy a gimnáziumba küldött jobb képességű, mentességet élvező katolikus gyermekeknek jobban kellene megállni a helyüket a többiekhez képest, ennek ellenére 1,7-szeres a kimaradásuk hozzájuk viszonyítva. A legtöbben a negyedik évfolyam után távoztak közülük (33,8%), valószínűleg valamilyen hivatalnoki állás reményében. Az izraelita családok viszont hajlandók voltak nagyobb áldozatot hozni gyermekükért, még akkor is, ha nem volt különösebben jó tanuló, mivel a beilleszkedést és a szakmai-társadalmi mobilitást

az iskoláztatáson keresztül vélték megvalósíthatónak. Ezt igazolja, hogy a második és ötödik évfolyambeli kilépéseken kívül csak kisebb értékekkel találkozhatunk. Viszont a katolikus, az izraelita és a református mentességet élvező diákok még a nyolcadik évfolyamról is maradtak ki, ez az ágostai és görögkeleti kedvezményezettek között egyáltalán nem volt jellemző.

34. táblázat: A tandíjmentes diákok kimaradási oka

Tandíjmentesek kimaradási oka	Létszám	(%)
Elhunyt	7	1,2
Fegyelmi	7	1,2
Betegség	5	0,8
Fizetési képtelenség	2	0,3
Gyenge tanulmányi eredmény	2	0,3
Bevonulás	1	0,2
Elköltözött	1	0,2
Nincs adat	569	95,8
Összesen	594	100,0

Láthatóan a kedvezményezettek kimaradási okát az adatok hiányossága miatt csak feltételezni tudnánk, hiszen mindössze 4,2%-nál található bejegyzés erre vonatkozóan. A leggyakoribb a fegyelmi vétség miatti eltávolítás volt, ami azért elgondolkodtató, mivel úgy vélhetnénk, hogy az érintettek megpróbálták kiváltságos helyzetüknek megfelelően viselkedni. Ugyancsak szerepelt az elhalálozás és a betegség kimaradási okként, ami talán magyarázható a valóban nehéz sorban élők egészségtelen körülményeivel. Mivel az elköltözéseket feltüntették, a bejegyzés nélküliek esetében a távozási ok anyagi körülmények miatti vagy tanulmányi eredményből adódó családi döntés lehetett.

35. táblázat: A tandíjmentes végzett diákok későbbi foglalkozása

A tandíjmentesek későbbi foglalkozása	Létszám	(%)
Szabadfoglalkozású értelmiségi	68	23,7
Felső- és középszintű tisztviselő	55	19,1
Alsósintű tisztviselő	35	12,2
Tanár	26	9,0
Lelkész, rabbi, plébános	12	4,2
Tanító	2	0,7
Kereskedő, vendéglős, kocsmáros	2	0,7
Elhunyt	5	1,7
Nincs jelezve	82	28,6
Összesen	287	100,0

A tandíjmentes diákoknak mindössze 32,5%-a jutott el a végbizonyítvány megszerzéséig, az érettségiig. Valószínűleg családjuk számára éppen a mentességre jogosító anyagi körülményeik miatt nem kis erőfeszítést jelenthetett a nyolc (1885 előtt a hat) évfolyam elvégzése, ezért igyekeztek az iskolázatásukból fakadó előnyöket kihasználva feljebb lépni a társadalmi mobilitás lépcsőin. Közülük sokan tisztviselői pályára léptek (31,3%), de számosan szabadfoglalkozású értelmiségiek, ügyvédek, orvosok, mérnökök lettek (23,7%), Néhányuknak (4.2%) még a papi hivatás is előrelépést jelentett a szülők társadalmi helyzetéhez képest.

Összegezve megállapítható, hogy a tandíjmentesek főleg a katolikusok és reformátusok közül kerültek ki. 67,5%-uk kimaradt ugyan a gimnázium valamelyik évfolyamáról, népeségük fele már nem jutott el az ötödik évfolyamig. Viszont akik elvégezték a gimnáziumot, többségükben értelmiségi pályát választottak.

9. 5. A diákság születési helyének megoszlása

A következőkben azt vizsgálom meg, hogy mekkora területre terjedt ki a gimnázium vonzása. A 3761 tanuló születési helye 55 földrajzi kategóriába sorolható, melyeket az Osztrák-Magyar Monarchia területei (Kaposvár város és a vármegyék), s környező és távolabbi országok alkottak. (A besorolást Fényes Elek geographiai szótára segítségével végeztem.)⁶⁹

A születési helyek és a gimnáziumi tanulmányok alatti lakóhelyek (40 kategória) összevetéséből kiderült, hogy 1299 diák (34,5%) esetében nem változott a település, tehát családjuk egy helyen maradt legalább gyermekük születésétől a gimnáziumba iratkozásáig.

Mivel a lakóhelyek száma 15-tel csökkent a születési helyekhez képest, feltételezhetjük, hogy a vándorlók a nagyobb városok irányába tömörültek. A mobilitási tendenciát mutatja a kaposvári és a legjelentősebb tanulólétszámot felölelő megyékben lezajló változások kimutatása:

36. táblázat: A gimnáziumi diákság születési- és lakóhelye

A legnagyobb diáknépeséget delegáló születési- és lakóhelyek	Diáklétszám / születési hely	Diáklétszám / lakóhely a gimnáziumba járás idején
Kaposvár	905	1710
Somogy megye	1558	1371
Baranya megye	191	124
Tolna megye	335	94
Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye	126	33

⁶⁹ Fényes Elek (1851) 346.

Eszerint a gimnazisták egy részének családjára jellemző volt a megyeszékhelyre áramlás, hiszen közöttük a kaposvári lakosok száma 89%-kal növekedett. Ezzel ellentétes előjelű a Somogy megye más területein lezajló mozgás - ott elvándorlás mutatható ki, a csökkenés 12%-os. Mivel a két érték nem egyezik, nyilvánvaló, hogy Kaposvárra távolabbi vármegyékből is érkeztek lakosok gimnáziumba készülõ gyermekeikkel együtt.

A többi feltüntetett születési helyet követõen is élénk mozgás tapasztalható (a részletes adat-tábla a 9. sz. mellékletben szerepel), de mivel megyénkénti besorolásokról van szó, csupán feltételezhetõ a nagyobb városokba irányulás.

37. táblázat: A tanulók születési helyének és kimaradásuk évfolyamának megoszlása

A tanulók születési helye	A kimaradás évfolyama									Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		
Somogy	(119)	317 25,8%	(177)	(128)	272 22,1%	(115)	(71)	(29)	1228	
Kaposvár	(77)	(184)	(113)	(81)	(164)	(51)	(44)	(21)	735	
Tolna	(23)	55 23%	(26)	(27)	52 21,7%	(26)	(19)	(11)	239	
Baranya	(17)	28 19,1%	(15)	(11)	42 28,7%	(15)	(10)	(8)	146	
Pest-Pilis-Solt-Kisk	(7)	33 33%	(15)	(16)	(15)	(8)	(6)	(0)	100	
Horvátország	(9)	28 32,9%	(8)	(10)	18 21,1%	(3)	(9)	(0)	85	
Zala	(4)	(9)	(12)	(8)	(8)	(6)	(2)	(0)	49	
Fejér	(4)	10 25,6%	10 25,6%	(0)	(8)	(4)	(3)	(0)	39	
Veszprém	(3)	(4)	(6)	(4)	(6)	(3)	(2)	(2)	30	
Vas	(2)	(6)	(3)	(4)	(2)	(0)	(1)	(1)	19	

A kimaradásokat illetõen természetesen nem állítható fel szabályszerûség, hiszen ez az esetek többségében egyéni (családi) mérlegelés eredménye volt. Az adatok alapján a Kaposváron születettek 81,2%-a maradt ki, a somogyiaknak 78,6%-a, a baranyaiaknak 76,4%-a, a tolnaiaknak 71,3%-a. Az egyes évfolyamonkénti kimaradások legjelentõsebb adatait szemûgyre véve (a teljes táblázat a 20. sz. mellékletben található) a Fejér megyeiek feltûnõen a második és a harmadik évfolyamról távoztak (10-10%), a baranyaiaknál ez az ötödikben jelentkezett (28,7%), a Pest-környékiek fõleg másodikból maradtak ki (33%). A somogyiaknál (25,8 - 22,1%) és a tolnaiaknál (23 - 21,7%), a Horvátországból (32,9 - 21,1%) származóknál a második és ötödik osztály esetében mutatható ki a tanulók nagyobb arányú távozá-sa.

Az értékek ugyan megoszlának, de összességében a második és ötödik évfolyamról tapasztalható a nagyfokú kimaradás.

38. táblázat: A tanulók születési helye és a kimaradási okok megoszlása

A tanuló születési helye	A kimaradás oka							Ism.	Össz.
	Betegs.	Bevon.	Elh.	Elkölt.	Fegy.	Fiz.képt.	Tan. er.		
Somogy	7	2	7	1	9	2	3	1197	1228
Kaposvár	5	0	11	0	5	2	5	707	735
Tolna	0	0	0	0	2	0	0	237	239
Baranya	1	0	0	1	2	0	0	142	146
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	0	0	0	1	2	0	1	96	100
Horvátország	0	0	1	0	0	0	0	84	85
Zala	0	0	1	0	0	0	0	48	49
Fejér	0	0	0	0	0	0	0	39	39
Veszprém	0	0	0	0	1	1	0	28	30
Vas	0	0	0	0	0	0	0	19	19

A születési hely és a távozási okok (a teljes adatkör a 10. sz. mellékletben található) kapcsolatának felderítése sajnos a jelentős mértékű adathiány miatt nem lehetséges.

Csupán érdekességként érdemes megjegyezni, hogy ahol feltüntették az okot, ott a somogyiak között jelentős volt a fegyelmi miatt távozók száma, ugyanígy a betegeké és az elhunytaké - akárcsak Kaposvár esetében. Feltételezhetjük, hogy ennek csupán az lehetett az oka, hogy helybeliek kötetlenebbül viselkedhettek, s a közelebbi területekről származó fegyelmezetlenségekkel kapcsolatos információk könnyebben jutottak el az osztályfőnökökhöz.

9. 6. A diákság lakóhelyének vizsgálata

Az iskolák anyakönyvezési gyakorlata a szokásos eljárás szerint különbséget tett a születési- és lakóhely között. A tanulók lakóhelyének vizsgálata nagyon fontos jellemzőkre világíthat rá, egyrészt a gimnázium földrajzi elérhetősége okán – hiszen a tanuló lakóhelye és az iskola közötti távolság a tanulmányok egyik jelentős költségtényezője lehetett -, másrészt azért, mivel az egyes települések, településtípusok helyzete közötti egyenlőtlenség is kihatott a diákok tanulmányi eredményességére. A családok életvitelében jelentős különbséget okozhatott az, hogy valaki honnan került a gimnáziumba, s a nagyobb távolság is fokozottabb anyagi és tanulmányi befektetésre való hajlandóságot igényelt.

Az adatok vizsgálata ugyanakkor lehetőséget ad az iskola földrajzi vonzerejének meghatározására, feltételezhetően a város elérhetősége fontos szelekciós szempontként jelentkezett a gyermekek között. A különböző területeken való lakóhelyi megoszlásokat a mellékletben található térkép és az alábbi táblázat szemlélteti:⁷⁰

⁷⁰ Bővebben: Csánki Dezső (1914) 655.

39. táblázat: A tanulók lakóhelyének megoszlása

A diákok lakóhelyi megoszlása	Össz. N=3761	%	A diákok lakóhelyi megoszlása	Össz.	%
Somogy	1372	36,48	Kaposvár	1710	45,47
Tolna	262	6,97	Baranya	126	3,35
Zala	31	0,82	Horvátország	67	1,78
Fejér	22	0,58	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	33	0,88
Veszprém	16	0,43	Bars	12	0,32
Vas	12	0,32	Borsod	8	0,21
Komárom	8	0,21	Sopron	8	0,21
Morvaország	6	0,16	Nógrád	5	0,13
Trencsén	7	0,19	Heves	4	0,11
Bosznia	4	0,11	Máramaros	3	0,08
Szlavónia	3	0,08	Nyitra	4	0,11
Hercegovina	3	0,08	Bács-Bodrog	4	0,11
Zólyom	3	0,08	Szeben	3	0,08
Abaúj-Torna	3	0,08	Pozsony	2	0,05
Stájerország	2	0,05	Krassó-Szörény	2	0,05
Arad	2	0,05	Kolozs	2	0,05
Zemplén	2	0,05	Brassó	2	0,05
Győr	1	0,03	Szepes	2	0,05
Hajdú	1	0,03	Bereg	2	0,05
Bihar	1	0,03	Torontál	1	0,03

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy Kaposvár iskolai központi szerepét illetően piackörzetét jelentősen meghaladó vonzerővel rendelkezett. Bár a diákoknak csaknem a fele érhető módon kaposvári (45,47%) vagy Somogy megyei (36,48%) volt, szembevetve, hogy a környező vármegyékben élő diákok mellett milyen szép számmal érkeztek az ország távolabbi vidékeiről is gyerekek, akiknek taníttatási költségeit jócskán megnövelhette (esetenként nyolc éven keresztül) az otthonuktól való nagy távolság.

Különösen érvényes ez a Kaposvártól igen messzire, gyakran az ország túlsó végében található megyékben élőkre, akiknél nem volt felfedezhető dunántúli kötődés (pl. somogyi születési hely, ami indokolná a rokonság jelenléte miatti iskolaválasztást).

Kik lehettek azok, akik olyan messziről is a kaposvári gimnáziumot választották - kik küldték el fiaikat pl. Máramaros, Trencsén, Szepes, Brassó vagy Bereg vármegyéből az iskolázatásuk kedvéért? Többségükben egyáltalán nem kirívóan jó anyagi körülmények között élő családokról volt szó, a legtöbb szülő tanárként, ill. vasúti alkalmazottként szerepelt, de elő-

fordult ugyanúgy ügyvéd, mint földműves is. A szülői háztól való távolság elvileg nem jelentett előnyt a tandíjmentességénél, de a tanárok fiai megkapták azt. A messziről jött tanulóknak kb. a fele végezte el a gimnáziumot, s a kimaradók távozása általában a felsőbb évfolyamokon következett be.

40. táblázat: A tanulók lakóhelyi felülreprezentációja a gimnáziumi létszámban

A diákok hazai lakóhelyi (megyei) megoszlása	Az adott megye lélekszáma 1880-ban	A megyei lélekszám aránya az országoshoz	A megyében lakók gimnáziumi létszáma %	Arányuk a teljes gimnáziumi létsz.-hoz %
Somogy	307.448	2,2	1372	36,48 16,58 x
Tolna	234.643	1,7	262	6,97 4,1 x
Baranya	264.319	1,9	126	3,35 1,76 x
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	583.850	4,2	33	0,88
Zala	350.584	2,5	31	0,82
Fejér	188.828	1,3	22	0,58
Veszprém	208.487	1,5	16	0,43
Bars	148.001	1,0	12	0,32
Vas	360.500	2,6	12	0,32
Komárom	187.180	1,3	8	0,21
Borsod	160.530	1,1	8	0,21
Sopron	222.565	1,6	8	0,21
Trencsén	244.987	1,7	7	0,19
Nógrád	101.678	0,7	5	0,13
Bács-Bodrog	510.810	1,4	4	0,11
Heves	200.033	1,4	4	0,11
Nyitra	368.707	2,6	4	0,11
Abaúj-Torna	152.476	1,1	3	0,08
Máramaros	257.436	1,8	3	0,08
Zólyom	102.500	0,7	3	0,08
Szeben	141.597	1,2	3	0,08
Zemplén	277.575	2,0	2	0,05
Kolozs	165.944	1,2	2	0,05
Krassó-Szörény	380.313	2,7	2	0,05
Pozsony	202.810	1,4	2	0,05
Szepes	170.881	1,2	2	0,05
Brassó	83.020	0,6	2	0,05
Arad	268.408	1,9	2	0,05
Bereg	153.377	1,1	2	0,05
Bihar	416.510	3,0	1	0,03
Győr	81.910	0,5	1	0,03
Hajdú	123.207	0,8	1	0,03
Torontál	513.861	3,7	1	0,03

Ugyancsak az 1910-es népszámlálási összefoglaló adatai alapján, a megyei lakossági létszámok ismeretében következtethetünk az egyes területek gimnáziumi képviselőjének mértékére.⁷¹ Eszerint felülreprezentáció a tényként kezelhető somogyi magas részvétel (16,58-szoros arányú) mellett csupán a tolnaiak esetében tapasztalható 4,1-szeres, valamint a baranyaiaknál 1,76-szoros mértékben. Ezen arányokat a földrajzi közelség megmagyarázhatja. Érdekes viszont, hogy a Zala megyeiek esetében ez már nem állt fenn, valószínűleg a kani-zsai gimnázium hatása miatt. A pécsi gimnázium viszont nem vonzotta el a baranyaiakat, ez talán az onnan érkező diákság részletesebb összetételével magyarázható: 29,3% hivatalnoki, 22,2% iparos-kereskedői, 12,4% tanítói családból származott, mindössze 9,3% szabadfoglalkozású értelmiségiből - ők a „gyengébbnek” ítélt kaposvári iskolát választották.

A legtöbb diák a Duna jobb partjáról, 15 megyéből érkezett, viszont a Tisza jobb partjáról is érintett volt nyolc megye (Abauj-Torna, Bereg, Borsod, Szepes, Zemplén, Bihar, Hajdu, Máramaros). A Tisza-Maros szögében található öt megye közül háromból (Arad, Krassó-Szörény, Torontál), míg a Királyhágón-túli területekről is háromból (Brassó, Kolozs, Szécsen) eljöttek Kaposvárra tanulni a gyerekek.

A diákok lakóhelye és a szülői foglalkozás viszonylatában a következő tapasztalható (a teljes táblázat a 12. sz. mellékletben szerepel).

41. táblázat: A tanulók lakóhelyének és az apa/gyám foglalkozásának megoszlása

A diákok lakóhelyi megoszlása	Az apa/gyám foglalkozásának tágabb kategóriája							Össz.	%
	Föld-birt.	Értelmis.	Tisztvis.	Iparos-ker.	Munk. földm.	Napsz.	Egyéb		
Kaposvár	98	214	497	609	211	4	77	1710	45,47
Somogy	208	297	204	460	160	0	43	1372	36,48
Tolna	37	39	40	104	38	0	4	262	6,97
Baranya	12	27	37	28	14	0	8	126	3,35
Horvátország	5	5	26	5	25	0	1	67	1,78
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	2	6	9	6	8	1	1	33	0,88
Zala	4	10	5	7	3	0	2	31	0,82
Veszprém	1	4	4	3	2	0	2	16	0,43
Vas	0	2	4	1	4	0	1	12	0,32
Összesen	377	629	864	1249	497	5	140	3761	100,00

Az apák/gyámok foglalkozásának tágabb csoportosítású megjelenését a legtekintélyesebb számban diákokat delegáló területek diáklétszámával együtt vizsgálva feltűnő jelenség, hogy a megyeszékhelyen lakó iparosok-kereskedők (16,1%) és tisztviselők (13,2%) milyen nagy

⁷¹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. (1920) 6.

arányban küldték gyermeküket a gimnáziumba, ugyanakkor a földbirtokosok (nemesek) jelenléte csak 2,6%-os volt.

Somogy megyében hasonló a megoszlás az iparosokat és kereskedőket illetően: 15%, viszont a tisztviselőké csupán 7,8%, a birtokos szülőké valamivel számottevőbb: 5,5%-nyi.

A somogyi megyeszékhelyen kívüli települések közül rendre azok küldték legnagyobb számban Kaposvárra a gimnazistákat, ahol fellelhető volt egy-egy arisztokrata, aki egy vagy több gyermekét Kaposvárra íratta be tanulni, s ez valószínűleg a környezetükben élők is erre inspirálta (pl. Hetesen: gr. Somssich Imre, Igalban: Bogyai Gyula, Nagyabajomban: Bőhm Ig- nác, Sárdon: Somssich Andor, Somssich Miklós, Somogyváron: gr. Széchenyi Imre, Szilben: Sárközy Béla földbirtokos). Ez egybecseng azzal a véleménnyel, mely szerint a lakóhelyi környezet magatartásokra, törekvésekre gyakorolt hatását a szomszédság is közvetíti. A társadalmilag heterogén szomszédságban a környezet magasabb szintű igényt alakít ki az iskolázással szemben.⁷²

A szomszédos Baranya megye esetében a tisztviselők aránya a legmagasabb (29,3%), az iparosok-kereskedők fiainak kisebb mértéke mellett (22,2%). Tolna megye Kaposvárhoz közelebb eső területeiről főleg iparosok-kereskedők gyermekei érkeztek (2,7%), emellett az értelmiségiekkel, tisztviselőkkel és földbirtokosokkal egyezően megjelent a munkások-földművesek utódainak csoportja, mely a többi eddig említett megyénél nem volt számottevő. Zala megye részvétele nem volt igazán jelentős (értelmiség: 0,2%, iparos-kereskedő: 0,1%), melynek oka lehetett az említett kanizsai gimnázium számukra optimálisabb közelsége.

Amíg a Dráva nem jelentett országhatárt, a Dráván-túli gyermekek is szívesen jártak a kaposvári gimnáziumba. A horvátországi illetőségű diákok között 0,6%-os a tisztviselők és a munkások, földművesek gyermekeinek jelenléte. Az arányok számbavételével egyértelműen mutatkozik, hogy a kaposvári gimnázium főleg a környékbeli, de nem elsősorban a felsőbb rétegek tanulási igényét elégítette ki.

42. táblázat: A diákok lakóhelyének és kimaradásuknak megoszlása

A kimaradt diákok lakóhelye	A kimaradás évfolyama								Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Kaposvár	133	326	187	151	296	103	81	31	1308
Somogy	111	286	160	114	220	99	62	28	1080
Tolna	17	46	22	18	35	20	15	10	183
Baranya	8	23	12	6	25	9	8	5	96

⁷² Forray R. Katalin (1988) 52.

Horvátország	4	18	6	5	12	2	4	1	52
Pest-Pilis-Solt-Kisk.	2	8	3	5	6	3	2	1	30
Zala	1	4	3	6	6	3	2	0	25
Fejér	2	4	5	0	1	2	0	0	14
Veszprém	0	0	1	1	3	2	4	1	12
Összesen	286	736	413	314	623	247	190	81	2890

A lakóhelyi és kimaradási adatokat együtt vizsgálva (a részletes táblázat a 13. sz. mellékletben látható) kiderült, hogy míg a 262 tolnai diákból 183 maradt ki (69,8%), a baranyaiak esetében pedig 126-ból 96 (76,1%), addig az 1710 kaposváriból 1308 (76,4%) és az 1372 somogyiból 1080 (78,7%). Ez azért meglepő, mivel azt feltételezhetnénk, hogy a helybeliek és a közelebbi területeken élőknek a tanulmányok lehetőségét illetően előnyt jelentett volna a gimnázium fizikai közelsége, a szülői ház elérhetősége, a családi segítség, s bizonyos költségek (utazás, szállás) elmaradása.

Vizsgáljuk meg a nagyobb társadalmi csoportok kaposvári és somogyi diákjainak végzettségi mutatóit:

43. táblázat: A kaposvári és somogyi gimnazisták végzettségi aránya társadalmi helyzetük viszonylatában

Felsőbb társadalmi csoportok gyermekei (nagybirtokostól• felsőszintű tisztviselőig)				Alsóbb társadalmi csoportok gyermekei (Alsószintű tisztviselőtől• napszámosig)			
Lakóhely	Létszám	Végzett	%	Lakóhely	Létszám	Végzett	%
Kaposvár	517	156	30,1	Kaposvár	1195	279	23,3
Somogy	502	99	19,7	Somogy	870	192	22,0

Az adatok szerint a felsőbb csoportok gyermekei közül a kaposvári lakóhelyű végzettek aránya a nagyobb, másfélszerese a somogyiakénak, pedig ezt a különbséget nem indokolná semmilyen, pl. a távolsággal járó költségtényező, hiszen feltételezhető anyagi helyzetük kevésbé lehetett döntő szempont a végbizonyítvány elérésében. Az alsóbb csoportoknál közel azonos a végzettséget elérők aránya, tehát mindez azt bizonyítja, hogy nem minden esetben az anyagi feltételek megléte vagy hiánya volt döntő a tanulmányi eredményességben, a családok iskoláztatáshoz való viszonyulásában.

A lakóhelyek tekintetében a kimaradási évfolyamokra jellemző arány nagyon hasonló ahhoz, amit a születési hellyel való összevetés mutatott, holott a diákság 65,5%-ának megváltozott a korábbihoz képest a középiskolai tanulmánya alatti lakóhelye. A különbség viszont az, hogy markánsabban jelentkezik az első évfolyam utáni első, és a negyedik évfolyam utáni második távozási hullám.. Ennek oka lehetett az egyéni képességekkel való szembesülés, vagy egyenesen a megcélzott negyedik osztályos képzettségi szint elérése.

Természetesen más évfolyamokról is maradtak le tanulók kisebb mértékben. Legkevesebben a nyolcadikról távoztak (2,8%), feltehetően, aki odáig eljutott, igyekezett azt el is végezni, legfeljebb az ment el az iskolából, aki esetleg máshol akart érettségit tenni.

44. táblázat: A kimaradt diákok leggyakoribb lakóhelye és kimaradásuk oka

A kimaradt diákok lakóhelye	A kimaradás oka								
	Betegs.	Bevon.	Elh.	Elkölt.	Fegy.	Nem fiz.	Tan.er.	Ism.	Össz.
Kaposvár	6	0	13	1	8	5	4	1271	1308
Somogy	6	2	8	2	10	1	4	1047	1080
Tolna	1	0	0	0	1	0	0	181	183
Baranya	1	0	0	0	1	0	0	94	96
Horvátország	0	0	1	0	0	0	0	51	52
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	0	0	0	0	1	0	1	28	30

A legtöbb tanulónál nem ismert távozásának az oka (őket ezért nem is tüntettem fel a fenti táblázatban), 97,3%-nál nincs bejegyzés erre vonatkozóan a névkönyvekben. Az ismerteknél - főleg a kaposvári és somogyi diákoknál - a legnagyobb arány elhalálozásra és fegyelmi vétség miatti eltávolításra utal, még kisebb számban pedig a betegségek fordultak elő.

Legcsekélyebb mértékben a tanulmányi eredmény gyenge színvonala szerepelt a feljegyzésekben, pedig gyanítható, hogy valójában az indoklás-nélkülieknél is vagy ilyen, vagy anyagi motívum játszhatott szerepet.

Felmerül a kérdés, hogy a nagyobb települések, városok lakói előnyben voltak-e a falusiakkal, a kisebb településen élőkkel szemben a tanulmányi sikereket illetően.

Egy korábbi besorolás alapján, melyben elkülönítették a nagyobb községeket és városi rangú településeket azoktól, melyek vidékiesnek, kisebbnek tekinthetők - megpróbáltam szétválasztani a gimnazisták lakóhelyeit a települések nagysága szerint.⁷³

45. táblázat: A diákok lakóhelyi megoszlása a települések mérete szerint

A diákok lakóhelye	A diákok száma		Kimaradók száma		Végzettek száma	
	N=3761		N=2890		N=871	
Város, nagyobb község	1859	49,5%	1440	77,5%	419	22,5%
Kisebb település	1902	50,5%	1450	76,3%	452	23,7%

Az adatokból kiderül, hogy a számszerűséget tekintve a diáknépességben a kisebb településről származók voltak - ha nem is számottevő mértékben - többen, és közülük maradtak ki kisebb arányban. Viszont a nagyobb településről származók (170 település) 77,8-szeresen voltak felülreprezentálva a kisebbekhez képest (13.000 település). Ez arra utal, hogy a na-

⁷³ Hasonlóképpen járt el Nagy Péter Tibor (2008) munkaanyagában.

gyobb településeken élők nagyobb előnnyel indulhattak a gimnáziumi végzettség megszerzése felé.

A végzett diákok (hat vagy nyolc éves) tanulmányi ideje alatt mindössze 7,4%-uk változtatott lakóhelyet. Közülük a legtöbben (43%) hasonló méretű településre költöztek, 36,9% nagyobbra, 15,3% kisebbre. Külföldre települt 4,6%.

A tanulmányi idő alatti lakóhelyváltás oka valószínűleg az apa hivatali előmenetele, társadalmi mobilitása, mely, ha nem is mindig nagyobb városba, de általában nagyobb település közelébe történt.

A következő vizsgálandó kérdés, hogy a lakóhelyi szempontok befolyásoló tényezők lehetnek-e a végzett diákok felnőttkori foglalkozására nézve.

46. táblázat: A lakóhely és a diákok későbbi foglalkozásának megoszlása

A diákok lakóhelye	A végzett diákok későbbi foglalkozása													Össz.
	Nagybirt.	Gyáros	Háztul.	Ért.	Felső-tisztv.	Alsó-tisztv.	Pap	Tanár	Tanító	Ip.	Ker.	Elh.	Ism.	
Kaposvár	1	3	3	105	81	44	14	21	1	1	4	10	122	410
Somogy	3	2	2	77	53	24	9	14	1	1	1	11	95	293
Tolna	0	1	0	28	15	8	2	4	0	0	0	0	22	80
Baranya	2	0	1	8	6	1	1	2	0	0	0	0	9	30
Horvátó.	0	0	0	5	2	2	0	1	0	0	0	0	5	15
Összesen	6	6	6	237	165	84	27	46	2	2	5	21	274	881

A beiratkozási 40 lakóhelycsoport a végzettséget elérők körében 28-ra korlátozódott (a teljes adatsort tartalmazó tábla a 14. sz. mellékletben található). Legtöbben a kaposváriak közül fejezték be a gimnáziumot (46,5%), őket követték a Somogy megye más településein élők (33,2%).

A megyeszékhelyen élők többsége felső-, közép- vagy alsósztintű tisztviselő lett (30,4%), bár jelentős a későbbi szabadfoglalkozású értelmiségiek (ügyvédek, mérnökök, orvosok) aránya, akárcsak a somogyiak körében, ahol egyaránt 26,2%-os az értelmiségieké és a tisztviselőké.

A szomszédos megyék esetében is ezek a foglalkozás-csoportok jártak az élen, bár Baranyában és Somogyban, valamint Kaposváron hat érettségizett a későbbiekben földbirtokosként fedezhető fel (0,6%). Közülük ötnnek birtokos vagy bérlő volt az apja is, viszont egyiküknek szolga, akinek érettségizett fiából lett nagybirtokos.

A munkába állásukat követően elhunytak aránya 2,3% volt, a felsőfokú tanulmányaikat még folytatók között pedig kirívó a joghallgatóké 1,5%-kal. Feltűnő, hogy az elhunytak mind somogyiak (fele részben kaposváriak) voltak. Magas azok aránya, akikről nem maradt fenn a későbbi foglalkozásuk (31,1%).

Nem elhanyagolható kérdés, hogy a gimnáziumban (vagy a továbbtanulás során) megszerzett tudás hasznosítható volt-e helyben, avagy a társadalmi mobilitás térbeli mobilitással is együtt járt-e.

47. táblázat: A lakóhely és a végzettséget követő lakóhely összehasonlítása

A végzett diákok lakóhelye gimnazista korukban	Létszámuk gimnazistaként	Létszámuk felnőtt korukban	A változás mér- téke, iránya
Kaposvár	398	135	- 263
Somogy megye	284	47	- 237
Tolna megye	80	23	- 57
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	3	118	+ 115
Veszprém megye	4	16	+ 12
Zala megye	5	16	+ 11
Horvátország	15	17	+ 2
Baranya megye	29	30	+ 1

A végzett diákok több lakóhelyen éltek, mint diákként, ugyanis a 28 kategória 38-ra gyarapodott. A végzett 871 tanuló közül mindössze 103 nem változtatott lakóhelyet (11,8%), ők hat állandósult kategóriában szerepeltek (Kaposvár, Somogy, Baranya, Tolna, Zala, és Horvátország területén). Közülük a legtöbben, 69-en (7,9%) Kaposváron maradtak.

A fenti táblázat csak a legjelentősebb változásokat emeli ki. A legerőteljesebb csökkenés Kaposváron következett be, a végzősök 66%-a eltávozott a megyeszékhelyről.

Somogy más településeiről igen jelentős mértékben ugyancsak az elvándorlás volt jellemző, 82,5% költözött el, Tolnában ez az arány 71,2%-os volt. Baranyában, Horvátországban kiegyensúlyozott helyzet érzékelhető, míg Zalában és Veszprémben némi növekedés mutatkozott. A legnagyobb vándorlás a főváros irányában jelentkezett, csaknem 40-szeres lett az ott élők aránya.

Mivel a névkönyvekben szereplő lakóhelyekhez viszonyítva több a végzettek közti elvándorló az odaköltözőkhöz képest, egyértelmű, hogy addig nem szereplő települések, megyék is megjelentek az új lakóhelyi palettán, mint pl. Szerbia, Abaúj-Torna, Bács-Bodrog, Békés, Brassó, Maros-Torda, stb.- összesen 17 új lakóhelyi körzet jelent meg a végzettek kimutatásaiban. A gimnazista időszak állapotához képest egyes területek viszont teljesen eltűntek, így pl. Bosznia, Morvaország, Hercegovina, Bars, Bereg, Nyitra, Pozsony, Jász-Nagy-Kun-Szolnok és Zemplén megye már nem szerepelt a későbbi nyilvántartásokban.

A lakóhelyi változásokkal kapcsolatban összefoglalásként elmondható, hogy a dualizmus korában igen nagyarányú földrajzi mobilitás volt tapasztalható a kaposvári gimnáziumot végzettek körében, különösen a nagyobb városok és a főváros felé való orientálódással.

9. 7. Az apa/gyám foglalkozása

A vizsgáldás következő lépése a tanulók szociális helyzetével kapcsolatos, mivel az iskolázató család körülményei döntően befolyásolhatták hajlandóságukat gyermekük gimnáziumi bennmaradását illetően. Az apa/gyám foglalkozása természetesen csak körülbelüli irányt adhat a családok anyagi helyzetének vonatkozásában - újabb kutatások során is (pl. Róbert Péter tanulmányaiban) a társadalmi mobilitás vizsgálatában a társadalmi származást és az elért társadalmi helyzetet hasonlították össze több dimenzióban. Ezek között szerepelt pl. az apa foglalkozása, az anyagi helyzet, a műveltség, a lakóhely az apa-gyermek relációban.

Mivel jelen esetben egyrészt dualizmus-kori adatokkal végzem a vizsgálatokat, melyek sok esetben hiányosak, másrészt csupán a végzetek egy részénél ismert a későbbi foglalkozás és a lakóhely, a meglévő adatbázis elemzéséből kell levonni a következtetéseket.

A 3761 diák szülőjének foglalkozási köre rendkívül szerteágazó, a statisztikák torzíthatnak, mivel a típusok rendkívül differenciáltak. Besorolásuk ezért sokszor nehézkes, az irodalmak is eléggé eltérően adják meg a korszak foglalkozás-besorolási határait. A kategóriák felállításánál a Karády-féle besorolást vettem alapul, így 17 foglalkozáscsoport alakult ki.

48. táblázat: Az apa/gyám foglalkozása és a tandíjmentesek aránya

Foglalkozáscsoportok	Tandíjmentesség		Fizetős	Össz.	Össz. %
	Mentes	Mentes %			
Nagybirtokos, középbirt.	20	13,4	129	149	3,9
Gyáros, nagykereskedő	2	8,3	22	24	0,6
Bérlő, vállalkozó	40	19,8	162	202	5,3
Szabadfogl. értelmiségi	55	17,1	265	320	8,5
Felső-középsz. tisztviselő	117	21,6	424	541	14,3
Alsószintű tisztviselő	75	24,2	234	309	8,2
Lelkész, rabbi, plébános	5	27,7	13	18	0,4
Tanár	15	40,5	22	37	0,9
Tanító	89	37,0	151	240	6,3
Kisiparos, kézműves	104	22,1	365	469	12,4
Kereskedő, kocsm., vend.	116	17,8	534	650	17,2
Munkás, szakmunkás	123	31,0	273	396	10,5
Szolgaszerepek	44	36,6	76	120	3,1
Földműves, napszámos	37	27,2	99	136	3,6
Egyéb	4	28,5	10	14	0,3
Elhunyt	15	23,4	49	64	1,7
Ismeretlen	20	27,7	52	72	1,9
Összesen	881	23,4	2880	3761	100

Eszerint a diákság legnagyobb része a tisztviselők gyermekei közül került ki (22,5%), őket követték a kereskedők, kocsmárosok, vendéglősök (17,2%), majd az iparosok, kézművesek fiai (12,4%). A gimnázium tandíjmentesei között a már említett szokás szerint a tanárok gyermekei szerepeltek túlsúlyban (40,5%), őket követte a tanítók (37%) és a szolgaszerepet betöltők gyermekeinek aránya (35,5%).

Ugyancsak 30% feletti értékkel jelentkeztek a munkás származásúak (31%), utóbbi kategóriák feltehetően valós anyagi körülményeik következményeként jutottak kedvezményhez. Értelhető módon a gyáros, nagykereskedő csoport gyermekei kapták a legkisebb támogatást, de érdekesség, hogy közöttük is voltak jogosultak (8,3%).

Ha megvizsgáljuk a gimnáziumban az izraeliták és a többi felekezet tandíjkedvezményrel kapcsolatos lehetőségeit az egyes foglalkozási csoportokon belül, a következő helyzetet tapasztaljuk:

49. táblázat: Az izraeliták és a többi felekezet esetében az apa foglalkozása és a tandíjmentesek aránya (%)

Foglalkozás- csoportok	fő	Izraelita gimnazisták N= 1297		Nem izraelita gimnazisták N=2464		Izraelita és nem izraelita tandíjmentesek aránya
		Tandíjm.	Fizetős	Tandíjm.	Fizetős	
		N=269	N=1028	N=612	N=1852	
Nagybirt., középirt.	(149)	3,3	14,7	16,7	65,1	0,19
Gyáros, nagykeresk.	(24)	4,1	37,5	4,1	54,1	1
Bérlő, vállalkozó	(202)	8,4	42	19,8	29,7	0,28
Szabadfogl. értelm.	(320)	3,1	22,1	14	60,6	0,22
Felső-középsz. tisztv.	(541)	2,5	11	13,6	70,6	0,18
Alsósztintû tisztvis.	(309)	8	11	19,4	64,7	0,41
Lelkész, rabbi, pléb.	(18)	22,2	22,2	5,5	50	4
Tanár	(37)	8,1	13,5	32,4	45,9	0,25
Tanító	(240)	10	10	27	52,9	0,37
Kisiparos, kézműves	(469)	7,4	22,3	14,7	55,4	0,5
Keresk, kocsm., vend.	(650)	14	76,7	3,8	5,3	3,6
Munkás, szakmunk.	(396)	2,5	10,1	28,5	58,5	0,08
Szolgaszerepek	(120)	10,8	20,8	25,8	42,5	0,41
Földműves, napsz.	(136)	2,2	6,6	25	66,1	0,08
Egyéb	(14)	7,1	14,2	21,4	50	0,33
Elhunyt	(64)	10,9	17,1	15,6	59,3	0,69
Ismeretlen	(72)	8,3	18	19,4	54,1	0,42

A kapott eredményekből kiderült, hogy az izraelita diákok 20,7%-a részesült tandíjmentességben, míg az összes többi felekezet tagjainak 24,8%-a. A foglalkozáscsoportonkénti hely-

zetet illetően egyedül a gyárosok esetében egyezik a támogatottak aránya, az izraeliták előnye csupán az egyházi személyiségek és a kereskedők fiainak körében tapasztalható.

A többiekénél rendre az izraeliták kisebb aránya érvényesült. A legnagyobb eltérés (11,3-szoros) a felekezetek tagjai között földművesek és munkások gyermekeinél tapasztalható, a nem izraeliták javára. Feltehetően a katolikus jellegű intézményben ezen felekezetek tagjainak könnyebben adtak támogatást.

A kaposvári társadalom adataival összevetve a legjelentősebb foglalkozáscsoportok gimnáziumi jelenlétének értékeit, a következő jelenség feltűnő:⁷⁴

50. táblázat: A szülői foglalkozáscsoportok gimnáziumi és kaposvári adatainak összehasonlítása

Szülői foglalkozáscsoportok	A kaposvári társadalom adatai	A kaposvári gimnazisták adatai	A kaposvári lakos gimnazisták adatai
Tisztviselők és értelmiségiek	11,4%	31%	42,7
Iparosok és kereskedők	25,3%	29,6%	33,2

A diákok szülői foglalkozás szerinti megoszlása igen érdekes képet mutat a két legnagyobb népességet jelentő csoport esetében a helyi társadalmat és az iskolát illető jellemzők összehasonlításakor. Az iparosok és kereskedők fiainak intézeti jelenléte csupán 1,16-szoros felülreprezentáltságot mutat, ugyanakkor a tisztviselői és értelmiségi réteg csaknem háromszorosán (2,71-szeresen) képviseltette magát. A helybeli lakosú tanulók esetében iparosok és kereskedőknél 1,31-szeres, míg tisztviselőknél és értelmiségieknél 3,74-szeres a gimnáziumi reprezentáció, ez igen nagyfokú jelenlétüket igazolja.

A gimnáziumra érvényes jellemzők szerint a diákok többsége a társadalom középső és alsó csoportjából származott, s a tendencia az volt, hogy a negyedik osztályt elvégzők fele elhagyta iskoláját. Az első táblázat adatai közül tehát kitűnik, hogy a foglalkozáscsoportok szerint a tandíjmentesek közül arányaiban a legtöbben a tanárok, tanítók, valamint a szolgaszerepet betöltők és a munkások közül kerültek ki. A fizetősök között ugyanakkor érthető módon a legtöbben a gyárosok, nagykereskedők, nagybirtokosok, valamint a kereskedők és iparosok gyermekei szerepeltek. Emlékeztet, hogy a gimnázium alapítása annak idején a birtokos nemesség kérésére történt. Amikor a 60 évvel későbbi, ill. az azt követő 40 év viszonyait megvizsgáljuk, a legszembetűnőbb, hogy nem a felsőbb rétegek gyermekei adták (már megyei arányuk szerint sem adhatták volna) az iskola népességének túlsúlyát.

Az 1848-as vívmányok nem változtatták meg azonnal a társadalom szerkezetét, bár felszámolták a feudális tulajdon-, birtok- és jogviszonyokat, a feudális termelési rendet, s megin-

⁷⁴ Simonffy Emil (1975) 277.

dult egy lassú átrétegződés, főleg az úrbérrendezéssel. Az igazi átalakulás az 1870-es évek második felében indult meg, a dualizmus évtizedei alapján alakították át a társadalmat.

A részletesebb foglalkozáscsoportok szerinti kategorizálás alapján, ha a három legvagyonosabb csoportot együttesen (melynek alkotói nagybirtokosok, középbirtokosok, gyárosok, nagykereskedők, bérlők, vállalkozók) a felsőbb rétegek körébe soroljuk, 9,8%-os a részvételük, a nagybirtokosok ebből 3,9%-ot tettek ki. A vállalkozó tőkések egy része nagykereskedőként, más részük építési vállalkozóként vagy háztulajdonosként működött.

A nagybirtokosok a vármegyében a végrehajtó hatalom vidéki bizalmi letéteményese volt, s fokozatosan a polgári foglalkozások felé fordult, állami, megyei állásokban lelte meg boldogulását. Ezek betöltési lehetősége az 1880-as évektől egyre zártabbá vált, ekkor fordultak a szabadfoglalkozások irányába. Gyermeküket akkori szokás szerint tíz éves korban gimnáziumba adták, majd külföldi tanulmányútra, s egyetemre küldték.

A középbirtokosság 100 holdnál több földdel rendelkezett, ez a réteg volt a jobbágyfelszabadítás kárvallottja. Korábban 20-25 jobbágyuk volt, az utánuk kapott kötvényeket azonban hamarosan el kellett adniuk, ha a földjüket meg akarták művelni, mivel a jobbágyfelszabadítással elveszítették az ingyen-munkaerőt. Az új körülményekhez nehezen alkalmazkodtak, megszokott életmódjukon nem könnyen változtattak, céljuk a látszat fenntartása volt. Kedvező lett volna, ha a városi polgárságtól elsajátították volna jövedelemszerző módjaikat, beáramlottak volna az iparba, kereskedelembe, szabadfoglalkozásokba, de nem törtek be a gazdasági életbe, hanem a tisztviselői állásokat célozták meg. Értékrendjükben a jövedelemszerzés módja csakis „úri”-nak tekintett foglalkozás lehetett, hangsúlyozottá váltak a formai elemek, pl. az iskolázottság szintje, a viselkedési mód. Gyermekük általában a megyei közigazgatásban vagy az államigazgatásban betöltendő hivatalnoki állás miatt célozták meg a gimnáziumot.⁷⁵

Jelen esetben viszont a legnagyobb számban kereskedők, vendéglősök, kocsmárosok, szatócsok fiai töltötték meg a gimnázium padjait (16,7%). Közöttük igen jelentős volt az izraeliták aránya (91,5%), melynek oka, hogy mivel a 18-19. század fordulóján Közép- és Kelet-Európában korlátozó jogszabályok miatt földdel nem rendelkezhetek, a hivatalviselésből és számos értelmiségi pályáról is ki voltak zárva, így a kereskedelem, hitelügy és néhány nem elzárt pálya felé fordultak. Nagy részük kocsmáros, vendéglős, bérlő lett, a helyi piac- és áruismeretet sajátították el.

⁷⁵ Balázs Magdolna (1986) 116-125.

Őket követték a gimnáziumi létszámban az értelmiség legnagyobb csoportjaként erősen tagolódott rétegükkel a felső- és középszintű tisztviselők (14,3%) - „úri”-nak számító pályájukkal -, akik szintén széles spektrumot öleltek fel az ispánoktól elkezdve a közjegyzőkön, számtartókon át az intézőkig. Vezető rétegük a nemesség soraiból származott, ők földbirtokkal is rendelkeztek. Az alsószintű tisztviselőkkel együtt (egészen az írkokokig, díjnokokig, kistisztviselőig bezárólag) már 22,5%-os volt az arányuk, jelezve a réteg erős önreprodukciójának szándékát. A társadalmi átalakulás szükségessé tette az értelmiség számának növelését. Az új szükségletek, a gazdasági, állami szervezeti igény megteremtette a hatalmi-ellenőrző, szakigazgatási szervező és a szolgáltató-kulturális apparátust. A folyamat kezdete a század elejére nyúlt vissza, ekkor jelent meg a választott megyei tisztség – a nobile officium – mellett a megyékben a tisztviselő, a nagybirtokon a gazdatiszt, ekkor kapták a nem nemesi értelmiségiek - a honoráciorok - a hivatalviselési jogot, ekkor nőtt meg a kereslet a diplomás pályák iránt.

Az értelmiséget és a tisztviselőket érdemes külön választani, bár ezt a forrásnehézségek és a rétegek átáramlásai megnehezítik. Az értelmiségiek egy része (orvosok, ügyvédek) magánpraxist is folytatott és hatósági funkciókat is ellátott, a magas értelmiségi szintű bírók, ügyészek, tanárok pedig formailag közalkalmazottak voltak. A köztisztviselői kar létszámának növekedése a századforduló előtt nem volt olyan jellemző, mint korábban, ami komoly egzisztenciális küzdelmet indított el a volt nemesi réteg részéről. A többi értelmiségi pályán új rétegek (pl. izraeliták) gyermekei jelentek meg nagyobb számban. Új jelenség volt a magántisztviselő réteg kialakulása az ipar, kereskedelem és a hitelélet működtetésében, a bankok tisztviselőitől a gyári alkalmazottakig. A gimnáziumi névkönyvekben nagyon kevés esetben szerepelt a tisztviselő, hivatalnok megnevezés előtt a „magán” bejegyzés, kevesebbszer, mint a kiegyezés utáni időszakra nézve feltételezhetnénk. Valószínűleg az osztályfőnökök - mivel nem a későbbi kutatások számára készítették a nyilvántartásokat - nem tulajdonítottak ennek nagy jelentőséget. E rétegben is jelentős volt az izraeliták részvétele, de a századforduló előtt megjelentek a nemesi származású magántisztviselők is, főleg a magasabb szinteken.

Az értelmiség harmadik csoportja, a szabadfoglalkozásúaké (ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, mérnökök, építészek, újságírók, 1848 után minden főiskolai diplomával rendelkező személy, a művészek is), mely önmagában 8,5%-ban szerepelt, de ha az értelmiség keretén belül együtt vesszük figyelembe a tisztviselőket, a szabadfoglalkozásúakat, papokat, tanárokat, együttesen már 32,6%-os a jelenlétük. Az értelmiségi rétegek jelentős része középosztályi vagy alsó-középosztályi szinten élt.

Az iparosok, kézművesek gyermekeinek aránya 12,4% volt, s ha a kispolgárság tágabb körét vesszük figyelembe a kereskedők részvételével együtt, úgy már 29,6%-ot tettek ki. Ez az arány nem teljesen egyezik Miklós Endre korábbi számításaival, aki szerint általában ennél magasabb arányban, döntően az iparosok és kereskedők fiai adták az iskola ifjúságát.⁷⁶

Az ipar, a gyáripár megyei fejlődésének⁷⁷ kísérőjelenségeként a munkás apák 10,5%-kal jelentkeztek, ami jóval meghaladta a földművesek 3,6%-os részvételét, s ha ráadásul ezt a két csoportot együttesen szemléljük a szolgaszerepet betöltőkkel, már 17,2%-ot tesznek ki, mely az alsóbb rétegek igen jelentős gimnáziumi részvételét mutatja.

A parasztság is igen erősen differenciálódott. A gazdagparasztok igénybe vették a napszamosok munkáját (a foglalkozáscsoportok anyagi lehetőségeit is érzékeltető beosztás felső és alsó rétegében szerepelve), a családi gazdasággal (30-50 holddal, alsó csoportjuk 10-15 holddal) rendelkezők főleg piacra és önellátásra termeltek. A kisparaszi (5-10 holddal) és a törpeparaszi réteg (1-5 holddal) kénytelen volt még bérmunkát is vállalni megélhetése érdekében. A mezőgazdasági bérmunkás réteghez tartoztak a cselédek, akiknek előnyösebb helyzetét állandó foglalkoztatásuk jelentette, valamint a legkiszolgáltatottabb csoport, a napszamosoké. (Gyermekeik a gimnáziumban 3,6%-os részvétellel szerepeltek). A somogyi falusi lakosság túlterhelt volt, az állami adó mellett hatalmas volt a községi is. Az alsóbb rétegek anyagi helyzetére utalt egy 1890. évi sajtótudósítás (Arbeiter Wochen Chronik, 1890. március 30.), mely a mezőgazdasági munkásság nyomoráról, a kisiparosok, földművesek (törpebirtokosok) embertelen körülményeiről számolt be. A mezőgazdasági munkások munkaideje eszerint hajnali háromtól este tíz óráig tartott, s a nyomor elképesztő méreteket öltött. Ezt igazolja, hogy 1894 után rendszeresen jelentkeztek a megyében a munkásmegmozdulások, aratósztrájkok, cselédstrájkok, a bérharc állandóvá vált. 1901 és 1910 között 7247 nincstelen kisiparos és kisparaszt vándorolt ki külföldre a megyéből.⁷⁸

Jelentős volt az apák elhunytá következtében a gyermekeik neveléséről gondoskodó gyámok, valamint az egyedülálló édesanyák szerepe, utóbbiak esetében 1,7%-os volt a gyermekek aránya. A gimnázium magántanulóinak száma a négy évtized alatt 91 diák volt (2,4%).

⁷⁶ Miklós Endre(1990) 28. T. Mérey Klára - Kaposi Zoltán (2001) 401.

⁷⁷ Récsei Balázs (2005) 77-178. Szili Ferenc (1977) 64.

T. Mérey Klára (1979) 265-305.

⁷⁸ Erről részletesebben ld. Kanyar József (1957) 54. (1967) 297. (1974) 211-232. Kávássy Sándor (1973) 197-231. Kubinyi András (1972) 13-45. T. Mérey Klára (1959) 42. (1962) 120. (1965a) 272. (1975) 93. Vörös Károly (1977) 1-13. és Vörös Antal (1966) 162-186. munkáit.

(Érdekesség, hogy legtöbbjük kereskedő, iparos (19,7-19,7%) és tisztviselő (18,6%) gyermeke, a földbirtokosok aránya mindössze 3,2%-os).

Mivel a gimnáziumi diákság nagy részét érthető módon a kaposváriak és somogyiak tették ki (együtt 81,9%), ezért a somogyi és a foglalkozáscsoportonkénti reprezentációt vizsgálva a következő adatokat vettem össze:

51. táblázat: A szülői foglalkozáscsoportok gimnáziumi és somogyi adatainak összehasonlítása (1890)

Szülői foglalkozáscsoportok	Somogyi adatok N=326.835		Gimnáziumi adatok N=3761		Reprezentáció
Tisztviselők	3.152	0,9%	950	25,2%	28
Kereskedők	6.581	2%	650	17,2%	8,6
Szabadfogl. értelm.	7.355	2,2%	320	8,5%	3,8
Szolgaszerepek	6.778	2%	120	3,1%	1,5
Napszámosok	10.177	3,1%	136	3,6%	1,16
Iparosok	39.214	11,9	469	12,4%	1,04

A fellelhető adatok alapján (az 1890-es somogyi állapotokat illetően) megállapítható, hogy a somogyi felsőbb és középső rétegek – leginkább a tisztviselők körében - nagy arányban képviselték magukat a gimnáziumban, de még az alsóbbaknál is kimutatható a felülreprezentáció. A kaposvári tanulási lehetőséget tehát a „körvidék” minden rétege igyekezett kihasználni gyermekeinek iskoláztatásában.

A lányok száma (akiknek érettségi vizsgatételét 1895 után engedélyezték a fiúk számára rendszeresített középiskolákban) a gimnáziumban mindössze négy volt, 1901-től szerepeltek a nyilvántartásokban, magántanulóként végezték tanulmányaikat. Jelentkezésük indítékeként nem elhanyagolható, hogy hármójuk édesapja értelmiségi volt, egyiküké pedig iparos. Ketten helyben laktak, a harmadik Somogy megyei, a negyedik tolnai volt. Közülük ketten az első év után ugyan kimaradtak, de ketten végeztek, egyikük tanárnő lett.

Ha felidézzük az ötödik fejezetben példaként említett két hasonló jellegű vidéki gimnázium társadalmi összetételét, a legszembetűnőbb, hogy míg Kaposváron az iparosok és kereskedők gyermekeinek aránya 29,6 %-os volt, a tisztviselőké pedig 22,5%, Pécsen ez 30,3% és 34,5%, tehát ott a tisztviselők a dominánsabbak. Kiskunfélegyházán viszont szintén az iparosok és kereskedők voltak túlsúlyban 37,6%-os részvétellel. Mindegyik intézmény esetében elmondható tehát, hogy a középosztály és az alsó-középosztály gyermekei tették ki a diáknépeség legnagyobb arányát, így a kaposvári főbb megállapítások ilyen értelemben érvényesek lehetnek a hasonló összetételű iskolákra.

52. táblázat: Az apa/gyám foglalkozáscsoportja és a diákok kimaradási-végzési aránya

Foglalkozás- csoportok	Össz. N= 3761	Kimaradt N=2890	Végzett N=871	Végzett %
Földbirtokos, nagybirt.	149	114	35	23,4
Gyáros, nagykereskedő	24	21	3	12,5
Bérlő, vállalkozó	202	157	45	22,2
Szabadfogl. értelmiségi	320	242	78	24,3
Felső-középsz. tisztvis.	541	412	129	23,8
Alsósz. tisztviselő	309	240	69	22,3
Lelkész, rabbi, plébános	18	12	6	33,3
Tanár	37	23	14	37,8
Tanító, kántortanító	240	179	61	25,4
Kisiparos, kézműves	469	365	104	22,1
Keresk., vend., kocsm.,	650	510	140	21,5
Munkás, szakmunkás	396	314	82	20,7
Szolgaszerepek	120	92	28	23,3
Földműves, napszámos	136	106	30	22,0
Egyéb	14	9	5	35,7
Elhunyt	64	48	16	25,0
Ismeretlen	72	46	26	36,1

A végzett diákok arányát vizsgálva feltételezhetjük, hogy a családi kulturális tőke igen kevésbé kedvezett a munkások és a kereskedők gyermekeinek a gimnáziumi követelményekhez való alkalmazkodásban, de feltűnő, hogy a gyárosok, nagykereskedők fiainak esetében is milyen alacsony ez az arány. A legjobb anyagi körülmények között élőknel más játszhatott szerepet ebben, láthatóan alulmotiváltak voltak a tanulásban, mivel osztályhelyzetük reprodukciója nem az elért tanulmányi eredményüktől, hanem családjuk korábban megszerzett gazdasági tőkéjétől függött. Az ő csoportjuk ráadásul megengedhette magának, hogy valamennyi gyermekét a gimnáziumba küldje, nem csak a legkiválóbb képességűeket.

Legmagasabb a végzetek aránya a tanárok gyermekeinél (37,8%) és az egyházi személyiségek (33,3%) kategóriájában. Feltehetően az ő családi tudástőkéjük és nyelvi készségeik álltak a legközelebb ahhoz, amit a gimnázium tanárai is értékelték. Emellett valószínűleg ennek a csoportnak a fiaira eléggé nagy nyomás nehezedett a családi presztízst illetően, azért, hogy eleget tegyenek a tanulmányi követelményeknek.

53. táblázat: Az apa/gyám foglalkozása és a diákok kimaradási évfolyama

Foglalkozás- csoportok	A kimaradás évfolyama								Összesen kimaradt
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Földbirtokos, nagybirt.	7	23	21	12	29	11	7	4	114
Gyáros, nagykereskedő	1	5	4	3	2	3	1	2	21
Bérlő, vállalkozó	22	36	28	15	30	11	11	4	157
Szabadfogl. értelmiségi	21	56	24	29	44	30	24	14	242
Felső-középsz. tisztvis.	34	101	63	43	96	36	33	6	412
Alsósz. tisztviselő	20	63	29	22	59	26	16	5	240
Lelkész, rabbi, plébános	1	3	0	1	3	2	2	0	12
Tanár	2	8	0	3	4	1	4	1	23
Tanító	14	46	28	28	44	9	7	3	179
Kisiparos, kézműves	38	101	53	47	70	31	13	12	365
Keresk., vend., kocsm.,	56	130	78	58	105	35	31	17	510
Munkás, szakmunkás	42	91	42	30	72	14	16	7	314
Szolgaszerepek	7	23	14	6	18	10	11	3	92
Földműves, napszám.	11	25	10	7	32	16	4	1	106
Egyéb	2	2	0	1	3	0	1	0	9
Elhunyt	2	9	8	5	10	6	7	1	48
Nincs jelezve	6	4	13	5	9	6	2	1	46
Összesen	286	726	415	315	630	247	190	81	2890

A különböző évfolyamokról való kimaradás tendenciáját a fenti táblázat segítségével a foglalkozáscsoportok szemszögéből is megvizsgálhatjuk. A kimaradók összlétszámát legnagyobb számban a kereskedők gyermekei tették ki (17,6%), őket követték a felső- és középszintű tisztviselők fiai (14,2%). A második évfolyamról történő első nagy távozási hullám fő részesei a kereskedők, vendéglősök és kocsmárosok (17,9%) voltak, valamint az iparosok (13,9%) és ugyanilyen arányban az előbb említett tisztviselői csoport gyermekei.

A negyedik évfolyamot követő második kimaradási csúcs idején szintén a kereskedők gyermekei távoztak (16,6%), valószínűleg megelégedve addig elnyert képzettségükkel.

Ha a saját belépési létszámukhoz viszonyítjuk a csoportok kimaradási arányát, a legkevesebben a korábban említetteknek megfelelően a tanárok gyermekei (62,1%) és a lelkészeké (66,6%) morzsolódtak le. A legtöbbet viszont a gyárosok és nagykereskedők fiai (87,5%), ugyancsak magas számban a háztulajdonosok, bérlők (78,5%) és a kereskedők (78,4%), földművesek (77,9%) a munkások (79,2%) gyermekei közül távoztak. Eszerint a felsőbb rétegek utódai sem tudták kihasználni az iskolai mobilitás adta korabeli lehetőségeket. Az alacsonyabb származású rétegek kimaradási arányának oka pedig lehetett gyengébb tanulási motivációjuk, valamint a kellő családi támogatás hiánya.

A főbb foglalkozási kategóriákhoz társuló, a legnagyobb felekezeteket jellemző kimaradási arány a következő képet mutatja:

54. táblázat: A tisztviselők gyermekeinek felekezetenkénti kimaradási tendenciája

Kimaradási évfolyam	Tisztviselők fiainak felekezetenkénti kimaradása			
	Katolikus	Katolikus	Izraelita	Izraelita
	tisztviselők N= 613	tisztviselők %	tisztviselők N= 109	tisztviselők %
1.	46	7,5	10	9,1
2.	131	21,3	20	18,3
3.	53	8,6	10	9,1
4.	43	7	15	13,7
5.	112	18,2	20	18,3
6.	37	6	6	5,5
7.	38	6,1	4	3,6
8.	13	2,1	3	2,7
Végzett	140	22,8	21	19,2

A 850 felső-, közép- és alsószintű tisztviselő gyermeke közül 613 volt katolikus (72,1%) és 109 izraelita (12,8%). A katolikusok legnagyobb arányban a második (21,3%), majd az ötödik évfolyamról (18,2%) hagyták el az iskolát. Az izraeliták a második és az ötödik osztályból teljesen azonos mértékben maradtak ki (18,3%), ezt követte a negyedikből is egy elég magas távozási hullám (13,7%). A hatodikos jellemzők tekintetében csak kicsi a különbség a két felekezet között, viszont hetedikben már számottevő, 2,5%-kal több volt a távozó katolikus diák. Az utolsó évfolyamon, ha kismértékben is, de magasabb volt a kimaradó izraeliták aránya (0,6%). A második és az ötödik osztályos fő kimaradási tendencia tehát mindkét felekezetre jellemző volt. A végzettek a katolikusok közül kerültek ki nagyobb arányban (22,8%) az izraeliták 19,2%-ához képest.

A kereskedők gyermekeinek felekezetenkénti kimaradása az alábbiak szerint alakult:

55. táblázat: A kereskedők gyermekeinek felekezetenkénti kimaradási jellemzői

Kimaradási évfolyam	Kereskedők fiainak felekezetenkénti kimaradása			
	Katolikus	Katolikus	Izraelita	Izraelita
	kereskedők N= 63	kereskedők %	kereskedők N= 578	kereskedők %
1.	5	7,9	57	9,8
2.	9	14,2	105	18,1
3.	12	19	70	12,1
4.	3	4,7	46	7,9
5.	10	15,8	109	18,8
6.	3	4,7	28	4,8

7.	2	3,1	37	6,4
8.	2	3,1	8	1,3
Végzett	17	26,9	118	20,4

A 650 kereskedő, vendéglős gyermeke közül 63 volt katolikus (9,6%) és 578 izraelita (88,9%). A katolikusok közül a legfeltűnőbb a harmadikról történő 19%-os kiáramlás, ezt követte az ötödikes (15,8%) és a másodikos (14,2%) magas arányú távozás.

Az izraelitáknál az ötödik osztály járt az élen ezen a téren (18,8%), utána a második (18,1%). Esetükben harmadikból csaknem hét százalékkal kevesebben maradtak ki (12,1%) a katolikusokhoz képest. A hatodikos helyzet érdekes módon a tisztviselőkhöz hasonlóan szintén kiegyenlített (4,7 - 4,8%), azonban hetedikből több mint kétszer annyi izraelita diák morzsolódott le. Az utolsó évfolyamra ehhez képest 2,3-szeres volt a távozó katolikusok aránya.

A második-ötödik osztályos kimaradási tendencia ennél a foglalkozási csoportnál tehát kissé módosult a katolikusok harmadikos távozási arányával.

A végzettek között a katolikusok voltak többségben (26,9%), az izraeliták közül 6,5%-kal kevesebben fejezték be a végbizonyítvány megszerzése előtt tanulmányaikat.

Az iparosok fiai a következő távozási menetet követték:

56. táblázat: *Iparosok gyermekeinek felekezetenkénti kimaradási tendenciája*

Kimaradási évfolyam	Iparosok fiainak felekezetenkénti kimaradása			
	Katolikus iparosok	Katolikus iparosok	Izraelita iparosok	Izraelita iparosok
	N= 280	%	N= 168	%
1.	16	5,7	10	5,9
2.	46	16,4	33	19,6
3.	35	12,5	11	6,5
4.	36	12,8	22	13,0
5.	47	16,7	30	17,8
6.	28	0,1	8	4,7
7.	11	3,9	5	2,9
8.	3	1,0	5	2,9
Végzett	58	20,7	44	26,1

A 469 iparos fiai közül 280 volt katolikus (59,7%), 168 izraelita (35,8%). A katolikusoknál feltűnő a második és az ötödik osztályos nagyon hasonló kimaradási arány (16,4 – 16,7%), valamint a harmadikos és negyedikes érték (12,5 – 12,8%). A hatodikos távozási aránya viszont szokatlanul alacsonynak mondható (0,1%), s a nyolcadikos is ugyancsak csekély mértékű (1,0%).

Az izraeliták körében kirívó a másodikból való távozás 19,6%-a, ezt követi az ötödikes 17,8%, de még a negyedikes 13,0% is számottevő. Hetedikből kevesebb izraelita diák maradt ki (1%-kal), nyolcadikból viszont 1,9%-kal kevesebb katolikus távozott. A végzettek között az izraeliták aránya volt magasabb 5,4%-kal.

Mindhárom jelentős létszámú foglalkozási csoport kimaradási jellemzőit számba véve megállapítható, hogy az általában jellemző második és ötödik évfolyamról való kiáramlás esetükben is érvényes - kisebb-nagyobb eltérésekkel, kiegyenlítődésekkel. A tisztviselők gyermekei esetében az izraelitáknál még a negyedikből, a kereskedőknél mindegyik felekezet körében a harmadikból, az iparosok körében a katolikusoknál a harmadik-negyedikből, az izraelitáknál a negyedikből való kimaradás is gyakori volt. Valamennyi csoportnál érvényesült, hogy az ötödik osztály után csökkent a kiáramlók aránya, akiknek eddig sikerült, feltehetően megpróbálták eljutni a végbizonyítványig, az érettségig.

Mindemellett érdemes megvizsgálni a kispolgári családok jellemző gondolkodásmódját is a kimaradási szándékokat illetően. Kiszűrve a teljes adatbázisból az alsó-középosztály életvitelét szimbolizáló kisiparosok, kiskereskedők és alsószintű hivatalnokok rétegét (1428 fő), külön a zsidó és katolikus kispolgárok tanulás iránti elképzeléseit, a következőket állapíthatjuk meg:

57. táblázat: A katolikus és izraelita kispolgárok gyermekeinek kimaradási tendenciája

Kimaradási évfolyam	Felekezet			
	Katolikus kispolgárok	Katolikus kispolgárok	Izraelita kispolgárok	Izraelita kispolgárok
	N= 551	%	N=801	%
1.	39	7	73	9,1
2.	95	17,2	148	18,4
3.	63	11,4	90	11,2
4.	53	9,6	75	9,3
5.	98	17,7	147	18,3
6.	52	9,4	37	4,6
7.	23	4,1	43	5,3
8.	10	1,8	15	1,8
Végzett	118	21,4	173	21,5

Az adatok értelmezéséhez megjegyzendő, hogy a katolikus kispolgárok gyermekei közül 134-en (24,3%) voltak tandíjmentesek, míg az izraeliták közül 161-en (20%) részesültek a kedvezményben. Eszerint az izraelita családok némiképpen jobb anyagi helyzetben lehettek, s ez alapján azt feltételezhetnénk, hogy amúgy is jellemző asszimilációs investíciójuk miatt nagyobb mértékű lesz hajlandóságuk a záró évfolyam elérésére.

Az első és második évfolyamról kevesebb katolikus diák távozott, bár a különbség nem volt jelentős, csupán 2,1 és 1,2% a javukra. Harmadikban és negyedikben viszont csekély eltéréssel, de ők voltak többségben a távozók között, mindössze 0,2-0,3%-kal. Ötödikből több izraelita maradt ki, de csupán 0,6%-os különbséggel.

Az egyedüli jelentősebb eltérés a hatodik évfolyam esetében tapasztalható, ahol a katolikusok 4,8%-kal többen távoztak. (Ennek okaként mindössze négy esetben történt külön bejegyzés a névkönyvekben, két ízben fegyelmi vétség, egy alkalommal gyenge tanulmányi eredmény miatti eltanácsolás, egy diáknál elhalálózása szerepelt. Így a 92,3%-nyi esetben feltételezhetjük, hogy szülői elhatározás miatt fejezte be a gyermek tanulmányait.) Hetedikben ismét fordult az arány, ekkor 1,2%-kal az izraeliták morzsolódtak le többen, ellenben nyolcadikból teljesen egyforma mértékben távoztak. A végzetek aránya között is csekély eltérés (0,1%) fedezhető fel.

Megállapítható tehát, hogy a kaposvári gimnazisták kimaradási-bentmaradási tendenciáját illetően a kispolgárság két felekezeti csoportja egy évfolyam kivételével hasonlóan gondolkodott. Eszerint elsősorban nem az anyagi vagy tanulmányi eredményekkel kapcsolatos szempontok lehettek meghatározóak, hanem a kispolgári életfelfogás, a tanuláshoz való viszonyulásuk érvényesült. Feltételezhetően a szülői ipar, üzlet, hivatal folytatása miatt elégedtek meg az alacsonyabb végzettség elérésével.⁷⁹

58. táblázat: Az apa/gyám foglalkozása és a kimaradási okok összefüggése

Foglalkozás-csoportok	A kimaradás oka								
	Bet	Bev.	Elh	Elk	Fegy.	Fiz.képt.	Tan. er.	Ism.	Öss.
Földbirtokos, nagybirt.	0	0	0	0	1	0	0	113	114
Gyáros, nagykereskedő	0	0	0	0	1	0	0	20	21
Bérlő, vállalkozó	1	0	2	0	0	0	0	154	157
Szabadfogl. értelmiségi	3	0	2	0	1	2	1	233	242
Felső-középsz. tisztvis.	2	0	4	2	2	0	1	401	412
Alsósz. tisztviselő	0	0	1	0	1	0	2	236	240
Lelkész, rabbi, plébános	0	0	0	0	0	0	0	12	12
Tanár	0	0	0	0	1	0	0	22	23
Tanító	1	0	3	0	3	1	1	170	179
Kisiparos, kézműves	4	0	4	0	1	1	0	355	365
Kereskedő, vendéglős	2	0	3	1	3	1	1	499	510
Munkás, szakmunkás	1	0	1	0	6	0	1	305	314
Szolgaszerepek	0	0	1	0	0	0	0	91	92

⁷⁹ Bácskai Vera (2001) 544., részletesebben ld. (2007). 672.

Földműves, napszámos	0	2	1	0	1	1	0	101	106
Egyéb	0	0	0	0	0	0	0	9	9
Elhunyt	0	0	0	0	0	0	0	48	48
Nincs jelezve	0	0	0	0	0	0	2	44	46
Összesen	14	2	22	3	21	6	9	2813	289
									0

Érdekes kérdés lenne, hogy vajon mi készítette valójában korai távozásra általában az egyes foglalkozáscsoportok gyermekeit, bár ennek teljes körét a sok indoklás nélküli kimaradás miatt lehetetlen felderíteni. Mivel a különleges jelentőségűeket – a már említettek szerint - bejegyezték, feltételezhető, hogy a többség a szülők előre eltervezett döntése, közvetve a család anyagi helyzete vagy a gyermek tanulmányi eredménye miatt következett be.

A feljegyzések szerint a vagyonosabb rétegek gyermekeinek nagy részénél az ok ismeretlen maradt, de ketten közülük fegyelmi vétség miatt kényszerültek távozásra. Az értelmiségiek esetében hárman betegség okán maradtak ki, s körükben feltűnő jelenségnek számít, hogy ketten a tandíj befizetésének elmulasztásáért. A két tisztviselőcsoportot együttesen szemügyre véve igen soknak mondható az öt haláleset, s az, hogy hárman is távoztak fegyelmi ügy kapcsán. A kisiparosok között volt a legtöbb betegség (4), ugyanennyi haláleset, a kereskedőknél pedig az elhunytak és a fegyelmi száma volt kiemelkedő (3), bár a munkások körében az utóbbié éppen ennek kétszerese volt.

Az okok felől közelítve a legfeltűnőbb adatokat, a betegségeknel az iparosok száma kiemelkedő, a bevonulásoknál egyedül a földművesek szerepeltek, míg az elhunytaknál a tisztviselők, iparosok és tanítók, a fegyelmi pedig a munkások fiainál fordultak elő a legtöbbször.

59. táblázat: Az apa/gyám foglalkozása és a végzett diák későbbi foglalkozása

Foglalkozás- csoportok	A végzett diák későbbi foglalkozása												Össz.	
	Föld- birt.	Gyá- ros	Ház- tul.	Ért.	Felső tiszt.	Alsó tisztv	Pap	Ta- nár	Taní- tó	Ip.	Ker.	Elh		Ism
Nagybirt., földbirt.	1	0	1	13	7	3	0	2	0	0	0	1	8	36
Gyáros, nagyker	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	3	5
Háztulajd., bérlő	0	2	3	5	9	3	0	1	0	0	0	1	20	44
Szabadfogl. értelm.	0	1	0	20	20	7	2	4	0	0	0	2	23	79
Felső-köz. tisztvis.	3	1	0	29	36	8	4	5	0	0	0	2	42	130
Alsósintű tisztvis.	0	0	0	15	15	7	2	5	0	1	0	2	21	68
Lelkész, rabbi, pléb.	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	2	6
Tanár	0	0	0	6	2	0	0	1	0	0	0	0	6	15
Tanító	0	0	0	14	9	8	0	7	0	0	0	1	24	63
Kisiparos, kézműv.	1	0	1	35	15	10	8	2	1	1	1	3	29	107
Keresk., vendéglős	0	2	1	58	23	14	1	10	1	0	2	5	28	145
Munkás, szakmunk.	0	0	0	17	9	19	3	3	0	0	0	1	28	80

Szolgaszerepek	1	0	0	9	5	3	1	1	0	0	0	0	9	29
Földm., napszámos	0	0	0	3	7	0	5	0	0	0	0	1	14	30
Egyéb	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	6
Elhunyt	0	0	0	7	4	1	1	1	0	0	1	0	1	16
Nincs jelezve	0	0	0	3	3	1	0	2	0	0	1	2	0	12
Összesen	6	6	6	237	165	84	27	46	2	2	5	21	264	871

Bár az összes végzett 30,3%-ánál nem ismert a későbbi foglalkozás, a rendelkezésre álló adatok is sejtetik a jellemző orientálódásokat. A korabeli iskolázási stratégia a társadalmi elvárásnak megfelelő lehetett, az elitrétegben legalább a szülő iskolázottsági szintjét kellett (illet) elérni, a középosztály célja is lehetőleg minél magasabb képzettség megszerzése volt. A gimnazisták legtöbbször az értelmiségi, a tisztviselői pályát választotta. A legjobb anyagi helyzetben levő három csoport gyermekei az értelmiségi és a felső-tisztviselői foglalkozást részesítették előnyben, akárcsak az értelmiségi szülők fiai. A tisztviselők gyermekei ugyanígy döntöttek. A lelkészek (rabbik és plébánosok) gyermekei közül a hat végzett közül kettő tanár, kettő más értelmiségi lett. A tanárgyermekek közül mindössze egy lett tanár, a többség (6) más értelmiségi foglalkozást választott.

A tanítók fiai közül senki nem lett tanító, a többség (17) - akárcsak az iparosoké és kereskedőké esetében - az értelmiségi-tisztviselői pályát találta vonzósnak.

E változások a mobilitás irányát jelzik, s egybeesnek Kanyar József történet-statisztikai adataival, melyek Somogy megyére vonatkozóan a lakosság megélhetési forrásának alakulását mutatják.⁸⁰

60. táblázat: Megélhetési források Somogy vármegyében - népszámlálási adatok alapján

Foglalkozási struktúra Somogy vármegyében	1869-ben	1910-ben
Mezőgazdaság	75%	62%
Ipar, kereskedelem, közlekedés	12%	26%
Egyéb (napszámos, cseléd, nyugdíjas)	10%	8%
Értelmiségi, tisztviselői pályák	2-3%	4%

A főbb jellemzőket esetünkre vonatkoztatva: a gimnáziumot végzetteket, az érettségizetteket illetően az értelmiségi, tisztviselői pályák gyarapodása volt érzékelhető, valamint az agrár-foglalkoztatottak magas, de idővel csökkenő megyei aránya mellett az iparosodással, urbanizációval összefüggésbe hozható foglalkozások körének növekedése.

Az intergenerációs mobilitást vizsgálva megállapítható, hogy az 507 későbbi foglalkozás ismeretében egyértelműen a felfelé mozgás dominált. Mindössze 22 esetben feltételezhető

⁸⁰ Kanyar József (1974) 200.

(4,3%), hogy lefelé irányuló mobilitás történt, pl. amikor a nagybirtokos, értelmiségi, felsőszintű tisztviselő fia alsószintű tisztviselő, vagy az alsószintű tisztviselő gyermeke iparos lett. Felfelé irányuló kilépést jelentett, amikor a tisztviselő gyermeke lett közép- vagy nagybirtokos (3), értelmiségi (29), az alsószintű tisztviselőből vált értelmiségi (15), felsőszintű tisztviselő (15), a lelkészéből értelmiségi (2), a tanítóéból szabadfoglalkozású értelmiségi (14), ill. felsőszintű tisztviselő (9), az iparoséból nagybirtokos (1), háztulajdonos (1), értelmiségi (35), tisztviselő (25), pap (8), tanár (2) vagy tanító (1). Csupán egy fiú maradt apja nyomdokán iparos és egy lett kereskedő. Szintén felfelé mobilitást jelentett, amikor a kereskedő gyermekéből lett gyáros (2), háztulajdonos (1), értelmiségi (58), tisztviselő (37), pap (1), tanár (10) vagy tanító (19), mindössze ketten maradtak kereskedők. A munkások kilépése értelmiségivé (17), tisztviselővé (27), pappá (3), tanárrá (3), valamint a szolgaszerepet betöltő apa gyermeke értelmiségivé (9) vagy tisztviselővé (8) válása szintén a sikeres emelkedést mutatta a ranglétrán. A földművesek számára korábban főleg a papi rend nyújtotta a szűk kitörési módot (jelen esetben öten választották csupán), viszont már jelentős mobilitási lehetőségekre utalt, hogy a felsőszintű tisztviselő (7) és a szabadfoglalkozású értelmiségi pálya (3) is elérhetővé vált számukra.

A diákság társadalmi háttérével (származásával) kapcsolatos eredmények tehát láthatóvá tették a gimnázium demokratizálódását, a felsőbb osztályokon kívüli csoportok felemelkedésének lehetőségét. Nagy szerepet játszott az iskola életében a polgári foglalkozást betöltők fiainak jelenléte, nemcsak a beiratkozók arányában, de az iskola „használati módjában”, az elvégzett évfolyamok mennyiségét tekintve is.

9. 8. Az apa/gyám vélelmezett iskolázottságának vizsgálata

Kutatások bizonyították, hogy egy családnak a gyermek iskoláztatásához való viszonyulását nagyban befolyásolja az apa iskolázottsága, az életstílust meghatározó értékek, szokások kialakulása szempontjából jelentős a gyermekkori szocializáció, az otthoni kulturális közeg, a szülői ház érték- és szokásrendje. Bár az egyén társadalmi-gazdasági státusa a foglalkozások rangsorában elfoglalt helyzetét jelenti, ebben az adott foglalkozás presztízsén kívül a csoport iskolázottsága is szerepet játszik. Általában az alacsonyabb iskolázottsághoz alacsonyabb jövedelem társult. Természetesen a jövedelemszint nem determinálja egyértelműen a tanulmányi eredményt, szerepe mégis fontossá válik, amikor a családnak a gyermek további tanulásáról kell döntenie, hiszen ez a jövedelem növekedéséről való lemondást jelenti.

Mivel az iskolai névkönyvekben nem szerepelt ilyen megkülönböztetés a tanulói nyilvántar-
tások között, csak feltételezhető az egyes foglalkozásokhoz illeszkedő iskolai végzettség.

61. táblázat: Az apa/gyám iskolázottsága és a tandíjmentesség mértéke

Apa/gyám iskolázottsága	Tandíjmentesség		Összesen		
	Mentes	Fizetős			
Legfeljebb elemi	89	35,4%	162	251	6,6%
Legfeljebb polgári	448	25,2%	1326	1774	47,1%
Érettségi	222	21,4%	813	1035	27,5%
Főiskola, egyetem	56	16,2%	289	345	9,1%
Doktor	21	9,7%	194	215	5,7%
Ismeretlen	45	31,9%	96	141	3,7%
Összesen	881		2880	3761	100%

A foglalkozási adatok alapján vélelmezhetően az apák legnagyobb mértékben legfeljebb polgári iskolai végzettséggel rendelkezettek (47,1%), ezt követte az érettségit tettek aránya (27,5%). Legkevesebben doktori címet mondhattak magukénak (5,7%).

Az apa iskolázottsága és a tandíjmentességgel kapcsolatos adatok összevetésénél kiderült, hogy minden csoportnál, - még a legkedvezőtlenebb anyagi helyzetűeknél is - több volt a fizetősök, mint a mentesek száma. Az arányokat tekintve természetesen a legtöbb kedvezményezett a legalsó iskolafokot végzettek csoportjára volt jellemző (35,4%), ez érzékelteti az ő anyagi kockázatvállalási helyzetüket is. A végzettségek magasabb szintjének megléte mellett egyre csökkent a kedvezményezettek mértéke, a doktori fokozat esetén már ritkaság-számba mehetett (9,7%).

A bizonyos évfolyamokról való kimaradás aránya is jellemző lehet az egyes csoportokra.

62. táblázat: Az apa/gyám iskolázottsága és gyermeke kimaradási évfolyama

Apa/gyám iskolázottsága	A kimaradás évfolyama										Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.			
Legfeljebb elemi	(21)	56	28,7%	(24)	(21)	47	24,1%	(12)	(11)	(3)	195
Legfeljebb polgári	(159)	389	28,3%	(205)	(131)	286	20,8%	(96)	(72)	(32)	1370
Érettségi	(70)	184	22,2%	(127)	(103)	187	22,6%	(69)	(59)	(27)	826
Főiskola, egyetem	(13)	50	0,2%	(25)	(31)	62	24,8%	(35)	(28)	(6)	250
Doktor	(6)	29	20,7%	(14)	(16)	27	19,2%	(22)	(13)	(13)	140
Ismeretlen	(17)	18	16,5%	(20)	(13)	21	19,2%	(13)	(7)	(0)	109
Összesen	286	726	25,1%	415	315	630	21,7%	247	190	81	2890

Eszerint a legfeljebb elemi iskolai végzettségű apák gyermekei elsősorban a második (28,7%) és az ötödik évfolyamról (24,1%) maradtak ki, a polgári iskolát végzetteké vagy az érettségizetteké is ezekről távozott leginkább, s ötödikre népességük fele már elhagyta az

iskolát. Összességében az elemi végzettségűek gyermekei közül 75,8%, a polgárisokéból 85,4%, az érettségizetteké közül 81,2% maradt ki az ötödik évfolyamig. A felsőfokú végzettségűeknél ez az arány kisebb, 72,4%, a doktori címmel rendelkezőknél pedig már csak 65,7%.

Annak oka, hogy ki morzsolódott le valamelyik évfolyamról, ill. ki fejezte be az iskolát, nem a véletlen műve volt. Az iskoláztatáshoz való viszony egy átörökített boldogulási-felemelkedési stratégia része, mely a család, a társadalmi csoport és a nagyobb társadalom között alakuló történelmi tapasztalatokra épül.⁸¹

63. táblázat: Az apa/gyám iskolázottsága és gyermeke kimaradásának oka

Apa/gyám iskolázottsága	A kimaradás oka								Össz.
	Betegs.	Bev.	Elh.	Elk.	Fegy.	Fiz.képt.	Tan.er.	Ism.	
Legfeljebb elemi	0	2	1	0	3	1	0	188	195
Legfeljebb polgári	8	0	12	0	10	3	5	1332	1370
Érettségi	2	0	4	2	4	1	2	813	828
Főiskola, egyetem	1	0	0	1	2	0	1	245	250
Doktor	1	0	4	0	0	0	0	135	140
Ismeretlen	2	0	1	0	2	1	1	100	107
Összesen	14	2	22	3	21	6	9	2813	2890

A kevés számú ismert kimaradási okból az derült ki, hogy az elemi végzettségű apák gyermekeinél a fegyelmi vétség volt a legjellemzőbb (3 alk.), s csak az ő fiaik közül történt katonai bevonulás (2 alk.). A polgárit végzeteknél az elhalálozás (12 alk.) és a fegyelmi vétség (10 alk.), valamint a betegségek száma volt jelentős (8 alk.), s külön bejegyzés a tanulmányi eredmény miatti eltanácsolásról náluk fordult elő legmagasabb értékkel ((5 alk.).

Az érettségizett apák fiainál a fegyelmi (4 alk.) és a halálozás (4 alk.) volt kiemelkedő.

A főiskolát, egyetemet végzetek gyermekeinél kiegyenlítettebb a megoszlás, kevesebb volt a fegyelmi vétség (2 alk.), s közülük senki nem hunyt el. A doktori címmel rendelkezők fiainak viszont egyetlen csoportként nem volt fegyelmi ügyük, a legtöbb bejegyzés esetükben az elhalálozásokra vonatkozott (4 alk.). Az ismeretlen indokolásúaknál feltételezhetjük az anyagi vagy tanulmányi eredmény miatti saját elhatározású távozást.

Ez a tendencia egybecseng Bourdieu megállapításaival – aki a francia oktatási rendszert vizsgálta -, mely szerint a második oktatási ciklus folyamán kimaradó diákoknak az egyes társadalmi osztályok közötti eloszlását nem magyarázhatjuk meg olyan jellemzőkkel, melyek egyéni jellegűek, a teljes magyarázathoz meg kell mutatni, hogy ezek a jellemzők az adott

⁸¹ Boreczky Ágnes (2002) 67.

társadalmi osztály oktatási rendszerhez való viszonya révén osztály mivoltában érintik őket. Minden egyedi választásnál szerepet játszik a gyerek társadalmi osztálya és az oktatási rendszer közti objektív viszonyok együttese. Egy adott egyén számára egy-egy iskolai jövő csak annyira valószínű, amennyiben osztálya vagy kategóriája objektív és kollektív jövőjét alkotja. Az a szubjektív remény vagy reménytelenség, melynek hatására az egyén magát kirekeszti, azon feltételektől függ, amelyek saját kategóriájának az iskolai sikerre való objektív esélyét meghatározzák.⁸²

Ennek értelmében a középosztály az a réteg, mely gyermekei társadalmi felemelkedése érdekében leginkább vállalta az iskolázatással kapcsolatos költségeket és erőfeszítéseket - még a jövedelmüket esetlegesen meghaladó mértékben is.

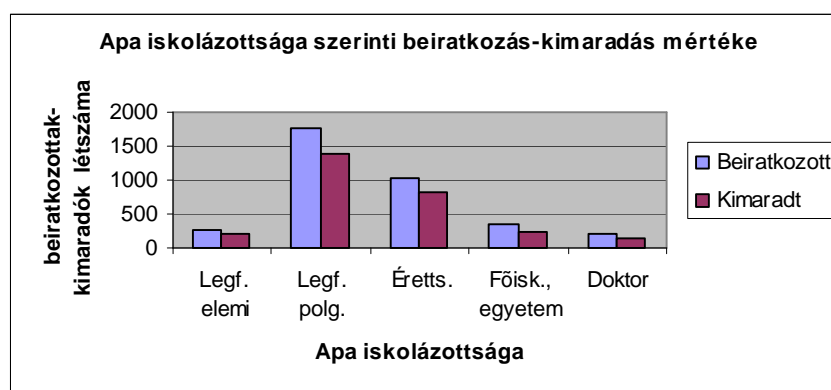
64. táblázat: Az apa/gyám iskolázottsága és a gyermekek gimnáziumi végzettségének mértéke

Apa/gyám iskolázottsága	A beiratkozottak N=3761	Kimaradt N=2890	Kimaradt %	Végzett N=871	Végzett %
Legfeljebb elemi	251	195	77,6	56	22,3
Legfeljebb polgári	1774	1370	77,2	404	22,7
Érettségi	1035	826	79,8	209	20,1
Főiskola, egyetem	345	250	72,4	95	27,5
Doktori cím	215	140	65,1	75	34,8
Ismeretlen	141	109	77,3	32	22,6

A létszámot tekintve a polgári iskolai végzettségű apák küldték legszívesebben gyermekeiket a kaposvári gimnáziumba, de közülük maradtak ki szám szerint a legtöbbben is.

Az arányokat tekintve természetesen már más a helyzet:

13. ábra: Az apa/gyám iskolázottsága és a diákok gimnáziumi beiratkozásának-kimaradásának mértéke

⁸² Bourdieu, Pierre (1978) 55.

Az adatok szerint a gimnázium elvégzésének lehetősége a szülők magasabb iskolázottsági fokával jelentett összefüggést, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők gyermekei végeztek el beiratkozási létszámukhoz képest legnagyobb arányban az iskolát.

Érdekes módon viszont legkisebb mértékben az érettségivel rendelkezők fiai jártak sikerrel (csupán 20,1%-uk végzett), feltehetően ők nem rendelkeztek azzal a motivációs bázissal, amelynek segítségével az elemi iskolai végzettséggel rendelkezők gyermekei kitörési lehetőséget láttak az iskola befejezésében (22,3%).

65. táblázat: Az apa/gyám iskolázottsága és a végzett diákok későbbi foglalkozása

Apa/gyám iskolázottsága	A végzett diákok későbbi foglalkozása													
	Föld- birt.	Gyá- ros	Ház- tul.	Ért.	F. tisztv.	Als. tisztv.	Pap	Ta- nár	Ta- nító	Ip.	Ker.	Elh.	Ism.	Össz.
Legfeljebb elemi	1	0	0	9	10	5	7	1	0	0	0	1	22	56
Legfeljebb polgári	0	3	3	128	53	49	11	25	0	1	3	10	118	404
Érettségi	5	1	2	48	53	17	6	10	1	1	1	2	62	209
Főiskola, egyetem	0	1	0	23	32	6	0	6	0	0	0	1	26	95
Doktori cím	0	0	1	25	14	7	1	3	0	0	0	5	19	75
Ismeretlen	0	1	0	4	3	0	2	1	1	0	1	2	17	32
Összesen	6	6	6	237	165	84	27	46	2	2	5	21	264	871

Az adatok szerint a legfeljebb elemi iskolai végzettséggel bíró apák gyermekei főleg a felső- és középszintű tisztviselői és a szabadfoglalkozású értelmiségi, valamint az egyházi hivatalokat részesítették előnyben, ugyanez a tapasztalat - kiegészülve az alsószintű tisztviselői pályákkal - az érettségivel bíró apák fiainál is.

A polgári iskolai végzettségűek gyermekeinél más volt a helyzet, esetükben első helyen az értelmiségi pályák álltak, másodikon a felső- és középszintű tisztviselői, majd ezt követi az alsószintű tisztviselői és a tanári. A doktoráltak fiainál szintén ez a sorrend, de esetükben az alsószintű tisztviselői pálya alig jött számításba.

Az egyes csoportok tagjai feltehetően megközelítendő eszményül a felettük álló csoport életvitelét célozták meg, ugyanakkor a nekik megfelelő párhuzamos csoportokat is figyelhetők. A polgári rétegekből származó értelmiségiek az érvényesüléshez kénytelenek voltak hangsúlyozni életvitelük „úríságát.” A polgárosodás egyik jellemzője az életstílusok szembe-tűnő jelensége volt. A birtok, a vagyon önmagában nem adott belépőt az urak közé tartozáshoz, ehhez származás, rang vagy diploma volt szükséges.⁸³

⁸³ Gyimesi Sándor (1993) 32-38. Halmos Károly (1991) 131-166. (2000) 186.

9. 9. Az apa/gyám alkalmazotti státusa

Az iskolázott család anyagi helyzetének és mentalitásának, valamint a családfő vélelmezett alkalmazójának összefüggésében is lehetséges a gimnáziumot elvégzők és a lemorzsolódók arányait szemügyre venni.

66. táblázat: Az apa/gyám alkalmazotti státusa és a diákok beiratkozási-kimaradási-végzési arányai

Apa/gyám alkalm. státusa	Beiratkozott diák N=3761	Kimaradt diák N=2890	Végzett diák N=871	Végzett diák %
Önálló	1789 47,5%	1374	415	47,7
Magánalkalmazott	615 16,3%	481	134	15,4
Közalkalmazott	1233 32,7%	926	307	35,3
Ismeretlen	123 3,2%	109	14	1,6

A létszámadatok tekintetében a legtöbb apa önállóként dolgozott, az ő gyermekeik köréből került ki a végzett diák legnagyobb része, míg a magánalkalmazásban állóké voltak a legkevesebben. Ugyancsak a számszerűséget tekintve legkisebb mértékben a magánalkalmazásban állók gyermekei fejezték be sikeresen Kaposváron gimnáziumi tanulmányaikat, a legtöbbben viszont az önállóan működők fiai közül, csaknem háromszor annyian.

A közalkalmazottak végzett gyermekeinek száma kb. a kettő között helyezkedett el.

Az arányokat tekintve viszont az önállók fiai végeztek a legjobban (47,7%), őket követték a közalkalmazottaké (35,3%), végül a magánalkalmazásban levőké (15,4%). Ennek oka az lehetett, hogy valószínűleg az önállóak családjában értékelték leginkább a személyes boldogulás érdekében tett egyéni erőfeszítéseket, teljesítményeket.

67. táblázat: Az apa/gyám alkalmazotti státusa és a gyermekek kimaradási évfolyama

Apa/gyám alkalmazotti státusa	A kimaradás évfolyama								Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Önálló	152	371	194	144	274	114	78	47	1374
Magánalkalmazott	41	116	76	44	106	44	40	14	481
Közalkalmazott	76	221	125	114	229	76	65	20	926
Ismeretlen	17	18	20	13	21	13	7	0	109
Összesen	286	726	415	315	630	247	190	81	2890

A kimaradási tendenciát illetően az önállóak gyermekei a második évfolyamról távoztak leginkább (27%), s a hetedik évfolyamig 69,8%-uk már kiiratkozott az iskolából.

A magánalkalmazottak fiai a másodikból (24,1%) és ötödikből (22%) maradtak ki főleg, hetedikig hasonló arányban az előző csoporthoz 69,4%-uk maradt ki.

A közalkalmazottak kissé nagyobb számban távoztak ötödikről (24,7%), mint másodikról (23,8%), viszont közülük csupán 68,2% morzsolódott le hetedik osztályig.

68. táblázat: Az apa/gyám alkalmazotti státusa és a gyermekek kimaradás oka

Apa/gyám alkalmazotti státusa	A kimaradás oka								Össz.
	Bet.	Bev.	Elh.	Elk.	Fegy.	Fiz.képt.	Tan.er.	Ism.	
Önálló	8	0	10	1	8	3	4	1340	1374
Magánalkalmazott	1	2	3	0	5	1	1	468	481
Közalkalmazott	3	0	8	2	6	1	3	905	928
Ismeretlen	2	0	1	0	2	1	1	100	107
Összesen	14	2	22	3	21	6	9	2813	2890

A kimaradások hivatalosan bejegyzett okaként az önállóknál feltűnő a halálozási szám, emellett a betegségek, valamint a fegyelmi ügyek miatti eltávolítások. A magánalkalmazottaknál a fegyelmi vétség a legkirívóbb, akárcsak a közalkalmazottaknál, s esetükben is a halálesetek száma jellemző. A bejegyzés nélküli kimaradások aránya a legmagasabb a közalkalmazottaknál (97,7%), valamivel kevesebb az önállóan dolgozók körében (97,5%), a legkisebb a magánalkalmazottak esetében (97,2%).

Bár a különbségek nem nagyok, az arányok arra utalnak, hogy a családok saját elhatározásából eredő, a gyermek képességei és az iskoláztatásba befektetett tőke együttes viszonyításából fakadó döntés eredményeként legnagyobb mértékben a magánalkalmazottak adtak esélyt gyermeküknek az érettségi megszerzéséhez.

69. táblázat: Az apa/gyám alkalmazotti státusa és a végzett diákok későbbi foglalkozása

A végzett diákok későbbi foglalkozása	Apa/gyám alkalmazotti státusa				Össz.
	Önálló	M.alk.	Közalk.	Ism.	
Nagybirtokos, földbirtokos.	5	1	0	0	6
Gyáros, nagykereskedő	3	1	1	1	6
Háztulajdonos, gazda	5	0	1	0	6
Szabadfoglalkozású értelmiségi	148	33	52	4	237
Felső- és középszintű tisztviselő	60	22	80	3	165
Alsószintű tisztviselő	30	10	44	0	84
Lelkész, káplán, rabbi	8	10	7	2	27
Tanár	20	8	17	1	46
Tanító	0	0	1	1	2
Kisiparos, kézműves	2	0	0	0	2
Kereskedő, vendéglős	4	0	0	1	5
Elhunyt	13	4	2	2	21
Nincs jelezve	117	45	102	0	276
Összesen	415	134	307	14	871

A végzetek többsége tehát az önállóak gyermekei közül került ki (47,7%), őket a közalkalmazottaké követték (35,3%), végül a magánalkalmazottaké (15,4%).

Az önálló apák fiainak túlnyomó többsége szabadfoglalkozású értelmiségi lett (35,6%), legtöbbjük ügyvéd, mérnök és orvos. A közalkalmazottnál a felső- és középszintű tisztviselői pálya lehetett a legkedveltebb (26%), valamint a szabadfoglalkozású értelmiségi (16,2%).

A magánalkalmazottaknál ugyancsak ez utóbbi (24,6%) és a felső- és középszintű tisztviselői (16,4%) pálya jelentette a társadalmi emelkedés lépcsőjén a következő fokozatot.

Érdekes, hogy az önállók közül lettek néhányan iparosok és kereskedők is, de csupán azok, akiknek szülei szintén ezzel foglalkoztak, s a legtöbb tanár is az önállók soraiból került ki.

A vertikális mobilitás tehát erőteljes volt, a süllyedés alig jellemző, inkább az emelkedés gyakoribb a képzeletbeli ranglétrán. Ennek okaként feltehetően közrejátszott, hogy az értelmiségi munkahelyek száma jelentősen megnőtt a kiegyezést követően.

Mivel sok adat hiányzik - korábban említettem azt az elemzést nehezítő hiányosságot, hogy a bejegyzésekben csak szórványosan tüntették fel pl. a magán- vagy köztisztviselő megkülönböztetést -, a meglévőkből csak óvatosan vonható le az a következtetés, hogy az önálló apák gyermekei jórészt magánalkalmazottak lettek a gimnázium befejezése és további tanulmányaikat követően, a magánalkalmazottaké pedig köz- és magánalkalmazottak, a közalkalmazottak gyermekei pedig elsősorban közalkalmazottként dolgoztak felnőttként.

9. 10. A diákság tanulmányi eredményének vizsgálata

A különböző társadalmi csoportok eltérő iskolai teljesítménye a szülők és gyermekeik mentalitásbeli jellemzőiben (jelenre és jövőre orientáltságukban), viselkedésbeli különbségeikben (azonnali és elhalasztott szükséglet-kielégítésükben) és teljesítményorientációjukban (az azonnali vagy késleltetett jutalom elérésében) mutatkozik meg.⁸⁴

Szintén az iskolai teljesítményeket meghatározó fontos tényező a tanulmányi követelmények teljesíthetősége, melyeket a megvalósítandó tanterv, az elsajátítandó tananyag is befolyásolt. Bár az iskola 1883-ig hatosztályos gimnázium volt, ennek ellenére tananyagában, munkarendjében nem maradt el a nyolcosztályosoktól, a hetedik és a nyolcadik osztályok hiánya - a nívó emelése érdekében - a tananyag összezsúfolásával járt együtt.⁸⁵

Az 1883-as törvényt követő változások érzékeltetésére a két tanterv összehasonlításával figyelhető meg a magas színvonal.

⁸⁴ Meleg Csilla (2005) 127.

⁸⁵ Bővebben: Felkai László (1985) 92. (1993) 305.

Az alábbi táblázat valamennyi évfolyam összesített óraszámát vetíti elénk:

70. táblázat: 1883 előtti és utáni gimnáziumi tantervek összesített óraszámjai

Tantárgy	Heti óraszám	Heti óraszám	Tantárgy	Heti óraszám	Heti óraszám
	1-8. o. 1883 előtt	1-8. o. 1883 után		1-8. o. 1883 előtt	1-8. o. 1883 után
Vallástan	12	16	Mennyiségtan	27	25
Magyar	24	29	Természetráajz	9	9
Latin	44	48	Természettan	13	8
Görög	18	19	Vegytan	5	-
Német	16	17	Bölcseleti előtanulm.	4	3
Történelem	18	17	Rajz (rajzoló geom.)	16	10
Földrajz	6	11	Szépírás	2	2
Fizika-földrajz	-	2	Testgyakorlás	16	16

Túl nagy eltérés nincs a két tanterv között, a Trefort-féle tulajdonképpen korszerűsítette a Pauler-félet. Azért, hogy „nemzeti alapon nyugvó” tanterv készüljön, a magyar nyelv óráinak számát öttel felemelték. A legkiemelkedőbb természetesen a gimnáziumban a latin óraszám volt, s a magyar nyelv és a mennyiségtan is eléggé magas volt.

A reálórak számának kiegyenlítését azzal kívánták elérni, hogy a (szabadkézi) rajz tantárgynak geometria-jelleget adtak, arra hivatkozva, hogy a szerkezeti változtatásnál fontosabb a tartalmi korszerűsítés. A valódi változás ennek megfelelően a tanítási anyag bővítésében, gyakorlatiasabb témakörök beállításában jelentkezett.

A tantervi követelmények teljesítése a diákok nagy részétől - különböző előképzettségük, képességük és szorgalmuk összetevőjeként - ugyancsak nagy erőfeszítést követelt, melynek sikeressége a jegyátlagokban érhető tetten.

9. 10. 1. A felekezeti megoszlás és a tanulmányi eredmények összefüggése

Az eredményesség mutatóinak összehasonlításához a legfontosabbnak ítélt és legszigorúbban osztályozott tantárgyak átlagait érdemes összevetni - a felekezet saját vallásánitása és a testgyakorlás mellett a gimnáziumi oktatás kemény magját képező latint, matematikát, magyart és a németet -, a legnagyobb felekezetenként: a római katolikusok, az izraeliták, valamint közös csoportban a protestáns felekezetek (reformátusok, evangélikusok, ágostaiak, unitáriusok) esetében. (A jegyek skálája 1-től [a jelestől] 4-ig húzódott, tehát az átlag annál jobb, minél alacsonyabb a szám értéke.) Bár a különbségek sok esetben nem jelentősek, némi jellegzetesség leolvasható az átlagok összevetéséből.

71. táblázat: A tantárgyi eredmények felekezetenkénti megoszlása

Tantárgy	Évf.	Felekezet		
		Római kat.	Izraeliták	Protestánsok
Hittan (vallástan)	1.	2,00	2,00	2,04
	6.	1,65	1,52	1,60
	8.	1,54	1,49	1,66
Latin nyelv	1.	2,70	2,71	2,66
	6.	2,45	2,33	2,53
	8.	2,37	2,29	2,26
Mennyiségtan (számтан-mértan)	1.	2,70	2,69	2,67
	6.	2,50	2,42	2,62
	8.	2,33	2,37	2,20
Magyar nyelv	1.	2,53	2,54	2,51
	6.	2,06	1,96	2,02
	8.	2,04	2,03	1,96
Német nyelv	1.	3,08	2,93	2,77
	6.	2,23	2,16	2,25
	8.	2,19	2,14	2,29
Testgyakorlás (torna)	1.	2,46	2,50	2,34
	6.	1,98	2,00	2,04
	8.	1,75	1,78	1,67

A hittan osztályzatait (időnkénti tantárgyi megnevezéssel vallástan) valójában el kellene különíteni a többitől, hiszen a hitoktatást a felekezet saját tanárai végezték, így a különböző vallású diákok felekezetenként elkülönítve, homogén közegben, egyenlő eséllyel indultak az osztályzatok megszerzésében. Ennek ismeretében is a legjobb eredményt az izraelita diákok érték el. Első osztályban még együtt haladtak a katolikusokkal, de hatodikra már különbség alakult ki a javukra. Bár nyolcadik osztályra mindegyik felekezet átlaga javult, ez az izraelitáknál volt a legszámottevőbb, az összes átlag közül kiemelkedő legjobb eredményükkel. Ennek okaként jelentkezhettek sajátos vallási intellektualizmusuk, a családi nevelés során korábban kifejlesztett képességeik kamatoztatása.

Latin nyelvből a protestánsok indultak a előnyösebb értékkel, de hatodikban már az izraeliták vezettek. Nyolcadik osztályra újra a protestánsok kerültek az élre csekély különbséggel az izraeliták előtt. A latin, mely a gimnáziumi képzés legfontosabb eleme volt, a klasszikus művelődés kulcsa, az „úri osztály” megkülönböztető kultúrnyelve, sajátos asszimilációs töltettel, motivációval bírhatott a felfelé törekvő mobilitás hajtóerejében.

Mennyiségtanból (számтан-mértanból) legjobban a protestánsok indultak, azonban hatodikra az izraeliták lehagyták őket. Nyolcadikra ismét a protestánsok vezettek számottevő különb-

séggel a katolikusok és az izraeliták előtt. Ennek a tantárgynak az eredményessége jelentőséggel bírhatott a tisztviselői, értelmiségi pályák felé törekvők esetében.

Magyar nyelvből az első osztályban csekély különbséggel a protestáns felekezetek vezettek, azonban hatodikban az izraeliták jöttek fel az élre. A befejező évfolyamra ugyan visszaállt a protestánsok elsőbbsége, de az izraeliták újra a második helyen végeztek. Az a jelentéstartalom, mely a magyar nyelv tanulásának eredményében megmutatkozott, az izraeliták esetében jelenthette az asszimilációra elkötelezettek azonosulását a nemzeti kultúreszményekkel.

A *német* nyelv terén ugyancsak a protestánsok mutatkoztak be a legkedvezőbben, mögöttük az izraeliták, majd a katolikusok, feltűnően gyengén. Hatodikra az izraeliták kerültek a vezető helyre, s a protestánsok a sor végére. Az utolsó évfolyamra szintén ők lettek a legjobbak a katolikusok előtt. Esetleg itt hasznosították a nyugatról bevándorolt német indíttatású polgárok utódjaiként a német kultúrnyelv ismeretének, használatának műveltségghordozó tökéjét. Nyelvtanulási gyakorlatukat bizonyos fokig érvényesíthették a szigorúbban osztályozott latin elsajátítására is.

Végül a *testgyakorlásból* (tornából) elsőben a protestánsok szerepeltek a legsikeresebben, az izraeliták a sereghajtóként. Hatodikban a katolikusok törtek az élre az izraeliták előtt, míg nyolcadikban a vezető protestánsok után a katolikusok, végül az izraeliták következtek.

A torna-teljesítmények tartalmazták egyrészt a diákoknak az erőnléthez, a testedzéshez fűződő viszonyát, másrészt a tanárok szubjektív véleményét is. Előfordulhatott ugyanis, hogy az iskolai befektetések a nehezebb szellemi tárgyak felé irányultak, ami esetleg a testgyakorlás elhanyagolásával járt, és ez nem váltotta ki a nevelők megértő hozzáállását.

Összességében megállapítható, hogy hittanból és németből az izraeliták voltak a legeredményesebbek. A torna kivételével a többi tantárgy esetében virtuális küzdelem folyt az izraeliták és a protestánsok között. Elsőben általában a protestánsok indultak jobban, hatodikban az izraeliták kerültek az élre, majd nyolcadikra visszanyerték a protestánsok elsőbbségüket.

A legtöbb jó átlagot – ha kis különbséggel is -, a protestánsok esetében találhatjuk, ugyanakkor a lemorzsolódási arányok során esetükben tapasztalhattuk a legnagyobb értékeket (83,9%), tehát nem elsősorban a tanulmányi eredmények miatt maradhattak ki.

Az izraelitákra volt jellemző a legkisebb mértékű kimaradás (73,2%), de mivel nem ők voltak a legjobb tanulók, ez azt bizonyítja, hogy családjuk gyengébb képesség esetén is vállalta az iskoláztatásukat, benntartásukat a gimnáziumban, amíg csak lehetett. A katolikusok tanulmányi eredményeikkel a sor végén szerepeltek, kimaradásuk mértéke a két csoport közötti értéket vette fel (79,4%).

Ezek a megállapítások a kaposvári gimnáziumra vonatkozóan lehetnek érvényesek. Viszont nem egyeznek pl. Karády Viktor tapasztalataival, aki a budapesti gimnazisták felekezeti megoszlásának és tanulmányi sikerességének összefüggéseit is vizsgálta 1873 és 1930 között, s azt állapította meg, hogy az izraeliták szerepeltek a legeredményesebben a protestánsok és a katolikusok előtt.⁸⁶ E felekezet tagjai Kaposváron is jó eredményeket értek el, de komoly versenyhelyzetbe kerültek a protestánsokkal.

9. 10. 2. Az apák foglalkozáscsoportjainak és gyermekeik tanulmányi eredményének vizsgálata

Érdekes kérdés, hogy az egyes foglalkozáscsoportok gyermekeinek tanulmányi eredménye között felfedezhető-e valamilyen szembeötlő különbség, megnyilvánult-e esetleg az egyes tantárgyak tanulásában valamilyen fontossági sorrend.

72. táblázat: A tantárgyi eredmények foglalkozáscsoportonkénti megoszlása

Tantárgy	Évf.	Foglalkozáscsoportok tágabb kategóriái					
		Földbirt.	Értelmiség	Tisztviselők	Iparoskeresk.	Földműv. munkás	Napszám. szolga
Hittan (vallástan)	1.	1,96	2,02	2,00	2,01	2,02	1,99
	6.	1,64	1,58	1,65	1,66	1,53	1,48
	8.	1,53	1,55	1,58	1,55	1,48	1,44
Latin nyelv	1.	2,72	2,71	2,77	2,64	2,69	2,66
	6.	2,41	2,44	2,43	2,44	2,36	2,28
	8.	2,24	2,33	2,38	2,38	2,24	2,24
Mennyiségtan (számтан-mértan)	1.	2,74	2,74	2,76	2,63	2,69	2,49
	6.	2,52	2,46	2,56	2,48	2,39	2,41
	8.	2,18	2,31	2,42	2,40	2,22	2,36
Magyar nyelv	1.	2,61	2,58	2,56	2,46	2,54	2,46
	6.	2,00	2,07	2,05	2,04	1,99	1,87
	8.	2,03	2,08	1,98	2,08	1,97	2,12
Német nyelv	1.	3,22	2,81	3,15	2,85	3,30	2,72
	6.	2,23	2,29	2,21	2,23	2,03	2,38
	8.	2,06	2,21	2,23	2,19	2,14	2,16
Testgyakorlás (torna)	1.	2,50	2,47	2,50	2,44	2,48	2,33
	6.	1,94	1,96	1,95	2,05	2,00	1,97
	8.	1,75	1,72	1,81	1,77	1,70	1,68

Hittanból első osztályban a földbirtokosok fiai indítottak a legjobban a napszámosok és szolgák gyermekei előtt, viszont hatodikban ez utóbbiak kerültek az élre, s utánuk következ-

⁸⁶ Karády Viktor (1997) 122.

tek a földművesek, munkások gyermekei. Nyolcadikban sem változott ez a helyzet, az összes kiszámított átlag közül a legjobb eredménnyel (1,44) a napszámosok fiai vezettek, a földműveseké követték őket, a sereghajtók viszont a tisztviselők utódai lettek. Eszerint az alsóbb rétegek gyermekei teljesítettek jobban a befejező évfolyamokon.

Latin nyelvből a kezdő évben az iparosok-kereskedők gyermekei jártak az élen, utánuk a napszámosoké, szolgáké, majd a földműveseké és munkásoké, a sor végén a tisztviselőké. Hatodikban a napszámosok vezettek a földművesek és munkások előtt, nyolcadikban ugyan-ez volt a helyzet, de a földbirtokosok is csatlakoztak hozzájuk. Ennek a felzárkózásnak talán oka, hogy a felsőbb rétegek körében talán ekkorra tudatosult az elvont elittantárgy eredményének szimbolikus és praktikus jellegű fontossága a szabadértelmiségi pályákra való bejutáshoz.

Mennyiségtanból (számtan-mértanból) elsőben a napszámosok gyermekei bizonyultak a legjobbnak (itt jelentkezhetett az otthoni tudástőke hiányának ellensúlyozásaként a közöttük rejlő tehetségek előrejutása), őket követték az iparosoké, kereskedőké (a kereskedők valószínűleg fontosnak tartották a számolást, az áruforgalom ellenőrzésének az eszközét), viszont a tisztviselők fiainak ment ez a tárgy a leggyengébben. Hatodikban a földművesek és napszámosok csoportja a kiemelkedő, nyolcadikra a földbirtokosok gyermekei kiemelkedően lettek a legjobbak a földműveseké előtt, leggyengébbek pedig a tisztviselő utódok szerepeltek. A földbirtokos csoport előretörése e másik elvont elittárgy esetében is a záró évfolyamra vált különös jelentőségűvé.

Magyar nyelvből elsőben az iparosok, kereskedők találhatók a sor elején a napszámosokkal együtt, hatodikra a napszámosok még tartották a színvonalat, de felzárkóztak melléjük a földművesek, s nyolcadikra is ők szerepeltek az élen a tisztviselők gyermekeivel együtt, míg a sor végén jócskán lemaradva a napszámosok és szolgák fiai. Ez utóbbi oka feltehetően az lehetett, hogy ennek az évfolyamnak az anyaga még jobban kapcsolódott a nyelvi kompetenciákhoz és a műveltebb családi légkörhöz.

A *német* nyelv esetében az élen a napszámosok, majd az értelmiség, utánuk a három leggyengébb eredménnyel a tisztviselők, földbirtokosok, majd a földművesek és munkások gyermekei szerepeltek, hatodikban vezettek a földművesek a tisztviselők előtt, nyolcadikban a földbirtokosok fiai jártak messze az élen (ebben segíthetett a nyelv magától értetődő jelenléte a versenyképes rétegek családi kultúrájában). A tisztviselők gyermekei ugyancsak lemaradtak, ami azért érdekes, mert a németet általában fontos tárgynak tartották, s a gazdasági mobilitás lényeges társadalmi tőkéjeként értékelték.

Testgyakorlásból (tornából) elsősorban a napszámosok fiai voltak a legügyesebbek, a földbirtokosok és tisztviselők gyermekeinek ez kevésbé sikerült. Hatodikra a földbirtokosok törtek az élre, míg nyolcadikra újra a napszámosok és földművesek, s a munkások gyermekei. A fizikai erő meglétét talán ez utóbbi csoportok esetében lehet inkább feltételezni.

Megállapítható, hogy az osztályrajzos különbségek másodlagosnak bizonyultak a felekezeti különbségekhez képest. A táblázatok adatai arról tanúskodnak, hogy az iskolai teljesítmények hierarchiája egyértelmű a protestánsok és a többi felekezet között, viszont a foglalkozáscsoportok szerinti rangsor már nem olyan magától értetődő. A jegyátlagoknál befolyásoló tényező a családi kulturális tőke mellett a természetes tehetségek jelentkezésének sajátos előfordulási lehetősége.

A felvázolt eredmények mellett a nagybirtokosok, bérlők gyermekeinek 19,3%-a végezte el a gimnáziumot, az értelmiségiek nagy csoportjának (beleértve az egyházi személyiségeket, tanárokat, tanítókat is) 35,6%-a. Ugyanakkor a tisztviselőknek 23,3%-a, az iparosoknak és kereskedőknek 21,8%-a, a földműveseknek és napszámosoknak 22%-a, a munkásoknak szintén 22%-a jutott el a nyolcadik osztályig, tehát a jegyátlagok általában nem voltak igazán szoros kapcsolatban a gimnáziumban maradás lehetőségével.

9. 10. 3. A jegyrelativitás kérdése: a tanárváltások és az osztályzatok lehetséges összefüggése

Az osztályzatok realitásának valószínűségét tanulmányozva felmerülhet az a nagyon is életszerű probléma, hogy a tanárok szubjektivitása mennyire befolyásolhatta az egyes évfolyambeli érdemjegyek alakulását, a jegyek relatív értékét a különböző pedagógusok esetében. Az érettségi jegyeinél ez kevésbé fordulhatott elő, hiszen egy országos standard mérésért jelentette, s külső felügyelet mellett zajlott a vizsgálat, de az iskola zárt, belső világában esetleg más szempontok is működhettek.

73. táblázat: Az érettségi vizsgálatok sikeressége a gimnáziumban (1885-1910)

Évfolyam	Érettségire jelentkezett	Sikeres írásbelit tett	Sikeres szóbelit tett	Érettségi eredmények			Érettségi jegyek átlaga
				Jeles (fő)	Jó (fő)	Egyszerű (fő)	
1885/1886	11	10	6	-	2	4	2,66
1886/1887	19	18	13	-	3	10	2,76
1887/1888	13	12	12	1	2	9	2,66
1888/1889	14	12	12	1	4	7	2,50
1889/1890	11	11	11	-	5	6	2,54
1890/1891	11	11	8	2	2	4	2,25
1891/1892	12	11	10	2	3	5	2,30

1892/1893	14	14	11	2	4	5	2,27
1893/1894	14	14	11	1	1	9	2,72
1894/1895	14	14	13	3	7	3	2,00
1895/1896	14	14	14	1	5	8	2,50
1896/1897	23	23	20	3	6	11	2,40
1897/1898	16	16	16	1	5	10	2,56
1898/1899	19	19	17	3	3	11	2,47
1899/1900	31	29	26	5	7	14	2,34
1900/1901	36	36	27	4	7	15	2,33
1901/1902	25	10	10	3	2	5	2,20
1902/1903	31	31	30	7	9	14	2,23
1903/1904	30	30	28	2	14	12	2,35
1904/1905	29	27	22	5	7	10	2,22
1905/1906	30	30	28	4	10	14	2,35
1906/1907	30	30	21	3	10	18	3,19
1907/1908	25	25	25	5	8	12	2,28
1908/1909	25	25	22	3	8	11	2,36
1909/1910	28	27	24	8	9	7	1,95
1910/1911	36	36	36	5	12	19	1,83

Az adatokból megállapítható, hogy a vizsgált 26 tanév során, ha nem is egyenletesen, de egyre nőtt az érettségire jelentkezők létszáma. A magas színvonalat mutatja, hogy már az írásbeli rész is csak 65,3%-uknak sikerült, a szóbeli pedig az előbbieket 47%-ának. Mindössze öt tanévben fordult elő, hogy minden jelentkező sikeresen vette az akadályokat.

Visszatérve az év végi átlagokra, megállapítható, hogy elsöben voltak a leggyengébbek a tantárgyi eredmények, hatodikra javultak – kb. négy tizeddel -, s még hét századdal a nyolcadik osztály végére. Pontosabban: a foglalkozáscsoportonkénti átlagoknál a négy fő tantárgy első osztályos átlaga 2,72, míg az összesített érettségi átlag 2,39, tehát a kezdő diákokat megállapíthatóan szigorúbban osztályozták.

Némiképpen változott a helyzet nyolcadikra - bár feltételezhetjük, hogy addigra a legkiválóbbak maradtak bent az iskolában -, a végzősök átlaga már 2,2 lett. A hatodikosok átlaga 2,27 volt, ők a két szélső évfolyam között szerepeltek a jegyek átlagában, de inkább már a nyolcadikosok felé közelítettek. Valószínűleg már őket sem annyira szigorúan osztályozták. Mindenesetre az osztályzatok minősége is komoly összefüggésben állhatott a diákok évfolyamonkénti előrehaladásával-kimaradásával.

Ehhez kapcsolódóan az emlékkönyvek, értesítők létszámadatait vizsgálva feltűnő, hogy időközönként milyen nagy különbségek mutatkoznak az egyes tanévek össz-diáklétszámában. Érdekes módon ez sokszor egybeesett a jelentősebb számú bukásokat felvonultató tantárgyak

(latin és matematika) tanárváltásaival. 1870 és 1910 között három alkalommal fedezhető fel kiemelkedő mértékű létszámcsökkenés:

74. táblázat: A gimnáziumi tanulók összlétszáma a vizsgált tanévek esetében

Tanév	Előző tanévi diáklétszám	A vizsgált tanév diáklétszáma	
1873/1874	175	147	(-16%)
1903/1904	491	456	(-7%)
1909/1910	503	446	(-11%)

Ezekben a tanévekben a megszokott 1-2%-os létszám-ingadozásokat sokkal nagyobb különbségek jellemezték. 1873-ban a tanári kar összetételében változásként a latint tanító költői lelkületű Döbrössy Károly nyugalomba vonulása után Végh Endre okleveles főgymnáziumi tanár érkezett, mennyiségtanból pedig Péky Géza okleveles rendes tanár.

A feltűnő, 16%-os kimaradási arány okán megvizsgáltam az általuk tanított két tantárgy esetében a diákok osztályzatait. 1873-ban első osztályba 69-en iratkoztak be, s latinból év végén 26-an, mennyiségtanból 13-an buktak meg. A másodikos osztály létszáma már csak 38 volt. Ebből 12-en nem tudták teljesíteni a latin, tízen a mennyiségtan követelményeit, a létszám harmadikra 16-ra csökkent. Másodikban a latin átlaga 3, harmadikban 3,7 volt, a mennyiségtané másodikban 3, a következő évben 3,4 volt. Azoknak az átlaga, akik távoztak az iskola kötelékéből, latinból 4,5, mennyiségtanból 4,3 volt. Ezek szerint az osztályzatok igen jelentősen befolyásolták a kimaradásokat, különösen egy-egy szigorú tanár esetében erősödött fel ez a tendencia.

Az osztályzatok diáknépességet befolyásoló jelentőségét mutatja, hogy 1903-ban a megnyílt polgári iskola amúgy is feltételezhető létszámgyengítő hatása ellenére is csak 7%-os volt az előző tanévihez képest kimutatható csökkenés.

Viszont e második mélypont ideje előtt, 1902-ben kezdett latint oktatni a gimnáziumban Ladomerszky Győzöt felváltva a Beregszászról áthelyezett Danka István rendes tanár, akit, amikor 1909-ben távozott az intézetből, az értesítőben a következő szavakkal méltattak: „komoly, szigorú, de mindig az ifjúság szeretetéből sugalt fegyelmezésével (...) igazi pedagógusnak emlékét hagyta hátra.” A megjegyzés azért feltűnő, mivel a távozó tanárok módszereiről nem szoktak megemlékezni, így ez arra utal, hogy Danka tanár úr különösen szigorú hírében állhatott, ez a tantárgyi osztályzatokban meg is mutatkozott. Utódja Varvasovszky János lett, akinek érkezése után (1909-ben) ugyancsak jelentős csökkenés jelentkezett a diákság létszámában.

A legtöbb elégtelen osztályzat általában az első és negyedik évfolyamokon fedezhető fel, a diákság köréből a legjelentősebb lemorzsolódási arány leginkább az ezeket követő évfolyamokra tehető.

Valószínű, hogy a távozások mértékét a vizsgálat során korábban már feltételezett indokok mellett a tanárok szubjektív megnyilvánulásai, az osztályzatok is jelentősen, kényszerítő erővel befolyásolták. Természetesen csak akkor állíthatnánk fel biztos diagnózist, ha az osztályfőnökök minden távozó tanuló neve mellett feltüntették volna ennek valódi okát is.

9. 11. A gimnáziumot végzett gyermekek és az apák/gyámok foglalkozásának összehasonlítása

A diákság körülményeinek eddigi bemutatásában mindvégig fontos szempontként szerepelt az apa/gyám foglalkozása. A hasonló társadalmi helyzetet feltételező besorolások nem térhettek ki a finomabb jellemzők érzékeltetésére, pedig érdeklődésre tarthat számot, hogy egy-egy különlegesebb, az anyagi helyzetet is érzékeltető foglalkozás-bejegyzés esetében mi lett a gyermek sorsa, sikerült-e elvégeznie az iskolát, milyen későbbi foglalkozás jutott osztályrészéül. Természetesen arra nincs mód, hogy egyenként minden foglalkozás terítékre kerüljön, de feltűnő az ellentmondás egyes esetekben - pl. a földbirtokosnak, gyárosnak már esetleg kimaradt második vagy a ötödik évfolyamról a gyermeke, ugyanakkor a cselédé eljutott a hatodikig, a mosónőé a hetedikig. A takarítónő fia is érettségizett, akárcsak a házalóé. Érdekes tehát elvégezni a vizsgálatot a leggyakrabban előforduló (eddig külön nem érintett) szülői foglalkozások között – pl. az orvosok, tanárok, tanítók, ügyvédek, kereskedők, iparosok, hivatalnokok, földbirtokosok, földművesek, napszámosok, házalók vagy akár az egyedülálló anyák körében – azt elemezve, hogy az ő gyermekük milyen eredményt ért el, emellett fordított esetben is, tehát aki egy bizonyos foglalkozást választott a végzettséget követően, milyen családi indíttatású lehetett.

9. 11. 1. Iparos, kézműves apák fiai a gimnáziumban

Az iparosok kategóriája számos foglalkozást ölelt fel - az általános jellemzők keresése miatt egy csoportban vizsgálok valamennyit. A beírt tanulók között 532 esetben (14,1%) szerepelt az apa/gyám esetében erre utaló bejegyzés. Lakóhelyi megoszlásuk a következőképpen alakult:

75. táblázat: Iparos, kézműves apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	293 55%	Távolabbi megyék (Pest, Fejér, stb)	(22)
Somogy megye	180 33,8%	Baranya megye	(5)
Tolna megye	(30)	Zala megye	(3)

Az adatok szerint túlnyomó többségük (293 fő – 55%) Kaposváron, a többiek nagy része (180 fő - 33,8%) Somogy megye más részén élt. A kaposvári tanulók száma a betelepülő kézművesek, iparosok révén magas volt, a somogyiaké is a közelség miatt számottevő, viszont érdekes módon a baranyaiaké és zalaiaké kevesebb. A kaposvári iparos-gyermekek közül 59-en végeztek (20,1%), s e foglalkozáscsoport összes végzettjéből 55,6% helyi diák jutott el a végbizonyítványig.

A diákok közül 164-an voltak tandíjmentesek (30,8%), 368-an fizettek tandíjat. A kedvezményezetttek közül 51-en végezték el a gimnáziumot, közülük 11 ügyvéd, nyolc hivatalnok, hat tanár, öt orvos, három pap, két jegyző, egy tanácsos, egy mérnök, egy újságíró és egy kereskedő lett. Kettő elhunytak joghallgató korukban, tíz tanuló további sorsáról nem áll rendelkezésre információ.

Az alsóbb évfolyamokról való kimaradást-továbbjutást illetően a következő kép rajzolódott ki: a beiratkozott 532 tanuló közül 106-an (19,9%) jutottak el a záró évfolyamig, két diák elhunyt gimnazistaként. A kimaradási megoszlás a következőképpen alakult:

76. táblázat: Iparos, kézműves apák gyermekeinek évfolyamonkénti kimaradása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	58	5.	85
2.	125	6.	25
3.	61	7.	16
4.	46	8.	10

Összesen 426 diák maradt ki közülük - négyen fegyelmi vétség miatt kényszerültek távozásra, ugyancsak négyen betegség következtében, egy diák fizetéseképtelenség okán, egy esetben pedig a gyenge tanulmányi eredmény miatti eltanácsolásért. Az évfolyamonkénti lemorzsolódást illetően magas volt a másodikban kimaradók aránya (29,3%), az ötödik évfolyamnál szintén egy távozási hullám jelentkezett (19,9%), feltehetően a szülői hivatásba magasabb végzettséggel történő bekapcsolódás miatt. Felekezeti hovatartozásuk a következő volt:

77. táblázat: Iparos, kézműves apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Iparos apák/gyermekeik vallása	Létszám
Római katolikus	328 61,6%
Izraelita	182 34,2%
Református	(13)
Ágostai	(8)
Ismeretlen	(1)

A kereskedők izraelita túlsúlyával ellentétben az iparosoknál a római katolikusok nagyobb aránya (61,6%) volt jellemző, csaknem kétszerese az izraelitáknak. A végzetek közül 95 volt katolikus (90,4%), az izraeliták száma pedig 43 volt (40,9%). A tanulmányok befejezését követően mindössze egy tanuló szándékozott közülük apja hivatását (a szabóságot) folytatni. A végzett diákok (105 fő – 19,7%) inkább a következő foglalkozásokat választották:

78. táblázat: Iparos, kézműves apák végzett gyermekeinek későbbi foglalkozása

Iparos apák gyermekei által választott foglalkozások		Iparos apák gyermekei által választott foglalkozások	
	Létszám		Létszám
Ügyvéd, bíró	21	Újságíró	2
Tisztviselő	20	Újságíró	2
Orvos	13	Kereskedő	1
Tanár	7	Bankár	1
Pap	6	Elhunyt jog-, ill. orvostanhallgatóként	3
Mérnök	2	Ismeretlen	27

E gyermekek elsősorban a szabadfoglalkozású értelmiségi és a tisztviselői pályát részesítették előnyben. Magas azok száma, akiknek adatát nem ismerjük, feltehetően többségük valamilyen értelmiségi foglalkozást választott.

Iparossá lett végzett diákok az iskolában

Az iskola végzettjei közül a vizsgált időszak alatt mindössze ketten lettek később iparosok. Kaposváriak voltak, egyikük tandíjmentes izraelita, társa fizetős katolikus. Előbbi apja a korábban már említett szabó volt, így fia minden bizonnyal az ő iparát vette át, a másikuké nem ismeretes, elhunyt, ennek ellenére ez a diák volt az, aki tandíjat fizetett.

Felnőttkori lakóhelyük az apját követően megmaradt Kaposvár, társa viszont visszatért születési helyére, Pécsre.

Az adatok szerint az iparos családok gyermekei tömegesen próbálták szerencsét a gimnáziumba történt jelentkezésük révén, s bár a negyedik évfolyam után több mint a fele létszámukban elhagyták a gimnázium kötelékét, ötödrészüket - akik be tudták fejezni tanulmányukat és esélyt nyertek a továbblépésre – kihasználta az elitképző iskola nyújtotta lehetőséget..

9. 11. 2. Kereskedők gyermekei

Mivel a kategóriába sorolásnál együtt szerepelt a hasonló anyagi helyzetet feltételező kereskedő, vendéglős és kocsmáros, külön is érdemes megvizsgálni a nagyon magas számú kereskedő apák gyermekeinek sorsát. A beírt tanulók közül 437 esetben (11,5%) volt ez az apa vagy a gyám foglalkozása. Lakóhelyük a következő volt:

79. táblázat: Kereskedő apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	200 45,7%
Somogy megye	158 36,1%
Tolna megye	49 11,2%
Távolabbi megyék (Pest, Fejér)	(11)
Baranya megye	(8)
Külföld (Krajna, Horvátország, Szlovénia)	(6)
Zala megye	(4)

A gimnáziumba való felvétel évében a lakóhely megoszlása szerint a többség (200 fő – 45,7%) Kaposváron, a többiek túlnyomó része (36,1%) Somogy megye valamely részén élt.

A betelepülő kereskedők révén a kaposvári tanulók száma magas volt, viszont a baranyaiaké és tolnaiaké feltűnően alacsony. Külföldi kereskedők is elküldték gyermekeiket az intézetbe, az iskolai emlékkönyv utalt is rá, hogy sokszor még a magyar nyelv ismeretével is voltak problémáik. A végzett diákok közül 67-en voltak helybeliek (51,1%), somogyiak pedig 36-an (27,4%). A kereskedő apák gyermekei közül csupán 53-an (12,1%) voltak tandíjmentesek, 384-en (87,8%) fizettek díjat, mely arány a kedvezőbb anyagi körülményeikre utal.

A kedvezményezetttek közül végül 21-en (39,6%) végezték el a gimnáziumot, közülük kilenc ügyvéd, három orvos lett, a többiek is értelmiségi pályára léptek.

A kereskedők gyermekeinek esetében a sikeres tanulmányokat, az alsóbb évfolyamokról való kimaradást-továbbjutást illetően a következő kép rajzolódott ki: a beiratkozott 437 tanuló közül 131-en (29,9%) jutottak el a záró évfolyamig. Három diák elhunyt időközben, ketten első évfolyamos, harmadikuk második osztályos korában.

A kimaradók száma az alábbiak szerint alakult:

80. táblázat: Kereskedő apák gyermekeinek kimaradás szerinti megoszlása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	27	5.	58
2.	86	6.	29
3.	44	7.	17
4.	35	8.	10

Összesen 306 diák maradt ki a tanulmányai során, a névkönyvekben két esetben tüntették fel a távozás okaként a fegyelmi vétség miatti kizárást (3. és 7. osztályos tanulónál). Magas volt a másodikban kimaradók száma (28,1%), feltehető, hogy ők valóban felismerve a követelmények teljesítésének problémáit, korán távoztak.

Az ötödik évfolyamnál újabb távozási csúcs tapasztalható (18,9%), ezek a gyerekek más intézményben tanulhattak tovább, vagy megelégedtek az alacsonyabb végzettséggel. Ez a lemorzsolódási tendencia megegyezik az iparosok gyermekeinél tapasztaltakkal. A két foglalkozáscsoport hasonló életmódja egyező gondolkodásmódot és iskoláztatási stratégiát eredményezett. Felekezeti hovatartozásuk a következő volt:

81. táblázat: Kereskedő apák gyermekeinek felekezetenkénti megoszlása

Kereskedő apák/gyermekek vallása	Létszám
Izraelita	410
Római katolikus	19
Ágostai	5
Görögkeleti	2
Református	1

A már említett módon 1870 után az izraelita diákok számának folyamatos emelkedése volt jellemző, akiknél a szülői foglalkozás nagyrészt kereskedő vagy iparos volt. A fenti táblázatban a legszembetűnőbb az izraelita szülők nagy aránya a kereskedők esetében (91,5%).

A 131 végzett közül öten voltak katolikusok (3,8%), míg az izraeliták 126-an (96,1%).

Kérdés, hogy a 437 apa fiai közül hányan folytatták szülőjük hivatását. Az 1912-es emlékkönyvbeli „közvélemény-kutatás” alapján kiderült, hogy csak négy tanuló (0,9%) dolgozott a gimnázium befejezése után apja nyomdokait követve kereskedőként.

A gimnáziumot sikeresen befejező tanulók a következő foglalkozásokat tartották inkább követhetőnek:

82. táblázat: Kereskedő apák végzett gyermekei által választott foglalkozások

Kereskedő apák gyermekei által választott foglalkozások		Kereskedő apák gyermekei által választott foglalkozások	
	Létszám		Létszám
Ügyvéd	31	Mérnök	7
Orvos	18	Tanár	6
Hivatalnok	13	Katonatiszt	3
Elhunyt orvostanhallgatóként	2	Gyógyszerész	3
Elhunyt jogtanhallgatóként	1	Újságíró	2

A későbbi pálya alakulása 37 esetben még nem derült ki, pár foglalkozás egy-egy fővel szerepelt, mint pl. gazdatiszt, bérlő, miniszteri tanácsos. A fentiek alapján megállapítható, hogy

e szülők fontosnak tartották fiaik képzését, az értelmiségi pályák megcélzásával segítették boldogulásukat. Az intézet utolsó évéig eljutók számára nagy eredményként könyvelhető el, hogy 42,7%-uk felnőttként ügyvédként, orvosként vagy mérnökként kereshette kenyerét. Érdekeség, hogy míg az iparosok gyermekei közül hatan a papi pályát választották, addig a kereskedők fiai közül senki nem találta vonzónak ezt a lehetőséget.

Kereskedővé lett diákok

1870 és 1910 között a végzett összes tanuló közül mindössze heten (5,3%) választották, hogy felnőttként kereskedőként keressék kenyerüket. A gimnáziumba való beiratkozásuk évében a lakóhely szerinti megoszlásuk a következőképpen alakult:

83. táblázat: *Kereskedővé lett diákok lakóhely szerinti megoszlása*

Lakóhely	Létszám
Kaposvár	4
Tolna megye	2
Somogy megye (Lengyeltóti)	1

Valamennyien fizettek tandíjat, s mindannyian izraeliták voltak.

Érdeemes megvizsgálni, hogy ezek a tanulók milyen családokból származtak, milyen otthoni indíttatás vezethette őket a pályaválasztásuknál. Az apák foglalkozása a következő helyzetet mutatja:

84. táblázat: *Kereskedővé lett diákok apa/gyám foglalkozása szerinti megoszlása*

Az apa foglalkozása	Létszám
Kereskedő	5
Szabó	1
Nincs adat	1

A leendő hivatás megválasztásánál feltehetően ebben az esetben a szülők foglalkozása a döntő tényező, s mivel négy tanulónál a későbbi lakóhely sem változott, esetükben az üzlet átvételéről lehetett szó. A többiek felnőttként Budapesten nyitották meg az üzletüket, egyikük egy nagykereskedést.

9. 11. 3. Tanítók gyermekei

A vizsgált időszakban 227 esetben (6%) szerepelt az apa/gyám foglalkozásánál a tanító (pontosabb meghatározás nélküli) bejegyzés.

A felvétel évében a lakóhely megoszlása szerint a túlnyomó többség (158 fő – 69,6%) Somogy megye megyeszékhelyen kívüli részéről, 33 fő pedig Kaposvárról (14,5%) érkezett.

85. táblázat: Tanító apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Somogy megye más része	158 69,6%	Pest megye	(1)
Kaposvár	33 14,5%	Fejér megye	(1)
Baranya megye	15 6,6%	Veszprém megye	(1)
Tolna megye	14 6,1%	Távolabbi vidékek	(2)
Zala megye	(2)		

Számottevőnek mondható a környező megyékből érkező tanítóság gyermekeinek aránya (13,6%) a más foglalkozású szülőkhöz képest. A végzetek közül tízen voltak kaposváriak (23,2%), somogyiak 27-en (62,7%). A tanítók gyermekei közül 107-en részesültek (47,1%) tandíjmentességben. Körükből végül 30-an (29,1%) végezték el a gimnáziumot.

Nem mindenkinek ismert a további sorsa, de az bizonyos, hogy öt diákból lett tanár, négyből orvos, háromból ügyvéd, kettőből jegyző, kettőből plébános és csak egyből tanító.

43-an (18,9%) jutottak el a záró évfolyamig. A kimaradások a következőképp alakultak:

86. táblázat: Tanító apák gyermekeinek kimaradás szerinti megoszlása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	15 8,1%	5.	52 28,2%
2.	40 21,7%	6.	(9)
3.	24 13%	7.	(9)
4.	32 17,3%	8.	(3)

Igen magas az ötödikben távozók száma (28,2%), valószínűleg a szülők egy része úgy gondolta, hogy valamilyen hivatalnoki állás betöltéséhez megelégszenek a négy évfolyam elvégzésével. A névkönyvek egy-egy bejegyzése szerint a kimaradás oka a tanulmányi eredmény miatti eltanácsolás, fizetéseképtelenség, betegség, elhalálozás és egy hetedikes diák esetében fegyelmi okból történt kizárás volt.

A vallás tekintetében a tanító apák fiai között a következő a szembevetendő:

87. táblázat: Tanító apák gyermekeinek felekezeti szerinti megoszlása

Tanító apák/gyermekeik vallása	Létszám
Római katolikus	185
Izraelita	31
Református	9
Ágostai	1
Nincs adat	1

A katolikusok aránya kimagasló volt (81,4%), csaknem hatszorosa az izraelitákénak. A végzett diákokból 35-en voltak katolikusok (81,3%), az izraeliták száma nyolc (18,6%).

Felvetődik a kérdés, vajon hányan folytatták szülőjük hivatását. Az 1912-es emlékkönyv alapján egyetlen tanuló választotta ezt a pályát, a többiek mászt céloztak meg:

88. táblázat: Tanító apák végzett gyermekeinek választott foglalkozása

Tanító apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám	Tanító apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Tanár	5	Tanító	1
Orvos	5	Mérnök	1
Jegyző	5	Járásbíró	1
Ügyvéd	3	Kapitány	1
Hivatalnok	3	Nincs adat	16
Plébános	2		

Valamennyi végzett tanuló értelmiségi lett. Így megállapítható, hogy a tanítók nagy számban küldték fiaikat a gimnáziumba, különösen a somogyi, vidéki katolikusok, akik feltehetően azt szerették volna, hogy gyermekük többre vigye szüleinél. A végzetek számára nagy előrelépés tapasztalható apjuk hivatásához képest, hiszen 60,4%-uk biztosan magasabb hivatalba jutott (37,2%-ról nincs ismeretünk, hogyan alakult a további pályájuk).

Tanítóvá lett érettségizett diákok

Az összes többi végzettet illető bejegyzés szerint csupán egy katolikus tanuló lett később tanító (igazgató-tanító) - Enyingen. A róla fennmaradt adatok hiányosak, lakhelye a Somogy megyei Gige volt, apja elhunyt – gyámja nincs feltüntetve. Anyagi körülményei miatt tandíjmentességben részesült.

Eszerint az érettségizettek nem elégedtek meg a tanítói pálya lehetőségeivel.

Összehasonlítva a tanár és tanító szülők számát (37 és 227) feltűnő, hogy a tanítók milyen igyekezettel próbálták meg gyermekeiknek a továbbjutás lehetőségét biztosítani. Azonban amíg a tanítók fiainak 18,9%-a jutott el az érettségiig, addig a tanároknak 40,5%-a, mely a jobb családi, kulturális és anyagi feltételek meglétét igazolhatja.

9. 11. 4. Földbirtokosok gyermekei

A beiratkozott tanulók közül 143 esetben (3,8%) szerepelt az apa/gyám foglalkozása rovatban a földbirtokos (birtokos, nagybirtokos) bejegyzés.

Bár nem valódi foglalkozásról van szó, és természetesen ezekből a megnevezésekből nem lehet pontosan következtetni az anyagi helyzetre, feltételezhetjük, hogy e szülőknek ilyen természetű gondjaik nem lehettek az iskolázatással kapcsolatban.

A lakóhelyek megoszlása a következő volt:

89. táblázat: Földbirtokos apák gyermekeinek lakóhelyi megoszlása

Lakóhely	Diákok száma
Somogy megye	103 72%
Kaposvár	17 11,8%
Tolna megye	(11)
Távolabbi megyék (Pest, Nyitra, Zemplén)	(7)
Baranya megye	(3)
Külföld (Bosznia, Horvátország)	(2)

A gimnáziumba való felvétel évében túlnyomó többségük (103 fő – 72%) Somogy megyében élt, Kaposváron mindössze 17-en (11,8%) laktak. A „körvidék” birtokosokra általában jellemző volt, hogy nem költöztek be a városba, hanem birtokaikon gazdálkodtak.

A somogyi földbirtokosoknak, nemeseknek volt annak idején szívügye a gimnázium létrehozása, fiaik előszeretettel látogatták is az iskolát. Sorolhatnánk az ismert neveket, hány Döry, Márffy, Kunffy járt az intézet falai közé. Az intézetbe jött tanulni báró Stokinger János, gróf Somssichból négy is járt a gimnáziumba a vizsgált 41 év alatt, Noszlopy és Sárközy szintén négy-négy.

A végzetek közül hatan kaposvári lakosok voltak (25%), Somogy megye más területén élő pedig 18 (75%).

A földbirtokos apák gyermekei közül érthető okokból 139-en tandíjat fizettek (97,2%), mindössze négyen voltak tandíjmentesek. A kedvezményezettek közül végül egy diák végezte el a gimnáziumot, tanár lett. Az alsóbb évfolyamokról való kimaradást illetően a 143 beiratkozott tanuló közül 24-en (16,7%) jutottak el a záró évfolyamig.

A lemorzsolódások alakulása:

90. táblázat: Földbirtokos apák gyermekeinek kimaradása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	9	5.	23
2.	31	6.	9
3.	14	7.	12
4.	14	8.	7

Összesen 119 diák (83,2%) maradt ki a tanulmányok során, két tanulót úgy zártak ki fegyelmi vétségért, egyiküket elsős, másikat hetedikes korában. Az elsős kimaradók alacsony száma szerint ezt az akadályt még könnyebben vették, a másodikos kilépők magas aránya

(26%) utáni csökkenés pedig talán azt jelzi, hogy aki addig eljutott, igyekezett bent maradni a gimnáziumban. Negyedik után azért újabb távozási hullám következett (19,3%).

A vallási megoszlás tekintetében a következő jelenség szembetűnő:

91. táblázat: *Gyermekeik felekezeti szerinti megoszlása*

Földbirtokos apák/gyermekeik vallása	Létszám
Római katolikus	89
Izraelita	37
Református	10
Ágostai	7

A fenti táblázatból kitűnik a római katolikus szülők magas száma, (62,2%). Gyermekeik közül 20-an végeztek (22,4%), míg az izraelitákból kilencen (24,3%).

A végzést követően a 143 földbirtokos apa fiai közül mindössze négy lett földbirtokos.

A többiek a következő pályákra léptek:

92. táblázat: *Földbirtokos apák végzett gyermekei által választott foglalkozások*

Földbirtokos apák gyermekei által választott foglalkozások		Földbirtokos apák gyermekei által választott foglalkozások	
	Létszám		Létszám
Hivatalnok	3	Festőművész (Párizsban)	1
Orvos	2	Gyógyszerész	1
Ügyvéd	2	Tanár	1
Mérnök	2	Gazdasági felügyelő	1
Állatorvos	1	Nincs adat	6

A földbirtokos apák előszeretettel írták fiaikat a kaposvári gimnáziumba, különösen a somogyi lakosú, katolikus vallásúak, akik feltehetően igen fontosnak tartották gyermekeik taníttatását, jövőjük alakulását. A végzetek értelmiségiek lettek, bár számuk feltehetően kevesebb lehetett, mint amire induláskor valószínűleg számítottak.

Földbirtokossá lett diákok tanulmányai az iskolában

Az összes végzett tanuló közül hatan lettek később földbirtokosok.

A gimnáziumba való beiratkozásuk évében a lakóhely szerinti megoszlásuk a következőképpen alakult:

93. táblázat: *Földbirtokossá lett diákok lakóhelyi megoszlása*

Lakóhely	Létszám
Kaposvár környéke	4
Kaposvár	1
Baranya megye	1

Egyikük nagybirtokos lett, az ő édesapja is birtokos volt. Valamennyien tandíjfizetők voltak, négyen katolikusok, ketten izraeliták. Az apák/gyámok foglalkozása a következő helyzetet mutatta:

94. táblázat: Földbirtokossá lett diákoknak az apa/gyám foglalkozása szerinti megoszlása

Az apa foglalkozása	Létszám
Földbirtokos	4
Bérlő	1
Szolga	1

Ebben az esetben nem az a feltűnő, amikor a földbirtokos utódja is az lett felnőtt korára, hanem amikor a szolga gyermeke lett földbirtokossá ugyanazon a településen, ahol korábban is élt (Baranyában). Ráadásul ez az apa lakóhelyéhez képest egy másik megye gimnáziumába küldte fiát tandíjfizetősként tanulni, amit ő el is végzett.

A gimnáziumot létrehozó nemesi szándék lehetőséget adott gyermekeiknek arra, hogy érettségig tegyenek, és később a számukra a legkívánatosabb megélhetési módot választhassák. Ezzel a lehetőséggel nem mindenki tudott élni, az anyagi helyzet megfelelő mivolta nem volt ehhez elegendő - szorgalom, kitartás és tanulási képességek is kellettek hozzá. A gimnáziumba beiratkozott gyermekeiknek az ötóde sem jutott el az érettségig.

9. 11. 5. Igazságügyben dolgozók fiai

Az iskola tanulói közül 125 volt (3,3%) ügyvéd, ügyész, bíró gyermeke. A névkönyvek adatai szerint 73 volt ügyvéd, hat ügyész, a többi bíró. Lakóhelyük a következő volt:

95. táblázat: Igazságügyben dolgozó apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	74 59,2%	Tolna megye	(6)
Kaposvár környéke	12 9,6%	Zala megye	(4)
Somogy megye más része	20 16%	Távolabbi vidékek	(6)
Baranya megye	(3)		

A gimnáziumba való felvétel évében a lakóhely megoszlása szerint 74 fő (59,2%) Kaposváron, 12 fő Kaposvár környékén, 20 apa pedig Somogy megye távolabbi részén dolgozott. Érdekes, hogy Igalból hét, Lengyeltótiából hat diák érkezett, vélhetően jó híre volt a gimnáziumnak a két településen. A kaposvári tanulók száma volt a legmagasabb, a város sok ügyvédje érthetően a gimnáziumban kívánta taníttatni gyermekét. Kedvezőbb anyagi körülményeik következtében mindössze kilencen (7,2%) voltak tandíjmentesek. Közülük négyen

fejezték be sikeresen a gimnáziumot, egyikük érettségi után elhunyt, a többiek későbbi foglalkozása ügyvéd, mérnök, miniszteri fogalmazó lett.

A beiratkozott 125 tanulóból 46-an (36,8%) jutottak el a záró évfolyamig, közülük 36-an voltak kaposváriak (78,2%). Az igazságügyben tevékenykedő apák gyermekeit valószínűleg anyagi okok nem akadályozták abban, hogy befejezzék a gimnáziumot. Egy diák elhunyt elsős korában.

96. táblázat: Igazságügyben dolgozó apák gyermekeinek kimaradás szerinti megoszlása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	4	5.	16
2.	21	6.	14
3.	7	7.	6
4.	6	8.	5

Összesen 79 diák (63,2%) maradt ki a tanulmányai során, feltehetően nem anyagi okok miatt. A névkönyvek egy elhalálozáson kívül más kilépési okot nem tüntettek fel.

A diákok vallása tekintetében a következő jelenség feltűnő:

97. táblázat: Igazságügyben dolgozó apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Igazságügyben dolgozó apák/gyermekek vallása	Létszám
Római katolikus	80
Református	20
Izraelita	15
Ágostai	9
Nincs adat	1

A római katolikus gyerekek száma volt túlsúlyban (64%), csaknem duplája, mint a többi együttvéve. A reformátusok száma mondható még jelentősnek (16%). A végzetkekből 29-en voltak katolikusok (63%), az izraeliták tízen (21,7%)..A 125 apa fiai közül mindössze 11 tanuló (8,8%) dolgozott felnőttként szülőjét követve. A gimnáziumot sikeresen befejező 46 diák (36,8%) a következő foglalkozásokat választotta (az 1912-es állapot szerint):

98. táblázat: Igazságügyiiek végzett gyermekei által választott foglalkozások

Igazságügyben dolgozó apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám	Igazságügyben dolgozó apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Ügyvéd	11	Orvos	2
Elhunyt joghallgatóként	4	Miniszteri fogalmazó	2
Hivatalnok	6	Újságíró	1
Mérnök	3	Járásbíró	1

Katonatiszt	2	Nincs adat	12
Jegyző	2		

A fentiek alapján megállapítható, hogy az ő fiaik is az értelmiségi, főleg az ügyvédi pályát részesítették előnyben. Megdöbbentő, hogy négyen is elhunytak joghallgató korukban. Az adathiányt az okozhatta, hogy a felmérés (1912) időpontjában még nem mindenki rendelkezett végzettséggel.

Ügyvéddé (bíróvá) lett diákok az iskolában

1870 és 1910 között a végzett tanulók közül 162-nek (18,5%) nyílt arra lehetősége, hogy felnőttként az igazságügy területén keresse megélhetését. A gimnáziumba való beiratkozásuk évében lakóhelyük a következő volt:

99. táblázat: *Ügyvéddé lett diákok lakóhelye*

Lakóhely	Létszám	Lakóhely	Létszám
Kaposvár	89 54,9%	Tolna megye	(10)
Somogy megye	54 33,3%	Zala megye	(1)
Baranya megye	(4)	Távolabbi vidék	(4)

A kaposváriak aránya (54,9%) kiemelkedőnek mondható, de jelentős volt a somogyiak jelenléte is. A tandíjkedvezményt illetően 55 tanuló (33,9%) részesült mentességben, 107-en fizettek díjat a beiratkozás évében. A későbbi 162 ügyvéd (bíró) a következő felekezetekhez tartozott:

100. táblázat: *Ügyvéddé lett diákok felekezeti megoszlása*

A diákok vallása	Létszám	A diákok vallása	Létszám
Római katolikus	75	Ágostai	2
Izraelita	72	Görögkeleti	2
Református	10	Nincs adat	1

Ez az arány nagyon érdekes egy alapvetően katolikusként közismert gimnázium esetében. A katolikusok és az izraeliták száma csaknem azonos volt (46,2 - 44,4%), az izraeliták ilyen magas arányának kiderítéséért fontos megvizsgálni, hogy a tanulók milyen családokból származtak, milyen otthoni indíttatás vezethette őket a pályaválasztásuknál. Az apák/gyámok foglalkozása a következő helyzetet mutatja:

101. táblázat: *Ügyvéddé lett diákok apjának foglalkozás szerinti megoszlása*

Az apa foglalkozása	Létszám	Az apa foglalkozása	Létszám
Kereskedő	35	Szolgabíró	5
Hivatalnok	23	Tanító	4
Iparos	22	Tanár	3
Ügyvéd	11	Mérnök	3

Gazdatiszt	8	Bérlő	3
Jegyző	8	Ügynök	3
Orvos	6	Földbirtokos	2
Kocsmáros	6	Földműves	2

A városba áramló kereskedők és iparosok száma a lehetőség kihasználását jelzi, mellyel gyermekeik értelmiségivé válását célozták meg. A felsorolás nem teljes, nagyon sok egy-egy létszámmal jelzett foglalkozás is szerepelt az adatok között. Érdekesség, hogy ügyvéd lett a hivatalosolga gyermeke is, a házaló és a helypénzszedő is. Rájuk igazán érvényes lehet a megállapítás, hogy az alsóbb rétegek fiainak a gimnáziumba való bejutás által - ha megállták a helyüket - a későbbiekben bőségesen megtérült befektetett energiájuk.

Összességében elmondható, hogy az ügyvédi pálya nagyon népszerű volt a diákok körében. Ez nem csak a szülői ház hatását jelezte, hiszen a leendő igazságügyi dolgozók 3,3%-ának apja dolgozott ezen a területen, ellenben összességében 18,5% választotta ezt a hivatást. Az 5,6-szeres emelkedés mutatja azt a lehetőséget, amit a gimnáziumi végzettség teremtett az előrelépésben.

9. 11. 6. A földműves szülők gyermekei

A beiratkozott tanulók közül 117 esetben (3,1%) szerepelt az apa/gyám foglalkozásánál a „földműves” bejegyzés. Lakóhelyük a következőképpen alakult:

102. táblázat: Földművesként dolgozó apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Somogy megye	83 70,9%	Baranya megye	(5)
Kaposvár	15 12,8%	Zala megye	(1)
Tolna megye	(9)	Távolabbi megyék (Árva, Nyitra)	(4)

Lakóhelyi megoszlásuk szerint túlnyomó többségük (83 fő – 70,9%) feltehetően a közelség miatt Somogy megyében élt és dolgozott, rajtuk kívül 15-en (12,8%) Kaposváron. Érdekesség, hogy a végzetek közül csak ketten éltek a megyeszékhelyen (7,1%), míg a somogyiak száma 19 volt (67,8%).

A távolabbi megyékből érkezők száma elenyészően kevés volt, valószínűleg az anyagi okok következtében. A földműves apák gyermekei közül 25-en (21,3%) voltak tandíjmentesek, közülük kilencen végezték el a gimnáziumot. Hat diákról nem tudni, mi lett a foglalkozásuk, de hárman 1912-ben postatisztként, jegyzőként, joghallgatóként jeleztek vissza iskolájuk érdeklődésére. A tandíjmentességre nyilván nem mindenki számíthatott a tanulmányi ered-

mények következtében. Hiába lettek volna jogosultak többen is az anyagi helyzetük miatt, a szigorú követelmények nem tették lehetővé számukra a mentességet.

Éppen ezért az alsóbb évfolyamokról való kimaradások következtében a beiratkozottak tanuló közül 28-an (23,9%) jutottak el a záró évfolyamig.

A valamelyik évfolyamról való távozás alakulása:

103. táblázat: Földművesként dolgozó apák gyermekeinek kimaradás szerinti megoszlása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	2	5.	11
2.	5	6.	8
3.	3	7.	7
4.	5	8.	4

Összesen tehát 89 diák, az összesnek több mint a háromnegyede (76%) maradt ki a tanulmányok során. Érdekeség, hogy ez esetben nem találjuk nyomát a második évfolyamról történő nagyarányú kiáramlásnak, de a negyedik évfolyam utáni távozási csúcsban (11 tanuló – 12,3%) előre tervezett lépést sejtethünk. A bejegyzések csak négy esetben adnak tájékoztatást az okokról, ketten bevonultak 1916-ban, egy diákot fizetéképtelenség következtében, egyet pedig fegyelmi vétség miatt nyolcadik évfolyamos korában úgy zártak ki.

A felekezeti hovatartozás tekintetében a következő volt jellemző:

104. táblázat: Földműves apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Földműves apák/gyermekek vallása	Létszám
Római katolikus	106
Izraelita	3
Református	8

A földművesek jellemző katolikus mivolta (90,5%) megmutatkozott a gimnáziumi összetételben is. A végzettek közül 24 tartozott közéjük (85,7%), a reformátusokhoz csupán négyen (14,2%). Kicsit furcsa lenne a kérdés, hogy vajon hányan folytatták szülőjük foglalkozását.

A névkönyvekből megállapítható, ami sejthető is, hogy senki nem foglalkozott a továbbiakban földműveléssel. A gimnáziumot sikeresen befejező tanulók inkább a következő megoldásokat választották:

105. táblázat: Földműves apák gyermekei által választott foglalkozások

Földműves apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Plébános, káplán	7
Állatorvos	2
Joghallgató	2

Hivatalnok	2
Jegyző	2
Adótiszt	1
Nincs adat	11

Egy diák felsőfokú tanulmányai közben hunyt el. Megállapítható, hogy a földművesek gyermekei valóban előre léptek mobilitásukkal az értelmiségi réteg felé, kiemelkedő közülük a papi hivatást választók aránya (25%). A hiányos bejegyzésűek feltehetően azért nem nyilatkoztak betöltött állásról, mert még tanultak valamilyen felsőoktatási intézményben.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a földművesek is fontosnak tartották gyermekük jövőjének alakulását, igyekeztek kihasználni a gimnázium adta lehetőségeket.

A gimnázium összes végzett diákja közül természetesen senki nem lett később földműves.

9. 11. 7. Tisztviselők gyermekei

A gimnázium tanulói közül 113 esetben (3%) szerepelt az apa foglalkozásánál a hivatalnok (tisztviselő) meghatározás. Bár több bejegyzés is utalt a hivatalnoki foglalkozáshoz közel álló beosztásra, a pontosság kedvéért csak az így beírásra kerülteket soroltam ebbe a körbe. Beiratkozásuk évében lakóhelyük szerint a túlnyomó többség (84 fő – 74,3%) Kaposvárról, 13 tanuló (11,5%) Somogy megyéből származott.

A megoszlás teljes részletezettsége:

106. táblázat: Tisztviselő apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	84 74,3%	Zala megye	(3)
Somogy megye	13 11,5%	Baranya megye	(2)
Pest megye	(4)	Veszprém megye	(1)
Tolna megye	(4)	Horvátország	(2)

Anyagi körülményeik miatt feltehetően a helybéli hivatalnokok engedhették meg maguknak leginkább, hogy gyermekeiket a gimnáziumba írassák, a végzetek száma 18 volt (66,6%). 21 diák (18,5%) volt tandíjmentes. Közülük végül tízen (47,6%) fejezték be a gimnáziumot, 1912-ben már ketten orvosként, ketten ügyvédként dolgoztak, és két joghallgató volt köztük. A hivatalnok apák gyermekei esetében a következő helyzet rajzolódott ki: a 113 tanuló közül 27-en (23,8%) jutottak el a záró évfolyamig.

A kimaradások jellemző évfolyamai:

107. táblázat: Tisztviselő apák gyermekeinek kimaradás szerinti megoszlása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	8	5.	23
2.	18	6.	4
3.	11	7.	12
4.	10	8.	-

Összesen 86 diák maradt ki a tanulmányai során, egy tanuló elhunyt hetedikes korában.

A szokásos kimaradások jelentkeztek, valószínűleg az első osztály után (20,9%) azok távoztak, akik vagy nem is vágytak igazán magasabb végzettségre, vagy megtorpantak a követelmények miatt. Ötödik után (26,7%) pedig második hullámban azok, akik ezzel megszerezték a hivatalhoz szükséges képzettséget. Az egyik évfolyamról senki nem maradt ki, aki hetedikig eljutott, a nyolcadikat már elvégezte. Felekezeti megoszlásuk a következőképpen alakult:

108. táblázat: Tisztviselő apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Hivatalnok apák/gyermekek vallása	Létszám
Római katolikus	75
Izraelita	18
Református	12
Ágostai	3
Görögkeleti	3

Az adatok alapján a hivatalnokok gyermekeinek túlnyomó többsége (66,3%) római katolikus volt, csupán 15,9%-uk volt izraelita. A végzőseik közül 13-an voltak katolikusok (48,1%), izraeliták öten (18,5%). S hogy az érettségizettek közül ki szeretett volna a továbbiakban hivatalnokként dolgozni? A hivatalnok apák végzett gyermekei közül az 1912-es felmérés szerint senki nem vallotta magát kifejezetten hivatalnoknak vagy tisztviselőnek. Valószínűleg nem volt vonzó számukra a szülői példa, s tudták, hogy az alsóbb osztályok elvégzése is elegendő ennek a foglalkozásnak a betöltéséhez.

A gimnáziumot sikeresen befejező 27 tanuló inkább a következő foglalkozásokat választotta:

109. táblázat: Hivatalnok apák végzett gyermekei által választott foglalkozások

Hivatalnok apák gyermekei által választott foglalkozások		Hivatalnok apák gyermekei által választott foglalkozások	
	Létszám		Létszám
Ügyvéd	4	Lelkész	1
Joghallgató	5	Jegyző	1
P.ü. számtiszt	3	Az Operaház tagja	1
Orvos	2	Nincs adat	9
Tanár	1		

A fentiek alapján megállapítható, hogy a hivatalnokok gyermekei között is népszerű volt a kaposvári gimnázium, s akik elvégezték, apjuk foglalkozásához képest előre léptek a mobilitási ranglétrán.

A tisztviselővé lett végzett diákok tanulmányai az iskolában

Az összes végzett tanuló közül 19-en (2,1%) választották, hogy felnőttként hivatalnokként dolgozzanak. A gimnáziumba való beiratkozásuk évében a lakóhely szerinti megoszlásuk a következő képet mutatja:

110. táblázat: Tisztviselővé lett diákok lakóhelyi megoszlása

Lakóhely	Létszám
Kaposvár	10
Somogy megye	4
Baranya megye	1
Tolna megye	1
Horvátország	3

Hét tanuló (36,8%) részesült tandíjmentességben, 12-en fizettek díjat beiratkozásuk évében. Felekezeti megoszlásuk a következő volt:

111. táblázat: Tisztviselővé lett diákok felekezeti megoszlása

A diákok vallása	Létszám
Római katolikus	13
Izraelita	4
Református	1
Nincs adat	1

Köztük a katolikusok (68,4%) és az izraeliták (21%) aránya kissé változott a hivatalnok szülők vallási megoszlásához képest, ott több mint négyszeres volt a katolikusok száma az izraelitákhoz viszonyítva. Következzen ezért annak a vizsgálata, hogy ezek a tanulók milyen családokból származtak. Az apák/gyámok foglalkozása nagyon szerteágazó volt, jellegében a következő jellemzőket mutatta:

112. táblázat: Tisztviselővé lett diákok apa foglalkozása szerinti megoszlása

Az apa foglalkozása	Létszám
Vasúti kötődésű (kalauz, mozdonyvezető)	6
Iparos-kereskedő	4
Értelmiségi	6
Mezőgazdasággal foglalkozó	3

Ez megmagyarázza a katolikus többség jelentkezését. A leendő hivatás megválasztásával kapcsolatban a szülői foglalkozás tekintetében nem sok jel utalt a hivatalnoki pályához való

kötődésre. Érdekeség, hogy a későbbi 19 hivatalnok közül hatan a fővárosban telepedtek le, somogyi létükre sem kívántak Kaposváron dolgozni.

9. 11. 8. Orvosok fiai

A gimnázium tanulói közül 71 esetben (1,8%) volt az apa/gyám orvos (ezredorvos, főorvos). Ez az adat valójában 62 apát takar, mivel hét testvérpár is szerepelt a kimutatásokban, sőt, egy orvos apának három fia járt a gimnáziumba. Az orvos közül a feljegyzések szerint három volt körorvos, kettő ezredorvos, hét főorvos.

Lakóhelyi megoszlásuk az alábbiak szerinti::

113. táblázat: Orvos apák gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma	Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	30 42,2%	Pozsega megye	(2)
Kaposvár környéke	11 15,4%	Pozsony megye	(2)
Somogy megye más része	11 15,4%	Borsod megye	(1)
Baranya megye	(8)	Komárom megye	(1)
Tolna megye	(2)	Ausztria	(1)
Budapest	(2)		

Eszerint a gimnáziumba való felvétel évében a lakóhely megoszlása szerint a túlnyomó többség (30 fő – 42,2%) Kaposváron, 11 fő (15,4%) Kaposvár környékén és ugyancsak 11 fő Somogy megye távolabbi részén élt.

A végzettek közül 16-an voltak kaposváriak (66,6%-uk). Az orvos apák gyermekei közül hatan (8,4%) voltak tandíjmentesek, 65-en (91,6%) fizettek díjat. A kedvezményezettek közül végül ketten végezték el a gimnáziumot, egyikük bankhivatalnok, másikuk ügyvéd lett.

A gimnáziumba való járásnak nyilvánvalóan az egyik feltétele volt a tanuló családjának anyagi körülménye, az a tény, hogy fel tudták-e vállalni az iskoláztatás költségeit. Sok diák helyzetét az anyagi körülmények mellett a gimnázium számukra túl magas követelményei is akadályozták, 1885 után az érettségi tekintélyének súlya alatt még jobban nehezedtek az előrehaladási feltételek.

Az orvos apák gyermekeinek tanulmányi sikerességét a következőkkel jellemezhetjük: a beiratkozott 71 tanuló közül 24-en (33,8%) jutottak el a záró évfolyamig. Két diák elhunyt időközben, ötödik, nyolcadik osztályos korában.

A valamelyik évfolyamról való kimaradás jellemzői:

114. táblázat: Orvos apák gyermekeinek kimaradása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	2	5.	11
2.	7	6.	8
3.	3	7.	7
4.	5	8.	4

Összesen 47 diák (66,1%) távozott tanulmányai során, feltehetően nem mindenki a tanulmányi eredményei miatt. Jellemző volt az elköltözés, máshova iratkozás, bár szerepelt bejegyzésként betegség is. A vallás tekintetében az orvos apák fiai között a következő jelenség szembetűnő:

115. táblázat: Orvos apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Orvos apák/gyermekek vallása	Létszám
Izraelita	51
Római katolikus	17
Református	2
Ágostai	1

A táblázatban szembetűnő az izraelita apák magas száma (71,8%). Ők a végzetek között 13-an voltak (54,1%), míg a katolikusok száma hat volt (25%).

A 62 orvos apa fiai közül az 1912-es emlékkönyv-beli „közvélemény-kutatás” szerint nyolc tanuló (33,3%) választotta ezt a foglalkozást, az alábbi táblázat mutatja, milyen beosztásban végezték a későbbiekben teendőiket:⁸⁷

116. táblázat: A végzett diákok orvosi hivatásának jellemzői

A végzett diákok orvosi hivatásának jellemzői 1912-ben	Létszám
Orvos	3
Orvostanhallgató Budapesten	2
Kórházi főorvos	1
Ezredorvos	1
Segédorvos	1

A gimnáziumot sikeresen befejező tanulók az orvosi hivatáson kívül a következő foglalkozásokat választották még (14 fő):⁸⁸

⁸⁷ Hanák Péter-Sándor Vilmos (1970) 514.

⁸⁸ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium Emlékkönyve .(1913) 130.

117. táblázat: Orvos apák végzett gyermekei által választott foglalkozások

Orvos apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám	Orvos apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Bankhivatalnok	2	Ügyész	1
Gyógyszerész	1	Plébános	1
Joghallgató	1	Műegyetemi hallgató	1
Ügyvéd	1	Bérlő	1
Ügyvédjelölt	1	Ismeretlen	6

A fentiek alapján megállapítható, hogy többen voltak azok (41,6%), akik más pályát találtak kedvezőbbnek, mint ahányan orvosok lettek.

Ettől függetlenül az orvos apák szép számban taníttatták fiaikat a kaposvári gimnáziumban, különösen a helybéli lakosú, izraelita vallásúak, akik feltehetően igen fontosnak tartották gyermekeik taníttatását, jövőjük alakulását.

Orvossá lett diákok tanulmányai az iskolában

Az összes végzett tanuló közül 85-en (9,7%) választották, hogy felnőttként orvosként keressék megélhetésüket. A gimnáziumba való beiratkozásuk évében lakóhelyük a következő volt:

118. táblázat: Orvossá lett diákok lakóhelyi megoszlása

Lakóhely	Létszám	Lakóhely	Létszám
Kaposvár	36	Veszprém megye	1
Kaposvár környéke	20	Bars megye	1
Somogy megye más része	9	Pozsega megye	1
Baranya megye	8	Kőrös megye	1
Tolna megye	4	Horvátország	1
Fehér megye	1	Bosznia	1
Zala megye	1		

A Kaposváron és környékén lakó diákok aránya kiemelkedő (65,8%) a leendő orvosok között. Talán az ő családi körülményeik tették leginkább lehetővé, hogy tanulmányaikat be is tudják fejezni, Négy diák orvostanhallgatóként elhunyt, közülük ketten kaposváriak voltak, ketten Somogy megye távolabbi részéből származtak.

A tandíjkezdvezményt illetően 27 tanuló (31,8%) részesült mentességben, 64-en (75,2%) fizettek a tanulási lehetőségért. Vallási megoszlásuk:

119. táblázat: Orvossá lett diákok felekezeti hovatartozása

A diákok vallása	Létszám
Izraelita	54
Római katolikus	27
Református	2
Ágostai	1
Görögkeleti	1

Ez az arány eléggé feltűnő, az izraeliták száma volt a legjelentősebb (63,5%), míg a katolikusoké csaknem a fele ennek (31,7%).

Ugyancsak érdemes megvizsgálni, hogy a tanulókat milyen otthoni indíttatás vezethette a pályaválasztásuknál. Az apák/gyámok foglalkozása a következő helyzetet mutatja:

120. táblázat: Orvossá lett diákok apjának foglalkozása

Az apa foglalkozása	Létszám	Az apa foglalkozása	Létszám
Kereskedő	31	Bérlő	2
Iparos	16	Ügyvéd	1
Hivatalnok	12	Mérnök	1
Orvos	8	Napszámos	1
Tanító	5	Zsinagógaszolga	1
Tanár	3	Elhunyt	2
Földbirtokos	2		

A skála eléggé széles, a kereskedők és iparosok magas aránya (36,4 – 18,8%) a megyeszékhelyre áramlásukkal magyarázható. Az oktatási csatornákon keresztül megnyíló mobilizációs lehetőség felismerésére utal, hogy az apák állásukat tekintve leginkább az alsó-középréteg: a kereskedő, iparos, valamint az alsósintű hivatalnoki rétegből kerültek ki. A két elhunyt esetben kereskedő és iparos szerepelt az apa foglalkozásánál. Említésre méltó, hogy helyettük az özvegyek fordítottak gondot arra, hogy gyermekük elvégezze a gimnáziumot és orvos lehessen. E leendő hivatás megválasztásánál feltehetően nem a szülők anyagi helyzete lehetett a döntő tényező, hiszen földbirtokos apa csak kettő szerepelt, míg a napszámos és a zsinagógaszolga száma is ennyi volt.

A gimnázium elvégzése a feltörekvő rétegeknek nagy lehetőséget nyújtott arra, hogy sorsuk kedvezőbb irányba forduljon, érettségit tegyenek, és az orvosi hivatást választhassák.

9. 11. 9. Tanárok gyermekei a gimnáziumban

A beiratkozott tanulók közül 37 esetben (0,9%) volt az apa foglalkozása tanár. A lakóhely szerint a túlnyomó többség (32 fő – 86,4%) Kaposvárról származott. Pontos megoszlásuk:

121. táblázat: Tanárok gyermekeinek lakóhelye

Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	32 86,4%
Tolna megye	(2)
Somogy megye más része	(1)
Brassó	(1)
Szepes	(1)

Érdekes, hogy a kaposvári tanár-gyermekek száma milyen magas volt, s a legtöbbjük szülője a saját iskolájában tanított. A végzetek között 14-en szerepeltek (87,5%).

Huszonhatan voltak tandíjmentesek (70,2%), csak tizenegy diák fizetett díjat. A saját tanerő gyermeke az iskolában mentességet élvezett. A kedvezményezettek közül tízen (38,4%) végeztek el a gimnáziumot, s ketten lettek közülük tanárok.

A tanár apák gyermekeinek esetében a beiratkozott 37 tanuló közül 14-en (37,8%) jutottak el a záró évfolyamig. A kimaradások jellemzői:

122. táblázat: A tanár-gyermekek kimaradási jellemzői

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	1	5.	3
2.	5	6.	3
3.	-	7.	5
4.	3	8.	2

A táblázat adatai szerint 22 diák (59,4%) maradt ki a tanulmányok során, természetesen ebben az esetben sem mindenki a tanulmányi eredményei miatt, feltehetően többen eleve csak hat (vagy még kevesebb) évfolyam elvégzését tűzték ki célul. A névkönyvekben egyetlen esetben volt csak feltüntetve a kilépés oka, mely elköltözés miatt történt az első évfolyamon.

A vallási megoszlás a következő volt:

123. táblázat: Tanárok gyermekeinek felekezeti hovatartozása

Tanár apák/gyermekek vallása	Létszám
Római katolikus	27
Izraelita	5
Református	5

Míg az orvos apák esetében az izraelita vallás volt a leggyakoribb (71,8%), addig a tanárok esetében ez a római katolikusra igaz (72,9%). A gimnázium katolikus jellege folytán általában ilyen vallású tanárok nyertek alkalmazást, de ez alól is voltak kivételek (mint pl. Végh Endre esetében).

A végzettek között a katolikusok 14-en voltak (87,5%), s ketten a reformátusok (12,5%).

A következő fontos kérdés, hogy a 37 tanár apa fiai közül hányan folytatták szülőjük hivatását. Az emlékkönyvbeli összesítés alapján mindössze hárman (8,1%) lettek tanárrá, a 15 végzett diák a következő foglalkozásokat találta elérhetőnek:

124. táblázat: Tanár apák végzett gyermekei által választott foglalkozások

Tanár apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám	Tanár apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Tanár	3	Tanácsos	1
Ügyvéd	3	Hivatalnok	1
Mérnök	1	Iparművész	1
Jegyző	1	Nincs adat	4

A fentiek alapján megállapítható, hogy a tanár apák fiai valamennyien értelmiségi pályát választottak, s többségében igyekeztek előbbre lépni apjuk foglalkozásához képest.

Tanárrá lett diákok tanulmányai az iskolában

Az 1870 és 1910 közötti végzett tanulók közül 36-an (4,1%) választották, hogy felnőttként tanárként keressék megélhetésüket. Lakóhelyük megoszlásának alakulása:

125. táblázat: Tanárrá lett diákok lakóhelye

Lakóhely	Létszám
Kaposvár	16
Kaposvár környéke	10
Somogy megye más része	4
Távolabbi megyék	4
Tolna megye	2

A kaposvári lakosok mellett (44,4%) már a környékén élők is jelentős szerepet játszottak (27,2%) a tanári hivatás elérésében. A tandíjkedvezményben 22 tanuló (61,1%) részesült, csak 14-en fizettek díjat a beiratkozás évében. A későbbi 36 tanár vallása a következő volt:

126. táblázat: Tanárrá lett diákok vallási megoszlása

A diákok vallása	Létszám	A diákok vallása	Létszám
Római katolikus	26	Református	1
Izraelita	8	Ágostai	1

A katolikusok száma 3,2-szerese volt az izraelitáknak, ennek oka valószínűleg szintén a szülők foglalkozásával hozható összefüggésbe. Ez a következő helyzetet mutatja:

127. táblázat: Tanárrá lett diákok esetében az apa foglalkozása

Az apa foglalkozása	Létszám	Az apa foglalkozása	Létszám
Iparos	10	Mérnök	1
Kereskedő	6	Földbirtokos	1
Tanító	5	Allatorvos	1
Tanár	3	Szakácsnő	1
Hivatalnok	3	Munkás	1
Lelkész, rabbi, kántor	3	Nincs adat	1

A kereskedő és iparos apák magas aránya (együttesen 44,4%) a mobilizációs lehetőség felismerésére utal, vagyis gyermekük leendő hivatásának megválasztásánál feltehetően az értelmiségi pályára való előrejutást célozták meg. Egy elhunyt apa helyett özvegye szakácsnőként biztosította gyermeke tanulását. A végzett 36 tanárnak 36%-a választotta későbbi lakóhelyeként a fővárost.

9. 11. 10. Egyedülálló anyák gyermekei

Bár ebben az esetben nem foglalkozásról van szó, érdemes megemlíteni, hogy a névkönyvekben az apa/gyám nevének bejegyzésénél sokszor fordultak elő asszony, ill. lánynevek. Gyermekeiket valamilyen okból egyedül nevelő asszonyokról, lányokról volt szó, de ez a csoport nem azonos az elhalálozott apák esetével, ugyanis náluk a nevük helyén az elhunyt bejegyzés szerepelt, s a foglalkozásuk általában feltüntetésre került. Őket az adott foglalkozásnál vettem számításba, de most egy külön összehasonlításban vizsgálom meg az egyedülálló nők gyermekeinek további sorsát is.

A 41 év alatt beiratkozott tanulók közül 50 esetben (1,3%) szerepelt az apa/gyám rovatban az anya neve, egyikük két gyermekét is a gimnáziumba íratta.

128. táblázat: Egyedülálló asszonyok gyermekeinek lakóhely szerinti megoszlása

Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	30 60%
Somogy megye	14 28%
Tolna megye	3 6%
Távolabbi terület	3 6%

Lakóhelyük főleg Kaposváron volt (60%), de a Somogy megyeiek száma is jelentős (28%), s 12%-uk a megyén kívülről érkezett. A 18 végzettből 13-an kaposváriak voltak (72,2%).

A 49 anya foglalkozása az alábbiak szerinti volt:

129. táblázat: Az egyedülálló anyák foglalkozása

Anya foglalkozása	A diákok száma	Anya foglalkozása	A diákok száma
Magánzó	21	Gazdasszony	1
Házvezetőnő	4	Tisztartóné	1
Nyugdíjas	3	Varrónő	1
Mosónő	3	Trafikosnő	1
Szakácsnő	3	Takarítónő	1
Cseléd	2	Napszámos	1
Földbirtokosnő	2	Helypénzszedő	1
Fodrásznő	1	Hentesmester	1
Ruhatáros	1	Kifőzőnő	1

Közülük talán a földbirtokosnők, a magánzók és a tisztartóné megnevezéssel illetett anya anyagi helyzete lehetett megnyugtatóbb. A diákok közül 23-an (46%) voltak tandíjmentesek, s ebből nyolcan végezték el a gimnáziumot. Egyikük hivatalnok volt 1912-ben, hét társáról még nem állt rendelkezésre adat. Az eredményességet illetően: a beiratkozott 50 tanuló közül összességében 18-an (36%) jutottak el a záró évfolyamig.

A többiek kimaradása a következőkkel jellemezhető:

130. táblázat: Egyedülálló anyák gyermekeinek kimaradása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	10	5.	4
2.	5	6.	4
3.	4	7.	1
4.	4	8.	-

32 diák maradt ki a tanulmányok során, az ok senkinél nem volt feljegyezve. A legmagasabb az elsőből kimaradók aránya volt (31,2%), feltételezhetjük, hogy szembesülve a gimnáziumi követelményekkel, elálltak tanulási szándékuktól. A két gyermekét is taníttató anya mind-egyik gyermeke ekkor távozott. A kimaradók 59%-a kaposvári volt, pedig feltételezhetnénk, hogy távolabbi vidékről érkezőknek nagyobb terhet jelenhetett az iskoláztatás. Akik viszont a hetedik osztályig eljutottak, igyekeztek bent is maradni a végzésig. Vallásuk a következő:

131. táblázat: Egyedülálló anyák gyermekeinek felekezeti megoszlása

Gyermekeiket nevelő anyák/gyermekekük vallása	Létszám
Római katolikus	30
Izraelita	15
Egyéb (ágost., g.kel., ism.)	5

A római katolikusok 60%-át tették ki a teljes létszámuknak. Közülük tízen szerepeltek a végzősök között (55,5%), míg az izraeliták közül hárman ((16,6%). A gimnáziumot befejezők a következő foglalkozási irányban haladtak tovább:

132. táblázat: A végzett gyermekek által választott foglalkozások

Egyedülálló anyák gyermekeinek későbbi foglalkozása	Létszám
Műegyetemi hallgató	2
Biztosítási hivatalnok	1
Nincs adat	17

Az adat-nélküliek valószínűleg 1912-ben még nem fejezték be felsőfokú tanulmányaikat.

Az asszonyneven vagy lánynéven szereplők között fele-fele arányban oszlott meg a végzett gyermekek aránya.

Azok az anyák, akik egyedülállóként dolgoztak, és vállalták gyermekeik taníttatása révén a nyolc év megpróbáltatásait a szigorúságáról híres gimnáziumban, minden elismerést megérdemelték azért, hogy biztosították fiaik számára a lehetőséget, hogy érettségivel, sőt magasabb végzettséggel rendelkezessenek.

9. 11. 11. Napszámosok gyermekei

A tanulók közül 18 esetben (0,4%) szerepelt az apa/gyám foglalkozásánál a napszámos bejegyzés. Lakóhelyük a következő volt:

133. táblázat: Napszámos apák gyermekeinek lakóhelye

Lakóhely	Diákok száma
Kaposvár	5 27,7%
Somogy megye	11 61,1%
Baranya megye	(1)
Verőcze megye	(1)

Az adatok szerint jórészt Kaposváron (27,7%) vagy környékén (61,1%) éltek, a távolabbi helységekből elérhetlenebbnek tűnhetett a kaposvári gimnáziumba járás. A végzettek közül hárman kaposváriak voltak (75%), egy pedig somogyi (25%).

14-en voltak tandíjmentesek (77,7%), közülük ketten el is végezték a gimnáziumot. Egyikük pénzügyi számtiszt lett, másiktól nincs adat.

A végzést-kimaradást illetően a következő kép rajzolódott ki: a beiratkozott 18 tanuló közül négyen (22,2%) jutottak el a záró évfolyamig. Egyikük a már említett számtiszt volt, a másikuk orvos lett, két diákról nem szerepelt adat.

A kimaradók megoszlásának jellemzői:

134. táblázat: Napszámos apák gyermekeinek lemorzsolódása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	1	5.	5
2.	5	6.	-
3.	1	7.	2
4.	-	8.	-

Összesen tehát 14 diák maradt ki a tanulmányai során, az ok senkinél nem volt feljegyezve. Feltűnő és szokatlan, hogy három évfolyamról senki nem maradt ki. A negyedik évfolyam után távozóak valószínűleg megelégedtek ennyi végzettséggel pl. egy alsóbb hivatalnoki állás betöltéséhez. A felekezetek tekintetében a következő jelenség szembetűnő:

135. táblázat: Napszámos apák gyermekeinek felekezet szerinti megoszlása

Napszámos apák/gyermekek vallása	Létszám
Római katolikus	13
Izraelita	5

A katolikusok aránya (72,2%) jóval meghaladta az izraelitákét. A négy végzett közül ketten katolikusok, ketten izraeliták voltak.

Természetesen, aki leérettségizett, nem kényszerült arra a továbbiakban, hogy apja munkáját folytassa. A következő foglalkozásokat választották:

136. táblázat: Napszámos apák végzett gyermekeinek későbbi foglalkozása

A napszámos apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Orvos	1
Pénzügyi számtiszt	1
Nincs adat	2

Az adat-néköliek feltehetően még tanultak, így a végzett diákok és családjuk számára megérte a tanulmányaikkal járó erőfeszítés, mivel megnyílt előttük valamilyen értelmiségi pálya lehetősége.

9. 11. 12. Házalók gyermekei

A vizsgált időszakban tíz esetben (0,2%) volt a tanuló apja házaló.

Lakóhelyük kizárólag Kaposváron vagy Somogy megyében volt, a távolabbi településeken élők feltételezhetően szintén az anyagi okok miatt nem jutottak el a kaposvári gimnáziumba.

137. táblázat: Házaló apák gyermekeinek lakóhelye

Lakóhely	Diákok száma	
Kaposvár	6	60%
Somogy megye	4	40%

Közülük csupán hatan nyertek tandíjmentességet (60%), ebből hárman végezték el a gimnáziumot. Közülük egy kaposvári (33,3%), kettő somogyi volt (66,6%).

Ketten mérnökök lettek, egyikük pedig ügyvéd.

A tanulmányok során heten maradtak ki, az évfolyamonkénti megoszlás a következő volt:

138. táblázat: Napszámos apák gyermekeinek kimaradása

A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma	A kimaradás évfolyama	A kimaradó tanulók száma
1.	1	5.	2
2.	1	6.	-
3.	1	7.	-
4.	1	8.	1

A kimaradási okokat nem jegyezték fel. A diákok 60%-a az ötödik évfolyamon már nem volt az iskola tanulója. Érdekes, hogy a 6-7. évfolyamról a kimutatások szerint senki nem maradt ki, az egy nyolcadikból távozó mellett csak a három későbbi érettségizett maradt a gimnáziumban. A vallás tekintetében 100%-os izraelita felekezetiesség volt tapasztalható.

Természetesen a három végzett diák (30%) sem kényszerült arra a továbbiakban, hogy apja munkáját folytassa. A gimnáziumot sikerrel végző tanulók (a tandíjmentesek) a következő foglalkozásokat választották:

139. táblázat: Napszámos apák végzett gyermekei által választott foglalkozások

Házaló apák gyermekei által választott foglalkozások	Létszám
Mérnök	2
Ügyvéd	1

Az is kiderült, hogy a házalók gyermekei közül eddig még nem tapasztalt módon csak a tandíjmentesek tudták befejezni a gimnáziumot – az ok az egyéni képességeken kívül feltehetően az anyagi segítségben is keresendő.

Az eddig érintett foglalkozásokon belül megvizsgálható, hogy egyrészt a gimnáziumot sikerrel elvégzők között mekkora volt a kaposváriak aránya, valamint az, hogy a felekezeti hovatartozás megjeleníthető-e a tanulmányi sikeresség terén.

140. táblázat: A végzetek aránya a különböző foglalkozásúak gyermekeinél a felekezeti és a helybeliséget illetően

A szülők keresőtevé- kenysége, státusa	fő	Végzett római katolikusok	Végzett izraeliták	Végzett kaposvári lakóhelyűek
Iparos	(105)	90,4	40,9	20,1
Kereskedő	(131)	3,8	96,1	51,1
Tanító	(43)	81,3	18,6	23,2
Földbirtokos	(24)	22,4	24,3	25,
Igazságügyi dolgozó	(46)	63	21,7	78,2
Földműves	(28)	85,7	-	7,1
Tisztviselő	(27)	48,1	18,5	66,6
Orvos	(24)	25	54,1	66,6
Tanár	(16)	87,5	-	87,5
Egyedülálló anya	(18)	55,5	16,6	72,2
Napszámos	(4)	50	50	75
Házaló	(3)	-	100	33,3

Az adatok alapján megállapítható, a 12 foglalkozásból (státusból) hét esetében 50% feletti volt a végzetek között a kaposváriak aránya (kereskedők, orvosok, tisztviselők, egyedülálló anyák, napszámosok, tanárok és az igazságügyi dolgozók gyermekeinél). Ez azt bizonyíthatja, hogy a helybeliség, a család közelsége és támogató hatása kedvezően hathatott ezen diákok tanulmányi eredményességére.

A felekezeti megoszlást illetően a foglalkozáscsoportonkénti végzettséget elérők arányában a gimnáziumban megjelenő két legszámtovább felekezetet tekintve az izraeliták nagyobb aránya mindössze négy esetben jelentkezett, emellett a házalók közül csak ők végeztek, a földbirtokosoknál 1,08-szeres, az orvosoknál 2,1-szeres, a kereskedőknél viszont 25,2-szeres különbség jelentkezett a javukra.

Ezzel szemben a végzett római katolikusok fölénye hét csoportnál is kimutatható, többszörös különbségekkel: a tanárok gyermekeinél 87,5-szeres, a földműveseknél 85,7-szeres, a tanítóknál 4,3-szeres, az egyedülálló anyáknál 3,3-szeres, igazságügyieknél 2,9-szeres, a tisztviselőknél 2,6-szeres, az iparosok fiainál 2,2-szeresen, a napszámosok esetében egyező volt a végzetek aránya. Mindezek szerint ezen foglalkozások esetében kimutatható az iskolában, hogy a katolikusok szerepeltek sikerebben a tanulmányaikat illetően.

A vizsgált 12 foglalkozáscsoport körében tehát a helybeli katolikus tanulók voltak a legsikeresebbek

Végezetül végezzük el összegzésként a vizsgált (leszûkített) foglalkozáscsoportokhoz tartozók gyermekeinek körében a beiratkozási létszámok összevetését a gimnáziumot közülük sikerrel befejezők számával:

141. táblázat: A beiratkozottak és végzetek aránya a vizsgált foglalkozásokhoz tartozó diákoknál

A szülők kereső- tevékenysége, státusa	A beiratkozott gyermekek száma	A végzett diákok száma	A végzetek %-os aránya
Iparos	532	105	19,7
Kereskedő	437	131	29,9
Tanító	227	43	18,9
Földbirtokos (nemes)	143	24	16,7
Igazságügyi dolgozó	125	46	36,8
Földműves	117	28	23,9
Tisztviselő	113	27	23,8
Orvos	71	24	33,8
Tanár	37	14	37,8
Egyedülálló anya	50	18	36
Napszámos	18	4	22,2
Házaló	10	3	30,0

Azonnal szembeötlő a beiratkozottak száma között az iparosok és a kereskedők gyermekeinek túlsúlya, és a tanítók fiainak igen magas részvétele. Feltételezhetnénk, hogy a nagyobb népességből talán többen is végeztek, de arányosság természetesen nem áll fenn ebben az esetben. Nyilvánvalóan nem mindegy, hogy a népességet 532 vagy 10 tanuló jelentette, de a százalékos mutatók azt jelzik, hogy legtöbben a tanárok gyermekei közül végeztek (37,8%), őket követték az igazságügyben dolgozók (ügyvédek, bírók) fiai (36,8%), majd pedig a gyermekeiket egyedül nevelő anyák (36%) s az orvosok gyermekei (33,8%).

Érdekesség, hogy a kereskedők fiai jobban álltak helyt az iparosokénál, a tisztviselőké és a földműveseké pedig csaknem ugyanolyan arányban végeztek.

A legmegdöbbentőbb, hogy a napszámosok fiai is nagyobb arányban végeztek a földbirtokosokénál, vagyis a legkisebb mértékben éppen azok a földbirtokos (nagybirtokos) családból származó gyermekek végeztek, akik miatt elsősorban létrehozták a gimnáziumot.

9. 12. A névkönyvek vizsgálatának összegző megállapításai

A vizsgált időszak alatt a gimnázium diákjainak többsége az első vagy a második osztályba iratkozott be (85,7%). Az érkezők létszámát tekintve voltak kiemelkedő tanévek, ezek valamilyen iskolai vonzerő fellépésekor jelentkeztek. A diákok között szinte azonos mérték-

ben szerepeltek a magyar és német nevűek, utóbbiakat főleg az izraelita kereskedők gyermekei alkották.

A felekezetek gimnáziumi megjelenésében a római katolikus volt a domináns, de az izraeliták is igen jelentősen képviseltették magukat. A katolikusok közül a legtöbb apa iparos vagy tisztviselő volt, az izraelitáknál a kereskedők és az iparosok álltak az élen.

A tanulók fele a negyedik évfolyam végére lemorzsolódott, eltávozott az iskolából. A legtöbben a második és az ötödik osztályból maradtak ki, a felderíthető okok között fegyelmi vétségek, betegségek, halálesetek szerepeltek, a jelölés nélküli többségnél feltehetően anyagi szempontok és családi döntések következtében történt a távozás.

A diákok 23,4%-a körülményei és megfelelő tanulmányi eredménye következtében tandíjmentes lehetett, elsősorban a kaposváriak és a somogyiak kaptak kedvezményt. A támogatásban részesülők 67,4%-a nem fejezte be tanulmányait.

A születési- és lakóhelyek terén a somogyiak és a kaposváriak kiemelkedő aránya érvényesült. A születési hely tekintetében legtöbben a kaposvári és a somogyi származású tanulók közül maradtak ki, a lakóhelyet illetően viszont legnagyobb arányban somogyiak, őket követve a kaposváriak morzsolódtak le legnagyobb mértékben.

A diákok 23,1%-a fejezte be sikeresen tanulmányait.

A szülői foglalkozások közül a tisztviselők, kereskedők, iparosok gyermekei jártak az élen a létszámok tekintetében. A legtöbb végzett a tisztviselők fiai közül került ki, őket követték a tanárok és az egyházi személyiségek gyermekei.

Az apák legtöbbször (47,1%) legfeljebb polgári iskolai végzettséggel rendelkezett, a végzettek nagy része viszont doktori címmel rendelkezők gyermeke volt.

A tanulmányi eredmények tekintetében az izraelita és a protestáns tanulók jártak az élen, az egyes foglalkozáscsoportok osztályzatai alapján azonban nem állapíthatók meg jellegzetességek.

A végzett diákok kevés kivételtől eltekintve (0,8%) értelmiségi pályát választottak.

Összességében megállapítható, hogy vizsgált négy évtized alatt a beiratkozott diákoknak csaknem negyede sikerrel vette a tanulmányi akadályokat. Bebizonyosodott, hogy a gimnázium társadalmi mobilitásban nyújtotta lehetőségeit legjobb eredményességgel a középosztály gyermekei ismerték fel és használták ki, a dualizmus korában a polgárság, a városi értelmiség gyermekeinek volt a legnagyobb lehetőségük az iskolázáson keresztül megvalósítható társadalmi felemelkedéshez.

10. A gimnáziumról szóló újságcikkek, az értesítőkönyvek és a névkönyvek jellemzőinek összevetése

A három vizsgált részterület (a korabeli újságcikkek, gimnáziumi értesítők és névkönyvek) vizsgálata alapján azokat a jellemzőket szeretném a továbbiakban összegyűjteni, amelyek igazolhatják azt a felvetést, miszerint nem a gimnázium, hanem esetleg egy reális-kola, egy vegyes tanoda megfelelőbb lett volna a környék gyermekeinek iskoláztatásához a társadalmi, kulturális összetevőket ismerve, s bizonyítják azt, hogy a gimnázium elvégzése igen nagy terhet jelentett bizonyos társadalmi csoportok képviselőinek.

Pusztán a tényszerű megállapítások közül a következő kiragadott mozzanatok is jelzik a gimnáziumi tanulmányokkal kapcsolatos gondok – az anyagi nehézségek és a sok diák számára igen nehezen teljesíthető tantervi követelmények - meglétét:

142. táblázat: A vizsgált dokumentumok alapján kiemelhető gimnáziumi állapot-jellemzők

A „Somogy” c. hetilap írásainak utalásai	A gimnáziumi értesítők jellemző fejezetei	A névkönyvek adatai alapján tehető megállapítások
<ul style="list-style-type: none"> - Adományokról, szegény tanulók megsegítéséről, gyűjtések eredményeiről szóló cikkek, - Rendezvények szervezése anyagi okból, eredményességük, - Adománykérések, felhívások gyűjtésre, segítségre, - Köszönet adományokért, - Tandíjakról, tandíjfizetésekről informálás, ezek nehézségei, - Beszámolók a Tápintézet működéséről, - Beszámolók szigororról, bukásokról, - A túlterhelő tanrendszer, vizsgarendszer értékelése, - A tankönyvek értékelése, ezzel kapcsolatos gondok, - Halálesetek – a bukásokkal kapcsolatban is. 	<ul style="list-style-type: none"> - A tápsegélyegylet (Tápintézet) pénztári állása, adományok, - A segélyezett tanulók névsora, - Statisztikai adatok az ifjúságról, ebben a szülők foglalkozási összetétele, - A tandíjmentesség összesített adatai, - Jelentések az Ifjúsági Segítő Egyesületről (1887 után), - Beszámolók a „Köztartás” intézményéről, - A tanulók érdemjegyei évfolyamonként - érdemsorozatok, - Az érettségi vizsgálatokra vonatkozó adatok (1885-től). 	<ul style="list-style-type: none"> - Jelentős volt a tandíjmentes diákok aránya, - Az apa/gyám foglalkozások alapján: alsó-középosztálybeli és alsóbb rétegek gyermekeinek száma magas volt a beiratkozottak között, - Az apa/gyám foglalkozások alapján: alsó-középosztálybeli és alsóbb rétegek gyermekeinek száma kisebb volt a végzettek között, - Az osztályzatok alapján: a gyenge érdemjegyek száma magas volt, - A bukások, kimaradások száma magas volt.

Eszerint mindegyik területen tapasztalható volt ugyanazon két fő probléma jelentkezése.

Az anyagi helyzetet illetően az újság hasábjain megjelent híradások azt érzékeltették, hogy a diákság számottevő részének családja számára komoly gondot jelenthetett az iskoláztatás,

ezt enyhítendő folyamatosan szerepeltek felhívások arra vonatkozóan, hogy adakozzon a lakosság tehetősebb része, vegyenek részt jótékonysági rendezvényeken, ahol felajánlásokat tehettek a gyermekek részére, ruhákat gyűjtöttek a rászorulóknak. Rendszeresen beszámoltak a gyűjtések, adományozások eredményeiről, név szerint, az adott összeg feltüntetésével felsorolták, s megköszönték az adományokat. Kulturális rendezvényeket szerveztek a tanárok, a diákok, hogy ezáltal is némi pénzösszeget szerezhessenek a tanulók részére. A híradásokból kiderült, hogy a tandíjkötelezettség ténye komoly befolyásoló tényező lehetett a gimnáziumi tanulmányok folytatásában, ez nehezítette az iskoláztatást. A Tápintézet létrehozása is a szegény tanulók megsegítése miatt történt. Az értesítők bejegyzései ugyancsak ezeket a gondokat támasztották alá: pl. a Tápsegélyegylet működése, a befolyt adományok, a segélyezettek névsora, a tandíjmentesség adatai, az Ifjúsági Segítő Egyesület helyzete, a „Köztartás” ténye mind-mind azt jelzik, hogy a diákok támogatásra szorultak. A névkönyvek adatai szintén megerősítették a szülői foglalkozási összetétel elképzelhető anyagi hátterével, a tandíjmentességre jogosult tanulók jelentős számával, a kimaradások magas arányával az említett helyzetet. A gimnázium elvárásainak, a tanulmányi követelményeknek való megfelelés nehézkes mivoltát jelezték az újságban a tanári kar szigorúságáról, a diákságot túlterhelő tanrendszerről, a nehezen teljesíthető vizsgarendszerről, az érthetetlen, megtanulhatatlan tankönyvekről, a gyakori bukásokról szóló írások. Az értesítőben szerepeltek valamennyi tanuló érdemjegyei és az érettségi vizsgálatokra vonatkozó eredmények, melyekből kiderült, milyen sokan nem tudtak megbirkózni a feladatokkal, elvárásokkal, s osztályismétlésre, kimaradásra kényszerültek. A névkönyvekből a tanulók osztályzatai, a gyenge érdemjegyek alapján válik érthetővé a bukások, a kimaradások magas száma.

A fenti megállapítások arra engednek következtetni, hogy a diákság egy része valóban mintegy „kényszerből” jelentkezett a gimnáziumba, mivel sem családjának anyagi helyzete, sem elemi iskolai felkészültsége, képességei, távolabbi tervei nem tették volna indokolttá, hogy ebben az iskolatípusban folytassa tanulmányait.

11. A gimnázium végzett diákjai Kaposvár város ismertebb polgárai között

Feltétlenül érdemes mindemellett megvizsgálni a végzett tanulók sorsának későbbi alakulásával kapcsolatban Kaposváron maradásukat, azt, hogy a gimnáziumi végzettség mennyiben segítette őket további „körvidéki” életük során.⁸⁹

A megyében, megyeszékhelyen az elit nagy részét a gimnázium növendékei töltötték be, hiszen a környéken egyedül a csurgói református gimnázium jelenthette még a konkurenciát

⁸⁹ Bécsy Márton - Prilisauer Adolf (1896) 328.

az érettségi megszerzésében, a felsőfokú tanulmányok megalapozásában, később a magasabb rangú pozíciók betöltésében.

A növendékek közül a korábbi évekből ismert Noszlopy Gáspárt, a szabadságharc 1853-ban kivégzett mártírja már említésre került. (1848-ban a március 13-i bécsi és a március 15-ei pesti forradalom híre március 16-án érkezett meg Kaposvárra. A somogyiak közül sokan álltak a forradalom mellé. Noszlopy Gáspár Somogy főispánja, a megye és Kaposvár kormánybiztosa volt).

Az 1850-es években tanult a gimnáziumban dr. Kaposi Mór (Kohn Mór), a bécsi egyetem világhírű bőrgyógyász professzora, valamint Kónyi Manó (Kohn Manó), a magyar gyorsírás úttörője, Deák Ferenc beszédeinek rögzítője.

A vizsgált időszak négy évtizede alatt járt a gimnáziumba több híressé lett festőművész: Vaszary János – aki megírta a gimnázium történetét⁹⁰, szülőháza ma emlékház Kaposvár belvárosában, s népszerű kávéházat is elneveztek róla, Rippl-Rónai József - aki Párizsban Munkácsy Mihály tanítványa volt, s napjainkban több állandó kiállítás, köztéri szobor, utca- és tér elnevezés, valamint több emléktábla is őrzi emlékét a városban -, Kunffy Lajosnak pedig - akit 1905-ben Párizsban a francia Becsületrend Lovagkeresztjével tüntettek ki - Somogytúron látható állandó kiállítása. Kopits János szobrászművész Kaposvár város Kossuthszobrának alkotója lett. Külön említést érdemelnek az iskola igazgatóinak, tanárainak gyermekei. Egy Cselkó, több Vaszary, Hartberger, Fatér és Döbrössy szerepelt a végzetek között. Döbrössy Ferenc a kaposvári kórház orvosa lett.

Kaposvár város vezető férfiai jórészt a gimnázium végzősei voltak. Az intézetből került ki több polgármester: Bereck Antal, Németh Ignác, Németh István – utóbbi emlékére szobrot is állított a város - valamint Dr. Kovács-Sebestény Gyula, kinek nevét utca őrzi.

A volt diákok sorában található városi főtisztviselők: Dr. Kovács József ügyész, Siposs Géza főjegyző, Csukly Károly városi jegyző, valamint Dr. Török Lajos, Dr. Ungár Géza városi orvosok, Dr. Ullmann Antal, Dr. Schäffer Károly és Dr. Csurgó Jenő főorvosok.

Szintén az iskola növendéke volt Scholz Gyula kir. műszaki főtanácsos, dr. Rozs István honvéd főtörzsorvos, Dr. Kopits Jenő sebész, Paál József jószágkormányzó, Szepessy László főgimnáziumi tanár, Guzsvenitz Vilmos egyházmegyei főtanfelügyelő, Dr. Mosonyi Dénes püspöki irodaigazgató, pápai kamarás.

⁹⁰ Vaszary Mihály (1878) 48.

A gimnázium diákja volt Babochay Kálmán gyógyszerész, Bereck Sándor főmérnök, Csorba Lajos ügyész, Dr. Forgács Ferenc ügyvéd, Kacskovics Lajos alispán, Dr. Oláh Ödön ügyvéd, Scholcz Gyula műszaki főtanácsos, Dr. Svastics Nándor főbíró.

Gruber János ügyvéd, országgyűlési képviselő Kaposvár város történetének egyik krónikása lett, emlékéét a Zárda utca 5. alatt, Magay Ferenc büntetőbírónak pedig a Kossuth L. utca 37. alatt őrzi emléktábla.

Krisztinkovich Béla műépítész a gimnázium melletti Szent Imre templomot tervezte.

Nagy Imre, a későbbi politikus, miniszterelnök és Fekete István író is a gimnázium diákja volt a tanulmányozott évek alatt..

Folytathatnám a sort azoknak hosszú listájával, akik a gimnázium alsóbb osztályából távoztak el, s így lettek később a város megbecsült polgárai...

A Kaposváron maradók mellett pedig számtalan volt diák végezte munkáját eredményesen szerte a megyében, szerte az országban, szerte a világban, kiváló életpályájuk hirdette iskolájuk értékeit.

12. A hipotézisek teljesülése – összefoglalás

Többször került említésre a vizsgálódások során, milyen nagy jelentőségű igény fogalmazódott meg Kaposváron már 1850-ben, amikor felvetődött, hogy a nyilvánossági jogát visszanyerő iskola ne gimnázium, hanem vegyes vagy reáliskola legyen, vagyis olyan közép-fokú intézmény, ahol a humán mellett reál tantárgyakat is oktatnának.

Az erősödő városi polgárság kívánságát akkor a nemesi többségű választmány nem vette figyelembe. A diákok későbbi végzettségét, pályaválasztását illetően is nyilvánvaló, hogy a kaposvári gimnázium a magasabb tanulmányokra, szellemi pályákra készítette elő elsősorban a felső- és a középrétegek gyermekeit. Helyi reáliskola hiányában viszont a megye ifjúsága gimnáziumba áramlott, hiszen aki tanulni készült, más nem lévén a környéken, ott próbálkozhatott.

Az előzőekben vizsgált adatok alapján kiderült, hogy nem mindenki egyforma sikerrel tudta ilyen irányú terveit megvalósítani. A tanulókat tulajdonságaik, képességeik, körülményeik szelektálták iskolai tanulmányaik végzése során.

Az oktatástörténeti-történetpszociológiai kutatás arra kérdezett rá, hogy a szülők társadalmi helyzete, iskolázottsága, foglalkozása, vallása milyen különbségeket generált, mivel e tényezők következtében jelentkező egyik legfontosabb fokmérő az iskoláztatáshoz való viszonyuk volt. Az osztályhelyzetet és a viszonylagos pozíciót tükröző életmódjuk tartalmi és külsődle-

ges jellemzői - a tanulmányi eredményesség mutatói szerinti - határvonalakat húztak a társadalmi osztályok és rétegek közé, az életforma jegyei, mint a társadalmi státusz szimbólumai rétegekvalifikáló jelentőségüknek bizonyultak. A századforduló társadalmában az alapvető választóvonal az alsó és a felső rétegek között húzódott, ugyanakkor belső határok különítettek el az arisztokráciát a középosztálytól, azt a kispolgári rétegektől, valamint az urbanizált társadalmat a vidéki parasztságtól.

A vizsgált évtizedek alatt is érvényesült a polgári átalakulás általános mozgástendenciája: a tőkés viszonyok uralkodóvá válásával egy átrendeződés zajlott le, a régi struktúra elemeinek süllyedése (mely a pozícióit még sokáig őrző birtokos nemesi és kispolgári rétegeket érintette), és az újak felemelkedése az asszimilált polgári rétegek esetében.⁹¹

A vizsgálat eredményei – akár a „Somogy” hetilap írásainak, a gimnázium értesítőinek, vagy a névkönyvek adatainak elemzését tekintjük - összhangban voltak a hipotézisekkel.

A diákok tanulmányi előmenetele összefüggésben volt családjuk anyagi lehetőségeivel, intellektuális háttérükkel, felekezeti hovatartozásukkal, a földrajzi elérhetőséggel, az iskola elvégzéséhez fűződő érdekeikkel. Mivel feltételezhetjük, hogy a diákok veleszületett képességeiből, a származásukból és a családi-társadalmi környezetükből adódó hatások mind kölcsönhatásban voltak egymással, a státuszmegszerzés folyamatában is ez a kölcsönhatás érvényesült. A származás magába foglalja a lakóhely jellegét is, a gyermekkori családi kultúrát, a felnevelkedés módját, mely eleve az iskoláztatás különböző megoldásmódjai által is differenciálja a gyermekeket. A tendenciák a lehetőségek kihasználása révén a mobilitás valószínűségének növekedését mutatták, a gimnáziumi végzettség megszerzése pozitívan befolyásolta a felfelé irányuló társadalmi mozgást. Több kutató vélekedése szerint is a gimnáziumok révén egyre nagyobb lehetőség nyílt a tanulmányi kiválóságon alapuló érvényesülésre, arra, hogy az iskolában bárki által megszerezhető tudás legyen a polgári társadalom berendezkedésének legitimációs alapja.⁹²

A diákok adataival végzett vizsgálat során kibontakoztak a gimnázium klienseinek legfontosabb jellemzői, megállapíthatóvá vált, kiket tudott megszólítani ez az elitképzésre irányuló képzési forma, a családi háttérük milyen életutakat, milyen mobilitási folyamatokat indított el. A kaposvári gimnázium tanulói tipikusan a középosztály, ill. annak alsó rétegéből származó római katolikus és izraelita fiúk voltak. A növendékek rekrutációja jellemzően a megyeszékhely és a megye, valamint a környező megyék területéről történt. Ennyiben az

⁹¹ A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium Emlékkönyve (1913) 145.

⁹² Sáska Géza (2006) 36-55. Nagy Péter Tibor (2005) 89.

iskola betöltötte a lokális társadalmi-gazdasági igények kielégítésével kapcsolatos sajátos funkcióját.

A tanulók családi hátterét illetően az apák-gyámok foglalkozását, feltételezhető iskolai végzettségét, az ezzel együtt járó gazdasági-intellektuális támogatás esélyét figyelembe véve az iskola a viszonylag alacsonyabb státusú családok gyermekeinek is tanulási lehetőséget nyújtott. Ezáltal a szabad lehetőségek révén – így a neveléssel, mint a társadalmi felemelkedés eszközével - a társadalmi esélyegyenlőtlenségek csökkenése irányában hatott, erősítve azt a 19. század végi, a 20. század eleji illúziót, melynek értelmében az iskolarendszer alkalmas a társadalmi egyenlőtlenségek felülírására.⁹³

Fontos megemlíteni, hogy a szülők között magas volt az értelmiségiek aránya, ami azt mutatja, milyen lelkesen küldték fiaikat ebbe az iskolatípusba, mintegy továbbadva számukra a családi „hagyomány” folytatásának lehetőségét. Az intézet kettős funkciót töltött be, egyrészt viszonylag rövidebb (2-4 éves) képzési idő után kedvező munkaerő-piaci lehetőségeket nyújtott, másrészt a legjobban teljesítő diákok számára megnyitotta a felsőoktatásba való bejutás útját.

A kimaradók magas száma miatt egyértelmű, hogy az alsóbb rétegek gyermekeinek nem elsősorban a gimnáziumi képzés jelentette az igazi megoldást. Azonban az a korabeli döntés, mely a gimnázium mellett tette le a voksot, egyes társadalmi rétegek számára mégis rendkívül előnyösnek bizonyult. Az elitképző intézmény társadalmi integrációs funkciója a középosztályok felé közelítő valamennyi csoport számára kedvező helyzetet teremtett.

Megállapíthatóan bizonyos mértékig vesztesek lettek azok, akik valamilyen oknál fogva nem tudták befejezni a gimnáziumot, azonban nyertesekké váltak, akik - ha sokszor nehézségek árán is -, de ezeket vállalva végighaladtak az összes évfolyamon. A nehéz anyagi körülményeket talán némiképp ellensúlyozni tudták jó tanulmányi eredményükkel, mely tandíjmentességet jelenthetett, és esélyt adhatott az iskola befejezésére.

A tanárok nem kivételeztek senkivel, nem található kimutatható adat arra nézve, hogy az „előkelőbbek” gyermekei jobban szerepeltek volna, mint az alsóbb rétegek fiai.

Így fordulhatott elő, hogy a gimnázium megyeszékhelyi jelenléte olyanok figyelmét is felhívta a tanulási lehetőségre, akik korábban nem is gondoltak volna rá, s olyan diákok is elvégezheték a gimnáziumot (a napszámos vagy a házaló gyermeke), akik, ha 1850-ben reáliskola vagy vegyes tanoda jött volna létre a mezővárosban, nem valószínű, hogy eljutottak volna egy távolabbi megye gimnáziumába.

⁹³ Meleg Csilla (2005) 127.

Az események ilyen alakulása folytán a nemesi kényszer a feltörekvő rétegeknek hatalmas lehetőséget adott arra, hogy sorsuk kedvezőbb irányba forduljon, érettségit tehessenek és magasabb szintű hivatást választhassanak.

Az 1883-as középiskolai törvénnyel egy időben fogadták el a köztisztviselők minősítését is, ezzel egyértelművé vált a végzetek iránti állami és magángazdasági kereslet növekedése.

Az alsóbb hivatalnoki álláshoz (az ún. kezelési és alsó fokú pénztári szakban) a gimnázium negyedik osztályának elvégzését kívánták meg, de az igényesebbeknek magasabb szintig kellett eljutni. Aki vállalta a nehézségeket, az időt, a költségeket és a befektetett energiát, az megalapozhatta a jövőjét, akár négy vagy hat osztályt végzett el, akár eljutott az érettségiig. Ráadásul az iskolai végzettség, a szellemi tőke mellett jelentős szerepet játszott a diákok későbbi életében az a szocializációs lehetőség, amely annak a kapcsolati tőkének a haszna volt, melyre tanulóéveik alatt gimnáziumi osztálytársaik körében tehettek szert.

A vizsgálat eredményeként megállapítható főbb következtetések az alábbiakban foglalhatók össze:

- az apa/gyám társadalmi háttere (foglalkozása) a diákok tanulmányi sikerességét tekintve erősen befolyásoló tényező volt, a kedvezőbb háttér, az értelmiségi család kulturális tőkéje az évfolyamokon való előre haladás során előnyt jelentett,
- a diákok nagyarányú lemorzsolódásának oka nem minden esetben gyengébb tanulmányi eredményük vagy családjuk anyagi helyzete volt, sokan eleve rövidebb képzési idő teljesítésére készültek,
- a tandíjmentességet illető feltételezés sem bizonyosodott be, annak ténye nem vont maga után az érintettek részéről fokozott erőfeszítést a gimnázium elvégzését illetően,
- a felekezeti hovatartozás tekintetében az izraelita diákok esetében kimutatható a végzettség elérését illető felülreprezentáltság,
- a lakóhely gimnáziumhoz való közelsége valóban befolyásolta a tanulási esélyeket, a helybeliek és a somogyiak vonatkozásában a beiratkozáskor érvényesítve előnyös hatását, azonban a végzős osztályig való eljutásban nem volt döntő jelentőségű,
- a gimnázium a társadalmi mobilitás generálója volt, a hagyományos birtokos/honorácior keresztény felső rétegek tagjai mellé kispolgári családból származó izraelita csoportokat indított el,
- az értelmiségiek, elsősorban a tanárok fiai esetében a családi kulturális tőke érzékelhetően előnyt jelentett,

- a legfőbb mobilitási lehetőséget a kisiparosok, kiskereskedők, az alsó-középosztály tagjai közül való kilépés jelentette a diákok számára,
- a legfontosabb intergenerációs mobilitási tendencia a tisztviselők, az értelmiség tagjai közé való áramlás volt,
- a magasabb szülői iskolázottság valóban előnyként jelentkezett a gimnázium elvégzését illetően,
- a szülői önálló alkalmazotti státus fokozott erőfeszítések meglétét mutatta a befejező évfolyamok elérésében,
- bizonyosságot nyert, hogy a felsőbb rétegek gyermekei nagyobb arányban jutottak el a felsőoktatási intézményekig, kedvezőbb társadalmi helyzetet foglaltak el tanulmányaik befejezése után.

A termelőerők fejlődése, a kapitalizálódó termelés szükségletei a középiskolától igényelték egy olyan új vezetőréteg kinevelését, mely rendelkezik a korszerű, az egyetemi tanulmányokra alkalmassá tevő műveltséggel. A kiegyezés után hatalomra került osztályok érdekeinek kielégítése csak úgy volt lehetséges, ha újragondolják a középfokú oktatás rendszerét, tartalmát. A kaposvári dilemma a gimnázium és reáliskola működtetését illetően nem csupán helyi sajátosság volt. Eötvös József kultuszminiszter már 1870 áprilisában benyújtotta törvényjavaslatát, melyben megnyilvánult véleménye, miszerint az országban kevés a reáliskola és sok a gimnázium. Az akkoriban fennálló 136 gimnáziummal szemben 70 al- és 35 főgimnáziumot vélt szükségesnek.⁹⁴ Halála miatt valójában csak az 1883-as középiskolai törvény jelentett előrelépést a feudális állapotokból való kibontakozáshoz. A törvény elsősorban a felső osztály gyermekeit a magasabb műveltség elsajátíttatásával a termelés vezetőivé, az államapparátus, a tudomány, a kultúra megbízható középvezetőivé, s egy részüket a felsőfokú tanulmányokra való felkészítés során hűséges értelmiséggé, az ország vezetőivé tervezte kinevelni.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter szintén határozottan felvetette az országgyűlésben a gimnáziumok és a reáliskolák kérdését: „...a közoktatást akként kell szervezni, hogy az iskolázott proletáriusok számát ne növeljük (...) mert ha azok, kik ma a reáliskolát frekventálják, a gimnáziumokba átmennek, kétséget nem szenved, hogy növekedni fog azok száma, kik elvégezve a gimnáziumot s letéve az érettségi vizsgát, a tudós, de főleg a jogi pályára fogják adni magukat.”⁹⁵

⁹⁴ Felkai László (1983) 245.

⁹⁵ Felkai László i.m. 243.

1885-ben már kifejezett gondként jelentkezett Trefort Ágoston megfogalmazása szerint a gimnáziumba törekvés „beteges áramlata.”⁹⁶ A hivatalos álláspont szerint „az iparos és kereskedőréteg nagyobb számban képviselteti magát kisebb városokban, ezért bátran állíthatjuk, hogy a reáliskola inkább elősegítette kisebb városok szükségleteit, mintsem a gymnasium.”⁹⁷ 1905. március 31.-től zajlott a fővárosban a Társadalomtudományi Társaság vitája a középiskolák működéséről. Ezen megállapították, hogy a gimnázium a kiválasztottak iskolája, ahonnan az „úri” foglalkozást űzők kerülhetnek ki, mint pl. a jogászok, míg a reáliskola a kereskedők és iparosok intézménye.⁹⁸ Ugyancsak a reáliskola iránti igény egyfajta teljesülése az 1924/25-ös tanévben bevezetett reálgimnázium intézménye, amikor a főgimnázium név hivatalosan „reálgimnázium”-ra változott. 1934-ben megkezdődött ugyan a gimnáziummá való visszaállítás, viszont 1950-től az általános jelleg megtartása mellett humán és reáltagozatos osztályokat is indítottak.

A jövőre nézve tanulság lehet, hogy azoknak a szülőknek, akik – bármilyen társadalmi réteghez tartoztak is - megpróbálták előteremteni gyermekeik képzéséhez az anyagi erőforrásokat, buzdították őket a szorgalmas helytállásra, időt és energiát áldoztak az előre haladásukhoz, hosszú távon megtérült a befektetésük. Így volt ez a 19. században, és így van ez napjainkban is. A dualizmus idejére érvényes megállapítások ma is aktuálisak lehetnek. A hazai jelen viszonyokat illetően elgondolkoztató Kozma Tamás megállapítása: „A probléma azonban a régi: a társadalom különböző csoportjai egyenlőtlenül jutnak a (felső)oktatásba: és ez az egyenlőtlenség attól függ, hogy hol helyezkednek el a társadalom szerkezetében (vagyis milyenek a jövedelmeik, vagyoni viszonyaik, iskolázottságuk.)”⁹⁹

A múlt történései, tapasztalatai azonban igazolást jelenthetnek arra nézve, hogy érdemes küzdeni a tudásért, érdemes tanulni. A tervezett elitoktatásból a körülmények alakulása folytán Kaposváron a tömegoktatás csírái valósultak meg a középfokú oktatásban. Sokan kaptak lehetőséget a tanuláshoz, sokan éltek is ezzel a felkínált eséllyel.

Az oktatástörténeti kutatás által feltárt tények mindezekén kívül még egy tanulsággal is szolgálhatnak. Felhívják a figyelmet a döntéshozók felelősségére, a döntések következményeire, arra a lehetőségre, amikor egy elhatározás gyerekek százainak sorsát változtathatja meg.

A kaposvári jellemzők feltárásával remélhetőleg sikerült gazdagítani a 19. század végének középfokú iskoláztatással kapcsolatos ismeretanyagát.

⁹⁶ Mann Miklós (1993) 52.

⁹⁷ A VKM XI. jelentése. (1885) 252-253.

⁹⁸ Ld. 95.

⁹⁹ Kozma Tamás (2004) 74.

Köszönetnyilvánítás

Az alábbiakban szeretném megköszönni mindazok közreműködését, akik nélkül nem készülhetett volna el ez a dolgozat.

Köszönet illeti témavezetőimet, Géczi Jánost, aki szakmai és emberi segítségével mindvégig támogatott, ugyanígy Nagy Péter Tibort, aki elindított a munkálatokban, és értékes szakmai tanácsokkal látott el.

Köszönöm Forray R. Katalinnak az ösztönzést, megértést, támogatást, a doktori iskola minden oktatójának munkáját, Andl Helgának külön a sokéves rendületlen információ-ellátást.

Hálás vagyok a Somogy Megyei Levéltár és a Megyei Könyvtár munkatársainak, akik minden szükséges dokumentumot a rendelkezésemre bocsátottak.

Köszönöm Fekete Szabolcsnak a technikai segítséget, barátaimnak és kollégáimnak a biztatást, a jelenlegi munkahelyi vezetésnek és korábbi főnökömnek, Dr. Sótonyi Sándornak, hogy támogatták elképzeléseimet.

Végezetül köszönöm családomnak - férjemnek és gyermekeimnek -, hogy kitartóan viselték, amikor helyettük a dolgozatom elkészítésével töltöttem időm legnagyobb részét.

Források

A kaposvári állami gimnázium értesítői (1874-1911)

A kaposvári állami gimnázium névkönyvei (1870-1910)

A Kaposvári Kir. Középtanoda Tanácsülésének jegyzőkönyve az 1849/50. tanév második félévszakában. 1850. július 3.

A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. III. A népesség részletes leírása. 1907., Budapest, Pesti Könyvnyoda Rt., 743.

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. VI. kötet. Végeredmények összefoglalása. (1920) Magyar Statisztikai Közlemények, 64., Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 337.

Főispáni általános iratok: Trefort miniszter leiratai a kaposvári állami gimnázium tanárainak viselkedésével kapcsolatban. 1880. 34724. sz., 1880. 31999. sz., 1881. 23442. sz. - valamint Jankovich László főispán válaszlevelei.

A kaposvári állami gimnázium emlékkönyvei

Acta gymnasii. 1812-1972., Szerk. Szijártó István, Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 217.

A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium Emlékkönyve 1812-1912. Szabó Lipót Könyvsajtója, Kaposvár, 1913. 367.

A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve 1812-1962. (Szerk. Merő Béla - Pap Antal) Kaposvár, 1962., 183.

A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve 1812-1987. (Szerk. Mihályfalvi László) Kaposvár, 1987., 333.

A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve (Szerk. Reöthy Ferenc) 1812-2006. Kaposvár, 2006. 157.

A „Somogy” című hetilapban a kaposvári állami gimnáziumról megjelent írások a megjelenés sorrendjében (1870-1910)

A kaposvári gymnasium... A tanári testület adományokat kér egy hangszer megszerzéséhez. Somogy, 1870. 1. sz. jan. 4. 3.

A kaposvári gymnasium számára. Tanári állásra hirdetnek pályázatot. Somogy, 1870. 4.sz. jan. 25. 4. Freystädler Antalt... A kaposvári uradalom főbérőjét az iskola és nevelés ügyének hozott szolgálataiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki a király. (A bérő a gymnasium és a helybeli r.k. templom javára is adakozott.) Somogy, 1870. 6. sz. febr. 8. 3.

A kaposvári takarékpénztár a következő adakozásokat tette... Adományt juttattak a kaposvári és a csurgói gimnázium számára is. Somogy, 1870. 8. sz. febr. 22. 3.

Somogy vármegye közönsége febr. hó 7-én tartott nagy bizottmányi gyűlésének határozata folytán, feliratot intézett Magyarország Királynéja Ő Felségéhez. Megköszönik a kaposvári gymnasium építésére juttatott adományt. Somogy, 1870. 10. sz. márc. 8. 1.

Csépán /Antal/ (1870): Első alispáni jelentés. Tárgy: a vármegyei pénztárból a kaposvári és a csurgói gymnasiumnak utalványozandó kamatösszeg megállapítása. Somogy, 11. sz. márc. 15. 2.

A kaposvári államgymnasium számára vett hangszerre adakoztak. Az adományok listája. Somogy, 1870. 11. sz. márc. 15. 3.

A kaposvári m. k. államgymnasium könyvtára 10 ezer kötetből áll... Somogy, 1870. 15. sz. ápr. 12. 4.

Anatolikt, a kaposvári gymnasium tanárát Kassára nevezték ki. Somogy, 1870. 21. sz. máj. 24. 4.

A vallás és közoktatási... Lengyel Géza Dezsőt kinevezték a kaposvári államgymnasium rendes tanárává. Somogy, 1870. 21. sz. máj. 24. 4.

Bérbe adandók a gymnasium földszinti helyiségei. Somogy, 1870. 22. sz. máj. 31. 3.

A kaposvári államgymnasium igazgatói választmányának 21-én tartott ülési határozata folytán a bolthelyiségeket Szekler, Hagelman Károly, Sváb Katalin asszony nyerték el. Somogy, 1870. 26. sz. jún. 28. 3.

Apró hírek. A közoktatási minisztérium által ez idényre kívánt és megszavazott póthitelből 12.700 forintot kap a kaposvári algymnasium. Somogy, 1870. 26. sz. jún. 28. 4.

A kaposvári dalárda és a gymnasium alaptökejének növelésére hangversennyel egybekötött műkedvelői előadást rendeztek a Korona fogadóban. (Maár Gyula zongorázott.) Somogy, 1870. 27. sz. júl. 5. 2.

A kaposvári államgymnasiumban... Értesítés a vizsgák rendjéről. Somogy, 1870. 28. sz. júl. 12. 4.

A kaposvári államgymnasiumban, úgy az elemi iskolákban a nyilvános szóbeli vizsgálatok közelebb tartattak meg. Somogy, 1870. 30. sz. júl. 26. 3.

A gymnasiumi tanulók 29-én délután tették le a próbát a tornászattól... Mortenson Ede tanár meglepő eredményt mutatott fel. Somogy, 1870. 31. sz. aug. 2. 4.

Zárünnepély a kaposvári k. államgymnasiumban. Július 30. A tanévzáró ünnepséget dr. Fail Attila világi igazgató beszéde nyitotta meg. A tanulók közül Kovács Mihály, Beksics Ignác és Heidekker Károly szavalt. Somogy, 1870. 31. sz. aug. 2. 4.

A kaposvári tanárikar... A jövő iskolai év kezdetén a tanári kar tápintézetet akar létesíteni a szegény tanulók számára. Somogy, 1870. 31. sz. aug. 2. 4.

A vidékről. Méltatás a kaposvári államgymnasiumról. Somogy, 1870. 32. sz. aug. 9. 1.

Máday János sárospataki állami tanképezdei tanár tanárrá neveztetett ki a kaposvári államgymnasiumban. Somogy, 1870. 35. sz. aug. 30. 2.

A kaposvári m. k. államgymnasiumban létesítendő tápintézetre adakoztak... Somogy, 1870. 38. sz. szept. 20. 4.

A kaposvári államgymnasiumban életbe lépett a konviktus. (Az intézetben szaporodott a tanulók száma.) Somogy, 1870. 44. sz. nov.1. 2.

A kaposvári államgymnasium könyvtára... A nyitva tartás rendjéről. Somogy, 1870. 44. sz. nov.1. 2.
Névtelen levelek. A kaposvári gymnasiumban is alkalmazott, a fiatalságot túlterhelő tanrendszerről. Somogy, 1870. 46 sz. nov. 15. 1-2.

A kaposvári m. k. államgymnasiumban tanuló ifjúság önképzőköre tiszteletbeli tagjává választotta /Roboz István/ szerkesztőt. Somogy, 1870. 46. sz. nov.15. 2.

Öfelségének... A kaposvári m. k. államgymnasium tanári kara és ifjúsága megünnepelte a királyné névnapját. Somogy, 1870. 47. sz. nov. 22. 3.

Megjelent közelebb... Megjelent a Szógyűjtemény a közéleti társalgásban /címû/ munka. (Összegyűjtötte: Lengyel Géza Dezső, a kaposvári államgymnasium tanára.) Somogy, 1870. 49. sz. dec. 6. 3.

Kinevezés: Dr. Fail Attilát a kaposvári államgymnasium rendes igazgatójává nevezték ki. Somogy, 1870. 50. sz. dec.13. 2.

A kaposvári m. k. államgymnasium önképző körének összejövetele volt 11-én délután. Somogy, 1870. 51. sz. dec. 20. 2-3.

A kaposvári k. államgymnasium... December 22. A tanári kar gyászistentiszteletet tartott az elhunyt Saárdi Somssich Miklósért. Somogy, 1870. 52. sz. dec. 27. 2.

A kaposvári m. k. államgymnasium tanári kara hangversenyt rendez f. év február hó elején.. Somogy, 1871. 2. sz. jan.10. 2.

Somogy megyének... A kaposvári gymnasium tápsegély-egyletéről. Somogy, 1871. 3. sz. jan. 17. 1.
Gróf Somssich József Grazból 20 forintot küldött a kaposvári államgymnasium tápintézete számára. Somogy, 1871. 5. sz. jan.31. 3.

Itt közöljük... Február 4-én a kaposvári államgymnasium Tápsegély-intézete javára hangversenyt rendez a tanári kar a Korona vendéglőben. (Fellép Maár Gyula és Mortenson Ede tanár.) Somogy, 1871. 5. sz. jan. 31. 3.

A tánczczal egybekötött... Hangversenyt rendeztek a Korona fogadóban a kaposvári kir. államgymnasium tápsegély intézete javára. (Maár Gyula zongorázott. Fellépett a gymnasiumi dalárda, Bereczk Mariska, Bernáth Mariska és Mortensohn Ede is.) Somogy, 1871. 6. sz. febr.7. 3.

Fekete leves. A kaposvári gymnasium tornaóráiról. Somogy, 1871. 7. sz. febr. 14. 2-3.

A kaposvári gymnasiumon, ugy az elemi iskolaépületen napokig gyászlobogó lengett Eötvös József gyászát jelentvén. Somogy, 1871. 7. sz. febr.14. 3.

Kacsokovics Sándor... A kaposvári gymnasium tömeggondnoka megvizsgálta az osztályokat Somogy, 1871. 7. sz. febr.14. 3.

A kaposvári államgymnasium... Március 9. A tanulóifjúság névnapja előestéjén fáklyás- zenét adott dr. Fail Attila igazgatónak. Somogy, 1871. 11. sz. márc.14. 3.

Még a vasút el sem készült... /Fekete leves./ Bécsi képárosok működnek a kaposvári gymnasium helyiségeiben. Somogy, 1871. 14. sz. ápr. 4. 2.

Vakáció, pihenés nélkül. Április 11. Somssich Pál meglátogatta a kaposvári gymnasiumot. Somogy, 1871. 16. sz. ápr. 18. 3.

Somssich Pál... Az országgyűlés elnökének Kaposvárott léte alkalmával megállapodtak a gymnasiumi könyvtár fejlesztéséről. Somogy, 1871. 16. sz. ápr. 18. 3.

Somssich Pál úr ő méltósága s a nevelés több barátja most azon fáradoznak, hogy a kaposvári gymnasium nyolcz osztályra emeltessék. Somogy, 1871. 16. sz. ápr. 18. 3.

Mélt. Kovács Zsigmond...A pécsi megyés püspök 500 forintot ajándékozott a kaposvári gymnasium ujabban emelt épülete költségeinek fedezésére. Somogy, 1871.16.sz. ápr. 18. 3.

A székváros becsülésben álló iparos... Laszka Vince bútorkereskedést nyitott a /kaposvári/ gymnasium egyik helyiségében. Somogy, 1871. 17. sz. ápr. 25. 2.

A kaposvári tápintézet. A szegény tanulók tápintézete virágzó állapotban van. Somogy, 1871. 17. sz. ápr. 25. 2.

Addig is... Sváb Katalin divatárusnő raktárat tart fenn a kaposvári gymnasium helyiségében. Somogy, 1871. 19. sz. máj. 9. 2.

Azon kedvező tudósítást vettük... Biztosnak látszik, hogy Somssich Pál fáradozása folytán nemsokára 8 osztályú gymnasium lesz Kaposváron. Somogy, 1871. 21. sz. máj. 23. 1.

Kötelességünknek vélünk eleget tenni... 18 éves korában elhunyt Kuti Ferenc, a kaposvári gymnasium jeles tehetségű tanulója. Somogy, 1871. 22. sz. máj. 30. 3.

Ns. Kádas Rudolf kerületi fő igazgató ur a napokban Kaposvárott időzött, az iskolák megvizsgálása végett. Somogy, 1871. 22. sz. máj. 30. 3.

A gf. Somssich... Június 5. Kiosztották a kaposvári gymnasiumban a gróf Somssich Imre által /Pongrác/ fia emlékére alapított ösztöndíjakat. (Kapták: Horberger Gusztáv, Beksics Ignác, Berzsenyi Gergely és Horváth István tanulók.) Somogy, 1871. 24. sz. jún.13. 3.

A kaposvári gymnasiumi ifjúság... Június 21-én majálist tartottak a Cserben. Somogy, 1871. 26. sz. jún. 27. 1.

A kaposvári államgymnasiumban... Értesítés a nyilvános vizsgák rendjéről. Somogy, 1871. 27. sz. júl. 4. 3.

Hogy a kaposvári gymnasiumban nyolcz osztály legyen, abból mostanában semmi sem lesz. Somogy, 1871. 27. sz. júl. 4. 3.

A kaposvári m. k. államgymnasiumban... Az intézmény haladásáról. Somogy, 1871. 28. sz. júl. 11. 1.

A kaposvári államgymnasiumban a magánvizsgálatok július 30-án fognak megtartatni. Somogy, 1871. 28. sz. júl. 11. 2.

A kaposvári államgymnasium. I. Az intézet haladásáról. (A rajztanár viszont nem idevaló.) Somogy, 1871. 30. sz. júl. 25. 1.

Fekete leves. A kaposvári gymnasium vizsgáiról. Somogy, 1871. 30. sz. júl. 25. 1-2.

A kaposvári államgymnasium. II. Pauler /Tivadar/ miniszter nem támogatja a gymnasium 8 osztályra emelését. Somogy, 1871. 31. sz. aug. 1. 1.

A kaposvári gymnasium. Pauler /Tivadar/ miniszter álláspontjáról, aki nem tartja időszerűnek nyolcosztályos gymnasium felállítását Kaposváron. Somogy, 1871. 32. sz. aug. 8. 1.

Szirmay Béla (1871): Galanterie - cikkek. Július 31. Megtartották a gymnasium zárünnepélyét. (Az írások: az önképzőkör problémái, a németesedés veszélye, visszaélés a Somssich Pongrác alapítvány kamatainak kiosztásánál.) Somogy, 32. sz. aug. 8. 2.

A kaposvári állam gymnasiumban... /Évzáró/ ünnepséget rendeztek. Somogy, 1871. 32. sz. aug. 8. 1.

Megyeszervezési javaslat. A kaposvári gymnasium igazgató választmányáról. Somogy, 1871. 36. sz. szept. 5. 1.

A kaposvári kir. államgymnasium. Az iskola és a szegény gyermekek tápintézetének működéséről. (Bírálja a tanrendszert és a tankönyveket. Szorgalmazza a tápintézet állandósítását.) Somogy, 1871. 45. sz. nov. 7. 1-2.

A kaposvári kir. gymn. könyvtára. A nyitva tartás rendjéről. Somogy, 1871. 45. sz. nov. 7. 3.

Kacs Kovics Károly. November 5-7. Kacs Kovics Károly gyümölcskiállítást rendezett az államgymnasium rajztermében Kaposváron a szegény tanulók tápintézete javára. Somogy, 1871. 46. sz. nov. 14. 1-2.

Szegény gyermekek tápintézete. Felhívás a kaposvári k. államgymnasium tanulói számára alapított intézet megmentésére és állandósítására. Somogy, 1871. 46. sz. nov. 14. 2.

A kaposvári k. gymnasium.... A gymnasium ünnepélyes istentisztelettel ülte meg a királyné névnapját. Somogy, 1871. 47. sz. nov. 21. 3.

A kaposvári k. államgymnasium tápsegély-egylete érdekében... December 2-án gyűlést tartanak. Somogy, 1871. 48. sz. nov. 28. 3.

Múltkor... Dr. Szigethy, Somogy megye közkórházának főorvosa ingyen gyógykezeli a kaposvári kir. gymnasium szegény tanulóit. Somogy, 1871. 51. sz. dec. 19. 4.

Ns. Kádas Rudolf k.tanácsos... A Győr kerületi főtan. igazgató a kaposvári gymnasium belügyeit is vizsgálat alá vette. Somogy, 1872. 17. sz. ápr. 23. 3.

Toldy-jutalom. Toldy Ferenc 50 éves írói jubileuma alkalmából könyv-jutalmat osztottak ki a kaposvári államgymnázium tanulói között. (A díjazottak közt van Beksits Ignác is.) Somogy, 1872. 22. sz. máj. 28. 3.

Ifjúsági véderő Kaposvárott. A kaposvári államgymnasium tanulói katonai gyakorlatokat kezdtek Adler százados vezérlete alatt. (Az eszme megpendítője B. Urbán Károly cs. k. alezredes volt.) Somogy, 1872. 23. sz. jún. 4. 2.

Gf. Somssich Imre nagy reményű boldogult fiáért... Június 8. Gyászistentiszteletet tartottak Kaposváron gróf Somssich /Pongrácért/, majd a gymnasiumban kiosztották az ösztöndíjakat. Somogy, 1872. 25. sz. jún. 18. 3.

Fail Attila (1872): A kaposvári államgymnasiumban... Értesítés az évváró vizsgák rendjéről. Somogy, 27. sz. júl. 2. 3.

Nemes Józsa... A böszénfai plébános jutalmat tűzött ki a kaposvári gymnasium hittanban kitűnő tanulói számára. Somogy, 1872. 28. sz. júl. 9. 3.

A kaposvári államgymnasiumban meglehetősen sikerrel folynak a vizsgák... Somogy, 1872. 29. sz. júl. 16. 3.

Büchler Salamon (1872): Tekintetes szerkesztő úr! A hittanár válasza a Független Somogy cikkére, melyben Rippl József azzal vádolta a kaposvári gymnasium igazgatóját, Fail Attilát, hogy a zsidó tanulók vallási nevelésével semmit se törődik. Somogy, 30.sz. júl.23. 3.

A kaposvári államgymnasiumban a zárünnepély július hó 31-én tartatott meg. Dr. Fail Attila igazgató beszédet mondott. Előadták Döbrössy Károly tanár darabját is; Szabó Lajos ének-tanár fáradozásának eredményeként sikerrel szerepelt a gymnasiumi dalkör. Somogy, 1872. 32. sz. aug. 6. 3.

Büchler Salamon (1872): Tekintetes szerkesztő úr! Válasz Rippl Józsefnek, a kaposvári közös népiskola igazgató-tanítójának legújabb cikkére, melyben a kaposvári gymnasiumban folyó felekezeti oktatást bírálta. Somogy, 33. sz. aug. 13. 3.

Vizsgák a kaposvári m.k. államgymnasiumban. A tudósítás az intézet belügyeire is kitér. Somogy, 1872. 35. sz. aug. 27. 1.

A tankönyvek és tanulóink. A kaposvári gymnasium tanulóinak túlterheltségéről. (A tanrendet és a tankönyveket hibáztatja.) Somogy, 1872. 35. sz. aug. 27. 1-2.

Október elején kezdődik az új tanév a gymnasiumban. Somogy, 1872. 39. sz. szept. 24. 3.

A kaposvári gymnasiumban.... Csütörtök helyett szombaton lesz a heti szünnap. Somogy, 1872. 40. sz. okt. 1. 3.

A kaposvári m. kir. államgymnasiumban... Ismét növekedett a tanulók száma. Somogy, 1872. 43. sz. okt. 22. 3.

Pirnitzer Dávid (1872): Alulírt... /A közönség köréből./ Simon Gyula, a kaposvári hiteltársulat számvivője nem akar fizetni öccse taníttatásáért. Somogy, 44. sz. okt. 29. 4.

Megyénk egyik birtokosa... Bodonyi Rókus somogyi birtokos értékes ajándékot küldött a kaposvári gymnasium könyvtárának. Somogy, 1872. 46. sz. nov. 12. 3.

Jelenthetjük egyúttal... A /kaposvári gymnasium/ könyvtára már egészen rendezve van. Somogy, 1872. 46. sz. nov.12. 3.

Roboz István (1872): Az én aláírási ívem. Roboz I. gyűjtést kezd a kaposvári és a csurgói gymnasiumok két legjobb tanulójának megjutalmazására. Somogy, 47. sz. nov.19. 1.

Ns. Kádas Rudolf... November 20. Kaposvárra érkezett a győri tankerületi főigazgató. (Megvizsgálta a gymnásiumot és a leánynevelőt is.) Somogy, 1872. 48. sz. nov. 26. 3.

Somogy megye nagylelkű fiainak könyörödmányából... Számadás a Kaposváron két éve alakult gymnásiumi tápsegély-egylet működéséről. Somogy, 1872. 50. sz. dec.10. 1.

Szabó Vilmos... Az attalai plébános 10 forintot adott a kaposvári és a csurgói gimnázium két kitűnő tanulójának megjutalmazására. Somogy, 1872. 53. sz. dec. 31. 1.

Közelebb temették el Kaposvárott Bácsmegey Jánost, a székvárosnak egyik tehetősebb birtokosát... Vagyonának nagy részét a kaposvári államgymnasiumra hagyta. Somogy, 1873. 5. sz. febr. 4. 3.

Közelebbi napok egyikén meglátogattuk... A kaposvári gymnasium tornaiskolájáról. (Dicséri Mortensohn tanárt.) Somogy, 1873. 5. sz. febr. 4. 3.

Nagyságos Tallián Lázár... A veszprémi kanonok 50-50 forintot küldött a kaposvári szegények és a gymnasiumban tanuló szegény gyermekek tápintézete javára... Somogy, 1873. 6. sz. febr. 11. 4.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános 20 forintot adományozott a kaposvári és csurgói gymnasiumok két kitűnő /tanulójának/ ösztöndíjazására. Somogy, 1873. 13. sz. ápr. 1. 2.

A kaposvári államgymnasium. (Ajánlva Somssich Pál úrnak:) Az iskola 8 osztályossá bővítését szorgalmazza. Somogy, 1873. 16. sz. ápr. 22. 1.

Fail Attila (1873): A kaposvári kir. államgymnasiumban... Július 7-én kezdődnek a vizsgák. Somogy, 27. sz. júl. 8. 3.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános megjutalmazta a kaposvári gymnasium és az elemi osztály tanulóit. Somogy, 1873. 27. sz. júl. 8. 4.

Roboz István (1873): Számolás. Meglehetősen sikerrel járt a gyűjtés a kaposvári és a csurgói gymnasiumok legjobb tanulóinak jutalmazására. (Az adakozók között volt Szabó Vilmos attalai, Nemes J. bőszenfai és Topáll Pál mozsgói plébános is.) Somogy, 29. sz. júl. 22. 2.

Ajánljuk a szülők figyelmébe: Pirniczer Dávid vállalja, hogy javítóvizsgára készíti fel a kaposvári gymn. másodrendű osztályzatot kapott tanulóit. Somogy, 1873. 30. sz. júl. 29. 3.

Vizsgák a kaposvári m. kir. államgymnasiumban. A vizsgák az intézet fokozatos haladását mutatják. (A tudósítás bírálja a tanulókat túlságosan megterhelő tananyagot.) Somogy, 1873. 35. sz. szept. 2. 1.

Somssich Pál saját költségén két tanárt küldött fel a kaposvári m.kir. államgymnasiumból a bécsi közkiállítás tanulmányozására. Somogy, 1873. 37. sz. szept. 16. 2.

Fail Attila (1873): A kaposvári kir. államgymnasiumban... Október 1-én kezdődik a tanév. Somogy, 38. sz. szept. 23. 2.

A Gottschal Rudolf kiadásában megjelenő... Bodonyi Rókus az *Unsere Zeit* 24. füzetét ajándékozta oda a kaposvári gymnasium könyvtárának. Somogy, 1873. 44. sz. nov. 4. 3.

Az iskolai könyvek... Nem érkezett elegendő tankönyv Kaposvárra. Somogy, 1873. 44. sz. nov. 4. 3.

Tallián Lázár... A kanonok megajándékozta a kaposvári szegény gyermekeket, a gymnasium szegény tanulóinak tápintézetét és a város elszegényedett iparosait. Somogy, 1874. 5. sz. febr. 3. 3.

Mint tudjuk... A kaposvári kir. államgymnasiumban betöltésre vár a német nyelv, a földrajz és a történelem tanszéke. Somogy, 1874. 8. sz. febr. 24. 2.

A kaposvári kir. államgymnasiumban Liebenvein Alajos rendes rajztanárrá neveztetett ki. Somogy, 1874. 9. sz. márc. 3. 3.

A közelebb tartott rendkívüli bizottmányi gyűlésből. Határozatot hoztak a kaposvári m. kir. államgymnasium történelem, földrajz és német tanszékére meghirdetett pályázat ügyében. (Egyik folyamodót sem találták alkalmasnak.) Somogy, 1874. 10. sz. márc. 10. 2.

A kaposvári... Március 9. A kaposvári gymnasium fiatalsága névnapja előestéjén fáklyás zenével tisztelte meg /dr. Fail Attila/ igazgatót. Somogy, 1874. 11. sz. márc. 17. 3.

Köz hír tárgya... Trefort közoktatásügyi minisztert és Kádas Rudolf fődirectort Kaposvárra várják. Somogy, 1874. 22. sz. jún. 2. 3.

Ns. Kádas Rudolf kir. tanácsos... A soproni tankerület főigazgatója megvizsgálta a kir. államgymnasiumot, a zárdát és a többi iskolát. Somogy, 1874. 24. sz. jún. 16. 2.

A kaposvári kir. államgymnasiumban a nyilvános vizsgálatok következő renddel fognak megtartatni. Somogy, 1874. 27. sz. júl. 7. 3.

Az állami... Csekély érdeklődés mellett folynak a vizsgák a /kaposvári/ államgymnasiumban. Somogy, 1874. 28. sz. júl. 14. 3.

Úgy halljuk... Baán Gáspár szolgabíró értékes halgyűjteményt akar adni a kaposvári államgymnasium múzeumának. Somogy, 1874. 30. sz. júl. 28. 3.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános ismét jutalmakat osztott ki a gymnasium és a közös iskola jó tanulói között. Somogy, 1874. 32. sz. aug. 11. 3.

Tiszt. Czompó... Augusztus 12. Eltávozott új állomáshelyére az enyingi plébánossá kinevezett Czompó Gábor, a kaposvári gymnasium hittanára.. Somogy, 1874. 33. sz. aug. 18. 4.

Fail Attila (1874): A kaposvári kir. államgymnasiumban... Beszámoló az intézet 1873/74. tanévről. Somogy, 35. sz. szept. 1. 3.

Dr. Fail Attila... Hat hónapi szabadságot kapott a kaposvári gymn. volt igazgatója. (Cselkó József helyettesíti.) Somogy, 1874. 36. sz. szept. 8. 3.

Cselkó József (1874): Értesítés. Október 1-én kezdődik a tanév a kaposvári államgymnasiumban. Somogy, 36. sz. szept. 8. 3.

Amint halljuk... Gallubich Dénes monostorapáti káplánt nevezték ki a kaposvári m. kir. államgymnasium hittanárává. Somogy, 1874. 38. sz. szept. 22. 3.

A kaposvári államgymnasium. A tanrendről és a tankönyvekről. Somogy, 1874. 40. sz. okt. 6. 1-2.

Trefort Ágoston... Október 19. A közoktatási miniszter meglátogatta Kaposváron a gymnasiumot és a többi iskolát. Somogy, 1874. 42. sz. okt. 20. 3.

Miniszteri látogatás. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter Somssich Pál kíséretében látogatást tett Kaposváron. Somogy, 1874. 43. sz. okt. 27. 1.

A szülők közül... Többen panaszojják, hogy a gymnasiumban a szünetek alatt sem engedik ki a tanulókat a levegőre. Somogy, 1874. 44. sz. nov. 3. 4.

Cselkó József igazgató tanár úrtól következő sorokat vettük: A kaposvári gymnasium tanulóifjúságának egészségi állapotáról. (Cáfolja, hogy a szülők panaszt emeltek volna.) Somogy, 1874. 45. sz. nov. 10. 3.

Furcsaságok. Gallubichnak a kaposvári államgymnasium hittanárává történt kinevezéséről. Somogy, 1874. 46. sz. nov. 17. 1-2.

Lapunk f. évi egyik számában... Csépan Antal alispán 50-50 forintot küldött a csurgói és a kaposvári gymnasium legjobb szegény tanulóinak. Somogy, 1874. 47. sz. nov. 24. 3.

Múlt számunkban... Gallubich hittanárt rendes tanárrá nevezték ki /a kaposvári gymnasiumban/. Somogy, 1874. 47. sz. nov. 24. 3.

Somogy megyének nagy vesztesége van! Elhunyt Paiss Boldizsár, a kaposvári gymnasium igazgató választmányának volt alelnöke. Somogy, 1874. 47. sz. nov. 24. 3.

Kádas Rudolf kir. tanácsos... A győri tankerületi főigazgató megszemlélte a kaposvári gymnasium osztályait. Somogy, 1874. 49. sz. dec. 8. 4.

Somogy vármegye feliratai. III. Az évnegyedes közgyűlés tiltakozik a miniszternél az ellen, hogy a vármegye kijelölési jogának mellőzésével nevezték ki a kaposvári államgymnasium hittanárává Gallubich Dénes monostorapáti segédlelkészt. Somogy, 1874. 50. sz. dec. 15. 2.

Ns. Tallián Lázár... A Veszprém egyházmegyei kanonok 50 forintot adott a kaposvári gymnasium tápsegély egyletének. Somogy, 1875. 2. sz. jan. 12. 3.

Cselkó József (1875): Köszönet nyilvánítás. Kissovics József kanonok ez évben is 10 forintot küldött a /kaposvári/ gymnasiumi tápsegélyegylet javára. Somogy, 11. sz. márc. 16. 3.

Iskolazene. A zenetanítást az államgymnasium igazgatóságának figyelmébe ajánlja. Somogy, 1875. 20. sz. máj. 18. 3.

Biztos kútforrásból értesülünk. Május 12. A kaposvári államgymnasium tanártestülete üdvözetet küldött a megyés püspökhöz. Somogy, 1875. 20. sz. máj. 18. 4.

A kaposvári műkedvelők köre.... Hangverseny rendezését tervezik Kaposváron, melynek jövedelmét a gymnasiumi tanulók zenei oktatására fordítanák. Somogy, 1875. 21. sz. máj. 25. 3.

A kaposvári kir. államgymnasium... A tanári kar gyászmisét rendezett gróf Somssich Pongrác emlékére. Somogy, 1875. 23. sz. jún. 8. 3.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános saját költségén színházba fogja vinni a kir. államgymnasium tanulóit. Somogy, 1875. 24. sz. jún. 15. 3.

Nemes Józsa... A plébános az összes gymnasiumi ifjúságért befizetett a színházba. Somogy, 1875. 25. sz. jún. 22. 4.

Egyik jeles készültségű tanárunktól a következő sorokat vesszük: Június 18. Máday János tanár õs elefánt maradványait tárta fel a kislaki erdő szélén. Somogy, 1875. 27. sz. júl. 6. 3.

A kaposvári államgymnasiumban a nyilvános vizsgálatok a következő rendben fognak megtartatni. Somogy, 1875. 28. sz. júl. 13. 4.

A kaposvári gymnasiumban a vizsgák javában folynak. Somogy, 1875. 29. sz. júl. 20. 2-3.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános megjutalmazta a gymnasium és az elemi osztály jó tanulóit. Somogy, 1875. 29. sz. júl. 20. 3.

Az iskolai vizsgáknak vége... Dicséri a kaposvári kir. államgymnasiumot. Somogy, 1875. 32. sz. aug. 10. 4.

Kaptuk... A kaposvári államgymnasium értesítőjéről. Somogy, 1875. 33. sz. aug. 17. 3.

Reményünk van, hogy az államgymnasiumban a zenetanítás hivatalos órákat nyer... Somogy, 1875. 34. sz. aug. 24. 3.

Értesítés. Szeptember 28-30. Beíratások az államgymnasiumban. Somogy, 1875. 38. sz. szept. 21.

Örömmel halljuk... Folytonosan gyarapodik a tanulók száma a kaposvári kir. államgymnasiumban. Somogy, 1875. 40. sz. okt. 5. 1.

A kaposvári kir. államgymnasiumban jelenleg már 192 tanuló van.. Somogy, 1875. 43. sz. okt. 26. 2.

Somssich Pál Kaposvárott. Meglátogatta az államgymnasiumot, ismét elfogadta a gymnasium igazgató választmányának elnöki tisztét. A könyvtár névsorának elkészítésére Szabó Vilmos esperesplébánost kérte fel. Somogy, 1875. 45. sz. nov. 9. 1.

Somssich Pál... A közgyűlés Somssich Pál indítványára új tagokat választott a kaposvári államgymnasium igazgató választmányába. Somogy, 1875. 45. sz. nov. 9. 1-2.

Kádas Rudolf kir. tanácsos... A győri tankerület főigazgatója megvizsgálta a kaposvári államgymnasium osztályait. Somogy, 1875. 50. sz. dec.14. 1.

Veszteségeink. 1875. december 31. Elhunyt Hartberger Mátyás, a kaposvári kir. államgymnasium tanára. Somogy, 1876. 1. sz. jan. 4. 1.

A kaposvári államgymnasiumban nem úgy mennek a dolgok, mint kellene. Somogy, 1876. 3. sz. jan. 18.

Következő sorokat vettük: A tanári testület közleménye a kaposvári államgymnasium belállapotáról. Somogy, 1876. 4. sz. jan. 25. 2.

Nagyságos és főtisztelendő... Kissovics József veszprémi kanonok húsz forint kegyadományt küldött a kaposvári gymnasium tápsegélyegylete javára. Somogy, 1876. 4. sz. jan. 25. 1.

Tekintetes Roboz István... A gymnasium 3 szegény tanulója részesült a Roboz István által gyűjtött adományokból. Somogy, 1876. 4. sz. jan. 25. 1.

A kaposvári államgymnasium tanártestülete, Deák Ferencz nagy hazánkfia gyászos elhunyt alkalmából intézkedett. Somogy, 1876. 6. sz. febr. 8. 1.

A nagy halott... Február 9. A kaposvári kir. államgymnasium gyászistentiszteletet tartott Deák Ferenc elhunytja miatt. Somogy, 1876. 7. sz. febr.15. 2.

A kaposvári kir. államgymnasiumban két tanári s az igazgatói állás betöltetlenül van... Somogy, 1876. 9. sz. febr. 29. 1.

Jankovich László (1876): A kaposvári... Március 18-án rendkívüli közgyűlést fog tartani Somogy megye bizottsága a kaposvári államgymnasiumnál megürült állások ügyében. Somogy, 11. sz. márc. 14. 2.

Somogy megye rendkívüli bizottmányi közgyűlést tartott martius 18-án... A kaposvári államgymnasiumnál megüresedett két tanári állomásra Polgár Györgyöt és Bodnár Györgyöt, igazgatónak Cselkó Józsefet ajánlották. Somogy, 1876. 12. sz. márc. 21. 1.

A kir. államgymnasium... Az épület állapotáról. Somogy, 1876. 12. sz. márc. 21. 1.

Cselkó József... A tanulók megajándékozták névnapján a /kaposvári gimnázium/ helyettes igazgatóját. Somogy, 1876. 13. sz. márc. 28. 1.

A P. Figyelő írja: Cselkó Józsefet a kaposvári államgymnasium ideiglenes igazgatójává, Bodnár Györgyöt rendes tanárává nevezték ki. Somogy, 1876. 15. sz. ápr. 11. 1.

Négy lábú csibe... A Törökkoppányból származó állat a kaposvári áll. gymnasium múzeumába fog kerülni. Somogy, 1876. 19. sz. máj. 9. 2.

Kacs Kovics Sándor (1876): Hirdetmény. Szeptember 29-től haszonbérbe fogják adni a kaposvári gymnasium bolti helyiségeit. Somogy, 20. sz. máj. 16. 3.

Panaszkönyv. Bodnár /György/ kaposvári gym. tanár zsidó-ellenességéről. Somogy, 1876. 21. sz. máj. 23. 3.

Cselkó József (1876): A kaposvári államgymnasiumban az 1875/6. tanév végén tartandó nyilvános vizsgálatok rendje. Somogy, 24. sz. jún. 13. 1.

Halálozás... Június 24. Elhunyt Gallubich Dénes Veszprém egyházmegyei áldozár, a kaposvári államgymnasium rendes hittanára. Somogy, 1876. 26. sz. jún. 27. 1.

A tanári tekintélyről. Somogy, 1876. 27. sz. júl. 4. 1-2.

Nemes Józsa... A bőszenfai plébános adományokat tett a gymnasium és a közös iskola kitűnő tanulói részére. Somogy, 1876. 28. sz. júl. 11. 1.

Még egyszer a tanári tekintélyről. Somogy, 1876. 29. sz. júl. 18. 2.

A kaposvári gymnasium... Az 1875/6. tanévi értesítőről. Somogy, 1876. 30. sz. júl. 25. 1.

Értesítés. Az államgymnasiumba jelentkezőkhöz. Somogy, 1876. 34. sz. aug. 22. 1.

Időjárás észlelédét állítanak fel a kaposvári kir. államgymnasiumban... Az észlelést Máday János tanár vállalta. Somogy, 1876. 35. sz. aug. 29. 3.

A kaposvári gymnasiumban megkezdődtek a tanórák... Nagy a zsúfoltság. Somogy, 1876. 38. sz. szept. 19. 2.

A gymnasiumról... A gymnasium épületének állapotáról. Somogy, 1876. 38. sz. szept. 19. 2.

Somogy megye törvényhatósági nagy gyűlése. Melhárd Gyulát jelölték ki a kaposvári államgymnasiumnál üresedésben levő hittanári állomásra. Somogy, 1876. 40. sz. okt. 3. 1.

Személyi hírek. Melhárd Gyula barcsi káplánt választották meg a kaposvári államgymnasium hittanárává. Somogy, 1876. 40. sz. okt. 3. 1.

Jótekonyság. Freistädler Antal adományokat tett a kaposvári gymnasiumi tanulók javára. Somogy, 1876. 42. sz. okt. 17. 1.

Köszönetnyilvánítás. Október 10. Freistädler Vilmos taneszközök beszerzésére 200 frt-ot küldött a kaposvári államgymnasium igazgatójának. Somogy, 1876. 43. sz. okt. 24. 1.

Személyi hírek. Kádas Rudolf tankerületi főigazgató megvizsgálta az államgymnasium osztályait. Somogy, 1876. 46. sz. nov. 14. 1.

Hirdetmény. 1877. április 24-től bérbe adandó egy helyiség a kaposvári gymnasium tömegéhez tartozó Bácsmegyei-féle házban. Somogy, 1876. 51. sz. dec. 19. 3.

Személyi hírek. Cselkó Józsefet kinevezték a kaposvári államgymnasium rendes igazgatójává. Somogy, 1877. 13. sz. márc. 27. 2.

A kaposvári államgymnasiumnál az 1876/7 tanév végén tartandó vizsgálatok rendje. Somogy, 1877. 24. sz. jún. 12. 1.

Somssich Pál könyveket adományozott a kaposvári államgymnasium könyvtárának. A tanári kar üdvözlő feliratot küldött a veszprémi püspökké kinevezett Kovács Zsigmondnak, mint a tanügy buzgó pártfogójának. Somogy, 1877. 24. sz. jún. 12. 1.

Iskola barát. Nemes Józsa bőszenfai plébános ismét megajándékozta a gymnasium és a közös iskola tanulóit. Somogy, 1877. 26. sz. jún. 26. 1.

A kaposvári kir. államgymnasiumban... A vizsgákon megjelent Csépan Antal alispán, Maár Gyula főjegyző és Nemes Józsa bőszenfai plébános is. Somogy, 1877. 26. sz. jún. 26. 1.

A kaposvári kir. államgymnasiumban a zárünnepély 30-án reggel volt nagy közönség jelenlétében. Somogy, 1877. 27. sz. júl. 3. 1.

Az állami gymnasium évi értesítőjének ismertetése. Somogy, 1877. 27. sz. júl. 3. 1.

Tánczoszorú jótékony célra. Augusztus 25-én a kaposvári állami főgymnasium ifjúságának néhány tagja bált fog rendezni a Korona vendéglőben. Somogy, 1877. 33. sz. aug. 14. 1.

Értesítés. A kaposvári áll. gymnasiumba való felvételtől. Somogy, 1877. 34. sz. aug. 21. 1-2.

Jótékony célú vigalom. A kaposvári államgymnasium ifjúsága vigalmat rendezett a török sebesültek javára a Korona fogadóban. Somogy, 1877. 35. sz. aug. 28. 1.

A kaposvári államgymnasium ifjúságának több tagjától következő sorokat vettük: Az augusztus 25-én tartott tánczoszorú jövedelméről. Somogy, 1877. 36. sz. szept. 4. 1.

Nyolczvan... A kaposvári kir. államgymnasium első osztályában több van jelenleg 80 tanulónál. Somogy, 1877. 37. sz. szept. 11. 1.

A kaposvári államgymnasium épületében elhelyezett Somogy megyei könyvtár... Kacs Kovics Sándor gondnok intézkedett a nyitva tartás rendjéről. Somogy, 1877. 39. sz. szept. 25. 1.

Máday János... A kaposvári kir. államgymnasium tanára saját készítésű indigót fog küldeni a párizsi kiállításra. Somogy, 1877. 47. sz. nov. 20. 2-3.

A kaposvári gymnasium ifjúsági könyvtára ügyében... Egy tanuló bírálata a Végh Endre tanár indítványozása folytán alapított könyvtárról. Somogy, 1877. 48. sz. nov. 27. 1.

Végh Endre (1877): Az ifjúsági könyvtár. Válasz a kaposvári gymnasium ifjúsági könyvtárát bíráló cikkekre. Somogy, 49. sz. dec. 4. 1.

A kaposvári állandó műkedvelő társaság... A társaság november 17-i színelőadásának jövedelméből 55 forintot átadtak a helybeli állami gymnasium igazgatóságának. Somogy, 1877. 49. sz. dec. 4. 1.

A gymnasiumi ifjúság könyvtára érdekében... Válasz Végh E/ndre/ tanárnak. Somogy, 1877. 51. sz. dec. 18. 3.

Jótékony adakozás... Tallián Lázár Veszprém egyházmegyei kanonok 20 forintot küldött a kaposvári gymnasium szegény tanulóinak. Somogy, 1877. 51. sz. dec. 18. 3.

Cselkó József-Melhárd Gyula (1878): Kivonat... 1877. december 19. A kaposvári államgymnasium tanári karának rendes tanácskozmánya határozatban mondott köszönetet a kaposvári Állandó műkedvelő társaság adományáért. Somogy, 1. sz. jan. 1. 2.

Végh Endre (1878): Még egyszer... A kaposvári gymnasium ifjúsági könyvtáráról. Somogy, 1. sz. jan. 1. 2-3.

Gundy György... A művész egy tengeri rákot és két pókot hozott a kaposvári kir. államgymnasium múzeuma számára. Somogy, 1878. 12. sz. márc. 19. 1.

Halálozás. Április 6. Kisbáron elhunyt id. Németh Ignác, a kaposvári gymnasium volt igazgatója. Somogy, 1878. 15. sz. ápr. 9. 3.

Id. Németh Ignác... Április 8. Eltemették Kisbáron a kaposvári gymnasium nyugalmazott igazgatóját. Somogy, 1878. 16. sz. ápr. 16. 2.

Somssich Pál... Április 25. Somssich Pál elnökölt a gymnasium igazgató választmányi ülésén. Somogy, 1878. 18. sz. ápr. 30. 2.

A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje az 1877/8 tanév végén. Somogy, 1878. 24. sz. jún. 11. 2.

Gyászünnepély... Június 5. A kaposvári kir. államgymnasium tanári kara megtartotta gróf Somssich Pongrác emlékünnepejét. Somogy, 1878. 24. sz. jún. 11. 2.

A gf. Somssich Imre által alapított ösztöndíj elnyerése a jelen tanévben. Somogy, 1878. 24. sz. jún. 11. 2.

Dr. Németh Antal... A főigazgató novemberben fogja meglátogatni a kaposvári gymnasiumot. Somogy, 1878. 25. sz. jún. 18. 2.

A kaposvári iskolák. Június 28. Évzáró ünnepélyt tartottak a kaposvári államgymnasiumban. (A tudósítás adatokat közöl az évi értesítőből.) Somogy, 1878. 27. sz. júl. 2. 2.

Vaszary Mihály tanár megírta a kaposvári gymnasium történetének vázlatát. Somogy, 1878. 27. sz. júl. 2. 2-3.

A kaposvári államgymnasium tanulói 20 forintot gyűjtöttek a /boszniai/ sebesültek szegény családjainak segélyezésére. Somogy, 1878. 43. sz. okt. 22. 3.

Jótétemények. Somssich Pál 100 db könyvet ajándékozott az államgymnasium könyvtárának, Tallián Lázár kanonok pedig 20 forintot küldött a szegény tanulók segélyezésére. Somogy, 1878. 46. sz. nov. 12. 2.

A Győr tankerületi főigazgatót... Dr. Németh Antalt Kaposvárra várták. Somogy, 1878. 48. sz. nov. 26. 2.

Személyi hírek. Dr. Németh Antal Győr tankerületi igazgató a kir. államgymnasium osztályainak megvizsgálása után hazautazott Győrbe. Somogy, 1878. 49. sz. dec. 3. 2.

Jótétemény.... Gróf Somssich Imre képviselő 2500-2500 forintot adott a kaposvári és a csurgói gymnasiumok szegény sorsú növendékeinek gyámolítására. Somogy, 1878. 50. sz. dec. 10. 2.

Lappangó bajok. Zsidóellenességgel vádolják B/odnár Györgyöt/, a kaposvári kir. államgymnasium tanárát. Somogy, 1879. 1. sz. jan. 7. 2.

A kaposvári... A kaposvári kir. államgymnasiumban gyűjtést rendeztek /a szegedi árvízkárosultak javára/. Somogy, 1879. 12. sz. márc. 25. 3.

A kaposvári kir. államgymnasiumban megürült tanári állomásra már kinevezték a póttanárt... Somogy, 1879. 16. sz. ápr. 22. 1.

Őfelségeik... Április 24. A királyi pár ezüstmenyegzője alkalmából /Cselkó József/ igazgató beszédet mondott a kaposvári gymnasiumban. Somogy, 1879. 17. sz. ápr. 29. 2.

Somssich Pál... A törvényhatósági nagygyűlés határozatban kéri fel Somssich Pált, hogy tartsa meg a kaposvári kir. államgymnasium igazgató választmányának elnöki tisztét. Somogy, 1879. 19. sz. máj. 13. 1.

Matkovics György (1879): Somssich Pál és a kaposvári államgymnasium. Somssich Pál lemondott a gymnasium igazgató választmányának elnökségéről. Somogy, 22. sz. jún. 3. 2.

A kaposvári államgymnasiumban megtartandó vizsgálatok rendje az 1878/9 tanév végén. Somogy, 1879. 23. sz. jún. 10. 2.

Személyi hírek. Június 14. Somssich Pál részt vett az államgymnasium igazgató választmányi ülésén. Somogy, 1879. 24. sz. jún. 17. 2.

Jótétemény... Nemes József bőszenfai plébános 6 db zsebórát rendelt meg a kaposvári jó tanulók jutalmazására. Somogy, 1879. 24. sz. jún. 17. 2.

Nemes József... A bőszenfai plébános tanulók jutalmazására 6 db zsebórát adott át a kaposvári államgymnasium igazgatójának. Somogy, 1879. 25. sz. jún. 24. 2.

A kaposvári kir. államgymnasiumban... A vizsgákat nem igen látogatják, bár azok sikerrel folynak. Somogy, 1879. 25. sz. jún. 24. 3.

A kaposvári állami gymnasiumban... Június 29-én évvizsga ünnepélyt tartottak. Somogy, 1879. 26. sz. júl. 1. 2.

A tanév végén. A középiskolai vizsgarendszerről és a kaposvári gymnasium működéséről, a gymnasiumi könyvtárról is. Somogy, 1879. 27. sz. júl. 8. 1-2.

Néhány szó a kaposvári gymnasiumról. Egy „ügy barát” bírálja a tanári kart. Somogy, 1879. 31. sz. aug. 5. 1-2.

Mortenson Ede (1879): Válaszul „Egy ügy barát”-nak. A kaposvári államgymnasium ügyében. Somogy, 34. sz. aug. 26. 2.

Felelet Mortenson Ede tanár úrnak. A kaposvári gymnasium ügyében. Somogy, 1879. 35. sz. szept. 2. 2.

Jótétemény. Szeptember 1. Inselt Samu nagybirtokos bejelentette, hogy évenként száz forint ösztöndíjat adományoz a kaposvári államgymnasium szegény, de jó tanulói számára. Somogy, 1879. 36. sz. szept. 9. 2.

A kaposvári államgymnasium igazgatóválasztmányának elnökévé Somssich Pál lemondása folytán Kacs Kovics Sándor, eddigi gondnok választott, gondnokká pedig Somssich Andor. Somogy, 1879. 38. sz. szept. 23. 3.

Péky Géza... Október 5. Elhunyt a kaposvári államgymnasium rendes tanára. Somogy, 1879. 40. sz. okt. 7. 3.

Pályázat megürit tanári állásra a nagygymnasiumban. Somogy, 1879. 49. sz. dec. 9. 2.

A műkedvelő társulat pénztárnoka Pfisterer Lajos a január 17-i előadásra 12 jegyet adott át az államgymnasium igazgatóságának a jó tanulók számára. Somogy, 1880. 3. sz. jan. 20. 2.

Végh Endrétől... Megjelent a kaposvári államgymnasium tanárának Arany János Toldy-ja című műve. Somogy, 1880. 13. sz. márc. 30. 2.

A kaposvári államgymnasiumban évenként tartatni szokott gróf Somssich Pongrácz féle gyász-ünnepély az idén is f. hó 5-én tartatott meg. 1880. 23. sz. jún. 8. 2.

Vizsgarend. A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje, az 1879/80 tanév végén. Somogy, 1880. 23. sz. jún. 8. 2.

Jótétemény az iskolában. Nemes Józsa böszénfai plébános adományt tett a kaposvári gymnasiumi és elemi osztályokban tanulók számára. Somogy, 1880. 24. sz. jún. 15. 2.

Egy színházigazgató hagyatéka. Az elhunyt Gundy György 30 ezer forintra becsült Kaposvár melletti villája értékének felét alapítványul tette le kaposvári tanulók jutalmazására. Somogy, 1880. 24. sz. jún. 15. 2.

A kaposvári gymnasium... Az iskolai értesítőről. Somogy, 1880. 27. sz. júl. 6. 2.

A kaposvári államgymnasium. A tanári karon belüli békétlenség bénítólag hat a nevelés ügyére is. Somogy, 1880. 32. sz. aug. 10. 1.

A kaposvári gymnasium eddig csak belülről égett...A gymnasiumban dúló egyenetlenség a megyeházban lett szellőztetve. Somogy, 1880. 32. sz. aug. 10. 3.

Személyi hírek. Németh Antal kerületi főtanigazgató Kaposvárra érkezett. Somogy, 1880. 33. sz. aug. 17.

A kaposvári... /Trefort Ágoston/ közoktatásügyi miniszter a kaposvári kir. államgymnasiumot /Jankovich László/ főispán felügyelete alá helyezte, Perényi tanárt felfüggesztette állásából. Somogy, 1881. 2. sz. jan. 11. 2.

Rendkívüli megyei gyűlés Kaposvárott. (Január 11-én.) A megye jogait sértő eljárás miatt feliratot intéznek a közoktatásügyi minisztériumhoz. Somogy, 1881. 3. sz. jan. 18. 1.

Roboz István (1881) Nyilatkozat. Mortenson Ede tanár áthelyezése. Somogy, 7. sz. febr. 15. 2.

Nöthig János... A külföldi utazásáról visszatért Nöthig János tengerész több érdekes tárggyal ajándékozta meg a kaposvári gymnasiumot. Somogy, 1881. 10. sz. márc. 8. 2.

A hû szolgálat és érdemnek... Ülést tartott a kaposvári m. kir. államgymnasium igazgató választmánya. Somogy, 1881. 12. sz. márc. 22. 1-2.

Bandl János államgymnasiun igazgató-tanártól... Somogy, 1881. 15. sz. ápr. 12. 2.

Kaposvárott 10-én reggel... A kaposvári államgymnasium tanári kara ünnepélyt rendez, a r. kath. templomban pedig istentiszteletet tartanak /Rudolf trónörökös és Stefánia hercegnő esküvője alkalmából/. Somogy, 1881. 19. sz. máj. 10. 1.

Rudolf koronaherczeg... A trónörökös esküvője alkalmából ünnepséget rendeztek a kaposvári gymnasiumban. Somogy, 1881. 20. sz. máj. 17. 2.

Törvényhatósági nagygyűlés. Tárgyaltak a kaposvári gymnasiumtól áthelyezett tanárok ügyéről. Somogy, 1881. 22. sz. máj. 31. 1-2.

Gyászünnepély. Június 7-ére halasztották az ifj. Somssich Pongrác emlékére a gymnasiumi ifjúság részéről tartatni szokott gyászünnepélyt. Somogy, 1881. 22. sz. máj. 31. 2.

Illatos levegő. A kaposvári kir. államgymnasium déli oldalán a csatornák ürüléke bűzt gerjeszt. Somogy, 1881. 22. sz. máj. 31. 2.

Bándl János... Június 1. Elhunyt a kaposvári államgymnasium igazgató-tanára. Somogy, 1881. 23. sz. jún. 7. 1.

A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje az 1880/1 tanév végén. Somogy, 1881. 24. sz. jún. 14. 2.

Jótekonyság. Nemes Józsa bőszenfai plébános megajándékozta a gymnasium és az elemi osztály jó tanulóit. Somogy, 1881. 27. sz. júl. 5. 2.

A tanév végén. Június 29. Évzáró ünnepélyt tartottak a kaposvári államgymnasiumban. Somogy, 1881. 27. sz. júl. 5. 2.

Értesítés. A kaposvári államgymnasiumba való felvételtől. Somogy, 1881. 34. sz. aug. 23. 3.

Ingyenes gyorsírási tanfolyamot nyit nők és férfiak számára Czuprák Elek gymn. tanár. Somogy, 1881. 36. sz. szept. 6. 3.

Czuprák Elek (1881): Értesítés. Szeptember 18-án a gyorsírási tanfolyam ügyében megbeszélés lesz az államgymnasiumban. Somogy, 37. sz. szept. 13. 2.

Roboz István (1881): A kaposvári kir. államgymnasium. A gimnázium 8 osztályossá bővítését szorgalmazza. Somogy, 38. sz. szept. 20. 1.

Nagylelkű tanügybarátok. Freystädtler Vilmos főbérő, Inselt Samu és Psik Lajos segélyezik a kaposvári államgymnasium tanulóit. Somogy, 1881. 38. sz. szept. 20. 2.

A kaposvári gymnasium. Kaposvár képviselőtestülete /Roboz István/ szerkesztő indítványára határozatot hozott az államgymnasium nyolc osztályra emelése érdekében. Somogy, 1881. 40. sz. okt. 4. 11.

Varga Ferenc (1881): Felhívás a kaposvári gymnasium természetrajzi szertárának gyarapítására. Somogy, 40. sz. okt. 4. 2.

Somogy megye novemberi nagy gyűlésének figyelmébe. A kaposvári gymnasium ügyéről. Somogy, 1881. 44. sz. nov. 1. 1-2.

Varga Ferenc (1881): Nyilvános köszönet. Pete Lajos hetesi tisztartó egy kitömött vadkanfejet ajándékozott a gymnasium természetrajzi szertárának. Somogy, 44. sz. nov. 1. 2.

A város képviselőtestülete átiratban kérte meg a vármegyét, hogy az államgymnasium 8 osztályra emelését feliratilag kérje. Somogy, 1881. 45. sz. nov. 8. 2.

Somogy megye törvényhatósági közgyűlése. November 7. Elhatározták, hogy feliratot intéznek a közoktatásügyi minisztériumhoz a kaposvári gymnasium 8 osztályúvá bővítése érdekében. Somogy, 1881. 46. sz. nov. 14. 1.

A kaposvári államgymnasiumnak 8 osztályra emelése érdekében...A megyegyűlés határozata következtében felirat megy a minisztériumhoz. Somogy, 1881. 46. sz. nov. 14. 2.

A kaposvári kir. államgymnasium. - Somogy vármegye nagygyűlése feliratban kéri /Trefort Ágoston/ közoktatásügyi minisztert, hogy emelje nyolc osztályra a gymnasiumot. Somogy, 1881. 47. sz. nov. 22. 1.

A kaposvári kir. államgymnasium. November 21. A kaposvári képviselő-testület ülésén megalakították a gymnasium 8 osztályúvá bővítése érdekében a miniszterhez menesztendő küldöttséget. Somogy, 1881. 47. sz. nov. 22. 1.

A kaposvári kir. államgymnasium számára... „A nyolcz osztályt kérelmezni” felkérték Hagelman Károly helyettes polgármestert, Freystädter Vilmost, Hochstädter Ferencet, Inzelt Samut, Kontrássy Ferencet, Slézinger Ignácot, Hittaller Józsefet és Roboz Istvánt. Somogy, 1881. 48. sz. nov. 29. 1.

A kaposvári kir. államgymnasium... A tanári kar is felírt a minisztériumhoz a gymnasium 8 osztályra emelése tárgyában. Somogy, 1881. 48. sz. nov. 29. 1.

Hogyan csinálják a nyolcz osztályú gymnasiumot? Bírálata a kaposvári gymnasium ügyében felkért küldöttség működéséről. Somogy, 1881. 50. sz. dec. 13. 2.

A székvárosi küldöttség. December 17. Kaposvári küldöttséget fogadott /Trefort Ágoston/ közoktatásügyi miniszter. A miniszter elutasította a gymnasium 8 osztályra emelésére vonatkozó kérést, a felsőbb leány-iskolát azonban engedélyezni ígérte.) Somogy, 1881. 51. sz. dec. 20. 2.

Személyi hírek. Beksics Ignác és Remsey István tanárjelölteket a kaposvári államgymnasium rendes tanáraivá nevezték ki. Somogy, 1881. 52. sz. dec. 27. 1.

Jótekonyság. Dr. Rosenberg /Sándor/ az általa rendezett hangverseny jövedelméből /40/ forintot juttatott a gymnasium szegény növendékeinek felruházására. Somogy, 1881. 52. sz. dec. 27. 2.

Végh Endre (1882): Nyílt szó a kaposvári államgymnasium barátaihoz. Schäffer Alajos, a gymnasium alaptökéjének pénztárnoka híreket terjeszt Végh tanár áthelyezéséről. Somogy, 2. sz. jan. 10. 1-2.

Schäffer Alajos (1882): Nyílt szóra, nyílt válasz, Végh Endre tanár úrnak. A kaposvári gymnasium tanári karának ügyeiről. Somogy, 3. sz. jan. 17. 1-2.

A kaposvári államgymnasium... A tanulóifjúság 24 forintot gyűjtött a Szent István-szoborra. Somogy, 1882. 3. sz. jan.17. 3.

Nyílt levél Somogymegye nagydemű közönségéhez. Schäffer Alajos kir. közjegyző és Végh Endre kaposvári gymn. tanár vitájáról. Somogy, 1882. 4. sz. jan. 24. 2.

Cselkó József (1882): A kaposvári államgymn. érdekében. (Válaszul Schäffer Alajos kir. közjegyző úrnak.) Somogy, 4. sz. jan. 24. 2.

Végh Endre (1882): Visszontválasz Schäffer Alajos kir. közjegyző úrnak. A kaposvári gymnasium ügyében. Somogy, 4. sz. jan. 24. 2.

Dr. Németh Antal A Győr tankerületi főigazgató megvizsgálta a kaposvári államgymnázium osztályait és tökéletes megalégedését fejezte ki. Somogy, 1882. 12. sz. márc. 21. 2.

Házvétel. Augusztin Ágoston a gymnasium épületébe teszi át gyógytárát. Somogy, 1882. 12. sz. márc. 21. 2.

Neumann József (1882): A kaposvári államgymnasium. I. Somogy, 14. sz. ápr. 4. 2.

Ujváry Ferenc (1882): Nyilvános köszönet. Liebenwein Alajos, a kaposvári gymnasium rajztanára kifestette a kaposvári r. k. templom több szobrát. Somogy, 14. sz. ápr. 4. 2.

A kaposvári Műkedvelő társulat... A társulat dalestélyt rendez részben a helybeli gymnasium szegény tanuló javára. Somogy, 1882. 17. sz. ápr. 25. 2.

A kaposvári állandó műkedvelő társaság... Május 1. Hangversenyt rendezett a helybeli gymnasium és a bőszenfai tűzvész károsultjai javára. Somogy, 1882. 22. sz. máj. 30. 1.

Jótekonyság. Nemes Józsa bőszenfai plébános megajándékozta a kaposvári kir. államgymnasium és a városi iskola tanulóit. Somogy, 1882. 23. sz. jún. 6. 2.

A kaposvári államgymn. ifjúsága megtartotta a gróf Somssich Pongrác-féle gyászünnepélyt. Somogy, 1882. 23. sz. jún. 6. 2.

A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje az 1881-82. tanév végén. Somogy, 1882. 24. sz. jún. 13. 2.

A kaposvári államgymnasiumban befejeződtek a vizsgák. Somogy, 1882. 26. sz. jún. 27. 2.

A kaposvári államgymnasium zár-ünnepélye. (Június 29.) Cselkó József igazgató mondott megnyitó beszédet, beszámolt a tanulók ösztöndíjazásáról és jutalmazásáról. Somogy, 1882. 27. sz. júl. 4. 1.

Kettner Jónás... A műgépész a kaposvári államgymn. szertárában dolgozik. Somogy, 1882. 30. sz. júl. 25. 2-3.

Hekinger István (1882): A kaposvári nyolcz osztályu gymnasium. Somogy, 31. sz. aug.1.1.

A Világosságban megjelent cikkek azt tanácsolják Somogy megye zsidóságának, hogy a kaposvári államgymnasium főgymnasiummá való átalakításához maguk közt gyűjtsék össze a szükséges összeget. Somogy, 1882. 32. sz. aug. 8. 2.

A kir. államgymnasiumban... A gymnasium felsőbb osztályaiiba a múlt évinél sokkal kevesebb tanuló iratkozott be. Somogy, 1882. 36. sz. szept. 5. 2.

Majdnem hihetetlen. A kaposvári államgymnasiumba beírtak száma 221. (A tandíj fölötté megnehezítettett.) Somogy, 1882. 37. sz. szept. 12. 3.

Somssich Pál... Szeptember 12. Somssich Pál a kaposvári gymnasium 5 és 6-dik osztályának létszáma felől kérdezősködött. Somogy, 1882. 38. sz. szept. 19. 2.

A kaposvári... Gróf Festetich Dénes értékes ásványgyűjteményt ajándékozott a kaposvári államgymnasium múzeumának. Somogy, 1882. 38. sz. szept. 19. 2.

Gróf Festetich Dénes... A gróf 11 ládányi ásványgyűjteményt ajándékozott a kaposvári gymnasiumnak. Somogy, 1882. 39. sz. szept. 26. 2.

Ismét virághullás. Október 4. Elhunyt Zánkay Árpád okl. tanár. Somogy, 1882. 41. sz. okt. 10. 2.

A kaposvári államgymnasium ifjúsága gyorsírókört alakított... A kör védnöke Cselkó József igazgató, vezérelnöke Vaszary Mihály. Somogy, 1882. 42. sz. okt. 17. 2.

Köszönetnyilvánítás. A vallás- és közoktatásügyi miniszter köszönetét fejezte ki gróf Festetich Dénesnek a kaposvári gymnasium javára tett adományáért. Somogy, 1882. 43. sz. okt. 24. 2.

A kaposvári kir. államgymnasium... A tanári kar babérkoszorút tetetett Arany János koporsójára. (A költő szobrára gyűjtést rendeznek a tanulók között.) Somogy, 1882. 44. sz. okt. 31. 3.

Somssich Pálnak... A kir. államgymnasium igazgató választmánya meg fogja rendelni Somssich Pál életnagyságú arcképét. Somogy, 1882. 46. sz. nov. 14. 1.

Névváltoztatások. Czuprák Elek, a kaposvári gymnasium volt h. tanára Munkácsira változtatta a nevét. Somogy, 1882. 46. sz. nov. 14. 1.

Jótekonyság. A december 9-i gyermek-színielőadás jövedelméből dr. Rosenberg Sándor 20 forintot küldött a gymn. tanulóinak felruházására. Somogy, 1882. 51. sz. dec.19. 1.

Somssich Pál arcképe. Január 23. A kaposvári kir. államgymnasium igazgató választmányi ülésén az arckép elkészítéséről is tanácskoztak. Somogy, 1883. 5. sz. jan. 30. 2.

Személyi hírek. Március 13. Dr. Németh Antal Győr tankerületi főigazgató Kaposvárra érkezett, hogy meglátogassa a gymnasiumot. Somogy, 1883. 11. sz. márc.13. 1.

Hekinger István (1883): Templom és iskola. Szorgalmazza, hogy Somssich Pál és gróf Széchenyi Pál járjon közbe a kaposvári gymnasium 8 osztályúvá alakítása érdekében. Somogy, 21. sz. máj. 22. 1-2.

Gróf Somssich Pongrácz emlékéért... Gyászistentiszteletet tartottak a kaposvári kir. államgymnasiumban. Somogy, 1883. 23. sz. jún. 5. 1.

Gundi György-féle ösztöndíj és a városi előjáróság... Az ösztöndíj odaítélésénél a kaposvári városi előjáróság két gymnasiumi rossz tanuló jutalmazását támogatta. Somogy, 1883. 24. sz. jún. 12. 2.

A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje az 1882-3. tanév végén. Somogy, 1883. 24. sz. jún. 12. 1.

Nemes szív. Nemes Józsa bőszenfai plébános ismét jutalomdíjakat küldött a gymnasium és a polgári iskola tanulóira részére. Somogy, 1883. 25. sz. jún. 19. 2.

Zárünnepély. Június 29. Évzáró ünnepélyt tartott a kaposvári gymnasium. Somogy, 1883. 27. sz. júl. 3. 2.

A tornaterem... Veszélyesen kemény a gymnasium tornatermének talaja. Somogy, 1883. 42. sz. okt. 16. 1.

Cselkó József igazgató bírálja a gymnasium tornatermére vonatkozó laptudósítást. Somogy, 1883. 43. sz. okt. 23. 2.

Roboz István (1883): Távollétem alatt... A kaposvári kir. államgymnasium tornaterméről. Somogy, 44. sz. okt. 30. 2.

Goitein Salamon... A kaposvári órás és ékszerész üzlete a gymnasium épületében van. Somogy, 1883. 47. sz. nov. 20. 4.

Somssich Pál és a kaposvári államgymnasium... Somssich Pál az országgyűlésen interpellált, Trefort Ágoston ígérte, hogy intézkedni fog. Somogy, 1884. 3. sz. jan. 29. 2.

Somssich Pál és az államgymnasium. Január 23. Somssich Pál felszólalt az országgyűlésben a gymnázium 8 osztályúvá emelése érdekében. Somogy, 1884. 5. sz. jan. 29. 1.

A somogy megyei takarékpénztár a helybeli gymnázium kiegészítésére 200 frtot adományozott. Somogy, 1884. 5. sz. jan. 29. 2.

A fővárosból jött távirat folytán... Még ez évben felállítják a kaposvári államgymnasium 7. osztályát. Somogy, 1884. 6. sz. febr. 5. 1.

A kaposvári kir. államgymnasium a közeli időben 7 osztályra emeltetik... Trefort Ágoston és Széchenyi Pál miniszternek, valamint Somssich Pál képviselőnek küldendő köszönő felirat végett magánértekezlet volt a városházánál. Somogy, 1884. 7. sz. febr. 12. 2.

Somssich Pál és a kaposvári államgymnasium. Roboz István főszerkesztő indítványozta, hogy a gymnasium 7 osztályra emelése alkalmából menesszenek tisztelgő küldöttséget a márciusban Kaposvárra látogató Somssich Pálhoz. Somogy, 1884. 9. sz. febr. 26. 2.

Nyilatkozat. Melhárd Gyula, Varga Ferenc, Vaszary Mihály, Beksits Ignác és Liebenwein Alajos nem helyeslik, hogy a kaposvári gymnasium belügyeit hírlapokban tárgyalják. Somogy, 1884. 10. sz. márc. 4. 2.

Küldöttség. Március 16. Kaposvár város /Németh Ignác/ polgármester vezette küldöttsége a fővárosba utazott, hogy köszönetét fejezze ki Trefort Ágoston és gróf Széchenyi Pál minisztereknek, valamint Somssich Pál képviselőnek a kaposvári gymnázium 8 osztályra emeléséért. Somogy, 1884. 12. sz. márc. 18. 2.

A kaposvári küldöttség... A kaposvári gymnasium 8 osztályra emelését megköszönni indult városi küldöttség tisztelgett Trefort Ágoston, gróf Széchenyi Pál minisztereknél és Somssich Pál képviselőnél. A küldöttség számára adott ebéden megjelent Tisza Kálmán, gróf Szapáry Gyula és Körmeny Sándor lelkész is. Somogy, 1884. 13. sz. márc. 25. 2.

Roboz István (1884): Az excellentiás uraknál. A kaposvári küldöttség budapesti látogatásáról, a kaposvári gymnasium ügyéről. Somogy, 14. sz. ápr. 1. 1-2.

Új Plébános. Melhárd Gyulát, a kaposvári kir. államgymnasium hittanárát Mernyére nevezték ki plébánosnak. Somogy, 1884. 14. sz. ápr. 1. 2.

Érdemes hazánkfia... A gimnáziumban elhelyezték Somssich Pál arcképét. Somogy, 1884. 18. sz. ápr. 29. 2.

A kaposvári gymnasium a győri tankerülettől az újonnan alakult pécsi főigazgatói tankerülethez került. Somogy, 1884. 20. sz. máj. 13. 2.

Tankerületi igazgató. A pécsi tankerületi főigazgatóság vezetése alatt áll a kaposvári állami gimnázium és területébe esik a csurgói ev. reform. gimnázium is. Somogy, 1884. 22. sz. máj. 27. 2.

Somssich Pál... Május 24. Érdemes hazánkfia megvizsgálta a kaposvári kir. államgymnasiumot. Somogy, 1884. 22. sz. máj. 27. 2.

Dr. Klamarik János, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium szakosztályi főnöke és dr. Németh Antal tankerületi főigazgató megvizsgálták a kaposvári kir. államgymnasiumot. Somogy, 1884. 23. sz. jún. 3. 2.

A kaposvári államgymnasiumban tartandó vizsgálatok rendje, az 1883/4. tanév végén. Somogy, 1884. 24. sz. jún. 10. 1.

Zárünnepély. Június 28. Megtartották a kaposvári államgimnázium évváró ünnepélyét. Somogy, 1884. 27. sz. júl. 1. 2.

Somssich Pál... Augusztus 4-én a gymnasiumban leleplezik Somssich Pál arcképét. Somogy, 1884. 28. sz. júl. 8. 2.

Néhány szó a Somssich-ünnepélyhez. Kéri a rendező bizottságot, hogy hívja meg az Akadémiát és a Kisfaludy Társaságot is. Somogy, 1884. 30. sz. júl. 22. 1-2.

A kormány a kaposvári gymnasium épületének megnagyobbítására 6000 forintot utalványozott. Somogy, 1884. 30. sz. júl. 22. 2.

A megyei közgyűlés. Tárgyaltak a kaposvári gymnasium igazgató- és tanárválasztási jogáról is. Somogy, 1884. 32. sz. aug. 5. 1.

Személyi hírek. Lenner Emilt Körmöcbányáról a kaposvári állami főgymnasiumba helyezték át igazgatónak. Somogy, 1884. 34. sz. aug. 19. 2.

Lenner Emil (1884): A kaposvári állami főgymnasiumban... Az igazgató közleménye a tanévkezdet rendjéről. Somogy, 1884. 35. sz. aug. 26. 2.

Somssich Pál... Szeptember 6. Somssich Pál Kaposvárra érkezik, hogy a főgymnasium igazgató választmányának ülésén elnököljön. Somogy, 1884. 36. sz. szept. 2. 1.

Somssich Pál, Tallián Pál és Somssich Andor kíséretében meglátogatta a kaposvári főgymnasiumot. (Termeket jelöltek ki a 7. és 8. osztály számára.) Somogy, 1884. 37. sz. szept. 9. 2.

Somssich Pál... A nevelésügy támogatójáról. Somogy, 1884. 37. sz. szept. 9. 1.

Gyakorlati Lyrika... Végh Endre kaposvári főgymnasiumi tanár művéről. Somogy, 1884. 37. sz. szept. 9. 2.

A veszprémi püspök a gymn. hitoktatóvá lett Hoch János segédlelkész helyébe Bécsy Márton devecseri káplánt rendelte. Somogy, 1884. 38. sz. szept. 16. 1.

Az áll. főgymnasiumban...Szeptember 4. és 10. Tanácskozást tartottak a főgymnasium helyiségeinek átalakításáról. Somogy, 1884. 38. sz. szept. 16. 3.

Jegyzőkönyvi kivonat. Szept. 10. Ülést tartott a gymnasium igazgató választmánya. (Cselkó József igazgatót felmentették; a gymnasiumot ideiglenesen Lehner Emil vezeti. A lemondott Kacs Kovics Sándor /ig. választmányi/ elnök utóda Tallián Pál. Somssich Pál ezer forintot ajánlott fel a választmánynak.) Somogy, 1884. 40. sz. szept. 30. 2.

Kaposvári állami főgymnasium... Ferencz József névnapján ünnepélyt rendeznek okt. 4-én. Somogy, 1884. 40. sz. szept. 30. 3.

Kaposvári főgymnasium... Október 4. Megünnepelték a király névnapját. Somogy, 1884. 41. sz. okt. 7. 2.

A gymnasiumi ifjúság egy quartettet alakított a vasárnapi istentiszteletre, vezetője Schambach tanár. Somogy, 1884. 41. sz. okt. 7. 2.

Egyenruha. Egypár /gimnáziumi/ tanuló már hordja az új egyenruhát. Somogy, 1884. 41. sz. okt. 7. 2.
Mészáros Nándor... Október 11. Kaposvárra látogatott a pécsi tankerületi főigazgató. Somogy, 1884. 42. sz. okt. 1. 1.

Somssich Pál... November 3-án Somssich arcképét nem a gymnasiumban, hanem a megyeház nagytermében fogják leleplezni. Somogy, 1884. 43. sz. okt. 21. 2.

Somssich Pál arckép leleplezése... Dokumentumok az előzményekről. Somogy, 1884. 44. sz. okt. 28. 1-2.

Somssich Pál... 1884. November 3. Ünnepélyesen leleplezték Somssich Pál arcképét a kaposvári megyeházban. Somogy, 1884. 45. sz. nov. 4. 1-2.

A Somssich ünnepélyen ott láttuk a kaposvári táviráda hivatal főnökét, Dzsida Mihályt. Somogy, 1884. 45. sz. nov. 4. 1.

A kolera bacillusok közel vannak Kaposvárhoz. A kaposvári államgymnasium tanári kara egy kolerabacillus-preparátumot rendelt meg Berlinből, dr. Kochtól. Somogy, 1885. 3. sz. jan. 20. 2.

Hock János... A főgymnasiumi hittanár a böjti időszak alatt vasárnaponként szentbeszédet fog tartani a kaposvári r.k. templomban. Somogy, 1885. 7. sz. febr. 17. 1.

Köszönetnyilvánítás. A kaposvári állami főgymn. tanári kara által anyagi támogatásra ajánlott tanuló részére 63 ft 50 kr. folyt be Psik Gyula ügyvéd fáradozása folytán. Somogy, 1885. 9.nsz. márc. 3. 1.

Szalonkát akart - borzot lőtt. Hágelman Károly a kaposvári áll. főgymnasiumnak ajándékozta. Somogy, 1885. 13. sz. márc. 31. 1.

Hock János a vizsgák után német- és franciaországi tanulmányútra indul. Somogy, 1885. 16. sz. ápr. 21. 2.

Somssich Pál elment a főgymnasiumi igazgatóválasztmány ülésére. Somogy, 1885. 18. sz. máj. 5. 1.

Hock János... A főgymnáziumi hittanárt a miniszter véglegesen megerősítette állásában. Somogy, 1885. 19. sz. máj. 12. 2.

A főgymnasium az építkezések miatt június 21-én zárja be a tanévet. (Az intézet jövőre a 8. osztály felállításával 3 új tanerőt is nyer.) Somogy, 1885. 21. sz. máj. 26. 2.

Május 27-én a tanulóifjúságnak gyászünnepélye volt. A gimnázium tanulóifjúsága és a tanári kar részt vett egy növendék temetésén. Somogy, 1885. 22. sz. jún. 2. 2.

A gymnázium ifjúsága f. hó 8-án a koronázás évfordulójának ünnepélyét üli meg. Elhangzik Hock János tanár alkalmi költeménye is. Somogy, 1885. 22. sz. jún. 2. 2.

Június 8-án... A gymnázium ifjúsága megünnepelte a koronázás évfordulóját. (Lenner Emil igazgató beszédet tartott.) Somogy, 1885. 23. sz. jún. 9. 1.

Hock János (1885): A koronázás évfordulójára. Költemény. Somogy, 23. sz. jún. 9. 1.

Lenner Emil (1885): Meghívás a kaposvári állami-főgymnáziumon az 1884/5. iskolai év végén tartandó nyilvános vizsgálatokra. Somogy, 23. sz. jún. 9. 2.

A helybeli gymnáziumi ifjúság felrándulást tervez az országos kiállításra. Somogy, 1885. 23. sz. jún. 9. 2.

A kaposvári állami főgymnasium zárünnepélye... (Június 21.) Okányi Pál tanár írását is közli az értesítő. Somogy, 1885. 25. sz. jún. 23. 2.

Hock János... A főgymnásiumi hittanár, a Somogy főmunkatársa franciaországi tanulmány-útra indult. Somogy, 1885. 26. sz. jún. 30. 2.

Kinevezés. Schambach Gyulát, a kaposvári főgymnázium helyettes tanárát rendes tanárrá nevezték ki Somogy, 1885. 30. sz. júl. 28. 2.

Áthelyezések. A főgymnáziumtól Hekinger István tanárt a pécsi főreáltanodához, Remsey István tanárt az aradi főgymnáziumhoz helyezték át. Somogy, 1885. 31. sz. aug. 4. 2.

Lenner Emil (1885): A kaposvári állami főgymnasiumban... Az igazgató közleménye a tanévkezdet rendjéről. Somogy, 34. sz. aug. 25. 1.

Személyi hírek. Somssich Pál már huzamosabb idő óta Sárdon van. (Szeptember 9-én meg fogja vizsgálni az átalakított kaposvári főgymnasiumot.) Somogy, 1885. 36. sz. szept. 8. 1.

A nyolcz osztályú gymnázium Kaposvárott átalakítva... A zsidók túl-arányban özönlik el különösen az alsóbb osztályokat. Somogy, 1885. 36. sz. szept. 8. 1.

A zsidók a gymnáziumokban. A kaposvári állami főgymnázium 291 tanulójából 114 izraelita. (Nagy részük nem tud majd elhelyezkedni.) Somogy, 1885. 37. sz. szept. 15. 1-2.

Személyi hírek. Somssich Pál megnézte a kaposvári gymnasiumot. Somogy, 1898. 26. sz. jún. 26. 3.

Pályázat. A kaposvári állami főgymnasiumnál egy rendes tanári állomás jött üresedésbe... Somogy, 1885. 41. sz. okt. 13. 2.

Szekundák a kaposvári főgymnasiumban. /Fekete leves./ Somogy, 1886. 2. sz. jan.12. 2.

Szekundák a kaposvári főgymnasiumban. /Fekete leves./ Somogy, 1886. 3. sz. jan.19. 1.

Bukások a kaposvári főgymnasiumban. /Fekete leves./ Somogy, 1886. 6. sz. febr. 9. 2.

Requiem. Február 4. A kaposvári főgymnasium gyászmisét tartatott az elhunyt id. gróf Somssich Imre lelki üdvéért. Somogy, 1886. 6. sz. febr. 9. 2.

Április 5. Mészáros kerületi főtanigazgató megvizsgálta a /kaposvári gimnázium/ osztályait. Somogy, 1886. 14. sz. ápr. 6. 1.

Mészáros Nándor... A tanker. főigazgató megvizsgálta a kaposvári áll. főgymnasiumot. Somogy, 1886. 15. sz. ápr. 13. 1.

Személyi hírek. Medgyesi Lajos ungvári tanárt a kaposvári állami főgymnasium rendes tanárává nevezték ki. Somogy, 1886. 23. sz. jún. 8. 2.

Az érettségi vizsgák megkezdődtek a főgymnasiumban. Somogy, 1886. 23. sz. jún. 8. 1.

A főgymnasium. Az érettségi vizsgák eredményéről. Somogy, 1886. 24. sz. jún. 15. 1.

Meghívás a kaposvári állami főgymnasiumban az 1885/6. év végén tartandó vizsgálatokra. Somogy, 1886. 24. sz. jún. 15. 2.

Bércy Jenő (1886): A k. vári főgymnasium. A sok bukás okairól. Somogy, 25. sz. jún. 22. 2.

A kaposvári főgymnasium. A bukásokról. Somogy, 1886. 26. sz. jún. 29. 1-2.

Bérczy Jenő (1885): A kaposvári főgymnasium. Az intézmény feladatai. Somogy, 27. sz. júl. 6. 1-2.

A kaposvári főgymnasiumban... Június 29-én befejezték a tanévet. (Adatok a taneredményről.) Somogy, 1886. 27. sz. júl. 6. 2.

Jótevény alapítvány. Özv. id. gróf Somssich Imréné alapítványt tett a kaposvári és a csurgói gymnasiumnak is. Somogy, 1886. 40. sz. okt. 5. 2.

Somssich Andor (1886): Magánárverési hirdetés. November 12-én el fogják adni a kaposvári gymnasium tulajdonát képező Bácsmegyei-féle házat. Somogy, 43. sz. okt. 26. 2.

Simor János... Október 28. A hercegprímás jubileuma alkalmából Kaposváron is tartottak hálaistentiszteletet. (Jelen volt a főgymn. ifjúsága is.) Somogy, 1886. 44. sz. nov. 2. 1.

Schambach Gyula (1886): Kaposvári tanárikör. November 14. A Lenner Emil elnöke alatt október 16-án megalakult kör megtartotta első rendes havi ülését. Somogy, 47. sz. nov. 23. 2.

A kaposvári tanári kör... December 12. A kör megtartotta második havi gyűlését. (Okányi Pál tanár és Lenner Emil igazgató felszólaltak a kaposvári gymnasiumban szervezendő ifjúsági segítő egyesület érdekében.) Somogy, 1886. 51. sz. dec. 21. 2.

A Casino estély Kaposvárott. Január 8. Baló Gyula főgymnasiumi tanár előadást tartott a Nemzeti Casinó harmadik estélyén. Somogy, 1887. 2. sz. jan. 11. 1.

Ifjúsági segítő egyesület. A kaposvári állami főgymnasium tanári kara egyesületet akar felállítani a szegény tanulók segélyezésére. Somogy, 1887. 3. sz. jan. 18. 2.

Még egy dalárdáról kell említést tennünk.. Háj Ede primíciája alkalmával a Schambach tanár vezette gymn. egyh. énekkar és Pintér tanár is fellépett. Somogy, 1887. 5. sz. febr. 1. 2.

A kaposvári kereskedő ifjak társulata február 19-én a társulat estélyt rendez a Korona vendéglőben. (Hock János tanár felolvasást tart.) Somogy, 1887. 6. sz. febr. 8. 1.

A kaposvári tanárikör felolvasásai február 27-től március 20-ig az ifjúság segítő egyesület javára. Somogy, 1887. 7. sz. febr. 15. 1.

Somssich Andor (1887): Magánárverési hirdetmény. Március 3-án el fogják árverezni a kaposvári gymnasium tulajdonát képező Bácsmegyei-féle házat. Somogy, 7. sz. febr.15. 4.

Meghívó./Vigalmak./ Február 19-én a kaposvári kereskedő ifjak társulata a szegény iskolás gyermekek és a gymnasium segélyalapja javára felolvasással és hangversennyel egybekötött táncestélyt rendez a Korona vendéglőben. Somogy, 1887. 7. sz. febr. 15. 2.

A tanárikör megtartotta első felolvasását a főgymnasiumban. (Előadók: Prilisauer Adolf és Schambach Gyula tanárok.) Somogy, 1887. 9. sz. márc.1. 1.

Lenner Emil-Prilisauer Adolf (1887): Köszönetnyilvánítás. A Kaposvári takarékpénztár választmánya 30, a kereskedő ifjak társulata 70 forintot juttatott az ifjúsági segítő egyesületnek. Somogy, 9. sz. márc. 1. 1.

Felhívás a kaposvári állami főgimnáziumban alakítandó ifjúsági segítő egyesület ügyében. Somogy, 1887. 11. sz. márc.15. 1-2.

Lenner Emil-Prilisauer Adolf (1887): A kaposvári főgimnáziumban alakítandó Ifjúsági Segítő Egyesület ügyében... Somogy, 13. sz. márc. 29. 2.

Személyi hírek. Tallián Lázár c. püspök 100 forintot ajándékozott a kaposvári főgymnasium Ifjúsági Segélyegyletének. Somogy, 1887. 15. sz. ápr. 12. 2.

Személyi hírek. Mészáros Nándor tankerületi főigazgató Kaposvárra érkezett, hogy megvizsgálja az állami főgymnasiumot. Somogy, 1887. 16. sz. ápr. 19. 1.

Mészáros Nándor... Április 22. A tankerületi főigazgató a /kaposvári/ áll. főgymnasiumban tett látogatását befejezve Bonyhádra utazott. Somogy, 1887. 17. sz. ápr. 26. 2.

Kérelem. A kaposvári állami főgimnázium igazgatósága az Ifjúsági Segítő Egyesület javára kibocsátott gyűjtőívek beküldését kéri. Somogy, 1887. 17. sz. ápr. 26. 2.

Lenner Emil-Prilisauer Adolf (1887): Második kimutatás a kaposvári áll. főgimnázium Ifjúsági Segítő Egyesületének gyűjtéséről. Somogy, 17. sz. ápr. 26. 2.

Roitier francia rajztanár előadást tartott a kaposvári gymnasium ifjúságának. Somogy, 1887. 17. sz. ápr. 26. 2.

Somssich Pál és Vogronics Antal kanonok 100-100 forintot adományozott a kaposvári állami főgymn. alakuló segély egyesületének. Somogy, 1887. 19. sz. máj. 10. 2.

Somssich Andor (1887): Magánárverési hirdetmény Május 21-én el fogják árverezni a gymnasium tulajdonát képező Bácsmegyei-féle házat. Somogy, 19. sz. máj. 10. 3.

A tanárikör... Meg fog jelenni Schambach Gy. tanár antik-művészeti kirándulás című felolvasása. (Az előfizetésből maradó jövedelmet a szerző a segítő egyesületnek juttatja.) Somogy, 1887. 21. sz. máj. 24. 2.

A kaposvári állami főgymnasium... Május 30-án a gymnasium Virág köre önképzőköri ünnepélyt tart. Somogy, 1887. 21. sz. máj. 24. 2.

A kaposvári állami főgymnásiumban az 1886/87. tanév végén a vizsgálatok a következő rendben tartatnak meg... Somogy, 1887. 23. sz. jún. 7. 1.

A kaposvári állami főgymnasium... Június 8. Az ifjúság ünnepélyt tartott a koronázás évfordulóján. Somogy, 1887. 23. sz. jún. 7. 1.

Adakozás. A kaposvári főgymnasium ifjúsága segélyt küldött az eperjesi tűzkárosultaknak. Somogy, 1887. 25. sz. jún. 21. 1.

A vizsgák a főgymnasiumban jó sikerrel folytak... Somogy, 1887. 26. sz. jún. 28. 1.

Egy elegáns... Kaposváron megjelent Schambach Gyula gymn.tanár Antik művészeti kirándulás című műve. (A tiszta jövedelmet a kaposvári főgymn. ifjúsági segítő egyesületének javára fordítják.) Somogy, 1887. 26. sz. jún. 28. 1.

Vaszary János (1887): A class. philologia szemléltető előadása és a szép művészeti aesthetika. Schambach Gyula gymn. tanár Antik-művészeti kirándulás című művéről. Somogy, 27 sz. júl. 5. 2.

Az iskolákról. Az áll. főgymnasium lefolyt tanévről. Somogy, 1887. 27. sz. júl. 5. 2.

A kaposvári állami főgymnasiumban...Még nem hirdettek pályázatot a megüresedett hittanári állás betöltésére. Somogy, 1887. 36. sz. szept. 6. 1.

A kaposvári állami főgymnasiumban hogyan áll a tanulók száma? Somogy, 1887. 37. sz. szept.

Folyó hó 19-én... Somssich Pál elnökletével megalakul a kaposvári állami főgymnasium Ifjúsági Segítő Egyesülete. Somogy, 1887. 37. sz. szept. 13. 1.

Segélyegylet a főgymnasiumban. Szeptember 19. Megalakult az állami főgymnasium Ifjúsági Segítő Egyesülete. Somogy, 1887. 38. sz. szept. 20. 2.

A főgymnasiumi segítő egyesület. Somogy, 1887. 39. sz. szept. 27. 2.

Személyi hírek. Tallián Béla főispán meglátogatta a kaposvári főgymnasiumot. (Az ifjúság segélyegylete számára 100 forintot adott.) Somogy, 1887. 46. sz. nov. 15. 2.

Személyi hírek. A Kolozsvárról érkezett Rieger Imre tanár elfoglalta helyét a /kaposvári/ főgymnasiumnál. Somogy, 1887. 47. sz. nov. 22. 1.

Felnöttek tornázása. 1888. január 1-től Beksits Ignác tanár vezetésével felnöttek számára tornatanfolyamot nyitnak a kaposvári állami főgymnasium tornatermében. Somogy, 1887. 51. sz. dec. 20. 2.

Személyi hírek. Medgyessy L. és Schambach Gy. kaposvári főgymn. tanárok a zarándokokkal Rómába utaztak. Somogy, 1887. 52. sz. dec. 27. 1.

Ifjúsági táncszertély Kaposvárott. Február 11-én lesz a főgymn. ifjúság első nyilvános fellépése. Somogy, 1888. 2. sz. jan. 10. 2.

Nemes József... Január 17. Meghalt a bőszenfai plébános. (A tanulóifjúság nemes szívű barátja s jóltevője volt.) Somogy, 1888. 4. sz. jan. 24. 1.

Vigalmak. Február 12-én a kaposvári áll. főgymnasium ifjúsága estélyt rendez a Korona vendéglőben. (A tiszta jövedelmet az Ifjúsági Segítő Egyesület javára és Virág Benedek képének megszerzésére fordítják.) Somogy, 1888. 5. sz. jan. 31. 2.

Vigalmak. A kaposvári főgymnasium ifjúsága jótékony célú hangversenyt és estélyt rendezett a Korona vendéglőben. Somogy, 1888. 7. sz. febr. 14. 2.

A kaposvári főgymn. ifjúsági estélye 222 forint tiszta jövedelmet eredményezett, amit az Ifjúsági Segítő Egyesület javára és Virág Benedek arcképének megvételére fordítottak. Somogy, 1888. 8. sz. febr. 21. 1.

Saárdi Somssich Pál. Nekrológ az iskolák gondozójáról... Somogy, 1888. 10. sz. márc. 6. 2.

Gyász hír. Március 5. Budapesten elhunyt Saárdi Somssich Pál valóságos belső titkos tanácsos. Somogy, 1888. 11. sz. márc. 13. 1.

Somssich Pál emlékezete. A kaposvári főgymnásium. Somogy, 1888. 11. sz. márc. 13. 1-2.

Gyász isteni tisztelet. Március 17. A kaposvári főgymnásium tanári kara istentiszteletet rendezett Saárdi Somssich Pál lelki üdvéért. Somogy, 1888. 12. sz. márc. 20. 1.

A hittanári állás a kaposvári főgymnásiumban üresedésben van... A két folyamodó Bécsy Márton helybeli és Németh János fajszi káplán. Somogy, 1888. 18. sz. máj. 1. 2.

Törvényhatósági közgyűlés. (Május hó 7.) A kaposvári főgymnásium hittanárává heves vita után Németh János káplán ellenében Bécsi Márton káplánt választották meg. Somogy, 1888. 19. sz. máj. 8. 2.

(Személyi hírek.) Maárfy Emilt és Csorba Edét beválasztották a főgymn. választmányba. Somogy, 1888. 20. sz. máj. 15. 1.

Meghívó. Május 21-én záró ünnepélyt rendez a kaposvári állami főgymnásium önképző Virág köre. Somogy, 1888. 20. sz. máj. 15. 1.

A kaposvári főgymn. Virág köre hétfőn tartotta zárünnepélyét... Végh Endre tanár mondott megnyitó beszédet. A kör titkára Weiller Miksa. Somogy, 1888. 21. sz. máj. 22. 1.

Verseny-gyaloglás távolra. Június 3. A kaposvári állami főgymn. 25 növendéke Beksits Ignác tanár vezetésével Nagyabajomba, majd K/Is/-korpádra gyalogolt. Somogy, 1888. 23. sz. jún. 5. 1.

Meghívás. A kaposvári m. kir. állami főgymnásiumban az 1887-88. iskolai év végén tartandó nyilvános vizsgálatokra. Somogy, 1888. 24. sz. jún. 12. 2.

Az érettségi vizsgálat f. hó 8-án folyt le a kaposvári főgymnásiumban... Somogy, 1888. 24. sz. jún. 12. 2.

Személyi hírek. Bécsi Mártont a kaposvári állami főgymnázium r.k. rendes hittanárává nevezte ki a miniszter. Somogy, 1888. 26. sz. jún. 26. 1.

Az iskolák. Zárünnepélyt tartottak a kaposvári kir. állami főgymnásiumban. (Lenner Emil igazgató Somssich Pálról írt az értesítőben.) Somogy, 1888. 27. sz. júl. 3. 2.

Dr. Károly Teodor herceg.... A királyné fivére a kaposvári gymnasiumot végzett Nagy Sándort, a kaposfüredi gazdatiszt fiát vette maga mellé magyar társalgónak. Somogy, 1888. 33. sz. aug. 13. 1.

Somssich Pál emléke. A kaposvári főgymn. választmánya emléktáblával kívánja megörökíteni a nagy ember tetteit. Somogy, 1888. 35. sz. aug. 28. 1.

Az új tanév beállta. Az állami főgymnásiumba többen iratkoztak be, mint a múlt évben. Somogy, 1888. 36. sz. szept. 4. 1.

Kimutatás. A kaposvári áll. főgymnasiumnál az 1888-89. tanévre bejegyzett nyilvános és magán tanulókról. Somogy, 1888. 38. sz. szept. 18. 1.

Trefort emléke. Szeptember 22. A kaposvári állami főgymnasium tanári kara gyászünnepélyt rendezett Trefort Ágost/on/ vallás-és közoktatásügyi miniszter emlékére. Somogy, 1888. 39. sz. szept. 25. 1.

Jótétemény. Ifj. gróf Jankovich László, mint a budapesti egykori Somogyi kör elnöke 500 forintos ösztöndíj-alapítványt tett a kaposvári kir. állami főgymnázium részére. Somogy, 1888. 39. sz. szept. 25. 1.

Tanári jubileum. Október 1-én a gymnasium tanári testülete meg fogja ünnepelni Vaszary Mihály tanári működésének 25. évfordulóját. Somogy, 1888. 39. sz. szept. 25. 1.

Vaszary Mihály... A kaposvári államgymnasiumban megünnepelték Vaszary Mihály 25 éves tanári jubileumát. Somogy, 1888. 40. sz. okt. 2. 1.

Személyi hírek. Bérczy Jenőt h. tanárrá nevezték ki a kaposvári főgymnasium történelmi tanszékére. Somogy, 1888. 45. sz. nov. 6. 1.

Vaszary Mihály... A kaposvári főgymn. tanárt értékes albummal lepték meg karácsonyra tanártársai. Somogy, 1889. 1. sz. jan. 1. 1.

Vigalmak. Február 10-én a kaposvári áll. főgymnázium ifjúsága hangversennyel és felolvasással egybekötött táncmulatságot rendez a Korona vendéglőben. (A tiszta jövedelmet az Ifjúsági Segítő Egyesület javára és a Virág Benedek arckép megvételére fordítják.) Somogy, 1889. 5. sz. jan. 29. 2.

A kaposvári főgymnázium ifjúsága estélyt rendezett a Korona vendéglőben az ifjúsági segítő egyesület javára, Virág Benedek arcképének megvételére. Somogy, 1889. 9. sz. febr. 26. 1.

Roboz István (1889): Május 6-án leplezik le Somssich Pál emléktábláját a kaposvári főgymnasiumban. Somogy, 17. sz. ápr. 23. 1.

Tallián Pál (1889): Meghívó. Somssich Pálnak, a kaposvári gymnasium megalapítójának és a gymnasiumi igazgató választmány díszelnökének emléktábláját ünnepélyesen leleplezik Kaposváron. Somogy, 17. sz. ápr. 23. 2.

Bérczy Jenő... A kaposvári /gymnázium/ történelmi tanszékére kinevezett Bérczy Jenő tanárt Budapestre vitték megfigyelés végett, mivel az elmezavar tünetei észleltettek rajta. Somogy, 1889. 18. sz. ápr. 30. 2.

Bérczy Jenő... Budapesten elhunyt a kaposvári főgymnasium tanára. Somogy, 1889. 19. sz. máj. 7. 1. Somssich Pál emléktáblájának leleplezési ünnepélye. A kaposvári gymnasiumban Ujváry Ferenc apát-plébános és Lenner Emil igazgató tartott beszédet május 6-án. Somogy, 1889. 19. sz. máj. 7. 1-2.

Hollósi István (1889): Emlékezés Somssich Pálról főgymnáziumban levő emléktáblájának leleplezése alkalmából. Somogy, 19. sz. máj. 7. 2.

A kir. főgymnasium könyvtára... A könyvtár rendezéséről. Somogy, 1889. 19. sz. máj. 7. 1.

Személyi hírek. Május 11. Mészáros Nándor tanker. főigazgató a gymn. megvizsgálására Kaposvárra érkezett. Somogy, 1889. 20. sz. máj. 14. 2.

A kaposvári... Május 19-én záróünnepélyt tart a kaposvári áll. főgymnasium ifjúságának Virág önképzőköre. Somogy, 1889. 20. sz. máj. 14. 1.

A kaposvári áll. főgymnasium... Az ifjúság Virág önképzőköre megtartotta záróünnepélyét. Somogy, 1889. 21. sz. máj. 21. 2.

A gymnasiumi igazgató választmány. A rendkívüli közgyűlés elfogadta, hogy a belügyminiszteri leiratnak megfelelően a kaposvári gymnasium anyagi ügyeit az igazgatói választmány helyett a vármegye intézze. Somogy, 1889. 22. sz. máj. 28. 2.

Állítólag Lenner Emilt, a kaposvári főgymnázium igazgatóját fogják kinevezni a győri reáliskola élére. Somogy, 1889. 22. sz. máj. 28. 1.

Személyi hírek. Mészáros Nándor tankerületi főigazgató az áll. főgymn. érettségi vizsgáira Kaposvárra érkezett. Somogy, 1889. 24. sz. jún. 11. 2.

Érettségi vizsgálat. Június 7-8. Szóbeli érettségi vizsgákat tartottak a kaposvári áll. főgymnasiumban. Somogy, 1889. 24. sz. jún. 11. 2.

Dr. Szigethy János... Június 8. A megyei kórház főorvosa megvendégelte szülőjében a gimnázium több tanárát és Lenner Emil igazgatót. Somogy, 1889. 24. sz. jún. 11. 1.

Meghívás. A kaposvári m. kir. állami főgymnasiumban 1888-89. isk. év végén tartandó nyilvános vizsgálatokra. Somogy, 1889. 25. sz. jún. 18. 2.

A kaposvári kir. főgymnasiumban... Június 29. Évzáró ünnepélyt tartottak. Somogy, 1889. 27. sz. júl. 2. 1.

Személyi hírek. Medgyesi Lajos kaposvári áll. főgymn. tanárt a miniszter végleg megerősítette állásában. Somogy, 1889. 30. sz. júl. 23. 1.

Az állandó választmány e héten tartotta meg üléseit. Határozatot hoztak a miniszterileg megszüntetett gymn. igazg. választmány ügyében is. Somogy, 1889. 31. sz. júl. 30. 1.

Lenner Emil... A kaposvári áll. főgymn. igazgatót Győrbe helyezték át; helyébe Danilovits János löcsei tanár jön hír szerint. Somogy, 1889. 34. sz. aug. 20. 2.

Személyi hírek. Lenner Emil, a kaposvári főgymnasium volt igazgatója új állomáshelyére, Győrbe utazik. Somogy, 1889. 36. sz. szept. 3. 1.

Bejöttek a diákok, megélénkült a város. Az idén rendkívül szaporodott a gymn. növendékek száma. Somogy, 1889. 36. sz. szept. 3. 1.

Személyi hírek. Átvette hivatalát Danilovics János, a gymn. új igazgatója. Somogy, 1889. 37. sz. szept. 10. 1.

A megyei tisztújító közgyűlés Kaposvárott. (December 16.) Megalakították a gymnasiumi választmányt is. Somogy, 1889. 51. sz. dec. 17. 2.

Gyász hír. Január 13. Elhunyt özv. Németh Ignácné nyug. gymn. igazgatóné. Somogy, 1890. 2. sz. jan. 14. 2.

Vigalmak. Február 1-jén a kaposvári állami főgimnázium hangversenyt fog rendezni a Korona vendéglőben az Ifjúsági Segítő Egyesület javára és Virág Benedek arcképének megszerzésére. Somogy, 1890. 2. sz. jan. 14. 2.

Az influenza Kaposvárott mit sem csökkent... Az iskolák bezárva, a főgymnásiumnak öt tanára volt beteg. Somogy, 1890. 3. sz. jan. 21. 2.

A kaposvári főgymnásiumi ifjúság f. hó 1-én tartotta meg koncertjét. Somogy, 1890. 5. sz. febr. 4. 1.

A közelebb tartott estélyéről a főgymnásiumi ifjúságnak... Psik Andor tanuló szavalt. Somogy, 1890. 6. sz. febr. 11. 1.

A kaposvári főgimnázium... A február 1-jén rendezett hangverseny tiszta jövedelmét felosztották az ifjúsági segítő egyesület és a Virág Benedek nevét viselő ifjúsági önképzőkör között. Somogy, 1890. 6. sz. febr. 11. 1.

Meghívó. Március 9-ére összehívták a kaposvári állami főgimnázium ifjúságát segítő egyesület közgyűlését. Somogy, 1890. 9. sz. márc. 4. 1.

A főgimnázium segítő egyesületének közgyűlése. Prilisauer Adolf tanár jelentést terjesztett elő az egyesület működéséről. Somogy, 1890. 10. sz. márc. 11. 1-2.

Okányi Pál... A kaposvári főgymnásium tanára szabadsága idején Somogy megye történetét fogja kutatni a zalaegerszegi megyei levéltárban. Somogy, 1890. 11. sz. márc. 18. 1.

A kaposvári állami főgymnásiumban... Értesítés az év végi vizsgák rendjéről. Somogy, 1890. 22. sz. jún. 3. 1.

Jótekonyság. Gyűjtés folyik egy harmóniumra, mely a kaposvári főgimnázium r.k. ifjúsága által Pintér Ede tanár vezetése mellett tartott templomi énekeket kísérné. (Ujvári Ferenc apát-plébános 50 forintot ajánlott fel.) Somogy, 1890. 22. sz. jún. 3. 1.

Bécsy Márton (1890): A kaposvári főgimnásium r.k. ifjúságának harmóniumjára... Freystädtler Antal 25 forintot adott. (A főgimn. hittanár mond köszönetet.) Somogy, 23. sz. jún. 10. 1.

Magyar ember a hírneves szemész mellett. Nyáregyházi Nagy Sándor, a kaposvári gimnázium egykori tanulója segédorvosként is működik a világhírű szemész, Károly Tivadar bajor királyi herceg mellett. Somogy, 1890. 23. sz. jún. 10. 1.

A kaposvári főgymnásiumi ifjúság Virág-köre... Június 8. A kör megtartotta évváró közgyűlését. Somogy, 1890. 23. sz. jún. 10. 1.

A kaposvári főgimnáziumban a vizsgák véget értek... Somogy, 1890. 26. sz. júl. 1. 2.

(Gy. K.) A vidéki tanárok fizetésének emelése tárgyában Lenner Emil igazgató vezetésével küldöttség járult a miniszter elé. Somogy, 1890. 26. sz. júl. 1. 1.

Értesítés a szülőknek. A görög nyelv tanításáról és a felvételről a kaposvári m. kir. áll. főgymnásiumban. Somogy, 1890. 33. sz. aug. 19. 2.

A kaposvári főgimnáziumban... Megkezdődött a tanév. (Tetemesen növekedett a tanulók száma.) Somogy, 1890. 36. sz. szept. 9. 1.

Személyi hírek. A király Danilovics Jánost a kaposvári állami főgymnasium rendes igazgatójává nevezte ki. Somogy, 1890. 37. sz. szept. 16. 1.

Kérelem a kaposvári állami főgimnázium ifjúságát segítő egyesület ügyében. A választmány segélyt kér. Somogy, 1890. 50. sz. dec. 16. 1.

A kaposvári állami főgimnázium felhívása hangversennyel egybekötött táncmulatságra. Somogy, 1891. 2. sz. jan. 13. 3.

A kaposvári gimnázium febr. 1-én tartott estélyén... (Adományok felsorolása) Somogy, 1891. 6. sz. febr. 10. 4.

Az országos tornaverseny és a kaposvári főgimnasium ifjúsága... Verseny zajlott Budapesten 68 iskola részvételével, dicséri a tornatanárt, a diákok elismerő oklevelet kaptak. Somogy, 1891. 21. sz. máj. 26. 1.

A kaposvári állami gimnázium önképző Virág-köre... Felhívás évi záró gyűlés tartására, a program ismertetése. Somogy, 1891. 21. sz. máj. 26. 3.

Az ifjúság hosszú pihenő után megérkezett... Jó hírre van a gimnáziumnak, bár zsúfoltság az osztályokban, a felvételnél többen elutasítatnak. Somogy, 1891. 36. sz. szept. 3. 2.

A kaposvári állami főgymnázium 1892. február 10-én a Korona vendéglő nagy termében hangversennyel egybekötött táncmulatságot rendez az Ifjúsági Segítő Egylet támogatására. Somogy, 1892. 3. sz. febr. 10. 3.

A főgymnázium ifjúsági hangversenyén kevesebb volt a résztvevő. Somogy, 1892. 7. sz. febr. 16. 3.

A kaposvári államgymnasiumban az érettségi vizsgálatok 17. és 18-án tartattak meg... 12 jelentkező érettségizett, ebből 2 visszautasított. Somogy, 1892. 25. sz. jún. 21. 3.

A kaposvári állami főgymnázium önképzőköre ünnepséget rendezett... Leleplezték Virág Benedek arcképét, amely Vaszary János festménye. Somogy, 1892. 25. sz. jún. 21. 3.

A kaposvári állami főgymnázium igazgatósága ez úton is tudatja... Javító, pótló és magánvizsgálatok időpontja, beíratás, felvételi díj, tandíj kérdése. Somogy, 1892. 32. sz. aug. 9. 3.

Érettségi vizsgálatok... A kaposvári államgymnasiumban az év végi érettségi vizsgálatok lezajlottak 14 tanulóval, eredmények ismertetése. Somogy, 1893. 27. sz. júl. 8. 2.

A kaposvári állami főgymnázium Virágköre lerótta Jókai iránt érzett hálóját. Somogy, 1894. 3. sz. jan. 21. 4.

Jótekonyság... Tallián Gyula, Somogy vármegye főispánja és dr. Vaszary János ügyvéd a kaposvári állami főgymnázium javára alapítványt tettek. Somogy, 1894. 5. sz. febr. 4. 2.

Kérelem. A kaposvári állami főgymnázium ifjúságát segítő egylet ügyében adományokat kérnek, mivel az alaptőke nem elegendő. Somogy, 1894. 6. sz. febr. 11. 3.

A kaposvári államgymnasiumban az érettségi vizsgálatok... Időpontok kihirdetése. Somogy, 1894. 20. sz. máj. 20. 3.

Az ifjúság erénye... A kaposvári állami főgymnázium ifjúsági önképzőköre sikeresen működik, 100 ft-ot adtak a Kisfaludy társaságnak, így az alapító tagok közé léptek, elismerés és tisztelet az ifjúságnak! Somogy, 1894. 23. sz. jún. 10. 5.

Évzáró ünnep... A kaposvári állami főgymnázium önképzőköre 8-án rendezte évzáró ünnepélyét, kihirdették a pályadíjat nyert műveket, jelentést tettek a kör éves munkálkodásáról. Somogy, 1894. 23. sz. jún. 10. 2.

Az érettségi vizsgák a napokban folytak le a kaposvári főgymnáziumban, 14 tanuló jelenlétével. Somogy, 1894. 25. sz. jún. 24. 3.

Az iskolai értesítőkből... A kaposvári állami főgymnázium értesítője csinos kiállításban jelent meg. Somogy, 1894. 27. sz. júl. 8. 2.

A tanulók vigalma. Szombaton e hó 19-én este tartotta a helybeli gimnázium ifjúsága a már rég készülődő pikniket. Somogy, 1895. 4. sz. jan. 27. 3.

A főgymnázium Kaposvárott. A gimnáziumot csendesebb helyen akarják felépíteni, a mostani eladásra kerül, a tervezett helyen a szomszédok tiltakoztak, de megegyeztek, ez lesz a város központja. Somogy, 1895. 18. sz. máj. 5. 1-2.

Tanulóink a Zrínyi szobornál. A kaposvári állami főgymnázium derék tanári kara kirándulást tett Szigetvárra. Somogy, 1895. 23. sz. jún. 9. 1-2.

A k. vári állami főgymnáziumban az év végi vizsgálatok sorrendje. Somogy, 1895. 23. sz. jún. 9. 2.

A főgymnázium építési tervét illetőleg úgy értesülünk a fővárosból... Vlassics közoktatásügyi miniszter várja a főispán előterjesztését a tervről. Somogy, 1895. 23. sz. jún. 9. 3.

Az évzáró vizsgák itt vannak... A főgymnáziumban nincsenek személyes torzsalkodások, mint egykor, ma egy célra törekvő a tanári kar, ez az eredményeken meg is látszik. Somogy, 1895. 24. sz. jún. 16. 1.

A főgymnázium tanári kara az új palota építkezésének megkezdését a jövő tavasz mentén kívánja. Jegyzőkönyvben rögzítették. Somogy, 1895. 50. sz. dec. 15. 4.

A milleniumot a kaposvári főgymnázium ifjúsága is megünnepli, ezt bölcsen teszik, a minisztérium rendelete szerint minden iskola ünnepelni fog. Ötletek felsorolása az ünnepség megrendezéséhez. Somogy, 1896. 4. sz. febr. 16. 3.

A Kaposváron építendő... A főgymnáziumhoz vezető utcának a napokban volt a bejárása Maár Gyula alispán jelenlétében. Somogy, 1896. 4. sz. febr. 16. 4.

Farsang. A főgymnázium ifjúsági hangversenyén szép közönség volt jelen, a villanyvilágítás emelte a hangulatot, folyt a tánc virradatig. Somogy, 1896. 4. sz. febr. 16. 4.

Egy kis tanügy... Reagálás a Magyar Hírlap egyik cikkére: az érettségi vizsgálatok reformjáról. Eszerint a jobb tanulókat fel kellene menteni a szóbeli rész alól? Inkább sokkal szigorúbbnak kellene lenni a vizsgálatoknak! Somogy, 1896. 13. sz. márc. 29. 2.

Milleniumi fák A kaposvári főgymnázium tanári kara az ifjúság jelenlétében beszéd és szavatok mellett ültetett fákat a jövő ezredévének. Somogy, 1896. 17. sz. ápr. 26. 3.

Alapkövetétel. A jelenlegi főgymnázium nem felel meg a nevelés céljainak, zajos helyen van, egészségtelen, szűk, poros. Elismerés a vármegye vezetőinek, Wlassich Gyula közoktatási miniszternek, hogy az új palota építését lehetővé tették. Somogy, 1896. 21. sz. máj. 17. 1.

A kaposvári állami főgymnázium ifjúságának önképzőköre... Június 8-án tartja évváró ünnepét. A műsor ismertetése. Somogy, 1896. 24. sz. jún. 7. 3.

Érettségi vizsgálat. A kaposvári főgymnáziumban az érettségi vizsgálatokat e hó 19-én és 20-án tartották meg 14 jelentkezővel, dr. Szeredy József pécsi jogakadémiai igazgató elnökölt. Somogy, 1896. 27. sz. jún. 28. 3.

Aki nem élvezi a szabadságot... Danilovics János főgymnáziumi igazgató nyáron is úgy megy a hivatalba, hogy nem élvezi az arany szabadságot. Dicséret neki, de ő is pihenjen! Somogy, 1896. 31. sz. júl. 26. 2.

A főgymnázium építése... Letették az alapkövet a megye milleniumi ünnepén, aztán nem történt semmi. Somogy, 1896. 34. sz. aug. 16. 1.

A kaposvári főgymnázium elhelyezése. Kérik az építés kezdését! Somogy, 1896. 35. sz. aug. 23. 4.

A főgymnázium építéséből ez évben nehezen lesz valami... A miniszter által jóváhagyott költségvetést 20 ezer forinttal le kell szállítani, mert a megyének nincs rá fedezete! Somogy, 1896. 37. sz. szept. 6. 4.

Sok a tanuló... A főgymnáziumból sok tanulót vissza kellett utasítani, nem lehetett őket elhelyezni, kevés a tanerő. Somogy, 1896. 39. sz. szept. 18. 1.

A főgymnázium építése... A főgymnázium választmánya Maár Gyula elnökletével ülésezett, az építésre pályázók leveleit bontották fel. Somogy, 1896. 41. sz. okt. 4. 2.

Okányi Pál... Elhunyt a gimnázium történelem tanára. Somogy, 1897. 4. sz. jan. 34. 2.

Meghívó. A kaposvári állami főgymnázium február 27-én a Korona vendéglőben tánczczal egybekötött hangversenyt rendez. A jövedelmet az Ifjúsági Segítő Egyesület javára fordítják. A műsor ismertetése. Somogy, 1897. 7. sz. febr. 14. 3.

Elszámolás és köszönet. A hangverseny jövedelme 358 frt volt, a nyilvánosság előtt megköszönik az áldozatkészséget, a felülfizetéseket. Somogy, 1897. 10. sz. márc. 7. 2.

Hazafias ünnepély. A kaposvári állami főgymnázium ifjúsága március 15-én ünnepélyt rendez, a közönség szíves megjelenését kéri. A műsor ismertetése. Somogy, 1897. 11. sz. márc. 14. 3.

A gimnázium építéséhez hozzáfogtak, de a kápolnával felhagytak, nincs rá pénz. Somogy, 1897. 12. sz. márc. 21. 3.

A kaposvári főgymnázium Arany János emlékéét ünnepelte. Somogy, 1897. 18. sz. máj. 2. 2.

A kaposvári állami főgymnázium ifjúsága a király megkoronázásának évfordulóján ünne- pélyt rendez. Somogy, 1897. 23. sz. jún. 6. 2.

A főgymnáziumban az osztályvizsgálatok sorrendje. Somogy, 1897. 23. sz. jún. 6. 2.

Az építkezések. A főgymnázium falai rövid idő múlva fel lesznek rakva, tető alá kerül. Somogy, 1897. 23. sz. jún. 6. 3.

Meghívó. A kaposvári állami főgymnázium június 8-án tornatermében koronázási emlékünnepet és szavalóversenyt rendez. A jövedelmét a szegény sorsú tanulók segélyezésére fordítják. A műsor ismertetése. Somogy, 1897. 23. sz. jún. 6. 3.

Az iskolaév záródik a főgymnáziumban, az ifjúság pihenő ideje jön el. A tanári kar hivatása magaslatán áll, a fegyelem szigorú, a rend dicséretes. Somogy, 1897. 26. sz. jún. 27. 2.

Kirándulás. A kaposvári főgymnázium tanulói tanáraikkal kirándulást tettek Fonyódra. Somogy, 1897. 26. sz. jún. 27. 2.

Kinevezések. A közoktatási miniszter Endrei Ákost, Kocsis Jánost a gimnázium rendes tanárává nevezte ki. Somogy, 1897. 27. sz. júl. 4. 2.

Iskolai értesítő. Megjelent a kaposvári állami főgymnázium értesítője gazdag tartalommal. (A segítő egyesület 250 forintot fordít a szegény tanulók segélyezésére, és 121 tanulót 736 tankönyvvel látott el.) Somogy, 1897. 27. sz. júl. 4. 3.

Tanulmányi kirándulás Szt.-Imrére. A kaposvári főgymnázium 72 tanulója az intézet igazgatójával és 5 tanárával október 26-án tanulmányi kirándulást tett Szt.-Imrére, az ottani állami földművesiskola megtekintésére. Somogy, 1897. 44. sz. okt. 31. 2.

A főgymnázium villámhárítója. Az új épületen egy idegen cég készítette el, olyan primitív, hogy még magtárra sem való. Somogy, 1897. 46. sz. nov. 14. 3.

A kaposvári főgymnázium épületét megvette 80 ezer forintért a pénzügyminisztérium. Somogy, 1898. 3. sz. jan. 16. 3.

A kaposvári gymnaziumi ifjúság ez évben is megtartja szokásos hangversenyét febr. 20-án a Korona vendéglő nagytermében. Somogy, 1898. 4. sz. jan. 23. 3.

Tornavizsgálat és tornaverseny. F. hó 21-én tartotta a főgymnázium nagyszámú közönség előtt a tornavizsgálatot magas nívón, mely Ádám Gyula tornatanár érdeme. A program ismertetése. Somogy, 1898. 26. sz. jún. 26. 2.

A tornavizsga már az új főgymnázium nagy tornatermében volt, mely 5-600 főt befogad. Somogy, 1898. 26. sz. jún. 26. 3.

A főgymnázium átadása. A min. szakértői megvizsgálták a vármegyeiekkel együtt a palotát, a kápolna is fel fog épülni. Elismerés és köszönet. Somogy, 1898. 35. sz. aug. 30. 1.

Aldor Imre... A kaposvári főgymnázium neves tanára egy évi szabadságot kapott, helyettese már megérkezett. Somogy, 1898. 44. sz. okt. 30. 2.

Meghívó. A kaposvári m. kir. állami főgymnázium ifjúsága febr. 5-én a Korona szálló nagytermében táncal egybekötött hangversenyt rendez. Felülfizetéseket köszönettel fogadnak. A műsor ismertetése. Somogy, 1899. 4. sz. jan. 22. 3.

A főgymnázium ifjúsági estélye... Méltó volt a múltjához, anyagilag is sikeres volt, a tiszta jövedelem 380 forint. Köszönet. Somogy, 1899. 7. sz. febr. 12. 3.

Az érettségi vizsgálatok... A kaposvári állami főgymnáziumban jún. hó 5-7. napjain tartatnak meg. Somogy, 1899. 21. sz. máj. 21. 3.

A helybeli gimnáziumban kezdődnek a vizsgák. Az ipar, kereskedelem terén óriási a verseny, hazánknak nem olyan fejlett ezen a téren, hogy elbírjon annyi ezer és ezer tanulót, kik évente elhagyják az iskolákat. Somogy, 1899. 23. sz. jún. 4. 1.

A kaposvári főgymnáziumban az érettségi vizsgák hétfőtől szerdáig tartanak, 19 tanuló jelentkezett. Somogy, 1899. 23. sz. jún. 4. 2.

A kaposvári főgymnáziumban a vizsgálatok sorrendje. Somogy, 1899. 23. sz. jún. 4. 2.

Megdöbentő! A főgymnázium 5. osztályából egy rosszul tanuló diákot apja megfedte, ezért a gyerek agyonlőtte magát! Somogy, 1899. 25. sz. jún. 18. 1.

A tornavizsgálat f. hó 16-án folyt le a főgymnáziumban, az ifjúság kitűnően szerepelt. Somogy, 1899. 26. sz. jún. 25. 3.

A főgymnáziumban csütörtökön délelőtt volt a zárünnepély, Danilovics igazgató beszéde után kiosztotta az ösztöndíjakat. Az értesítő megjelent szép kiállításban, a tartalom ismertetése. Somogy, 1899. 27. sz. júl. 2. 3.

A kaposvári állami főgymnáziumban három állás üresedett meg, a megye ajánlásokat tett a betöltésre a miniszternek. Somogy, 1899. 33. sz. aug. 13. 2.

A főgymnáziumban megkezdődtek a beírások. Nagy volt a jelentkezés, sok tanulót nem vehettek fel. Táviratot küldtek a miniszternek, hogy a szülők ostromolják az igazgatót. Somogy, 1899. 37. sz. szept. 10. 2.

Kinevezés. A közoktatásügyi miniszter Hornyánszky Gyula dr.-t a kaposvári állami főgymnáziumba helyezte. Somogy, 1899. 37. sz. szept. 10. 2.

A kaposvári állami főgymnáziumban több osztály zsúfolt, de a paralel osztályokat felsőbb helyen nem engedélyezték. Még a 8. osztályban is 32-en vannak. Somogy, 1899. 37. sz. szept. 10. 3.

A beiratkozások. A tanulók tömegekben érkeztek, a főgymnáziumot formálisan megostromolták! Somogy, 1899. 37. sz. szept. 10. 3.

A főgymnázium ifjúsága megérkezett tanulmányútjáról. Megnézték Fiume, Abbázia, Zágráb ritkaságait, múzeumait. A 105 tanulót 10 tanár kísérte, elismerés! Somogy, 1899. 42. sz. okt. 15. 3.

Gyászrovat. Egy 7. osztályos gimnazista tanulót ragadott el a sors, Kreisler Hugót. Temetésén jelen volt a tanári kar az igazgatóval, az összes osztállyal. Somogy, 1900. 6. sz. febr. 11. 3.

A főgymnáziumi ifjúság vigalma a Korona fogadó táncestélyén. Somogy, 1900. 9. sz. márc. 4. 3.

A gymnasiumi hangversenyen... A felülfizetések felsorolása, köszönet. Somogy, 1900. 10. sz. márc. 11. 3.

Érettségi vizsgázók. A kaposvári főgymnáziumban az érettségi vizsgára idén 31 tanuló iratkozott be, soha ennyi nem volt. Somogy, 1900. 16. sz. ápr. 22. 2.

Szaflárszki János, a főgymnázium pedellusa bűntényt követett el, melyért bíróság elé idézték. Erre vonat elé dobta magát. Somogy, 1900. 19. sz. máj. 13. 3.

A helybeli állami főgymnáziumban... A 8. osztályos tanulók osztályvizsgája a napokban folyt le, az írásbeli érettségi 14-én kezdődik. Somogy, 1900. 19. sz. máj. 13. 3.

Az évvégi osztályvizsgálatok sorrendje a kaposvári állami főgymnáziumban. Somogy, 1900. 23. sz. jún. 10. 4.

A főgymnáziumban f. hó 13-án volt a tornaverseny-vizsga, zenekíséret mellett. Somogy, 1900. 24. sz. jún. 17. 2.

A kaposvári főgymnázium zárünnepélye múlt hó 29-én tartatott meg. Somogy, 1900. 27. sz. júl. 8. 3. Vége a szünidőnek. A középiskolákban túlterheltek a tanulók! Szenved a test és a lélek, hibás a rendszer, a könyveket át kellene vizsgálni! Somogy, 1900. 36. sz. szept. 9. 3.

Meghívó. A kaposvári állami főgymnázium ifjúsága febr. 9-én a Korona vendéglő nagy termében táncal egybekötött hangversenyt rendez. Felülfizetéseket köszönettel fogadnak. Somogy, 1901. 4. sz. jan. 27. 3.

A főgymnáziumban felolvasást tart f. hó 28-án délután a tanuló ifjúságnak Kántor Géza volt tengerész a Chinában tett tapasztalatairól. Somogy, 1901. 12. sz. márc. 24. 2.

Kántor Géza felolvasást tartott... A chinai harcokbani részvétele és az ottani népszokásokról a főgymnázium ifjúságának. Somogy, 1901. 14. sz. ápr. 7. 3.

Az ifjúság lelkesedése a Zrínyi szobor iránt. A kaposvári főgymnázium ifjúságának önképző köre íveket nyomtatott gyűjtésre a szoborra. Somogy, 1901. 15. sz. ápr. 14. 3.

Az évvégi osztályozóvizsgálatok sorrendje a főgymnáziumban. Somogy, 1901. 23. sz. jún. 9. 3.

Nyilatkozat. A „Kaposvár” c. lapban a szerkesztő tollából hosszabb közlemény jelent meg, melyben a gimn. tantestülete ellen támadások és ferdítések foglaltatnak. A tantestület az alaptalan vádaskodást visszautasítja. Somogy, 1901. 37. sz. szept. 15. 3.

A gimnáziumi hangverseny alkalmával a következő felülfizetések történtek... Felsorolás és köszönet az ifjúságot támogató adakozóknak. Somogy, 1902. 7. sz. febr. 16. 3.

A kaposvári főgymnázium mindig jó hírben állt, különösen, mióta az állam gondozása alá vette. A fővárosi sajtóban megjelent: az érettségi tételeket a tanári szobából elcsenték a tanulók. Vizsgálat folyik. Somogy, 1902. 22. sz. jún. 1. 1-2.

Az évvégi osztályvizsgálatok sorrendje a kaposvári állami főgymnáziumban... Időrendi beosztás. Somogy, 1902. 23. sz. jún. 8. 3.

A kaposvári főgymnázium... A minisztériumban döntöttek az érettségi vizsgálata ügyében, vissza lett vetve egész évre 2 tanuló, félévre 12 tanuló, 9 tanuló érettségizett. Somogy, 1902. 24. sz. jún. 15. 1.

Állami főgymnáziumi ifjúsági tornaverseny... Somogy, 1902. 24. sz. jún. 15. 3.

Iskolai értesítők. Alapos, kidolgozott, sokoldalú, remekmű, külalakja is ízléses, dicséret érte. Somogy, 1902. 28. sz. júl. 13. 3.

A tanév előtt... Sajnos csak egy intézet van nálunk a fiúk számára, polgári vagy reáliskolában a gyenge tanuló jobban boldogulna, itt sok a bukott diák. Somogy, 1902. 33. sz. aug. 17. 1.

Kaposvár és a fiú-polgáriskola kérdése... A modern városnak gondoskodnia kell polgárságának jövő nemzedékéről, ne kelljen Szigetvárra menni polgáriskolába! Somogy, 1903. 6. sz. febr. 8. 1.

A diákból. Sokaság vett részt a hangversenyen, vacsora, táncz a mulatságon anyagi eredményekkel, felülfizetésekkel. Somogy, 1903. 9. sz. márc. 1. 2.

Polgári fiúiskola Kaposvárott. A város intelligenciájából bizottság alakult, felhívást intéznek falragaszokon a polgárokhoz, a főgymn. tornatermében f. hó 29-én du. 3-kor jelenjenek meg a létesítendő polgári fiúiskola tárgyában. Somogy, 1903. 13. sz. márc. 29. 3.

Városi ügyek A kaposvári főgymnázium ifjúsága részére építeni szándékba vett templom javára adakozás iránti gyűjtőív. Somogy, 1903. 15. sz. ápr. 29. 1-2.

A kaposvári főgymnázium rk. ifjúsága a Szent Imre templom javáért megindított gyűjtés alkalmából adományok: 3057 korona folyt be. Somogy, 1903. 19. sz. máj. 10. 3.

Meghívó. A kaposvári főgymnázium tanulóifjúsága matinét rendez máj. 24-én a Rákóczi-szobor alapjavára: belépődíj és műsor. Somogy, 1903. 20. sz. máj. 17. 3.

A kaposvári főgymnáziumban az írásbeli érettségi megkezdődött a legélesebb ellenőrzés mellett. Somogy, 1903. 21. sz. máj. 24. 3.

A kaposvári főgymnázium rk. ifjúsági Szt. Imre templom javára adományokat gyűjtöttek, 734 koronát. Somogy, 1903. 21. sz. máj. 24. 3.

A kaposvári főgymnázium Rákóczi-ünnepélyéről A matiné szép és nemes volt, anyagi sikerrel. Somogy, 1903. 22. sz. máj. 31. 2-3.

A kaposvári főgymnázium Virág önképző-körének záróünnepélye. Somogy, 1903. 24. sz. jún. 14. 4.
Figyelmeztetés. A gimnáziumba való beírások, felvételek időpontja, a tandíjak összege. Somogy, 1903. 26. sz. jún. 28. 3.

A kaposvári főgymnázium évváró ünnepe. Somogy, 1903. 27. sz. júl. 5. 2.

Iskolai értesítés. Beírásokról, tandíjakról. Somogy, 1903. 34. sz. aug. 23. 3.

Juventus Gymnasii Kaposváriensis. Hamarosan 100 éves jubileumát ünnepli az iskola, emlékeznek az alapítókra. Somogy, 1904. 3. sz. jan. 17. 2.

Meghívó. A kaposvári m. kir. állami főgymnázium ifjúsága febr. 8-án tánczczal egybekötött hangversenyt rendez, köszönettel fogadnak felülfizetéseket az Ifjúsági Segítő Egylet és a Virág önképzőkör javára. Somogy, 1904. 5. sz. jan. 31. 3.

Vigalmak. A főgymnáziumi ifjúság estélye szokás szerint... Az énekkar programja nagy hatást keltett, felülfizetések felsorolása. Somogy, 1904. 7. sz. febr. 14. 3.

A Szülők figyelmébe! Az iskolai év és a beiratkozások közeledvén... Kérjük ki az igazgató vagy a tanári kar véleményét a kosztadó házakra nézve. Somogy, 1904. 34. sz. aug. 1. 4.

Felolvasás Barcsón Mihalik Gyula főgymnáziumi tanár Barcsón felolvasást tart. Somogy, 1904. 47. sz. nov. 20. 3.

Erzsébet ünnepély a gimnáziumban. A Virág-önképzőkör 19-én Erzsébet királyné emlékére iskolai ünnepélyt rendezett. A műsor ismertetése. Somogy, 1904. 47. sz. nov. 20. 3.

Vívóestély. A kaposvári m. kir. állami főgymnázium tornatermében márczius 10-én vívóverseny lesz Bernáth János tornatanár vezetésével. A belépődíj 40 fillér. A program ismertetése. Somogy, 1905. 10. sz. márc. 5. 2.

Halálozás. Elhunyt Pintér Ede főgymnáziumi tanár. Méltatása. Somogy, 1905. 10. sz. márc. 5. 2.

A temetés. Pintér Ede főgymnáziumi tanárt nagy közönség részvétele mellett temették el. Somogy, 1905. 10. sz. márc. 5. 2.

1905. márczius 15-én a kaposvári állami főgymnázium IV. osztályában tartott nemzeti ünnepély alkalmából Nemess Ernő IV-ik gimnazista által írt és elmondott megnyitó beszéd ismertetése. Somogy, 1905. 12. sz. márc. 19. 2.

A főgymnázium tanári kara és az ifjúság, élén az önképző körrel megható ünnepet ült. A műsor ismertetése. Somogy, 1905. 12. sz. márc. 19. 4.

Osztályzat felolvasás. E hó 5-én felolvasták a gymnáziumi tanulók előtt az osztályzatokat, mindegyik osztályban az osztályfőnök előtt. Somogy, 1905. 20. sz. máj. 14. 3.

A kaposvári főgymnázium azon tanulói, akik az országos ifjúsági tornaversenyre rándulnak fel Budapestre, e hó 25-én mutatják be ügyességüket a közönség előtt. Somogy, 1905. 21. sz. máj. 21. 3.

A kaposvári állami főgymnázium önképző köre f. hó 21-én tartja Jókai-matinéját. Somogy, 1905. 21. sz. máj. 21. 3.

A kaposvári állami főgymnázium tanuló ifjúsága f. hó 25-én utazott Budapestre az országos tornaversenyre. Somogy, 1905. 22. sz. máj. 28. 3.

Érettségi vizsgák. A kaposvári főgymnáziumban az írásbeli érettségi vizsgák már befejeztettek, a szóbelik júniusban lesznek. Somogy, 1905. 22. sz. máj. 28. 3.

A kaposvári állami főgymnázium önképző körének Jókai-matinéja fényesen sikerült. Somogy, 1905. 22. sz. máj. 28. 3.

Diákjaink az országos tornaversenyen. A kaposvári főgymnázium felső osztályainak 31 tanulója vett részt 27-én és 28-án az 5000 fős országos tornaversenyen eléggé szép eredménnyel. Somogy, 1905. 23. sz. jún. 4. 2.

A kaposvári főgymnázium 26 tanulója 3 fő vezetése mellett 27-én indult erdélyi tanulmányi útjára. (Részvételi díj 20 K.) Az útterv ismertetése. Somogy, 1905. 23. sz. jún. 4. 3.

Az évvégi osztályvizsgálatok sorrendje a főgymnáziumban. Somogy, 1905. 24. sz. jún. 11. 3.

A kaposvári állami főgymnáziumban az érettségi vizsgák f. hó 19-én vették kezdetüket és 22-én fejeztettek be. 27-en jelentkeztek, a főigazgató nagy szigorral járt el, 17-en jól szerepeltek. Somogy, 1905. 26. sz. jún. 25. 3.

A kaposvári főgymnázium értesítője. A kiállítás és a tartalom ismertetése. Somogy, 1905. 27. sz. júl. 2. 3.

Egy gimnazista öngyilkossága. Rosta Viktor IV. osztályos gimnáziumi tanuló abbóli elkeseredésében, hogy két tárgyból megbukott, véget vetett ifjú életének a töröcskei erdőben. Somogy, 1905. 28. sz. júl. 9. 3.

Az állami főgimnázium tanári testülete Danilovics János igazgató 30 éves munkásságának emlékére 22-én 9 órakor ünnepélyt rendez. Somogy, 1905. 42. sz. okt. 15. 3.

Az állami főgimnázium igazgatóját, Danilovics Jánost 30 éves tanári működése alkalmából jubilálták tisztelői nagy száma jelenlétében. Somogy, 1905. 44. sz. okt. 29. 2.

A szóbeli érettségi vizsgák e hó 18-21-ig tartatnak meg a kaposvári állami főgimnáziumban. Somogy, 1906. 22. sz. jún. 3. 4.

Iskolai értesítő. Megkaptuk a kaposvári állami főgimnázium értesítőjét - tartalomismertetés. Somogy, 1906. 27. sz. júl. 15. 4.

Az iskolákban a beiratkozások után megkezdődtek az előadások, és rendszeren folynak. Az állami főgimnáziumba beiratkozott 477 növendék, ez csökkenés a tavalyi 512-höz. Somogy, 1906. 36. sz. szept. 16. 3.

A kaposvári állami főgimnázium önképzőköre f. hó 29-én délelőtt 10 órakor „Rákóczi emlékünnepélyt” tartott. Somogy, 1906. 44. sz. nov. 4. 6.

Az érettségi vizsgálatok. A kaposvári állami főgimnáziumban 27-en mentek el az érettségire, kilencen elbuktak. Somogy, 1907. 23. sz. jún. 9. 2.

Változások a főgimnázium tanári karában. A kaposvári állami főgimnázium igazgatója, Danilovics János még a nyári szünidő alatt nyugalomba vonult. Somogy, 1907. 30. sz. júl. 28. 6.

A gimnázium igazgatója. A vallás és közoktatásügyi miniszter Dsida Ottót a kaposvári főgimnáziumba helyezte át igazgatói teendőkkel megbízott rendes tanárnak - méltatása. Somogy, 1907. 35. sz. szept. 1. 4.

Beíratások a kaposvári iskolákba. A gimnáziumba: szeptember 1., 2., 3.-án. Somogy, 1907. 35. sz. szept. 1. 4.

Új tanárok a gimnáziumban. A vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter Murgas Kálmán és Hudra Lajos okl. tanárokat helyettes tanárrá kinevezte, Végh Endre nyugdíjba vonult. Somogy, 1907. 37. sz. szept. 15. 3.

A kaposvári főgimnázium igazgatója. Dsida Ottó ideiglenes igazgatót kaposvári állami főgimnáziumhoz igazgatóvá nevezte ki a király. Somogy, 1907. 39. sz. szept. 29. 2.

Apponyi a kaposvári tanárokhoz. A kaposvári főgimnázium tanári kara üdvözlő táviratot küldött Apponyi Albert kultuszminiszternek: üdvözlük példaképüket, a kultúra lángoló buzgalmú vezérét - köszönő válasz érkezett erre. Somogy, 1907. 43. sz. okt. 27. 3.

Az állami főgimnázium Virág önképzőköre ünnepélyl fogja megülni 1848. március 15-ének évfordulóját, vendégeket is szívesen látnak. Somogy, 1908. 11. sz. márc. 15. 3.

A kaposvári gimnázium igazgatója névnapját Szt.jakabon tartotta meg, ahova a tanári kar üdvözlésére ment. Somogy, 1908. 13. sz. márc. 29. 2.

Érettségi a főgimnáziumban. A kaposvári állami főgimnáziumban csütörtökön megkezdett szóbeli érettségi vizsgákat szombaton este fejezték be. 25-en jelentkeztek vizsgára és valamennyien megállták helyüket. Somogy, 1908. 25. sz. jún. 21. 2.

Szabad tanítás. Kevés az, amit manapság a középiskolákban tanulni lehet. Latint és görögöt tanítanak ahelyett, hogy a német, angol és francia nyelvet tanítanák. Somogy, 1908. 45. sz. jún. 8. 1.

„Tanítsuk a gyermekeket fegyverforgatásra.” Somogy, 1908. 48. sz. nov. 29. 3.

Meghívó. A kaposvári állami főgimnázium Virág-önképzőköre febr. 7-én a Korona-szálloda nagytermében hangversenyt rendez. Somogy, 1909. 5. sz. jan. 31. 4.

Az iskolaév küszöbén. „Minden szülő – gazdag és szegény egyaránt – iskoláztatni akarja gyermekét, hogy abból diplomás ember váljék. ... Somogy, 1909. 31. sz. szept. 12. 1.

Túlterhelés a középiskolákban és ezek kihatásai. Somogy, 1910. 30. sz. szept. 18. 1.

Bibliográfia

ANDOR ESZTER (1997): *Zsidók és nem-zsidók a budapesti polgári iskolákban a XX. század elején: rekrutáció és iskolai teljesítmény*. In: *Iskola és társadalom, Zalai gyűjtemény*, 41., Zalaegerszeg, 367-398.

ANDORKA RUDOLF - HARCZA ISTVÁN - KULCSÁR RÓZSA szerk. (1975): *A társadalmi mobilitás történeti tendenciái*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 309.

ANDRÁSSY ANTAL (1977): *Ady Kaposváron*. In: *Somogy*, 3. 89.

ANGELUSZ RÓBERT - TARDOS RÓBERT (1998): *Középrétegesedés és polgárosodás - fogalmi dilemmák*. In: *Szociológiai Szemle*, 4. sz., 113-119.

BÁCSKAI VERA (1975): *A város és társadalma a XVIII. században (1720-1828) Kaposvár - várostörténeti tanulmányok*. (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 139-177.

BÁCSKAI VERA (1988a): *A régi polgárságról. Bevándorlás és befogadás. - Városok és városi társadalom Magyarországon a 19. század elején*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 231.

BÁCSKAI VERA (1988b): *Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 231.

BÁCSKAI VERA (1993): *Piackörzetek és piacközpontok a Dél-Dunántúlon a XIX. század első felében*. Gazdaságtörténeti tanulmányok. Zalai Gyűjtemény, Zalaegerszeg, 213-249.

BÁCSKAI VERA (2001): *Városok, polgárosodás, polgári identitás a 18-19. században. A Magyar Államiság ezer éve*. Eötvös K., Budapest, 544.

BÁCSKAI VERA (2007): *Városok és polgárok Magyarországon*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 672.

BÁNKI HORVÁTH MIHÁLY (1997): *A tanulók társadalmi rétegződése a kiskunfélegyházi gimnáziumban*. A Zalaegerszegen 1996. szeptember 5-6-án rendezett konferencia előadásai. In: *Iskola és társadalom. Zalai gyűjtemény* 41., Zalaegerszeg, 295-300.

BENDA GYULA (2001): *Kisvárosi társadalom és gimnáziuma. Egy mezővárosi gimnázium helybeli diákjai a 19. század első felében.* In: Korall, 3-4. sz., 104-127.

BERECK SÁNDOR (1925): *Kaposvár rendezett tanácsú város története és fejlődése.* Arany János Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Budapest, 191.

BÉCSY MÁRTON - PRILISAUER ADOLF (1896): *Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium története (1806-1895)* Hagelman Károly Könyvsajtója, Kaposvár, 328.

BÉRI LICHTNER JÁNOS (1995): *Együttélés: A zsidóság szerepe Magyarország legújabbkori történetében 1790-1918.* Argumentum Kiadó, Budapest, 409.

BOURDIEU, PIERRE (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése.* Tanulmányok. Budapest, Gondolat, 55.

BÓDY ZSOMBOR - SZABÓ ZOLTÁN (1997): *A Budapesti Kereskedelmi Akadémia 1860 és 1906 között végzett hallgatóinak rekrutációja és mobilitása.* In: Iskola és társadalom, Zalai Gyűjtemény 41., 311-339.

BÓDY ZSOMBOR (2000): *A hétköznapi élet története. Munkás visszaemlékezések a századforduló idejéből. A mesterség iskolája.* Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára. Osiris, Budapest, 33-59.

BÓNA IMRE (1962): *Somogy iparának alapvető földrajzi jellemvonásai.* Földrajzi Közlemények, 1. 71-85.

BORECKZY ÁGNES (2002): *Családtörténet, mobilitás és iskoláztatás.* In: Iskolakultúra, 12. évf., 3. sz., 67.

BŐSZE SÁNDOR (2005): *Újrakezdések: Zsidósors Somogy megyében a XVIII. századtól napjainkig.* BÉT OLÁM Alapítvány, Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 272.

CSÁNKI DEZSŐ szerk. (1914): *Magyarország vármegyéi és városai. Somogy Vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 655.

CSORBA JÓZSEF (1857): *Somogy vármegye ismertetése.* Emich ny., Pest, 221.

DOMBI PÉTER - T. MÉREY KLÁRA (1991a): *Dél-Dunántúl településhálózatának néhány gazdaságtörténeti jellemzője a XIX. század közepén*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 22. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 13-34.

DOMBI PÉTER - T. MÉREY KLÁRA (1991b): *Dél-Dunántúl településhálózatának néhány gazdaságtörténeti jellemzője a XIX. század közepén*. 2. rész. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 23. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 157-169.

DOMINKOVICS PÉTER (1993): *Vas megyei diákok a Győri Királyi Jogakadémián a XIX. század első felében*. In: Előadások Vas megye történetéről. II. Szerk. Tilcsik György, Szombathely, 229-238.

DOMINKOVICS PÉTER (1997): *Egy középfokú oktatási intézmény a vármegyei hivatalnokviselő elit képzésében. Adatok a soproni jezsuita gimnáziumnak a vármegyei tisztikar iskoláztatásban betöltött szerepéhez a XVIII. század első harmadából*. In: „Iskola és társadalom” Szerk. Sasfi Csaba, Zalai Gyűjtemény 42., 65-78.

ERDŐSI FERENC (1980): *Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX-XX. században*. In: *Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv, 11. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 269-319.

FELKAI LÁSZLÓ (1983): *Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus koráról*. Tankönyvkiadó, Budapest, 245.

FELKAI LÁSZLÓ (1985): *A XIX. század végi gimnáziumi tantervek elméleti háttere*. OPI, Budapest, 92.

FELKAI LÁSZLÓ (1993): *Nevelésügy a dualizmus korában*. In: *A magyar nevelés története*. II. kötet, TK, Budapest, 305.

FELKAI LÁSZLÓ (1998): *Zsidó iskolázás Magyarországon 1780-1990.*, OPKM, Budapest, 157.

FERGE ZSUZSA (1969): *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 333.

FERGE ZSUZSA (1980): *A tanulmányi eredmények társadalmi meghatározottsága*. In: *Társadalompolitikai tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 112-121.

FERGE ZSUZSA (1984): *Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 106.

FÉNYES ELEK (1851): *Magyarország geographiai szótára*. I-II. kötet, Kozma Vazul Nyomdája, Pest, I. kötet: 285., II. kötet: 346.

FORRAY R. KATALIN (1988): *Társadalmunk és középiskolája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 121.

GÉCZI JÁNOS (2007): *A magyar neveléstudományi sajtó a 19-20. század fordulóján*. In: Magyar Pedagógia, 107. évf., 1. sz., 57-66.

GONDA LÁSZLÓ (1992): *A zsidóság Magyarországon 1526-1945*. In: Századvég, Budapest, 389.

GUNST PÉTER (1999): *A polgári társadalom kiformalódása*. In: Polgárosodás és szabadság. (Magyarország a XIX. században) Szerk. Veliky János, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 236-261.

GYÁNI GÁBOR (1977): *Polgárosodás mint zsidó identitás*. BUKSZ, Ősz, 266-278.

GYÁNI GÁBOR (1987): *Iparosodás és urbanizáció Magyarországon*. In: Társadalmi konfliktusok. Rendi társadalom - polgári társadalom. 3. (Szerk. Varga László) Nógrád megyei Levéltár, Salgótarján, 205.

GYIMESI SÁNDOR (1993): *A polgárosodás néhány kérdése a XIX. századi Magyarországon*. In: Valóság, 36. évf., 6. sz., 32-38.

HALMOS KÁROLY (1991): *Polgár-polgárosodás-civilizáció-kultúra*. In: Századvég, 2-3. sz., 131-166.

HALMOS KÁROLY (2000): *A polgárok polgárosodása. A magyarországi nagyvállalkozók és a magyar társadalmi beilleszkedés a 19. században*. ELTE, Budapest, 186.

HANÁK PÉTER (1974): *Polgárosodás és asszimiláció Magyarországon a XIX. században*. In: Történelmi Szemle, 17. évf., 4.sz., 513-536.

HANÁK PÉTER (2006): *A másokról alkotott kép. Polgárosodás és etnikai előítéletek a magyar társadalomban. (a 19. század második felében)*. In: Zsidóság a dualizmus kori Magyarországon. Pannonica Kiadó Kft., Budapest, 167-189.

HANÁK PÉTER - SÁNDOR VILMOS (1970): *Magyarország története az abszolutizmus és a dualizmus korában*. 3. (1848-1918) Tankönyvkiadó, Budapest, 223.

KANYAR JÓZSEF (1957): *Somogyi parasztság, somogyi nagybirtok (1901-1910)*. Somogyi Almanach 2. Somogy Megyei Művészeti Tanács, Kaposvár, 54.

KANYAR JÓZSEF (1967a): *Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Történelmi olvasókönyv*. Somogy m. Tanács VB., Kaposvár, 532.

KANYAR JÓZSEF (1967b): *Somogy vármegye a kapitalizmus korában (1850-1944) B): A dualizmus korszaka (1867-1918)* In: *Harminc nemzedék vallomása Somogyról*. Somogy M. Tcs., Kaposvár, 265-354.

KANYAR JÓZSEF (1970): *Adatok Somogy megye művelődéstörténetéhez a XVIII. század második felében. (1770-1789)* In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 1. kötet* (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 55-92.

KANYAR JÓZSEF (1974): *Somogy agrárgazdasága az 1895. évi mezőgazdasági összeírások tükrében*. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 5. kötet* (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 211-232.

KANYAR JÓZSEF (1975): *Kaposvár művelődésének kérdései a XVIII-XX. században*. In: *Kaposvár – várostörténeti tanulmányok. 6. kötet* (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 457-545.

KANYAR JÓZSEF (1977): *Középiskola és középfokú oktatás a Dunántúlon a XVIII-XIX. században*. In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 8. kötet* (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 223-242.

KANYAR JÓZSEF (1978): *Az Entwurf és a dunántúli alsó és középfokú oktatás kérdései*. A székesfehérvári településtörténeti konferencián elhangzott előadások, korreferátumok szövege. Szerk. Farkas Gábor, In: *A Dunántúl településtörténete*, Székesfehérvár, 180-194.

KANYAR JÓZSEF (1979): *Népiskola és középfokú oktatás a Dunántúlon – különös tekintettel Somogyra (1848-1867)* In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 10. kötet*, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 175-220.

KANYAR JÓZSEF (1983a): *Múzsáknak szentelt kies tartomány: tanulmányok Somogy művelődéstörténetéből (XVIII-XX. sz.)* SMNyV, Kaposvár, 327.

KANYAR JÓZSEF (1983b): *Somogy középiskolái az Entwurf utáni évtizedekben. (1849-1883)* In: Iskolai Szemle, 4. sz., 58-66.

KARÁDY VIKTOR (1989): *A zsidóság polgárosodásának főbb tényezői a magyar társadalomtörténetben.* In: A zsidókérdésről. Szerk. Füzfa Balázs, Szabó Gábor. Szombathely, 95-135.

KARÁDY, VIKTOR (1990): *Bildungswesen und Sozialstruktur in Mitteleuropa im 19. und 20. Jahrhundert.* Böhlau, /Kongressdokument/ Köln, s. 290.

KARÁDY VIKTOR (1994): *A magyar zsidóság regionális és társadalmi rétegződéséről. 1910.* In: Regio: kisebbség, politika, társadalom. 5. évf., 2. sz., 45-70.

KARÁDY VIKTOR (1997a): *A középiskolai elitképzés első történelmi funkcióváltása (1867-1910)* In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon. Replika Kör, Budapest, 169-194.

KARÁDY VIKTOR (1997b): *A középiskolai piac társadalomtörténeti problémái Magyarországon.* A Zalaegerszegen 1996. szeptember 5-6-án rendezett konferencia előadásai. In: Iskola és társadalom. Zalai gyűjtemény 41., Zalaegerszeg, 9-18.

Karády Viktor (1997c): *Beiskolázás és tanulmányi kitűnőség.* In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon. Replika Kör, Budapest, 131-143.

KARÁDY VIKTOR (1997d): *Felekezet, rétegződés és mobilitás: Az egyenlőtlen modernizáció néhány kulcskérdése a magyar társadalomtörténetben.* Akadémiai székfoglaló, 1994. december 7. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35.

KARÁDY VIKTOR (1997e): *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon 1867-1945.* Replika Könyvek, Budapest, 272.

KARÁDY VIKTOR (1997f): *Társadalmi mobilitás, reprodukció és az iskolázás minőségi egyenlőtlenségei.* In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon. Replika Kör, Budapest, 122.

KARÁDY VIKTOR (1997g): *Zsidóság, polgárosodás, asszimiláció: Tanulmányok.* Cserépfalvi, Budapest, 324.

KARÁDY VIKTOR (1998): *Zsidó és nem zsidó polgárosodás? Válasz Gyáni Gábornak.* BUKSZ, Tavasz, 9-20.

KARÁDY VIKTOR (2000a): *Felekezeti szegregáció a magyar gimnáziumi piacon (1867-1944).* In: Nagy Péter Tibor (szerk.): *Oktatáspolitikai és vallásszabadság. Állam-egyház-iskola-társadalom a 20. században.* Új Mandátum, Budapest, 209-232.

KARÁDY VIKTOR (2000b): *Felekezetsajátos középiskolázási esélyek és a zsidó túlliskolázás mérlege (1900-1941)* In: Karády Viktor: *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945).* Replika Kör, Budapest, 223-256.

KARÁDY VIKTOR (2000c): *Felekezet, tanulmányi kitűnőség és szakmai stratégia: az érettségizettek pályaválasztása a dualista kor végén.* In: Karády Viktor: *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945)* Replika Kör, Budapest, 193-221.

KARÁDY VIKTOR (2000e): *Kényszerhelyzet vagy stratégikus asszimiláció? A névmagyarosítások a dualizmus korában.* In: Vörös Károly-émlékkönyv. Gyáni Gábor (szerk.) MTA Történettudományi Intézet, Budapest.

KARÁDY VIKTOR (2000f): *Vallási szegregáció és iskolai piac: más vallású diákok a felekezeti gimnáziumokban (1867-1944)* In: Karády Viktor: *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945).* Budapest: Replika Kör, 169-192.

KARÁDY VIKTOR (2006): *Zsidóság és modernizáció a történelmi Magyarországon.* In: *Zsidóság a dualizmus kori Magyarországon.* Pannonica Kiadó Kft., Budapest, 190-217.

KATZ, JAKOB (2006): *A magyar zsidóság kivételessége.* In: *Zsidóság a dualizmus kori Magyarországon.* Pannonica Kiadó Kft, Budapest, 31-39.

KÁVÁSSY SÁNDOR (1973): *A szegényparasztság harca és mozgalmi Somogyban 1897-1907.* In: *A munkásmozgalom kialakulása és fejlődése Somogy megyében 1870-1908.* (Szerk. Suri Károly) MSZMP Somogy m. Bizottság Oktatási Igazgatósága, Kaposvár, 197-231.

KELEMEN ELEMÉR (1973): *A népoktatás Somogyban a dualizmus kezdő éveiben (1867-1870)* In: *Somogy megye múltjából.* Levéltári évkönyv, 4. kötet (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 1973., 205-232.

KELEMEN ELEMÉR (1978): *Adatok a Somogy megyei népoktatás történetéhez 1871-1880.* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 9. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 189-264.

KELEMEN ELEMÉR (1982): *A Dunántúl népoktatása 1867-1900.* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 13. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 243-282.

KELEMEN ELEMÉR (1983): *Középiskolai oktatás a Dél-Dunántúlon a dualizmus korában. A somogyi nevelés múltjából.* In: Iskolai Szemle, 4. sz., 54-58.

KELEMEN ELEMÉR (1983): *Somogy megye népoktatása közoktatásunk polgári átalakulásának időszakában 1868-1918.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 228.

KELEMEN ELEMÉR (1994): *Az oktatási intézményhálózat fejlődése és az oktatási vonzáskörzetek alakulása a Dél-Dunántúlon 1868-1914 között.* In: Századok, 128. évf., 3-4. sz., 674-707.

KELEMEN ELEMÉR (1997): *Iskolarendszer és társadalmi mobilizáció Magyarországon a 19-20. században.* In: Iskola a magyar társadalom történetében konferencia a Magyar Tudományos Akadémián 1996. november 12. Szerk. Balogh László, OPKM, Budapest, 47-59.

KELEMEN ELEMÉR (2005): *Az iskolarendszer és a társadalmi mobilitás a kiegyezéstől (1867-1945)* In: Iskolakultúra, 15. évf., 2. sz., 115-119.

KÉRI KATALIN (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 107.

KOZMA TAMÁS (2004): *Kié az egyetem? A felsőoktatás nevelésszociológiája.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 226.

KUBINYI ANDRÁS (1972): *Dél-dunántúli parasztok városba költözése a középkor végén.* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 3. kötet, Kaposvár, 13-45.

LENGVÁRI ISTVÁN (2001): *A Pécsi Ciszterci Gimnázium tanulói (1851-1911)* In: Korall, Tavasz-Nyár 145-155.

LÓCZY ISTVÁN (1975): *Somogy vármegye közlekedési hálózatának változása és Kaposvár központi szerepkörének kialakulása a XIX. század folyamán.* In: Kaposvár – várostörténeti tanulmányok (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 245-243.

MAJDÁN JÁNOS (2002): *A vasút polgárosító hatása*. In: *Struktúra és városkép. A polgári társadalom a Dunántúlon a dualizmus korában*. Az MTA Történettudományi Intézete, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága, az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága és a Laczkó Dezső Múzeum veszprémi konferenciája 1997. október 16-17., Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 303-321.

MANN MIKLÓS (1993): *Kultúrpolitikusok a dualizmus korában*. Budapest: OPKM, 52.

MANN MIKLÓS szerk. (1987): *Oktatástörténeti koncepciók a dualizmus korából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 254.

MAZSU JÁNOS (1980): *A dualizmus kori értelmiség társadalmi forrásainak főbb változási tendenciái*. In: *Történelmi Szemle*, 23. évf., 2. sz., 289-308.

MELEG CSILLA (2005): *Iskola az időben*. In: *Iskolakultúra*, 15. évf., 2. sz., 127-134.

MÉSZÁROS ISTVÁN szerk. (1988): *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1906-1948. Általánosan képző középiskolák*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 367.

MIKLÓS ENDRE (1990): *A kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium. Iskolák a múltból*. Tankönyvkiadó, Budapest, 104.

NAGY PÉTER TIBOR (1992): *Állam, egyház, oktatás 1848-1945*. In: *Educatio*, 1. sz., 34-45.

NAGY PÉTER TIBOR (1996): *Szerkezetpolitika Magyarországon 1867-1948*. In: *Educatio*, 2. sz., 290-302.

NAGY PÉTER TIBOR (2000): *Zsidóság, asszimiláció, iskola-stratégia. (Karády Viktor: Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek /1867-1945/)*. In: *Iskolakultúra*, 9. sz. 99-101.

NAGY PÉTER TIBOR (2001): *Szekularizáció és középiskola-politika a dualizmus korában*. In: *Világosság*, 42. évf., 1.sz., 21-35.

NAGY PÉTER TIBOR (2002a): *Hajszálcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19-20. századi Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest, 222.

NAGY PÉTER TIBOR (2002b): *Járszalag és aréna. Egyház és állam az oktatáspolitikai erőterében a 19. és 20. századi Magyarországon*. Új Mandátum, Budapest, 320.

NAGY PÉTER TIBOR (2008): *Fontosabb települések a dualizmuskori Magyarországon*. Munkaanyag. Készült az OITK, az OFI és a WJLF munkájának keretében.

Reál- vagy polgári iskolát Kaposvárnak! (1897): In: Kaposvár, 66. sz., aug. 23., 1-2.

RÉCSEI BALÁZS (2005): *Somogy megye kereskedőinek és iparosainak összeírása 1869-ben*. (Forrásközlés). In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 36. kötet (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 77-178.

RÓBERT PÉTER (1986): *Származás és mobilitás*. (Műhelytanulmány). Rétegződés-modell-vizsgálat. VII. (Sorozatszerk. Kolosi Tamás), Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 396.

SASFI CSABA (1997): *A nagykanizsai és a keszthelyi gimnázium vonzáskörzete és a diákok lakóhelyi koncentrációja 1808 és 1848 között*. In: Iskola és társadalom, Zalai gyűjtemény, 41., Zalaegerszeg, 131-161.

SASFI CSABA (1998): *Tandíj, elitképzés vagy közoktatás. II. József oktatáspolitikai rendeletei*. In: Századvég, Nyár, 9. sz., 133-157.

SASFI CSABA (2006): *A Pápai Református Kollégium diákjai 1585-1861*. In: Levéltári Szemle, 57. évf., 2. sz., 76-81.

SÁSKA GÉZA (2006): *Az oktatási ideológiák változékonyságáról - a 19. és a 20. századi liberális oktatáspolitikák*. In: Új Pedagógiai Szemle, 10. sz., 36-55.

SIMONFFY EMIL (1971): *Elkülönítés és tagosítás a jobbágyfelszabadítás után*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 2. kötet, Kaposvár, 159-179.

SIMONFFY EMIL (1975): *Kaposvár a várossá alakulás útján (A XIX. század 30-70-es éve)* In: Kaposvár – várostörténeti tanulmányok (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 854.

SZABOLCS ÉVA (1999): *Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában: gyermekkép Magyarországon 1868-1890*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 115.

SZABOLCS ÉVA (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Műszaki Kiadó, Budapest, 103.

SZILI FERENC (1977): *Munkássors, munkásgond Somogyban 1870-1945*. Somogy Megyei Pedagógus Továbbképzési Kabinet, Kaposvár, 64.

SZILI FERENC (1987): *Vásárok Somogy megyében 1700-1848*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 18. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 187-219.

SZILI FERENC (1988): *Somogy megye kereskedelme a kései feudalizmus korában 1700-1848*. Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 211.

T. MÉREY KLÁRA (1959): *A feudalizmus válságának megnyilvánulása a somogyi mezőgazdaság és a jobbágyosság helyzetében 1815-1836*. Dunántúli Tud. Int., Pécs, 42.

T. MÉREY KLÁRA (1962): *Somogy megye mezőgazdasága 1790-1848*. Kaposvár, Somogy m. Tanács, 120.

T. MÉREY KLÁRA (1965): *A somogyi parasztság útja a feudalizmusból a kapitalizmusba*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 272.

T. MÉREY KLÁRA (1973): *A gazdasági és társadalmi viszonyok fejlődése Somogy megyében a dualizmus korában*. In: A munkásmozgalom kialakulása és fejlődése Somogy megyében 1870-1908. Somogy m. Ny., Kaposvár, 5-108.

T. MÉREY, KLÁRA (1975): *Wirtschafts- und Gesellschaftsverhältnisse eines Komitats in Transdanubien 1867-1918*. MTA Dunántúli Tud. Intézete, Pécs, 93.

T. MÉREY KLÁRA (1979): *Dél-Dunántúl iparfejlődése a dualizmus idején*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 10. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 265-305.

T. MÉREY KLÁRA (1997): *Utak és települések viszonya Somogy megyében a 18-19. század fordulóján*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 28. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 169-239.

T. MÉREY KLÁRA - KAPOSI ZOLTÁN (2001): *Kaposvár ipartörténete*. Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata, Kaposvár, 401.

TÓTH PÉTER (1988): *Somogy vármegye leírása 1812-ből*. In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 19. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 41-92.

TÓTH TIBOR (1973): *Adatok Kaposvár városi fejlődésének kezdetéhez*. Somogy, 1. sz., 52-59.

TÓTH TIBOR (1975): *Félfő a megyeszékhely és megyeközpont között. (Adalékok a dualizmus kori Kaposvár gazdaságtörténetéhez)*. In: Kaposvár – várostörténeti tanulmányok (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 297-326.

VARGA ÉVA (2002): *A „modernizáció” Kaposváron a városkép változásainak tükrében*. In: Struktúra és városkép. A polgári társadalom a Dunántúlon a dualizmus korában. Az MTA Történettudományi Intézete, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága, az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága és a Laczkó Dezső Múzeum veszprémi konferenciája 1997. október 16-17., Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 359-389.

VARGA GYULA (1989): *Fejezetek Somogy vármegye polgári iskoláinak történetéből*. In: Iskolai Szemle, 1. sz., Somogy Megyei Pedagógiai Intézet, Kaposvár, 48-60.

VASZARY MIHÁLY (1878): *A kaposvári gymnasium történetének vázlatja*. Jeiteles ny., Kaposvár, 48.

VÖRÖS ANTAL (1966): *A paraszti termelőmunka és életforma jellegének változásai a Dunántúlon 1850-1914*. In: Történelmi Szemle, 9. évf., 2. sz., 162-186.

VÖRÖS KÁROLY (1973): *A magyarországi városfejlődés a dualizmus korában (Különös tekintettel Kaposvár fejlődésére)* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 4. kötet (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 294.

VÖRÖS KÁROLY (1977): *A parasztság változása a XIX. században. Problémák és kérdőjelek*. In: Ethnográfia, 88. évf., 1. sz., 1-13.

ZIBOLEN ENDRE (1984): *Az Entwurf kiterjesztése Magyarországra*. In: Magyar Pedagógia, 4. sz., 423-441.

ZIBOLEN ENDRE (2001): *Az Organisationsentwurf és a nyolcosztályos magyarországi gimnázium*. In: A tanterv kérdésköre az elmúlt másfél évszázadban. Szerk. Horánszky Nándor, KÁOKSZI, Budapest, 107-139.

Mellékletek

1. sz. melléklet: A kaposvári gimnázium tanárainak névsora az 1870-1910 közötti időszakban

Sorsz.	Név	Minőség	Szolg. idő	Egyéb adat
1.	Antolik Károly	rendes tanár mennysiségtan	1868-1870	A kassai főreálisk. igazgatója lett.
2.	Czompó Gábor	rk. hittanár	1869-1874	Enyigben plébános lett.
3.	Schröder Gyula	kisegítő tanár, orvosjelölt	1870	Orvosként hunyt el.
4.	Mortenson Ede	rendes tanár történelem-földrajz	1870-1880	A lőcsei főgimn. tanára lett.
5.	Döbrössy Károly	rendes tanár latin-görög	1836-1873	Nyugdíjba vonult.
6.	Vaszary Mihály	rendes tanár magyar-latin	1864-1892	Elhunyt.
7.	Hartberger Mátyás	rendes tanár latin-görög	1851-1875	Elhunyt.
8.	Liebenwein (Lengyel) Alajos	rendes tanár rajz	1867-1888	Nyugdíjba vonult.
9.	Péter János	rendes tanár term.tan-menny.tan	1870-1872	A pécsi főreálisk. tanára lett.
10.	Lengyel Géza	rendes tanár magyar-latin	1870-1871	A bajai főgimn. tanára lett.
11.	Máday János	rendes tanár term.tan-menny.tan	1870-1880	Az aradi főgimn. tanára lett.
12.	Büchler Salamon	izr. hitoktató	1870-1887	Elemi isk. tanító lett.
13.	Babics Kálmán	rendes tanár magyar-latin	1871-1872	A szegedi főreáliskola tanára lett.
14.	Cselkó József	rendes tanár (ig.)	1872-1875	Áthelyeztetését kérte.
15.	Szabó Lajos	kisegítő tanár	1872-1873	Kéthelyen plébános lett.
16.	Péky Géza	rendes tanár term.tan-menny.tan	1872-1879	36 évesen elhunyt.
17.	Végh Endre	rendes tanár latin-görög-francia	1872-1907	Nyugdíjba vonult, 1908-ban elhunyt.
18.	Gallubich Dénes	rk. hittanár	1874-1876	Betegsége után elhunyt.
19.	Bodnár György	rendes tanár latin-görög	1876-1879	A fehértemplomi főgimn. ig. lett.
20.	Polgár György	rendes tanár latin-görög	1876-1880	A miskolci főgimn. ig. lett.
21.	Szabó József	rk. hittanár	1876	Törökkoppányi plébános lett.

22.	Melhárd Gyula	rk. hittanár	1876-1884	Mernyén plébános lett.
23.	Rosenberg Sándor dr	izr. hittanár	1877-1885	Aradon főrabbi lett.
24.	Himpfner Béla	latin-görög helyettes tanár	1879	Budapesti főgimn. ig. lett.
25.	Zánkay Árpád	latin-görög helyettes tanár	1879-1880	Elhunyt tanárjelöltként.
26.	Bandl János	rendes tanár term.tan-menny.tan	1880-1884	Elhunyt.
27.	Perényi Ferenc	rendes tanár latin-görög	1880	A jászberényi főgimn. tanára lett.
28.	Hekinger István	rendes tanár term.tan-menny.tan	1880-1885	A pécsi főreálisk. tanára lett.
29.	Munkácsi (Czuprák) Elek	helyettes tanár latin-görög	1880-1881	A trencsényi főgimn. tanára lett.
30.	Okányi Pál	rendes tanár történelem-földrajz	1881-1897	Elhunyt.
31.	Vojtás Mátyás	rendes tanár latin-görög	1880-1881	A selmecbányai főgimn. tanára lett.
32.	Varga Ferenc	rendes tanár term.rajz-földrajz	1881-1893	A miskolci főgimn. tanára lett.
33.	Szabó Ferenc	prot. hittanár	1881-1882	Nagykorpádon ref. lelkész lett.
34.	Beksits Ignác	rendes tanár latin-görög	1882-1897	Somogy megyei tanfelügyelő lett.
35.	Remsey István	rendes tanár latin-görög	1882-1885	Az aradi főgimn. tanára lett.
36.	Nagy Lajos	prot. hittanár	1882-1883	Lábodon ref. lelkész lett.
37.	Bélaváry Ferenc	prot. hittanár	1883-1886	Böhönyén ref. lelkész lett.
38.	Hock János	rk. hittanár	1884-1887	Szilben plébános lett.
39.	Zsámboki (Schambach) Gyula	rendes tanár latin-görög	1884-1893	Budapesti főgimn. tanár lett.
40.	Pintér Ede	rendes tanár latin-görög	1884-1905	Elhunyt.
41.	Prilisauer Adolf	rendes tanár term.tan-menny.tan	1885-1913	Elhunyt.
42.	Albrecht János	rendes tanár latin-német	1885-1887	Pozsonyi tanker. főig. lett.
43.	Baló Gyula	rendes tanár term.tan-menny.tan	1885-1912	Nyugdíjba vonult.
44.	Sugár Mór	izr. hittanár	1885-1887	Elemi isk. tanár lett.

45.	Medgyesi Lajos	rendes tanár latin-görög	1886-1897	Zalaegerszezen főgimn. ig. lett.
46.	Búza József	prot. hittanár	1886-1889	Zádori ref. lelkész lett.
47.	Bécsy Márton	rk. hittanár	1887-1912	Veszprémi szentszéki ülnök lett.
48.	Rieger Imre	rendes tanár latin-német	1887-1893	Az aradi főgimn. tanára lett.
49.	Herzog Manó dr.	izr. hittanár	1887	Kaposvári főrabbi.
50.	Bérczy Jenő	helyettes tanár történelem-földrajz	1888-1889	Elhunyt.
51.	Polányi Ferenc	rendes tanár rajz	1888-1899	Nyugdíjba vonult, 1901-ben elhunyt.
52.	Matolcsi István	prot. hittanár	1888-1892	Csurgón ref.gimn. hittanára lett.
53.	Tittel Lajos	helyettes tanár magyar-latin	1891-1894	A lőcsei főgimn. tanára lett.
54.	Szántó János	rendes tanár term.tan-menny.tan	1892-1905	Elhunyt.
55.	Sarkady Titusz	prot. hittanár	1892-1894	Nemeskisfaludi ref. lelkész.
56.	Bournáz Ernő	rendes tanár magyar-latin	1893-1898	A nagyszebeni főgimn. tanára lett.
57.	Kocsis János dr.	rendes tanár term.rajz-földrajz	1893-1910	Alkalmazásban.
58.	Lőhne Alfréd	helyettes tanár latin-görög	1893-1894	Elhunyt.
59.	Csertán Márton	prot. hittanár	1894-1910	Kaposvári ref. lelkész.
60.	Endrei Ákos	rendes tanár magyar-német	1894-1909	Budapesti főgimn. tanár lett.
61.	Sas (Schwannauer) Ferenc	rendes tanár magyar-latin	1894-1910	Alkalmazásban.
62.	Samu István	rendes tanár latin-görög	1895-1896	Budapesti főgimn. tanár lett.
63.	Vértessi Adolf	izr. hittanár	1895-1906	Kaposvári elemi isk. ig. lett.
64.	Ádám Gyula	rendes tanár torna	1895-1904	Budapesti főgimn. tanár lett.
65.	Treszkony János	rendes tanár történelem-latin	1895-1898	A zsolnai főgimn. tanára lett.
66.	Márton (Mittelmann) Jakab	helyettes tanár rajz	1895-1896	A körmöcbányai főreálisk. tanára lett.
67.	Fonyó Ignác dr.	egészségtan tanára	1896-1897	Szekszárdra költözött.

		iskolaorvos		
68.	Popovics György	helyettes tanár történelem-földrajz	1896-1897	Az állami szolgálatból elbocsátották.
69.	Zindl Béla dr.	rendes tanár latin-görög	1896-1899	Budapesti főgimn. tanár lett.
70.	Kohlbach Bertalan dr.	rendes tanár latin-német	1897-1907	A nagyváradai főgimn. tanára lett.
71.	Áldor Imre	rendes tanár történelem-földrajz	1897-1899	A ceglédi főgimn. tanára lett.
72.	Faragó Lajos	rendes tanár történelem-latin	1898-1910	Alkalmazásban.
73.	Lippay György dr.	helyettes tanár latin-görög	1898-1899	A szegedi főgimn. tanára lett.
74.	Spanyár Pál	rendes tanár rajz	1898-1899	A székelyudvarhelyi főgimn. tanára lett.
75.	Szevera János	helyettes tanár történelem-földrajz	1899	Az újverbászi főgimn. tanára lett.
76.	Bolyárits Szvetozár	gör.k. hittanár	1899-1906	Bátaszéki lelkész lett.
77.	Vass Miklós dr.	rendes tanár történelem-földrajz	1899-1910	Alkalmazásban.
78.	Bohdaneczky Lajos	rendes tanár latin-görög	1899-1903	Budapesti főgimn. tanár lett, 1905-ben elhunyt.
79.	Kuzmics Ferenc	rendes tanár latin-görög	1899-1910	Alkalmazásban.
80.	Ladomérszky Győző	helyettes tanár latin-görög	1899-1901	A beregszászi főgimn. tanára lett, majd elhunyt.
81.	Hornyánszky Gyula dr.	rendes tanár latin-görög	1899-1902	Budapesti főgimn. tanár lett.
82.	Mihalik Gyula	rendes tanár rajz	1899-1907	Budapesti főgimn. tanár lett.
83.	Danka István	rendes tanár magyar-latin	1902-1909	Budapesti főgimn. tanár lett.
84.	Szőke Lőrinc	rendes tanár magyar-latin	1903-1909	A pozsonyi főgimn. tanára lett.
85.	Steller Ignác	rendes tanár latin-görög	1902-1907	A ceglédi főgimn. tanára lett.
86.	Bernáth János	rendes tanár torna	1904-1909	Budapesti főreálisk. tanár lett.
87.	Surányi Károly	rendes tanár	1905-1906	Könyvtárak orsz. főfelügy.

		latin-történelem		
88.	Szegvári Gyula	rendes tanár term.tan-menny.tan	1905-1909	A nagykállói főgimn. tanára lett.
89.	Szabó J. Alajos	rendes tanár latin-görög	1905-1910	Alkalmazásban.
90.	Fazekas Ágoston	helyettes tanár történelem-latin	1905-1906	A jászberényi főgimn. tanára lett.
91.	Fehér Henrik dr.	egészségtan tanár	1906-1910	Iskolaorvos.
92.	Botár Imre	rendes tanár történelem-latin	1906-1910	Alkalmazásban.
93.	Belesztin Vladimír	gör.k. hittanár	1906-1910	Lelkész.
94.	Fábián Miksa	izr. hittanár	1906-1910	Kaposvári hitközségi jegyző.
95.	Néveri János dr.	rendes tanár latin-görög	1907-1910	Alkalmazásban.
96.	Murgas Kálmán	helyettes tanár latin-görög	1907-1908	A lőcsei főgimn. tanára lett.
97.	Hudra László	rendes tanár magyar-latin	1907-1910	Alkalmazásban.
98.	Dörre Tivadar	rendes tanár rajz	1907-1910	Alkalmazásban.
99.	Szlavicska Jakab	rendes tanár latin-német	1907-1910	Alkalmazásban.
100.	Simon Miklós	rendes tanár magyar-latin	1908-1911	Budapesti főgimn. tanár lett.
101.	Majunke József	rendes tanár magyar-német	1909-1910	Alkalmazásban.
102.	Geszti Ágoston	rendes tanár torna	1909-1910	Alkalmazásban.
103.	Patkó József	rendes tanár latin-görög	1909-1910	Alkalmazásban.
104.	Varvasovszky János	rendes tanár magyar-latin	1909-1910	Alkalmazásban.
105.	Kengyel Miklós	rendes tanár term.tan-menny.tan	1909-1910	Alkalmazásban.
106.	Antóni Rezső	rendes tanár termföldr.-vegytan	1909-1910	Alkalmazásban.
107.	Nikolics Szlankó	gör.k. hittanár	1910	Bátaszéken lelkész lett.
108.	Mérei (Mácsovics) Kálmán	gyakorló tanár	1885	Torna.
109.	Szkladányi József	gyakorló tanár	1890-1893	Zene.

110.	Gyulai István	gyakorló tanár	1905	Ének.
111.	Palatinus N. Károly	gyakorló tanár	1905-1910	Ének.
112.	Gyenes Izsó	gyakorló tanár	1905-1906	Zene.

2. sz. melléklet: A „Somogy” című hetilapban 1870 és 1910 között megjelent, a kaposvári gimnázium működésével kapcsolatos írásokban szereplő személyek neve és kapcsolatuk az iskolával

Sorsz.	A cikkben szereplő neve /Szerző is/	Minősége	Cikkben említett cselekedete	Kapcsolata a gimnáziummal
1.	Adler	százados	katonai gyak.-t tartott	hivatalos
2.	Aldor Imre	tanár	egy éves szab.-ra megy	m.helye
3.	Antolik Károly	tanár	áthelyezése	m.helye
4.	Augusztin Ágoston	gyógyszerész	a gimn.-ban dolgozik	rokon
5.	Ádám Gyula	tanár	tornavizsga	m.helye
6.	Baán Gáspár	földbirtokos	adománya	-
7.	Babochay Kálmán	gyógyszerész	küldöttség tagja	szülő
8.	Baló Gyula	tanár	előadást tartott	m.helye
9.	Bácsmegyei János	földbirtokos	adománya	-
10.	Bándl János	tanár	írása megjelent	m.helye
11.	Bárány Gusztáv	polgármester	találkozó vele	hivatalos
12.	Beksits Ignác	tanár	kinevezése	m.helye
13.	Beksits Ignác	tanuló	ünnepségen szerepel	tanár fia
14.	Bereck Mariska	pártoló	hangversenyen fellépett	-
15.	Bernáth Mariska	pártoló	hangversenyen fellépett	-
16.	Berzsenyi Gergely	tanuló	ösztöndíjat kapott	törvzs. ülnök fia
17.	Bécsy Márton	káplán	állásra jelentkezik	m.helye
18.	Bérczy Jenő	tanár	a bukások okairól	m.helye
19.	Bodnár György	tanár	zsidóellenesség vádja	m.helye
20.	Bodonyi Rókus	földbirtokos	adakozás	-
21.	Büchler Salamon	tanár	kinevezése	m.helye
22.	Czompó Gábor	hittanár	könyvtárrendezése	m.helye
23.	Czuprák Elek	tanár	tanfolyamot indít	m.helye
24.	Cselkó József	igazgató	válasz bírálatra	m.helye
25.	Csépán Antal	alispán	kamatról számadás	hivatalos
26.	Csorba Ede	ügyvéd	igazgatói vál. tag lett	szülő
27.	Csorba Eduárd	földbirtokos	küldöttség tagja	rokon
28.	Danilovics János	igazgató	kinevezése	m.helye
29.	Deák Ferenc	politikus	elhunyt	utalás rá
30.	Dsida Mihály	a távirda főnöke	ünnepségen résztvett	szülő

31.	Döbrössy Károly	tanár	költeményét előadta	m.helye
32.	Eötvös József	kultuszminiszter	elhunyt	utalás rá
33.	Endrei Ákos	tanár	kinevezése	m.helye
34.	<i>Fail Attila</i>	igazgató	közlemény	m.helye
35.	Festetich Dénes	gróf	adománya	-
36.	Festetich Pál	gróf	adománya	-
37.	Freystädtler Antal	főbérelő	adakozás	szülő
38.	Freystädtler Vilmos	földb., lovag	adakozás	rokon
39.	Gallubich Dénes	hittanár	kinevezés	m.helye
40.	Goitein Salamon	órás, ékszerész	üzlete az épületben	szülő
41.	Gottschal Rudolf	könyvkiadó	füzetkiadás	üzleti kapcs.
42.	Gráner Lipót	építész	elnyerte a pályázatot	üzleti kapcs.
43.	Gundy György	színházigazgató	adománya	-
44.	Hagelman Károly	kereskedő	helyiséget bérel, adom.	szülő
45.	Hartberger Gusztáv	tanuló	ösztöndíjat kapott	tanár fia
46.	Hartberger Mátyás	tanár	elhunyt	m.helye
47.	Heidekker Károly	tanuló	ünnepségen szerepel	tanuló
48.	<i>Hekinger István</i>	tanár	levél aláírója	m.helye
49.	Hoch János	hittanár	kinevezése	m.helye
50.	Hollósi István	igazg. vál.tagja	emlékezés S.P.-ről	hivatalos
51.	Hornyánszky Gyula	tanár	kinevezése	m.helye
52.	Horváth István	tanuló	ösztöndíjat kapott	-
53.	Horváth János	tanár	tornaversenyre utaztak	m.helye
54.	Hudra Lajos	tanár	kinevezése	m.helye
55.	Inselt Samu	földbirtokos	adománya	szülő
56.	<i>Jankovich László</i>	alispán	üres állások kérdése	hivatalos
57.	<i>Kacsokovics Sándor</i>	tömeggondnok	adakozás	szülő
58.	Kádas Rudolf	tanker. főigazgató	látogatása	hivatalos
59.	Kántor Géza	tengerész	felolvasást tartott	saját elhat.
60.	Nagy Sándor	volt diák	Károly T. társalgója	diák
61.	Kelemen Lajos	várm. képviselő	felszólalása a 8 oszt.-ért	hivatalos
62.	Kettner Jónás	műgépész	a szertárban dolgozik	üzleti érdek
63.	Király István	esperes	igazgatói vál.tag	hivatalos
64.	Kissovics József	kanonok	adománya	-
65.	Klamarik János dr.	min. szakoszt. főnök	látogatása	hivatalos
66.	Koch, Robert, dr.	orvos	bacillust rendeltek tőle	utaltak rá
67.	Kocsis János	tanár	kinevezése	m.helye
68.	Kovács Mihály	tanuló	ünnepségen szerepel	-

69.	Kovács Zsigmond	pécsi püspök	adakozás	-
70.	Körmendy Sándor	lelkész	ebéden megjelent	hivatalos
71.	Kreisler Hugó	tanuló	elhunyt	diák
72.	Kuti Ferenc	tanuló	elhunyt	diák, apja elh.
73.	Lengyel Géza Dezső	tanár	kinevezés	m.helye
74.	Lenner Emil	igazgató	felhívása	m.helye
75.	Leszl József	erdőmester	adakozás	-
76.	Liebenwein Alajos	tanár	levél aláírója	m.helye
77.	Lusztig Károly	tanár	hangversenyen szerepelt	m.helye
78.	Maárfy Emil	nagybirtokos	igazgatói vál. tagja lett	szülő
79.	Maár Gyula	földb., főjegyző	adakozás	szülő
80.	Makfalvay Géza	igazg. vál. tagja	helyiségek átalakítása	hivatalos
81.	Máday János	tanár	kinevezése	m.helye
82.	<i>Matkovich György</i>	igazg. vál. tagja	tudósít az ülésről	hivatalos
83.	Mihalik Gyula	tanár	kinevezése	m.helye
84.	<i>Mortenson Ede</i>	tanár	válasz bírálatra	m.helye
85.	Medgyesi Lajos	tanár	kinevezése	m.helye
86.	<i>Melhárd Gyula</i>	hittanár	kinevezése	m.helye
87.	Murgas Kálmán	tanár	kinevezése	m.helye
88.	Nemes József	plébános	adakozás	-
89.	Mészáros Nándor	tanker.főig.	látogatása	hivatalos
90.	Nemess Ernő	tanuló	ünnepi beszédet mond	diák
91.	Németh Antal	tanker. főig.	látogatása	hivatalos
92.	Németh Ignác	igazgató	elhunyt	m.helye
93.	Németh János	káplán	állásra jelentkezik	m.helye
94.	Nöthig János	tengerész	adomány	-
95.	Nyáregyházi N. S.	orvos	segédkorvos hercegnél	volt diák
96.	Paiss Boldizsár	igazg.vál. elnök	elhunyt	utaltak rá
97.	Pauler Tivadar	kultuszminiszter	8 oszt. nem támogatta	utaltak rá
98.	Pete Lajos	tisztartó	adomány	szülő
99.	Péky Géza	tanár	elhunyt	m.helye
100.	Pfisterer Lajos	műkedv.társ.ig.	adomány	szülő
101.	Pintér Ede	tanár	felolvasást tartott	m.helye
102.	Pirnitzer Dávid	képviselőtest. tag	beszámoló nemfiz.-ről	hivatalos
103.	Polgár György	tanár	kinevezése	m.helye
104.	Psik Andor	tanuló	szavalt	ügyész fia
105.	Psik Gyula	ügyvéd	adomány	rokon
106.	Psik Lajos	ügyész	adomány	szülő

107.	Rippl József	ig.-tanító	gimn. bírálata	szülő
108.	Remsey István	tanár	kinevezése	m.helye
109.	Rieger Imre	tanár	kinevezése	m.helye
110.	Roboz István	főszerkesztő	adakozás	rokon
111.	Roiter	francia rajztanár	előadást tartott	hivatalos
112.	Rosenberg Sándor	ügyvéd	adakozás	-
113.	Rosta Viktor	tanuló	öngyilkos lett	diák
114.	Schambach Gyula	tanár	kinevezése	m.helye
115.	Schäffer Alajos	közjegyző	vita Végh Endrével	szülő
116.	Simon Gyula	számvivő	nem akar fizetni	rokon
117.	Somssich Andor	gróf	igazgatói vál. tag	szülő
118.	Somssich Imre	gróf	adakozás	szülő
119.	Somssich Imréné	grófnő	adakozás	szülő
120.	Somssich József	gróf	adakozás	rokon
121.	Somssich Miklós	gróf	adakozás, elhunyt	szülő
122.	Somssich Pál	gróf	mecénás	pártoló
123.	Somssich Pongrác	gróf	emlékünnepegy	rokon
124.	Svarcz Samu	ügyvéd	küldöttség tagja	szülő
125.	Sváb Katalin	kereskedő	helyiséget bérel	üzleti
126.	Szabó József	hittanár	jó az énekoktatása	m.helye
127.	Szabó Lajos	énektanár	énekkiskolát nyitott	m.helye
128.	Szabó Vilmos	hittanár	könyvtári névsor	m.helye
129.	Szaflárszky János	pedellus	öngyilkos lett	m.helye
130.	Szalay Károly	képviselő	közgyűlés tárgyalása	hivatalos
131.	Szapáry Gyula	gróf	ebéden megjelent	hivatalos
132.	Széchenyi Gyula	gróf	adomány	rokon
133.	Szigethy János	kórházi főorvos	ingyen kezel	szülő
134.	Tallián Béla	főispán	adomány	-
135.	Tallián Gyula	főispán	adomány	-
136.	Tallián Lázár	kanonok	adomány	-
137.	Tallián Pál	képviselő	közgyűlés tárgyalása	hivatalos
138.	Tisza Kálmán	miniszterelnök	ebéden megjelent	hivatalos
139.	Toldy Ferenc	író	könyvet adom.	-
140.	Trefort Ágoston	kultuszminiszter	küldöttség hozzá	hivatalos
141.	Újváry Ferenc	plébános	küldöttség tagja	hivatalos
142.	Urbán Károly	alezredes	legyen kat. gyak.	hivatalos
143.	Varga Ferenc	tanár	felhívás szertárgyarapít.	m.helye
144.	Vastag György	festőművész	S. Pál arcképét elkészíti	hivatalos

145.	Vaszary Antal	Virág kör titkára	felszólalása	rokon
146.	Vaszary János	ügyvéd	adománya	rokon
147.	Vaszary Mihály	tanár	a gimn. tört.írója	m.helye. szülő
148.	Végh Endre	tanár	válasz bírálatra	m.helye
149.	Vogronics Antal	kanonok	adománya	rokon
150.	Vörös János	ügyvéd	hangversenyt rendez	-
151.	Weiler Miksa	ügyvéd	Virág B. kör titkára lett	hivatalos
152.	Wlassics Gyula	kultuszminiszter	várja az építési terveket	hivatalos
153.	Zánkay Árpád	tanár	elhunyt	m.helye
154.	Zichy István	kamarás	Segítő egy. alapítója	-
155.	Zichy Nepom. János	gróf	adománya	-

3. sz. melléklet: A „Somogy” című hetilapban 1870 és 1910 között megjelent, a kaposvári gimnázium működésével kapcsolatos írások tartalmának kategorizálása

1. A gimnázium anyagi helyzete	19. A diákság tanuláson kívüli tevékenységei
2. A gimnázium épülete	20. Önképzőköri működés
3. A gimnázium helyiségeinek bérbeadása	21. A diákok helytállása felnőtt korokban
4. A gimnázium, a középiskolák működése	22. A nyolcosztályos (egy tanévben hétéosztályos) gimnázium helyzete
5. Adománykéresek, felhívások segítségre	23. Ellenőrzések, látogatások a gimnáziumban
6. Rendezvények szervezése anyagi okból, eredményességük	24. A gimnázium működésének bírálata, ill. válaszadások
7. Rendezvények mások megsegítésére	25. Izraeliták helyzete a gimnáziumban
8. Adományok, szegény tanulók segítése, gyűjtések eredményei, jutalmazások,	26. Tanári áthelyezések, kinevezések
9. Köszönet adományokért	27. Egyéni tanári tevékenység, produktumok
10. A tápintézet működése	28. A tanári kar munkájának értékelése, javaslatok
11. Felvételi, beiratkozás, tanévkezdés, tanévzárás, tanrend	29. A tanári kar üdvözlete, levele előkelőségekhez
12. Tandíjak, tandíjfizetés	30. Küldöttség miniszterhez, előkelőségekhez a gimnázium ügyében
13. Vizsgarendek, vizsgaidőpontok	31. Az igazgató, az igazgatói választmány tevékenysége
14. Vizsgák, versenyek, eredményük	32. Ünnepek, (gyász)ünnepélyek
15. Túlterhelő tanrendszer, vizsgarendszer	33. Kirándulások, tanulmányi kirándulások
16. Diáklétszám, zsúfoltság	34. A könyvtár helyzete
17. Szigor, bukások	35. A tankönyvek minősége, mennyisége
18. Az értesítő megjelenése	36. Halálesetek

4. sz. melléklet: A „Somogy” című hetilap cikkeiből (1870-1910) alkotott kategóriák (1-36) évfolyamonkénti megjelenése, az írásbeli hangvétel jelölésével (+, -)

Évf.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.			
1870	2+		2+	1+	1+	1+		4+	1+	1+			2+	1+	1-	1+				2+						4+	1+					1+	3+		2+		1-		
1871			3+	2+	1+	3+		4+		5+			2+	1+			1+				1-		2+	3+				1+			1+	6+		2+		3-	1+		
1872				1+	1+			3+		1+	1+		1+	2+	1-				1+					2+	1+									2+		2+		1-	
1873								7+			1+		13		1-				1+				1+											1+		1-			
1874								4+		1+	2+		1+	1+	1+										5+	1+		7+		1+		1+	1+			1-		1+	
1875						1+		5+	1+		1+		1+	2+		2+		1+						2+				2+	1+		1+	1+							
1876		2+	2+	1+				5+	1+	1+	1+		1+			1-		1+					1+	1-	1-	5+	1+	2+			2+	2+						2+	
1877		1+				1+	1+	5+			1+		1+			1+		1+						1+			1+		1+		1+	1+			3+	1+			
1878							1+	4+	1+				1+											3+			1+			1+	3+		2+				1+		
1879				1+			1+	3+					1+	1+	1+									2+	1-	1-	2+	1+				4+	2+		1+			1+	
1880								3+					1+					1+						1+			1+					1+					1+		
1881				3+	1+			4+	1+		1+		1+										9+	1-	1-	2+	3+		4+	4+	1+	4+					1+		
1882			2+	1+		2+		5+	1+			1-	1+	1+		2+	1-						1+	1+	2+	1+	1+	2+			1+	3+					1+		
1883			1+					2+					1+										1+	1+	1+						1+	2+							
1884		1+		3+				2+			1+		1+						2+				3+	5+			2+	1+		1+	4+	3+	11+						
1885				1+				2+			2+		1+											1+			4+	3+	1+			1+	3+	2+					
1886	1+							1+			1+		1+	2+										2+			1+		2+					2+					
1887	2+				3+	4+	1+	7+	1+		1+		1+	1+		1+			1+	1+						2+	6+	2+				1+							
1888						4+		1+					1+	1+		2+										4+					1+	8+	1+				2+		
1889	1+					2+					2+		1+	1+		1+										2+	1+				7+	6+		1+			1+		

5. sz. melléklet: A diákok vallási megoszlása az értesítők adatai alapján katolikus-izraelita vonatkozásban (1875-1911)

Tanév	Vallás	A római katolikus vallású diákok száma	A római katolikus vallású diákok száma %-ban	Az izraelita vallású diákok száma	Az izraelita vallású diákok száma %-ban
1874/1875	159 fő	93	58,5	63	39,6
1875/1876	195 fő	99	50,8	89	45,6
1876/1877	234 fő	118	50,4	107	45,7
1877/1878	265 fő	135	50,9	118	44,5
1878/1879	256 fő	136	53,1	118	46,1
1879/1880	244 fő	111	45,5	122	50,0
1880/1881	243 fő	118	48,6	110	45,3
1881/1882	240 fő	117	48,8	108	45,0
1882/1883	224 fő	122	54,5	88	39,3
1883/1884	237 fő	137	57,8	87	36,7
1884/1885	288 fő	147	51,0	102	35,4
1885/1886	298 fő	134	45,0	100	33,6
1886/1887	239 fő	114	47,7	90	37,7
1887/1888	233 fő	112	48,1	83	35,6
1888/1889	255 fő	119	46,7	97	38,0
1889/1890	255 fő	133	52,2	96	37,6
1890/1891	268 fő	119	44,4	109	40,7
1891/1892	278 fő	139	50,0	99	35,6
1892/1893	278 fő	152	54,7	97	34,9
1893/1894	318 fő	168	52,8	117	36,8
1894/1895	349 fő	171	49,0	119	34,1
1895/1896	352 fő	172	48,9	125	35,5
1896/1897	385 fő	194	50,4	124	32,2
1897/1898	414 fő	203	49,0	136	32,9
1898/1899	461 fő	218	47,3	165	35,8
1899/1900	488 fő	219	44,9	192	39,3
1900/1901	471 fő	214	45,4	183	38,9
1901/1902	493 fő	224	45,4	171	34,7
1902/1903	491 fő	223	45,4	175	35,6
1903/1904	456 fő	224	49,1	164	36,0
1904/1905	487 fő	250	51,3	162	33,3
1905/1906	512 fő	273	53,3	160	31,3
1906/1907	495 fő	278	56,2	144	29,1
1907/1908	496 fő	266	53,6	140	28,2
1908/1909	503 fő	281	55,9	132	26,2
1909/1910	446 fő	252	56,5	120	26,9
1910/1911	467 fő	273	58,5	125	26,8

6. sz. melléklet: A gimnazisták szüleinek polgári állása az értesítők adatai alapján (1876-1910)

A szülők polgári állása Tanév ill. diáklétszám	Értelmi-ségi	Önálló és östermelő (földbirtokos, bérlő)	Önálló kereskedő és iparos	Tisztviselő	Személyes szolgálatot tevő és munkás	Katona	Magánzó
1876/1877 234 fő	48	32	111	31	12	-	-
1877/1878 265 fő	74	37	114	22	18	-	-
1878/1879 256 fő	41	36	124	34	16	-	-
1879/1880 244 fő	58	22	111	23	22	-	-
1880/1881 243 fő	71	28	111	16	17	-	-
1881/1882 240 fő	79	19	104	21	17	-	-
1882/1883 224 fő	68	28	67	67	29	-	-
1883/1884 237 fő	64	30	74	29	25	-	-
1884/1885 288 fő	95	32	92	37	32	-	-
1885/1886 298 fő	99	31	92	38	38	-	-
1886/1887 239 fő	93	13	91	22	20	-	-
1887/1888 233 fő	88	12	88	30	15	-	-
1888/1889 255 fő	91	19	89	26	30	-	-
1889/1890 255 fő	91	22	95	15	27	-	-
1890/1891 268 fő	70	28	94	19	31	-	-
1891/1892 271 fő	68	33	46	36	25	4	14
1892/1893 278 fő	84	54	60	43	11	1	-
1893/1894 218 fő	74	64	59	53	27	-	22
1894/1895 349 fő	54	51	121	59	17	-	18
1895/1896 352 fő	57	44	132	77	11	-	9
1896/1897 385 fő	66	37	134	92	20	-	4
1897/1898 414 fő	67	42	148	96	18	3	9
1898/1899 461 fő	85	39	166	93	36	3	-
1899/1900 488 fő	71	48	173	119	29	4	12
1900/1901 471 fő	72	53	198	104	23	4	17
1901/1902 493 fő	64	45	160	111	43	6	19
1902/1903 491 fő	61	58	154	122	45	4	9
1903/1904 456 fő	61	58	147	125	27	9	14
1904/1905 487 fő	55	59	156	122	36	6	20
1905/1906 512 fő	77	65	141	119	54	5	24
1906/1907 495 fő	77	66	130	140	36	-	15
1907/1908 496 fő	66	51	108	139	71	1	16
1908/1909 503 fő	68	52	184	126	71	37	33
1909/1910 446 fő	71	33	84	134	59	3	28
1910/1911 467 fő	85	44	103	104	71	2	33

7. sz. melléklet: A szülők polgári állása az értesítők adatai alapján (1876-1910), az értékek százalékos aránya egy tizedesjegyre kerekítve

A szülők polgári állása %-ban	Értelmi- ségi	Önálló és östermelő (földbirto- kos, bérlő)	Önálló kereskedő és iparos	Tisztvi- selő	Személyes szolgálatot tevő és munkás	Katona	Magánzó	
Tanév ill. diáklétszám								
1876/1877	234 fő	20,5	13,7	47,4	13,2	5,1	0,0	0,0
1877/1878	265 fő	27,9	14,0	43,0	8,3	6,8	0,0	0,0
1878/1879	256 fő	16,0	14,1	48,4	13,3	6,3	0,0	0,0
1879/1880	244 fő	23,8	9,0	45,5	9,4	9,0	0,0	0,0
1880/1881	243 fő	29,2	11,5	45,7	6,6	7,0	0,0	0,0
1881/1882	240 fő	32,9	7,9	43,3	8,8	7,1	0,0	0,0
1882/1883	224 fő	30,4	12,5	29,9	29,9	12,9	0,0	0,0
1883/1884	237 fő	27,0	12,7	31,2	12,2	10,5	0,0	0,0
1884/1885	288 fő	33,0	11,1	31,9	12,8	11,1	0,0	0,0
1885/1886	298 fő	33,2	10,4	30,9	12,8	12,8	0,0	0,0
1886/1887	239 fő	38,9	5,4	38,1	9,2	8,4	0,0	0,0
1887/1888	233 fő	37,8	5,2	37,8	12,9	6,4	0,0	0,0
1888/1889	255 fő	35,7	7,5	34,9	10,2	11,8	0,0	0,0
1889/1890	255 fő	35,7	8,6	37,3	5,9	10,6	0,0	0,0
1890/1891	268 fő	26,1	10,4	35,1	7,1	11,6	0,0	0,0
1891/1892	278 fő	24,5	11,9	16,5	12,9	9,0	1,4	5,0
1892/1893	278 fő	30,2	19,4	21,6	15,5	4,0	0,4	0,0
1893/1894	318 fő	23,3	20,1	18,6	16,7	8,5	0,0	6,9
1894/1895	349 fő	15,5	14,6	34,7	16,9	4,9	0,0	5,2
1895/1896	352 fő	16,2	12,5	37,5	21,9	3,1	0,0	2,6
1896/1897	385 fő	17,1	9,6	34,8	23,9	5,2	0,0	1,0
1897/1898	414 fő	16,2	10,1	35,7	23,2	4,3	0,7	2,2
1898/1899	461 fő	18,4	8,5	36,0	20,2	7,8	0,7	0,0
1899/1900	488 fő	14,5	9,8	35,5	24,4	5,9	0,8	2,5
1900/1901	471 fő	15,3	11,3	42,0	22,1	4,9	0,8	3,6
1901/1902	493 fő	13,0	9,1	32,5	22,5	8,7	1,2	3,9
1902/1903	491 fő	12,4	11,8	31,4	24,8	9,2	0,8	1,8
1903/1904	456 fő	13,4	12,7	32,2	27,4	5,9	2,0	3,1
1904/1905	487 fő	11,3	12,1	32,0	25,1	7,4	1,2	4,1
1905/1906	512 fő	15,0	12,7	27,5	23,2	10,5	1,0	4,7
1906/1907	495 fő	15,6	13,3	26,3	28,3	7,3	0,0	3,0
1907/1908	496 fő	13,3	10,3	21,8	28,0	14,3	0,2	3,2
1908/1909	503 fő	13,5	10,3	36,6	25,0	14,1	7,4	6,6
1909/1910	446 fő	15,9	7,4	18,8	30,0	13,2	0,7	6,3
1910/1911	467 fő	18,2	9,4	22,1	22,3	15,2	0,4	7,1

8. sz. melléklet: A gimnáziumi tanulók születési helyének és felekezeti hovatartozásának megoszlása

A tanulók születési helye	Felekezeti megoszlás							Össz.
	r.k.	izr.	ág.	ref.	g.kel.	unit.	ism.	
Stájerország	10	5	0	2	0	0	0	17
Bosznia	0	2	0	0	0	0	0	2
Morvaország	5	0	0	0	1	0	0	6
Szlavónia	0	2	0	0	0	0	0	2
Hercegovina	0	3	0	0	0	0	0	3
Egyéb (Cseho., Fr.o, Svájc)	8	4	0	1	0	0	0	13
Abaúj	7	1	0	1	0	0	0	9
Fejér	27	14	5	5	0	1	1	53
Arad	5	2	0	0	0	0	0	7
Bács-Bodrog	7	2	0	0	0	0	0	9
Baranya	121	59	5	4	2	0	0	191
Bars	1	0	0	0	0	0	0	1
Békés	0	2	0	0	0	0	0	2
Bereg	0	1	0	3	0	0	1	5
Bihar	3	3	0	0	0	1	0	7
Borsod	2	2	0	1	0	0	0	5
Brassó	3	0	1	1	0	0	0	5
Csongrád	8	1	0	0	0	0	0	9
Gömör-Hont	2	1	0	0	0	0	0	3
Győr	7	2	1	0	0	1	0	11
Hajdu	2	0	0	1	0	0	0	3
Háromszék	1	0	0	0	0	0	0	1
Heves	11	2	0	0	0	0	0	13
Hunyad	1	0	0	0	0	0	0	1
Jász-Nagy-Kun-Szolnok	3	1	0	2	0	0	0	6
Nagyküküllő	1	0	0	0	0	0	0	1
Kolozs	1	1	1	2	0	0	0	5
Komárom	10	1	1	2	0	0	1	15
Krassó-Szörény	0	0	0	0	2	0	0	2
Liptó	1	1	0	0	0	0	0	2
Máramaros	4	1	0	0	0	0	0	5
Nógrád	3	6	1	1	0	0	0	11
Nyitra	6	4	0	1	0	0	0	11
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	76	35	0	14	0	0	1	126
Pozsony	3	2	0	0	0	0	0	5
Sáros	1	0	0	0	0	0	0	1
Somogy	917	541	21	68	5	2	5	1559
Sopron	12	9	2	0	0	0	0	23

Szabolcs	1	1	0	2	0	0	0	4
Szatmár	3	2	0	1	0	0	0	6
Szeben	1	0	0	0	1	0	0	2
Szepes	2	0	0	0	0	0	0	2
Szilágy	0	1	0	1	0	0	0	2
Temes	8	2	0	0	0	0	0	10
Tolna	162	145	7	16	1	1	3	335
Torontál	5	0	0	0	3	0	0	8
Trencsén	9	0	0	0	0	0	0	9
Udvarhely	0	0	1	2	0	0	0	3
Vas	12	9	1	3	0	0	0	25
Veszprém	24	13	1	2	0	0	0	40
Zala	41	20	2	1	0	0	0	64
Zemplén	6	3	0	3	0	0	0	12
Zólyom	5	1	1	2	0	0	0	9
Horvátország	75	23	6	5	1	0	0	110
Kaposvár	538	367	21	41	0	0	3	970
Összesen	2161	1297	78	188	16	6	15	3761

9. sz. melléklet: A tanulók születési helyének és a gimnáziumból való kimaradási évfolyamának megoszlása

A tanulók születési helye	A kimaradás évfolyama								Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Stájerország	1	4	3	2	3	2	0	0	15
Bosznia	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Morvaország	0	1	0	1	2	0	0	0	4
Szlavónia	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Hercegovina	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Egyéb (Cseh, Fr.o, Svájc)	1	5	1	3	0	0	1	0	11
Abaúj	1	1	0	2	0	0	1	1	6
Fejér	4	10	10	0	8	4	3	0	39
Arad	0	1	1	0	1	0	2	0	5
Bács-Bodrog	0	1	0	0	3	3	1	0	8
Baranya	17	28	15	11	42	15	10	8	146
Bars	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Békés	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Bereg	0	1	1	1	0	0	0	0	3
Bihar	0	3	0	2	1	1	0	0	7
Borsod	0	3	0	0	1	0	0	0	4
Brassó	0	1	0	1	0	0	1	0	3
Csongrád	1	2	3	0	1	0	0	0	7
Gömör-Hont	0	1	0	0	1	0	0	0	2
Győr	0	5	0	1	2	0	0	0	8

Hajdu	0	0	2	0	1	0	0	0	3
Háromszék	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Heves	1	0	0	2	3	0	1	0	7
Hunyad	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Jász-Nagy-Kun-Szolnok	1	2	1	1	0	0	0	0	5
Kolozs	0	2	1	0	1	0	0	0	4
Komárom	1	3	2	1	1	0	3	2	13
Krassó-Szörény	0	1	0	0	0	0	1	0	2
Liptó	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Máramaros	0	0	0	0	1	1	0	1	3
Nógrád	1	2	3	1	2	0	0	0	9
Nyitra	0	1	1	1	3	1	2	0	9
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	7	33	15	16	15	8	6	0	100
Pozsony	1	2	0	1	0	0	0	0	4
Sáros	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Somogy	119	317	177	128	272	115	71	29	1228
Sopron	1	4	1	2	5	0	3	0	16
Szabolcs	0	1	2	0	1	0	0	0	4
Szatmár	1	1	0	0	2	1	0	0	5
Szeben	1	1	0	0	0	0	0	0	2
Szepes	1	0	0	0	0	0	1	0	2
Szilágy	1	0	0	0	0	0	1	0	2
Temes	1	2	0	0	2	1	2	1	9
Tolna	23	55	26	27	52	26	19	11	239
Torontál	1	0	1	0	1	0	1	0	4
Trencsén	1	2	1	0	1	3	0	1	9
Udvarhely	0	1	1	1	0	0	0	0	3
Vas	2	6	3	4	2	0	1	1	19
Veszprém	3	4	6	4	6	3	2	2	30
Zala	4	9	12	8	8	6	2	0	49
Zemplén	1	3	0	0	2	1	2	3	12
Zólyom	2	0	1	0	2	0	0	0	5
Horvátország	9	28	8	10	18	3	2	0	78
Kaposvár	77	184	113	81	164	51	44	21	735
Összesen	286	736	413	314	630	247	183	81	2890

10. sz. melléklet: A tanulók születési helyének és kimaradásuk okának megoszlása

A tanulók születési helye	A kimaradás oka								Össz.
	Betegs.	Bevon.	Elh.	Elkölt.	Fegy.	Fiz.képt	Tan.er.	Ism.	
Stájerország	0	0	0	0	0	0	0	15	15
Bosznia	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Morvaország	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Szlavónia	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Hercegovina	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Egyéb (Cseh, Fr.o.)	0	0	0	0	0	0	0	11	11
Abaúj	0	0	0	0	0	0	0	6	6
Fejér	0	0	0	0	0	0	0	39	39
Arad	0	0	0	0	0	0	0	5	5
Bács-Bodrog	0	0	0	0	0	0	0	8	8
Baranya	1	0	0	1	2	0	0	143	147
Bars	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Békés	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Bereg	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Bihar	1	0	0	0	0	0	0	6	7
Borsod	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Brassó	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Csongrád	0	0	0	0	0	0	0	7	7
Gömör-Hont	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Győr	0	0	0	0	0	0	0	8	8
Hajdu	0	0	1	0	0	0	0	2	3
Háromszék	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Heves	0	0	0	0	0	0	0	7	7
Hunyad	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Jász-Nagy-Kun-Sz.	0	0	0	0	0	0	0	5	5
Kolozs	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Komárom	0	0	1	0	0	0	0	3	4
Krassó-Szörény	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Liptó	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Máramaros	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Nógrád	0	0	0	0	0	0	0	9	9
Nyitra	0	0	0	0	0	0	0	9	9
Pest-Pilis-Solt-Kk.	0	0	0	1	2	0	1	96	100
Pozsony	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Sáros	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Somogy	7	2	7	1	9	2	3	1198	1229
Sopron	0	0	0	0	0	0	0	16	16
Szabolcs	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Szatmár	0	0	0	0	0	0	0	5	5

Szeben	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Szepes	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Szilágy	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Temes	0	0	0	0	0	0	0	9	9
Tolna	0	0	0	0	2	0	0	237	239
Torontál	0	0	0	0	0	0	0	4	4
Trencsén	0	0	0	0	0	0	0	9	9
Udvarhely	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Vas	0	0	0	0	0	0	0	19	19
Veszprém	0	0	0	0	1	1	0	28	30
Zala	0	0	1	0	0	0	0	48	49
Zemplén	0	0	0	0	0	0	0	12	12
Zólyom	0	0	0	0	0	1	0	4	5
Horvátország	0	0	1	0	0	0	0	84	85
Kaposvár	5	0	11	0	5	2	5	707	735
Összesen	14	2	22	3	21	6	9	2813	2890

11. sz. melléklet: A tanulók lakóhelyének és felekezeti hovatartozásának megoszlása

A tanulók lakóhelye	Felekezeti megoszlás							Össz.
	r.k.	izr.	ág.	ref.	g.kel.	unit.	ism.	
Stájerország	1	1	0	0	0	0	0	2
Bosznia	1	3	0	0	0	0	0	4
Morvaország	4	0	0	1	1	0	0	6
Szlavónia	1	1	0	1	0	0	0	3
Hercegovina	0	3	0	0	0	0	0	3
Abaúj	3	0	0	0	0	0	0	3
Fejér	12	5	2	3	0	0	0	22
Arad	2	0	0	0	0	0	0	2
Bács-Bodrog	4	0	0	0	0	0	0	4
Baranya	82	41	1	1	1	0	0	126
Bars	6	5	1	0	0	0	0	12
Bereg	0	1	0	1	0	0	0	2
Bihar	0	1	0	0	0	0	0	1
Borsod	3	3	0	1	1	0	0	8
Brassó	1	0	0	1	0	0	0	2
Győr	1	0	0	0	0	0	0	1
Hajdu	0	0	0	1	0	0	0	1
Heves	3	1	0	0	0	0	0	4
Kolozs	2	0	0	0	0	0	0	2
Komárom	5	0	0	2	1	0	0	8
Krassó-Szörény	1	0	0	0	1	0	0	2
Máramaros	1	1	0	1	0	0	0	3

Nógrád	1	3	1	0	0	0	0	5
Nyitra	2	2	0	0	0	0	0	4
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	20	13	0	0	0	0	0	33
Pozsony	0	2	0	0	0	0	0	2
Somogy	832	451	15	60	5	2	7	1372
Sopron	3	5	0	0	0	0	0	8
Szeben	3	0	0	0	0	0	0	3
Szepes	2	0	0	0	0	0	0	2
Tolna	133	106	8	11	1	2	1	262
Torontál	0	1	0	0	0	0	0	1
Trencsén	5	0	0	2	0	0	0	7
Vas	5	4	1	1	0	0	1	12
Veszprém	9	4	1	2	0	0	0	16
Zala	16	15	0	0	0	0	0	31
Zemplén	1	0	0	0	0	0	1	2
Zólyom	1	0	0	2	0	0	0	3
Horvátország	41	18	4	4	0	0	0	67
Kaposvár	954	607	44	93	5	2	5	1710
Összesen	2161	1297	78	188	16	6	15	3761

12. sz. melléklet: A tanulók lakóhelyének és az apa/gyám foglalkozásának megoszlása

A diákok lakóhelyi megoszlása	Az apa/gyám foglalkozásának tágabb kategóriája							Össz.	%
	föld- birt.	értel- mis.	tiszt vis.	ip- ker.	munk. földm.	napsz. egyéb			
Stájerország	0	1	0	1	0	0	0	2	0,05
Bosznia	1	0	0	2	1	0	0	4	0,11
Morvaország	0	0	1	0	5	0	0	6	0,16
Szlavónia	0	0	1	1	1	0	0	3	0,08
Hercegovina	1	0	0	1	1	0	0	3	0,08
Abauj-Torna	2	0	1	0	0	0	0	3	0,08
Fejér	0	2	9	7	4	0	0	22	0,58
Arad	0	2	0	0	0	0	0	2	0,05
Bács-Bodrog	0	2	2	0	0	0	0	4	0,11
Baranya	12	27	37	28	14	0	8	126	3,35
Bars	0	0	7	1	4	0	0	12	0,32
Bereg	0	0	1	0	1	0	0	2	0,05
Bihar	1	0	0	0	0	0	0	1	0,03
Borsod	0	5	1	0	2	0	0	8	0,21
Brassó	0	1	0	1	0	0	0	2	0,05
Győr	0	0	1	0	0	0	0	1	0,03
Hajdú	0	0	1	0	0	0	0	1	0,03

Heves	1	1	1	1	0	0	0	4	0,11
Kolozs	0	1	1	0	0	0	0	2	0,05
Komárom	0	1	1	4	1	0	1	8	0,21
Krassó-Szörény	0	0	1	1	0	0	0	2	0,05
Máramaros	0	1	0	1	1	0	0	3	0,08
Nógrád	2	2	0	0	1	0	0	5	0,13
Nyitra	1	0	0	1	2	0	0	4	0,11
Pest-Pilis-Solt-Kk.	2	6	9	6	8	1	1	33	0,88
Pozsony	0	1	0	1	0	0	0	2	0,05
Somogy	208	297	204	460	160	0	43	1372	36,48
Sopron	0	1	5	1	1	0	0	8	0,21
Szeben	0	0	2	1	0	0	0	3	0,08
Szepes	0	2	0	0	0	0	0	2	0,05
Tolna	37	39	40	104	38	0	4	262	6,97
Torontál	0	0	0	1	0	0	0	1	0,03
Trencsén	0	0	0	0	7	0	0	7	0,19
Vas	0	2	4	1	4	0	1	12	0,32
Veszprém	1	4	4	3	2	0	2	16	0,43
Zala	4	10	5	7	3	0	2	31	0,82
Zemplén	1	1	0	0	0	0	0	2	0,05
Zólyom	0	1	2	0	0	0	0	3	0,08
Horvátország	5	5	26	5	25	0	1	67	1,78
Kaposvár	98	214	497	609	211	4	77	1710	45,47
Összesen	377	629	864	1249	497	5	140	3761	100,00

13.sz. melléklet: A diákok lakóhelyének és kimaradási évfolyamának megoszlása

A kimaradt diákok lakóhelye	A kimaradás évfolyama								Össz.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Stájerország	0	0	1	0	0	0	1	0	2
Bosznia	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Morvaország	0	1	1	0	2	0	0	0	4
Szlavónia	0	2	0	1	0	0	0	0	3
Hercegovina	0	1	0	0	0	0	1	0	2
Abaúj-Torna	0	1	0	0	0	0	1	1	3
Fejér	2	4	5	0	1	2	0	0	14
Bács-Bodrog	0	0	0	0	2	0	2	0	4
Baranya	8	23	12	6	25	9	8	5	96
Bars	2	1	3	1	3	0	0	0	10
Bereg	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Borsod	0	3	0	1	1	0	0	0	5
Brassó	0	0	0	1	0	0	1	0	2

Győr	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Hajdú	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Heves	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
Kolozs	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
Komárom	0	2	1	1	0	0	1	1	1	6
Krassó-Szörény	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
Máramaros	1	0	0	0	1	0	0	0	1	3
Nógrád	2	0	1	1	0	0	0	0	0	4
Nyitra	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2
Pest-Pilis-Solt-Kisk.	2	8	3	5	6	3	2	1	1	30
Pozsony	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Somogy	111	286	160	114	220	99	62	28	28	1080
Sopron	0	1	2	1	2	0	1	0	0	7
Szeben	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2
Szepes	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Tolna	17	46	22	18	35	20	15	10	10	183
Torontál	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Trencsén	0	2	1	0	0	3	0	1	1	7
Vas	0	4	0	1	3	0	0	0	0	8
Veszprém	0	0	1	1	3	2	4	1	1	12
Zala	1	4	3	6	6	3	2	0	0	25
Zemplén	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Zólyom	0	0	1	0	1	0	0	0	0	2
Horvátország	4	18	6	5	12	2	4	1	1	52
Kaposvár	133	326	187	151	296	103	81	31	31	1308
Összesen	286	736	413	314	623	247	190	81	81	2890

14. sz. melléklet: A lakóhely és a végzett diákok későbbi foglalkozásának megoszlása

A diákok lakóhelye	A végzett diákok későbbi foglalkozása												Össz.	
	nagy-birt.	gyáros	háztulaj.	értelm.	felső-tisztv.	alsó-tisztv.	pap	tanár	tanító	ip.	ker.	elh.		ism.
Bosznia	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3
Morvaország	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Hercegovina	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Fejér	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	4	8
Arad	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Baranya	2	0	1	8	6	1	1	2	0	0	0	0	9	30
Bars	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Bereg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Bihar	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Borsod	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3

Heves	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Komárom	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Nógrád	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Nyitra	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2
Pest-P.-S-K.	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	3
Pozsony	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Somogy	3	2	2	77	53	24	9	14	1	1	1	11	95	293
Sopron	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Szeben	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Szepes	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Tolna	0	1	0	28	15	8	2	4	0	0	0	0	22	80
Vas	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	4
Veszprém	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
Zala	0	0	0	2	1	1	0	1	0	0	0	0	0	5
Zemplén	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Zólyom	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Horvátország	0	0	0	5	2	2	0	1	0	0	0	0	5	15
Kaposvár	1	3	3	105	81	44	14	21	1	1	4	10	122	410
Összesen	6	6	6	237	165	84	27	46	2	2	5	21	274	881

15. sz. melléklet: A névkönyvek adatainak kódolt változatú táblázat-részlet mintája (1-32. tanulóra)

2	Sorszám	Beiratkozás évf.	Adatfelvétel osztálya	Tanuló vezetékneve	Tanuló vezetékneve kategorizálva	Tanuló keresztnéve	Szül. hely kategorizálva	Születési idő	Lakóhely kategorizálva	Apa/gyám keresztnéve	Apa/gyám foglak. kategorizálva	Apa/gyám vélemezett iskolázottsága	Apa/gyám vélemezett alkalmazó/sztárja	Tandíjment./fiz.	Tanuló vallása	Későbbi fogl. kategorizálása	Felnőttkori lakóhelye	A tanuló végzett/ kimaradt	Kimaradás éve	Kimaradás oka
3	1	1870/7	1	Austerlicz	2	Béla	2	1858	2	Ignác	17	6	4	2	2			2	1.o. kimaradt	nincs jelezve
4	2	1870/7	1	Bernáth	1	Elek	1	1861	1	József	5	4	3	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve
5	3	1870/7	1	Bernáth	1	Lajos	1	1860	1	József	5	4	3	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve
6	4	1870/7	1	Blau	2	Gyula	2	1860	2	Simon	10	2	1	2	2	4	Zirc	1		
7	5	1870/7	1	Bogyai	1	Béla	1	1860	2	Gyula	5	4	3	2	1			2	5.o. kimaradt	nincs jelezve
8	6	1870/7	1	Bogyai	1	Jenő	1	1861	2	Gyula	5	4	3	2	1	6	Kaposvár	1		
9	7	1870/7	1	Csorba	1	Károly	1	1858	1	János	5	1	3	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve
10	8	1870/7	1	Domján	1	Zsigmond	1	1859	1	Mihály	10	2	1	2	1	8	Zirc	1		
11	9	1870/7	1	Egerer	1	László	3	1860	3	János	1	3	1	2	1			2	4.o. kimaradt	nincs jelezve
12	10	1870/7	1	Fengvár	2	Gyula	2	1859	1	Elek	4	5	1	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve
13	11	1870/7	1	Flesch	2	Lipót	1	1858	1	Fülöp	10	2	1	2	2			2	2.o. kizárták	egyelmi vétség
14	12	1870/7	1	Gartner	2	Béla	1	1860	1	György	1	3	1	2	1	4	Ács	1		
15	13	1870/7	1	Gáspár	1	Gyula	1	1859	1	Boldizsár	4	4	2	2	1			2	4.o. kimaradt	nincs jelezve
16	14	1870/7	1	Gáspár	1	Kálmán	1	1859	1	Boldizsár	4	4	2	2	1			2	3.o. kimaradt	nincs jelezve
17	15	1870/7	1	Gosztonyi	1	Mihály	2	1860	2	Lajos	5	4	3	2	1	4	Budapest	1		
18	16	1870/7	1	Handler	2	Vilmos	2	1859	2	Mihály	3	3	1	2	2			2	3.o. kimaradt	nincs jelezve
19	17	1870/7	1	Honváth	1	Lajos	1	1856	1	elhunyt	16	6	4	2	1			2	4.o. kimaradt	nincs jelezve
20	18	1870/7	1	Honváth	1	István	2	1859	2	György	9	3	3	1	1			2	5.o. kimaradt	nincs jelezve
21	19	1870/7	1	Jamblich	2	Ferenc	4	1859	2	Alajos	12	1	2	2	1			2	4.o. kimaradt	nincs jelezve
22	20	1870/7	1	Jobbán	1	József	4	1858	4	Ferencz	3	1	1	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve
23	21	1870/7	1	Kaszkovits	3	Lajos	2	1859	2	Mihály	1	3	1	2	1			2	5.o. kimaradt	nincs jelezve
24	22	1870/7	1	Kaufman	2	Mór	4	1851	4	elhunyt	16	6	4	1	2			2	6.o. kimaradt	nincs jelezve
25	23	1870/7	1	Kelemen	1	Géza	1	1859	1	Ferencz	5	3	2	2	1			2	5.o. kimaradt	nincs jelezve
26	24	1870/7	1	Kohn	2	Armin	1	1859	1	Jakab	11	2	1	2	2	5	Budapest	1		
27	25	1870/7	1	Krausz	2	Béla	2	1858	2	Salamon	11	2	1	2	2	4	Budapest	1		
28	26	1870/7	1	Krausz	2	Samu	2	1860	2	Leopold	10	2	1	2	2	5	Balatonbogl.	1		
29	27	1870/7	1	Kreisler	2	Lajos	2	1858	2	János	10	2	1	1	1			2	5.o. kimaradt	nincs jelezve
30	28	1870/7	1	Krammer	2	Ferencz	2	1858	2	Ignác	11	2	1	2	2	4	Mernye	1		
31	29	1870/7	1	Kubinyi	1	Alajos	36	1857	1	Mihály	6	3	3	2	1			2	4.o. kimaradt	nincs jelezve
32	30	1870/7	1	Légárd	4	József	1	1857	1	János	10	2	1	2	1			2	1.o. kimaradt	nincs jelezve
33	31	1870/7	1	Lövy	1	Ignác	4	1858	1	Salamon	14	1	2	2	2	4	Pécs	1		
34	32	1870/7	1	Mácsovics	3	József	1	1859	1	József	10	2	1	2	1			2	2.o. kimaradt	nincs jelezve

16. sz. melléklet: A gimnázium diákságának lakóhely szerinti megoszlása Magyarország és Horvátország területén (1870-1910)